66.

Räth 66.

TIFFEN® Color Control Patches © The Tiffen Company, 2007

Symbolum Apoſtolicum,

Az az,

AZ APOSTOLI CRÆDONAK AVAGY Vallaſnak igaz Magyarazattya, Prędikatiok ſzerint, Az kereſztyenek nek epûletire Irattatot:

KAROLI PETER,
Varadi Prędikator altal.

DEBRECZENBEN,
Nyomtattatot Lipſiai Pal altal,
M. DC. Eſtendôben.

Symbolum Apostolicum,

Az az,

AZ APOSTOLI CRÆDONAK AVAGY

Vallasnak igaz Magyarazattya, Prędikatiok szerint, Az kereszţyeneknek epûletire Irattatot:

KAROLI PETER,
Varadi Prędikator altal.

DEBRECZENBEN,
Nyomtattatot Lipsiai Pal altal,
M, DC, Estendôben.

R 2002-2003

Az kegyes olvaſoknak, kevan Iſtentül kegyelmet es bekeſeget.

IOllehet az Vr Iſten igaz iteletiből, az mi ſzegen hazankat, ſok rendbeli oſtorival megh latogatta es ſanyargatta: Vgy annira hogy ſzomſzed nemzetek almelkodgyanak es csudalkozzanak az mi vegetlen es ſzûnetlen nyomoruſagunkon. Mind azon altal vagyon, mivel keſerves allapatunkon valo ſzomoruſagunkat enyhitſük es vigaztallyuk. Az mi kegyelmes Iſtenünk emberre az ſanyaru üdőre rendelte volt, az ü igaz eſmeretinek, es az mi üdvöſſegünk felől valo akarattyanak, az Evangeliō prędikallaſa altal, kőzőttünk derek-kepen

valo ki jelenteſet. Sok nemzeteket teſti bekeſseggel es ſzabadſaggal meglatogatot: de ezeket az jokat velők nem kőzlötte. Bővölkődnekè az nyomoruſagok? Felette-is bővölkődnek, es minden felől ugy jőnek reank mint az ar vizek. Azt kel mondanunk az Ieremias Prophetaval egyetemben: Miſericordiæ Domini quod nő conſumpti ſumus: Csak az Vrnak irgalmaſſagi cselekettek, hogy el nem veſztőnk: De ime az Chriſtus altal az mi vigaſztalaſunk-is bővölkődik mi bennünk. Hogy penig ebben megh ne fogyatkoznank, az Vr naponkent allat elő, kereſztyen tudos, es bőlcs tanitokat: Kik kőzzül ha az mi hala-adatlanſagunkert, nemellyeket ki ſzolit-is ez vilagbol, iſmet uyjabbakat rendel, az kik mind az idvőſſeges tudomant es az mi hitünknek agazatinak, az ſzent

ſzent Iras ſzerint valo igaz ertelmet, nekünk prædikallyak es magyarazzak, mind penig az Prophetak es Apoſtolok iraſibol mutogaſſak ez ſok nyomoruſagoknak okait, es hogy azokban ketſegben ne eſsünk vigaſztallyanak bennünket. Illyeneket ſokakat adot volt az Vr mi nekünk ez elől valo eſztendőkben: kik mind ęlő beſzedekkel, mind penig iraſokkal haſznoſon forgolottanak az Iſtennek hazaban, de moſtan az Vrban nyugoſznak, neveket penig rendel elő ſzamlalnom nem itelem hogy ſzükſeges legyen. Ezek kőzől fenlik vala, mint egy tündőklő csillagh mind igaz tudomannyaval, es riſztiben valo hivſeges ſorgolodaſaval, mind ęletenek fegygetetlen voltaval es mindeneknek jo pelda adaſaval, am-az bodogh emlekezetű Caroli Peter: kinek az Apoſtoli Credonak

magyarazattyaban, ſzepen rendeltetet, es az Varadi Eccleſiaban elő beſzedevel hirdettetet Prædicatioit, moſtan iſmet mindē fogyatkozaſok nelkûl, az mellyek az elſô editioban talaltattanak, ujobban ki bocsattyuk. Erre penig indittatunk mindeneknek előtte az kereſztyeneknek, az igaz hitben valo eppületekert es meg maradaſokert. Mert az ki az Credot igazan tudgya es erti, iſmeri az, az Iſtent, tudgya hogy hogy kel az meg eſmert Iſtent tiſztelni: jol erti id vöſſegenek mind valoſagos okait, mind igaz utat.

Annak utanna ezzel meg-is akarjuk jelenteni, minemû böcsületben legyen nalunk, mind ennek, mind penig az több Iſtenben el nyugot kereſztyen tudos embereknek haſznos munkajok. Ezeknek iraſokat nem akarjuk el reyteni, hanem hogy

hogy neveknek tiſztelſeges emlekezetivel, iraſok-is az Anyaſzentegyhazban megh maradhaſſon: es igy azok-is az kik moſtan elnek, inditaſſanak illyen dicseretes es Iſtennek tiſztelſegere ſzolgalo dologban valo forgolodaſra. Kerjük penîglen es intyûk az kereſztyenecket, hogy azok felől jo iteletben legyenek, az kik költſegekkel effele haſznos iraſoknak ki bocsataſatſegellik. Az en iteletem ſzerint minden emberek előt böcsülletet erdemlenek, az kik illyen nyomorult időben, nem nezven külſő fogyatkozaſokat, Iſten ſzamara-is ſzakaſztnak az ü teſti joſzagokban.

Melto annak okaert dicseretre, amaz Iſtenben el nyugot nehai Kôrôſi Gaſparnak-is meg maradot arva hazas tarſa, Bredina aſzſzony, ki ennek az könyvnek ki nyomtataſara

nagy segitseggel volt, el hiven hogy kedves lenne Istennek elötte, mint amaz szeginy özvegy aszszonnak kicsiny ajandeka, ki ket filert vete az Templomnak pesselyeben. Tamaszszon az Vr Isten naponkent illyen Mariakat, kik az ü peldajokkal inditsak az Nagysagos aszszonyokat, illyen hasznos es Isten elöt valo kedves alamisnalkodasra. Datum Debrecini 7. Ianuarii, 1600.

Hodaszi Lukacs
Debreczeni
Predicator.

Tisztelendö Nemes VRAMNAK VARADI Kalmar Mihalynak, Bihar Varmegyeben levö Harminczadosok gond-viselöjenek, az Nagysagos Bathori Sigmondnak Erdeli Vaydanak &c: engedelmeböl es rendeleseböl: Kegyelmet es bekeseget kivanok az Istentül az mi Atyanktul es az Ur Iesus Christustul.

NEM ok nelkül inti az szent Pal az hiveket, hogy ü közöttök az Christusnak Igeje gazdagon lakozzek minden bölcseseggel: Mert az ember eletinek fö vege es czellya ez, hogy az Prophetaknak es Apostoloknak irasabol az Istent, es az ü ki jelentet akarattyat igazan meg esmerje, es ez mellet az ünön üdvösségenek-is utat bizonnyal megh erthe, es ennek megh nyeresere egesz eletinek rendibe az Isten lelkenek vilagositasabol igyekezzek. Ez okaert kivantatik ez mindeneknek felötte, hogy az Istennek Igeje ki terjedgyen, es az mint az Apostol

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ſol bővſeggel follyon ez földön, és minden nemzetek közöt azon egy idvözitö tudomany megh tartaſſek, es az ünnön nyelveken hirdeteſſek. Innet vagyon hogy mi idötül fogvan az Iſten amaz reghi ſötetſeget el keſte üzni, es az ü Igejenek vilagos ſövetneket fel tamaſtotta, minden nyelveken az Evangelium hirdettetik, es miert hogy az ember feledeköny, es az elö beſedröl nem mindenkor egyarant emlekezhetik meg: haſznos iraſokban-is az kereſtyeni tudomannak igaz ertelme ki adattatot ſok bölcsektül, es ez moſtani idöben-is ſok fele nemzetek ebben munkalkodnak, hogy az ü nyelveken valo embereket-is epitſek, es ebben-is az bölcsek az erötlenekhez ſabjak magokat, es nem ſzegyenlenek ü nekiek az ü tulaydon nyelveken irni, csak hogy üket az idvöſſeges tudomanban elö viheſſek, nem nezven az ü bölcseſegeknek mutogataſara, hanem az gyarlo es vekony ertelmü hiveknek haſznokra es lelki epületekre.

Ebben-is penig az Magyar nemzet ez el mult idökben igen meg fogyatkozot volt az egyeb nemzetekre nezve, kik

kik közöt ſok jeles iraſok az ünön nyelveken olvaſtatnak. Mely ha igen ſükſeges nem volna, ſok tudos es nevezetes emberek az ünnön nyelveken irvan az köſſegnek tanitaſara nem faradoſtanak volna: kiknek jo peldajokbol könyü meg erteni, minemü bolond iteletek legyen azoknak az kik azt kialtyak, hogy nem ſükleges legyen Magyar nyelven irni, miert hogy az Görög avagy az Deak nyelv az magyarazatra alkolmatosb legyen. Mely noha igaznak lattatik, mind az altal nem adattatot oly ertelem mindeneknek, hogy azokbol derek epületet veheſſenek. Hat az kik az nyelvekhez ertenek, nem illik azoknak irigyködni mikor az erötlenek-is azoknak ertelmere jutnak az mellyeket az tudosbak az bölcseknek iraſokbol ſok munkaval veſnek ki, De ezfele iteletü emberek avagy kevellyek itelven azt, hogy az Magyar nyelven ſemmi haſonnal nem mondathatik: avagy irigyek, banvan azt, hogy az tudatlanok az haſnos dolgokat ertik: avagy nemellyek röſtök-is, kik ü magok ſem munkalkodnak, es egyebekkek haſznos munkajokat ſzidalmazzak.

De ezeknek nem ſükſeg ſokat felelni, miert hogy lattyuk azt közönſeges-kepen, minemü nagy haſznot vegyenek az együgyüvek ez fele iraſokbol, kik az ü ertelmekben nevekednek es meg erösſödnek, ſöt ezeknek felette még az tudos embereknek iraſokban-is nagyob haſonnal forgolodnak.

Meg tetczik azert ebböl mely nagy dicseretre meltok legyenek azok, kik az elöt es az moſtani idöben-is ez fele haſznos iraſokkal az hiveket epitettek; kik miert hogy ſemelyek ſerint elö beſedekkel ſok helyeken az Iſten igejet nem hirdethettek, haſznos iraſokkal meſſe földön-is ſok embereket tanitanak. Ezzel-is penig nem csak az külsö renden valo emberek, hanem még az Anyaſent egyhazbeli Paſtorok-is ſegitetnek, hogy ük-is ez fele böles tanitoknak nyomdekokat köveſſek, es az iraſnak magyarazattyaban ſep rendet tartſanak. Mert ha az jo követes egyeb fele meſterſegekben igen haſznos; ſokkal inkab ez kivantatik az Iſten Igejenek haſonnal valo hirdeteſeben, hogy az tanitok nem csak az ü fejektül ertſenek, hanem ſorgalmatoſon es hiven köveſsek azokat, az kikben az Iſtennek böveb ajandekat eſmerik. Mert mikepen az teſtben levö tagoknak nem mind egy tiſtek es meltoſagok vagyon, es az ajandekoknak rendiben külömböznek; igy az Anyaſentegyhazban-is Iſten az epitö tanitoknak adot nemellyeknek öt girat, nemellyeknek harmat, nemellyeknek eggyet, hogy az ajandeknak merteke ſerint az Urnak nyereſeget adgyanak

Az ſent Pal-is az Timotheuſnak pel daul veti magat, hogy az ü tanitaſanak modgyat köveſſe, es az epitö igeknek formajat tartſa meg, az mellyeket ü tülle hallot, es ne gondollyon az ü fejetül valami hivolkodo es dicsekedö tanitaſnak modgyat. Es ez okaert meltok azok fedeſre, az kik az ſent Iraſnak együgyüſeget meg utalvan, valami bolond agyaskodaſſal avagy homalyos igekkel megh egyelitik, avagy az iraſnak folyaſa es czel lya kivül jarnak, mindeneket öſſve kevervén az mellyek az helyre nem illenek-is. Innet leſen, hogy oſtan az ü bolond velekedeſeket követi, es ü magoktul tanult meſtereknek akarnak lattatni; Es

ebböl

ebből az következik, hogy mennel tudatlanbak, annal merezbek, es az Isten Igejenek magyarazattyat igen könyünek itelik lenni. De visontag az tudos emberek essökben vessik, hogy az sent Irasnak hasonnal valo magyarazattyaban nagy munka kivantatik, es mennyivel ebben elö mennek, annyival inkab meg esmerik, hogy tavol legyenek az derek es tökelletes ertelemtül, söt idövel es gyakorlassal ertelmeket is neha meg jobbittyak. Ezek közzül volt az mi sserelmes atyank fia Caroli Peter-is, ki az ü neki adattatot ajandek serint, mig az Isten ez vilagon az vitezkedö Anyasentegházbã tartotta az Kristusnak juhait az Istënek tista igejevel legeltette, es az ragadozo farkasok ellen, kik mindenkor környüle forgottanak, ejel es nappal vigyazot, az Prophetaknak es Apostoloknak irasokat hasonnal magyarazvan, es jo indulattal igyekezven az Isten dicsösegenek elö vitelere es az hiveknek epületekre. Mert az Isten is ütet az ü titkos tanatsa serint ez vilagnak szeretetitül el szakasztotta volt, gyakorta valo betegsegekkel ütet latogatvan; de mind az altal az Ur ennek

nek erötlensege altal az ü dicsösseget es erejet el vegeste, hogy mind elö beseddel, mind hasnos irasaval az mennyei tudomannak igaz ertelmeben, az hiveket epithetne. Az töb szorgalmatos dolgai közöt pedig irta volt ez Apostoli Credonak magyarazattyat, mellyet bövseges Prędicatiokra ostot, hogy abbol az kerestyen olvasok az kerestyeni tudomannak fö agait, könyü esszep ertelemmel meg tanulhatnak.

Miert hogy az Apostolok tudomanyanak summaja ez rövid vallasban foglaltatot be, mellyet az reghi Görögök Symbolumnak neveztenek, nem csak azert, hogy az Apostolok irasabol szedegettetet volna össve, hanem hogy az kereszteyensegnek avagy az Christus Anyasentegyhazanak mutato jegye es bizonsaga, mellyel az egyeb kivül valo poganoktul az Christusnak serege, es vitezlö nepe meg valastatik.

Valami azert az idvösségnek utara, az Isten esmeretire es tisteletire kivantatik, ez egy nehany igekben berekesztetik, el annyira, hogy minden derek tanitasoknak czellya, es ertelme ezekre vitetik

ſetik: es valamely tudomany ez igekkel ellenkezik az ſzent iraſsal ſem eggyezhet. Valaki azert ezeket nyilvan es igazan erti, az Prophetaknak es Apoſtolóknak iraſában haſznoſon forgodhatik. Honnet ez jambor bôlcs tanito-is arra igyekezet ez jelen valo iraſsal, hogy az tudatlanoknak aytot nithatna az ſent iraſnak igazan valo ertelmere, mellyet meg is nyerhetnek, valakik ez tanitaſnak modgyat hiven olvaſſak es kôvetik.

Nyilvan vagyon pedigh az, ſok hiveknel, hogy mikor ez magyarazatnak vegere jutot volna, azonkôzben Iſten titkos rendeleſebôl betegſegben eſet, es az mint kereſtyen eſes emberhez illik, minden dolgait jo moddal el rendelte, de mindeneknek felette akkor-is az Iſtennek dicsôſegere, es az Anyaſentegyhaznak epûletire volt ſzorgalmatos gondgya, es az mint bizonnyal ertôttûk, akkoron-is ez û haſnos munkajat Kegyelt ajanlotta, es ugy mint Teſtamentomban hatta, hogy Kegyelt az û iraſat, halala utan ki bocsatana.

Nagy dicseretre melto azert Kegyelt ebben valo jo igyekezeti, hogy illyen draga kincset te Kegyelt egyebekkel-is akart kôzleni, es ennek ki nyomtataſatul kôltſeget ſem ſanta, es nem kimillôtte kegyelmed, tudvan azt, hogy az vilagi marhanak elſô fô vege az Iſtennek dicsôſege es az anyaſentegy-haznak epûletire nez. Annak-okaert illendô volt, hogy en az Kegyelt jo igyekezetit es az Iſten igejehez valo ſerelmet megh jelentenem, nem csak ez moſtani ûdôbeli embereknek, hanem az utan valoknak-is, hogy ûk-is ebben az Kegyelt jo peldajat kôvetnek, es az Iſten ajandekat nem az tobzodaſra veſtegetnek, ſem az û telhetetlen fôſvenyſegeket azzal tôltenek, hanem valami reſet az Iſtennek-is aldoznak es ſentelnek.

De errôl igen keveſen emlekeznek meg, ſinten az fejedelmek kôzzûl-is, az kiknek az anyaſent-egyhaz taplaloinak kellene lenniek, mely ſokaknak eſekben ſem jut, miert hogy ez vilagi jokbol csak az teſtnek kivanſagat ûzik; de el mulik az hitegetô vilag tûlôk, es minden dicsôſegek gyalazattyokra fordul. De az kik az Iſten dicsôſege mellet kôltenek es faradnak, ſoha az Iſten elôt feledekenſeg-

ſegben nem leßen, ſôt az itelet napjan-is ez fele igekkel es jo cselekedetekkel valaßtatnak meg az hivek ez vilaghi hitetlenektûl.

Annak okaert Tiſztelendô Uram illendônek es meltonak iteltem, hogy ez haſznos munkat az kegyelmed bôcsûlletes neve alat bocsatanam ki, mellyet tudom, hogy egyeb kereßtyenek-is jo neven veßnek, miert hogy az Iſten kegyelmedet tamaßtotta volt eßkôzûl, hogy ebben nekem ſegitſegûl lenne, mikepen ez elôt-is ſok dolgokban Kegyel: megh jelentôtte Iſtenhôz valo halaadoſagat, mikor az Anyaßentegy-hazat ezzel-is ſegitôtte kegyelmed, hogy Kegyel: immar tulaydon kôltſegevel idegen orßagbeli Academiakban tanitatot egy nehany iffiakat ez vegre, hogy az anyaßentegyhazban az Iſten draga igejenek hirdetôi lennenek, kiktûl Kegyelmed egyebet nem kivant, hanem hogy az tanitaſnak tißtiben hiven es ßorgalmatoſon jarnanak, es azt kegyelmed tûlôk hala-adas gyanant vôtte, tudvan azt, hogy az Iſtennek neve ebbôl magaßtaltatnek, es az anyaßent egyhaz-is haßnoſon epûlne.

Valamit azert kegyelmed erre kôltôt, az Iſtennek tarhazaban tôtte, es az Chriſtuſtul Kegyelmed az itelet napjan ezt hallya: Valamit az enimek kôzzûl az leg kiſſebikkel cselekettetek, en velem cselekettetek. Kerem azert kegyelmet mint tißtelendô Patronuſomat, hogy kegyelmed ez haßnos munkat tûlem vegye jo neven. Es ugyan itten kerem az Iſtent ßent Fianak az Chriſtuſnak altala, hogy kegyel: ôregbitſe az igaz hitben, az ô igaz eſmeretiben, tißteletiben, es vigye elô Kegyelmednek minden jo igyekôzetit az annyaßentegyhaznak ſegiteſeben, es az mit kegyelmed ez mellet kôlt fizeſſe megh ez eletben-is, es az teſtben valo ki mulaſnak utan adgya Kegyel: minden hivekkel egyetemben az ôrôk dicsôſegnek bodoghſagat, Amen. Kôlt Debreczenben, 1582. Eßtendôben.

Te kegyelmednek
ßolgaja:

Rodolphus Hoffhalter, Typographus.

AZ APOSTOLI CREDONAK AVAGY VALLASNAK IGAZ MAGYARAzattya : az kereſtyeneknek epûletôkre irattatot : Caroli Peter Varadi Prędicatoraltal.

I. PRÆDICATIO.

Summa.

Kicsoda ſôrzötte az Apoſtoli Credot. Micsoda haſzna es hany reſze vagyon?

NEm oknekûl ſoktak mondani, hogy nagy gond vagyon az Credoban. Mert ebben az egeſz Prophetaknak es Apoſtoloknak tudomanyok be vagyon rôvideden foglaltatvan, kinek igazan valo ertelmere ſen-

ki ű magatul az Istennek lelkének segitsege es vezerlese nekűl, (ki az szent irasoknak kulcza,) nem juthat. Sőt annak felette az igaz hit, melly fundamentoma az Apostoli vallasnak es tudomannak, czak az eghből Istentűl adattatik, es senki azt maga erejeből meg nem talalhattya, mikeppen szent Pal Eph. 2. tanit. Mind az altal az urnak kegyelmehez es segitsegehez bizvan, el kezdem az Apostoli Credonak magyarazattyat, az keresztyen egyigyű embereknek epűletekre. Mert az Istennek lelke, ki az Apostoloknak az mennyei tudomannak bőlczeseget meg nilatkostata, ennek igazan valo magyarazattyara ertelmet es erőt ad. Mostan peniglen az urnak segitsege altal harom dologrol solok rővideden.

I. Leg elősőr azt lassuk meg, Kicsoda szerzette legyen illyen bölcsen az czikkeleket.
II. Masodsor micsoda hasznok legyen.
III. Harmadsor hany resse legyen ezeknek.

AZ ELSŐRŐL.

Kicsoda szörzötte illyen bölcsen az czikeleket?

Jolle-

Jollehet nemellyek ez ertelemben es velekedesben vadnak, hogy az Apostoloknak tanitvanjok irtak, avagy az Apostoloknak irasabol az reghi szent tudos emberek settek ősve, hogy egy summaban előnkben adnak, az Apostolok mit predicallottak es tanitottak ez egez vilagon. Mind az altal igazb es jobazoknak ertelmek, kik azt mongyak, hog ű magok az Apostolok irtak, hogy az mennyei tudomant, egy rővid summaban előnkben tamasztanak.

Elősőr azert. Mert eleitűl fogvan Apostoli Credonak avagy vallasnak hivattatot minden keresztyenektűl, mely nevezet niluan meg mutattya, hogy ű magoktul az Apostoloktul legyen sereftetven, hogy egy rővid summaban meg mutatnak, minemű tudomant predikallottak az egez vilagnak kerekseg eben.

Masodsor. Mert az Credonak minden időben oly nagy meltosaga es bőczületi volt, hogy az keresztyeneknek samok kőzőt sem tartatot, valaki ez

lasnak agaival nem egyez, hamis az.

Vissontag czak az az igaz keresztyeni hit es tudomany, melly ezekkel igaz ertelemben egyez. Az pogany Philosophusoknak minden tudomanyok az Isten akarattya, esmereti es az idvôsseg felôl hamis: mert semmi reszeben nem egyez az Apostoli vallassal. Az Alcoranumban valo tudomany es hit hamis; mert nem egyez az Prophetaknak es az Apostoloknak tudomanyokkal, kinek summaja az Apostoli Credoban be vagyon foglaltatvan. Jollehet pedig, hogy az proba kû mely minden tudomanyoknak mind igassagat mind hamissagat meg mutattya az sent iras, mellyet Biblianak nevezünk. Mind az altal az Apostoli credot-is nevezhettjük proba kûnek, mert ez rôvid summaja es magyarazattya az Prophetak es Apostolok irasanak. Hogy pedig czak ez legyen az igaz tudomany, mely az sent Bibliaban es az Credoban vagyon, im ez tiz erôsseggel bizonnitsuk meg.

1. Elsô erôssegh. Mert ez tudomant czak az Isten jelentette meg az ô fia altal, sent lelke altal, az Prophetak es Apostolok altal, mikeppen sent Pal tanit Heb. 1. Hogy az Prophetak altal Isten sollot regen, minekünk fia altal solot. sent Peter-is azt mongya, hogy az Prophetakban Christus lelke volt es az altal soltanak. Azonkeppen tol 2. Pet 1. Az Prophetia nem emberi akaratbol talaltatot (gondoltatot,) hanem az sent lelknek ihlesenek altala soltanak az Istennek sent emberi. Egyeb tudomanyok czak emberi bôlczesegbôl, okossagbol es gondolatbol sarmaztanak. De az Prophetaknak es Apostoloknak tudomanyok az eghbôl Istentûl jelentetet meg. Ezert semmi tudomany altal az Isten lelke nem adattatik, hanem czak az mennyei tudomanynak halgatasanak altala mely Istênek sent lelke el-is hiteti velünk az mi sivûnkben, hogy ez tudomany igaz legyen.

2. Masodik erôsségh. Mert ez tudomany sokszor meg erôsitetet Isteni termeszethez illendô czodakkal, mellyekhez hasonlot az poganyoknak irasaban nem talalunk, az Israel nepet mikor hatalmas

talmas erôvel ki hozna az Isten Aegyptusbol, az tengernek vize ket fele all, mint ket kôfikla, es ugy hozta altal az Isten az û nepet saraz labbal. Az pusztaban minden munkajok nekûl eghi kenyerrel (Mannaval) tartya Isten ôket. Az kôsiklabol vizet hoz ki nekiek. Negyven estendeig az pusztaban ruhajok el nem sakadozot, sarujok el nem kopot. Az Josue vijadallyaban az Nap meg all, annak utanna az Hjericho kô fala az Sido nep elôt û maga le dûl. Az Prophetaknak idejeben azon-keppen hatottaknak fel tamasztasaval, az Napnak vissa vonasaval, Ezechiasnak idejeben Esa. 38. az mennyei tudomannak igasságat Isten meg confirmalta.

Hasonlatoskeppen az uy testamentomban, halottaknak tamasztasaval, ördôgôknek ki ûzesekkel akarattjok ellen, santaknak, vakoknak, nemaknak, siketeknek, kûlsô orvosag nekûl megh gyogyitasokkal, az Euangeliomnak tudomanyanak tôkelletes igasságat az Isten meg mutatta.

Mert

Mert jollehet az poganyok kôzôttis az ördôg orsagaban, mikeppen az Romai Antichristus orsagabanis sok csudak voltanak, de nagy kûlômbsegh vagyon az mennyei csudak kôzôt, es az ördôgnek csudai kôzôt.

Elôsôr mert soha az ördôg orsagaban halottakat fel nem tamasthattak valoba, es magtalan assoniallatokat, gyermekkel, magzattal meg nem ajandekoshattak es sok dolgokat nem kôvethettek, mellyek az Anyasentegyhazban lesnek. Mikeppen az Pharaho bû bajos bôlczei tetvet nem sôrezhetnek az Moses es Aron elôt, ugy annira, hogy keserûségetnek illyen vallast tenni. Isten hatalma ez, Exodi 8.

Masodsor. Mert az ördôg orsagaban valo csudak, szem-fen vesteseK, mellyek lesnek az ördôgnek engettetet hatalma altal: az ördôg orsaganak epûletire lesnek. 2. Tessaloni: 2. Sz. Mathenal hetedik reszeben: Sokan mondgyak ennekem az utolso napon: Uram nemde az te nevedben prophetaltunke? Nemde az te nevedben ûstûnke ördôgôket?

De en vallaſt tebek: Soha nem iſmertelek titeket, mennjetek el kik alnokſagot cseleketтôk.

3. Harmadik erôſsegh. Mert reghieb tudomany es iras ninesen, az mennyei bôlcseſeghnek tudomanyanal, mely az Moſes es az Prophetak iraſaban be vagyon foglaltatvan. Ez tudomany ôrôktûl fogvan el volt rendeltetven Iſten elmejeben, tanacsaban, decretomaban, es bôlcseſegeben. Mikeppen ſent Pal ſol az Corinthusbelieknek irt elsô levele: harmadik reſeben: Mi prędikallyuk az Iſten bôlcseſeget, mely Iſten titkaban el volt reytetven, mellyet Iſten ez vilag teremteſe elôt el rendelt volt az mi dicsôſegünkre. Az utan mingyaraſt Paradicsomban az Adamnak ki jelente, es az Patriarchak, Prophetak a'tal prędikaltata. Annak felette az Moſes iraſa, mely az teremteſrôl kezdetik el, harom ezer negy ſaz es negyven hat eſtendôvel fôlûl haladgja az pogan hiſtoriaknak iraſokat, holot azert ez iras es tudomany elsô es reghi legien meg tetzik, hogy csak ez az igaz idvôzitô tudomany,

many, es hogy ez kivûl tôb nincsen.

4. Negyed erôſsegh. Mert nagy egyenlô ertelmek vagyon à Prophetaknak, Patriarchaknak es Apoſtoloknak, mind az igaz Iſten felôl, mind az embereknek idvôſſegek felôl, az Jeſus Chriſtus altal: Mikeppen ſent Peter tanit Actorum 10. Errôl minden Prophetak tanubizonſagot teſnek, hogy bûnôk bocsanattyat az û neveben veſik, valakik û benne hiſnek. Az ſent Pal-is azt irja Romabeliekhez harmadik reſeben, Hogy az mely Euangeliomot û prędikal annak bizonſaga vagyon, az tôrventûl es az Prophetaktul. Noha azert az Patriarchak, Prophetak es Apoſtolok nem mind azon egy ûdôben eltenek, ſôt egyik az maſik utan ſok ſaz eſtendôvel elt, mind az altal azon egy Iſtent, azon Chriſtuſt, azon tudomant, azon hitet prędikallottak, es egyik az maſikkal ſemmiben nem ellenkezik. Ha pedig az pogan bôlcseknek iraſokat olvaſod, mind az Iſten felôl, mind az û akarattja felôl: Nagy ſok kûlômb es viſalkodo ertelmet talalſ. Mert

az Iſten-

az Istennek meg szentelő lelke az ő nyelveket nem igazgatta.

5. Ötödik erősségh. Mert az Prophetaknak es Apostoloknak irasokban igaz es nilvan valo jövendő mondasok talaltatnak, mellyek sok idővel annak előtte meg Prophetaltattak, minek előtte be tellyesednenek, mely meg mutattja, hogy az Prophetak altal Isten szollot, es hogy az ő tudomanyok Istentől szarmazot legyen.

Az Moses első könyvenek harmadik reszeben illyen Prophetia vagyon: Az asszonyallatnak magva meg rontya a kigyonak fejet, Ez ket ezer kilencz-szaz hatvan-harom esztendővel tellyesedet be az jövendő mondas utan.

Az Iacob patriarcha Moses első könyvenek 49 reszeben: Meg Prophetallya, hogy az Juda nemzetsegeből nem vetetik el az birodalom, es az törveny magyarazo Doctorok, mig el nem jő az Siloh, az az, az Messias.

Az Micheas Propheta harom-szaz esztendővel meg Prophetallya az Christus születese előt, hogy Bethleemből jőne ki.

Az

Az Daniel Propheta jövendőt mond 2. 4. 7. reszeben, az negy birodalomrol, mellyek közzül első az Babyloniai, masik az Perssiai, harmadik az Görög birodalom, negyedik az Romai.

Az Esaias sok esztendővel az előt ugyan meg nevezi az Christust, Esaiasnal 44. 45. reszeben, hogy ez bocsatana haza az Isten nepet az Babylonbol, mely Prophetia idővel be-is tellyesedek.

6. Hatodik erősseg. Mert jollehet ez tudomany egyigyű, mind az altal oly dolgokat ad elönkben, mellyek menyejek, es az emberi bölcseségtől es okossagtul el titkoltattanak, mellyeknek az ő maga okossagabol az ember vegere nem mehet, hogy az egy Isten, Attya, Fiu, es szent Lelek legyen, hogy az Christus szüztől születet, hogy az ő halalaval töröltetnek el minden bűneink, hogy az ő igassagaval vagyunk mi igazak, hogy az Iesus Christus el jő meg itelni eleveneket es holtakat, hogy fel tamadnak az mi testeink az földnek gyomrabol: soha penig az Poganok irasaban meg nem talallyuk, hanem csak az szent Bibliaban

es az

es az Credoban. Mert az pogan bölcseknek minden irasok csak az okossagbol sarmaznak es azzal eggyeznek, mert azoknak az Isten dolga bolondsag.

7. Hetedik erősegh. Mert ez tudomannak igasságaert, sok ezer Martyromok vèreket ki ontottak, es az mellet sörnyü halalokat szenvettenek, hogy meg jenlentenek, hogy ennel több igaz tudomany nincsen, azert ezt soha nem akarnak meg tagadni. Az ôh Testamentomban az Prophetak mind megh ôletettenek, azonkeppen sokan az Apostolok közzül, es ezek utan az Ecclesiaban egy mas utan tiz kegyetlen Czasarok Romabol sûntelen haborgattak ez tudomanert az hiveket, es az szenteknek vèrekkel meg regegettenek. Az Romai Papa az nagy parazna es az ü hoheri, Czasarok, Kiraljok, Herczegek, urak, anni vert ontottanak ki ez tudomanyert, hogy semmi hayas embernek fejen anni hay salat nem talalnanak. Vai ha ast meg gondolnak az Varadi Papistak, kik meeg az szent Laslo lova farkat

kat erősen tartyak es tisztelik, bizony az Baratoknak kapajok utan illjen szeretettel nem futnanak.

8. Nyolczadik erősegh. Mert az Isten vilag kezdetitül fogva meg tartotta ast az gyülekezetet minden haboruságokban, mely ez tudomant alhatatossan es igazan vallota es követte. Az Noet nyolczad magaval az ezen vizben csudalatoskeppen az Isten meg örize. Az Abrahamot az poganok közzül Chaldeabol ki hoza: Az Lotot Sodomaban meg örize: Az Danielt az Oroslanok foga közöt: Az Israel nepet Aegyptumban es Babiloniaban. Annak felette ennek hirdetesere eleitül fogvan adot Isten Prophetakat, Apostolokat, Euangelistakat, Pastorokat, es Doctorokat, hogy az mennyei tudomany vilag vegezetig az emberek közöt meg maradna, es az altal az valastottakat idvözitene. Eph. 4. Rom. 1.

9. Kilenczedik erősegh. Mert az mi ellensegünk az Pokolbeli ördög semmi tudomany ellen ugy nem dühösködöt, semmi tudomant illyen sok mester-

segek

ſegekkel nem igyekezet el rontani, mint az Prophetaktul es az Apoſtoloktul hirdetettet tudomant, mellyet mi-is moſtan hirdetünk. Neha kegyetlen fejedelmeket tamaſtot fel ennek rontaſara, minemũ volt Antonius Magnus, Decius, Maximinus, Julianus apoſtata. Neha eretnekõket es ſok kũlõmb kũlõmb hamis tanitokat.

10. Tizedik erõſsegh. Mert az Iſten kezdettũl fogvan meg büntette valakik ez tudomant haborgattak, es rettenetes keppen ũket el veſztette, hogy meg mutaſſa, hogy ez tudomany õve, es az ũ tiſteſſeget ſenkinek nem engedi. Az Julianus apoſtatat az hadban nillal meg lõvek, es à veert az eghben hannya vala eſt mondvan: Meg gyõztel Galilęe. Galilęuſnak penig az Chriſtuſt nevezi vala csufolaskeppen. Az Cherintuſra ki az Iſten fianak Iſtenſeget tagadgya vala, à haz rea ſakada. Az Arrius bẽlſt az arnjek ſekben ki hanya. Az mi idõnkben-is mint az polyva meg veſenek az eretnekſegnek tanitoi es oltalmazoi. Immar ſollyunk az Apoſtoli Credonak maſodik haſnarol. Ma-

Maſod haſna az Apoſtoli Credonak ez, hogy ebben rõvideden meg laſſuk ſummajat az Prophetaknak es az Apoſtoloknak iraſoknak. Mert valamit azok bõvebben irtanak az Iſten felõl, annak ſummaja mind be vagyon az Apoſtoli vallaſnak czikkeliben foglaltatvan. Nagy ſok emberek forgattyak az Gergely Papa iraſabol, hogy à kepek az paraſt embereknek kõnyvek. De ez hamiſſag: Mert az Jeremias cap. 10: Abac: 3. hazugſagnak es hitſagnak Doctoranak nevezik azokat. De az Apoſtoli Credorol meltan modhattyuk hogy az egyigyũ paraſt embereknek kõnyvek legyen. Mert az mi haſnos vallas, es ſũkſeges tudomany vagyon az mi idvõſſegünkre, ebben be vagyon foglaltatvan, hogy ſenki ũ magat ne menthe ſſe.

Harmad haſna ez. Mert az Apoſtoli Credonak igazan valo ertelme es vallaſa, meg valaſtya az igaz ſent kereſztyeni anyaſent-egyhazat, minden poganyoktul, az Iſtentelen embereknek undok hamis gyülekezetektül. Mert az egh alat tõb gyülekezet nincsen az

Christus seregenel, ki az Apostoli vallasnak minden czikkelet igaz ertelemben, az idvőssegnek fundamentoma felől eppen meg tartana, javallana, vallana es oltalmazna.

Az poganyok minden reßeit meg vetik, mikeppen az Tőrőkők nem hißik, sem az ßent Haromsag felől valo tudomant, sem az Iesus Christusnak Isteni es emberi termeßeti felől, fel tamadasa, menyeben fel menese, es az iteletre valo el jővese felől, sem az bűnnek bocsanattya felől, Isten kegyelmeből Christusert.

Az Eretnekek noha nem minden czikkelit vetik meg, de az űdvőssegneg fundamẽtomat ugyan meg rontyak, mikoron az Christusnak es az szent leleknek Istenseget meg tagadgyak.

Negyed haßna ez, Hogy azoknak meg tudgyunk felelni, kik az mi vallasunkat kivannyak: Mert azt parancsollya à ßent Peter, hogy az mi hitűnkről vallast tegyűnk mindeneknek előt valakik kivannyak. Az szent Pal-is igy tanit Rom. 10: *Corde creditur ad justitiam, ore autem fit confeßio ad salutem.* az az, szivűnkben hinnűnk az igaz-

igassagra, de szankal vallast kel tennűnk. Micsoda legyen azert az mi vallasunk, az Credonak agaiban be vagyon foglaltatvan.

Őtődik es utolso haßna ez, Hogy minden hamis tudomanyok ellen, eretneksegek ellen, az mi hitűnket meg erősitsűk, es minden eretnekeknek szajokat be dugjuk. Mert valaki az Apostoli Credo ellen az idvőssegnek fundamentomaban idegen uy tudomant hirdet, bizonnyal el hidgyűk, hogy hamis tanito, azert el kel tavoztatnunk.

AZ HARMADIKROL.

Hany reße vagyon az Credonak.

HArmadßor ertsűk megh az rendit es agait vagy reßeit az Apostoli Credonak: Nemellyek azert harom reßre oßtyak. Az első reße vagyon az idvőssegnek fundamentoma felől, az egy Istenről, ki az Attya, es Fiu, es az Szent lelek. Az masodik az Istennek Hazarol, az az, az Anyaszent-egyhaz felől, mely ez fundamentomon eppitetet. Az har-

 madik

madik ez Haznak privilegiuma szabadsaga felôl, az bûnnek bocsanattyarol, testnek fel tamadasarol, es az örök életrôl. De mi ossuk im ez negy részre, hogy nilvabban valo legyen.

I. Elsô része vagyon az egy Isten felôl, mellyet vallunk Attyanak, Fiunak, es Szent leleknek lenni.

II. Masodik az Iesus Christusnak testben valo meg jelenese felôl, melyben mi erôttünk szenvedet, meg holt, es el temettetôt, harmad napon fel tamadot, fel ment az mennyegben, ûl az mindenhato Attya Istennek jobjan, onnan lesen el jövendô, itilni eleveneket es holtakat.

III. Harmadik az Istennek Anyaszent-egyhazarol, mellyet az Isten maganak valasst az Evangeliom altal ez vilagon, es melyben magat meg jelentette.

IIII. Negyedik az jo tetemenvekrôl, mellyekkel az Iesus Christus mind ez vilagon, mind az jövendôben meg ajandekozza az hiveket. Ô neki legyen tiszteseg, dicsôsegh, birodalom, most es minden idôben, Amen.

II. Prędi-

II. PRÆDICATIO.

Hiszek Istenben.

Summa.

Micsoda legyen az igaz hit: honnan, es mi modon adassek: micsoda legyen czellya: hany fele, es mi hasznа legyen.

Mert hogy az Apostoli Credonak fundamentoma az igaz hit, es az hiten kezdetik-is, mert azt mongyuk: Hiszek egy Istenben: annak-okaert immar solok az igaz keresztyeni es idvözitô hitrôl. Mellyet hogy nilvabban essünkbe vehessûk, mostani tanitasomat negy kivaltkeppen valo részre osztom.

I. Elôsôr asst magyarazom meg, Micsoda legyen az igaz idvözitô hit.

II. Masodsor, Kicsoda adgya az hitet, es mi modon.

III. Harmadsor, Micsoda czellya legyen: es hany fele legyen az hit.

kokat, siketeket gyogyithatnanak. De ez ú magaban nem idvõzit senkit, es csak bizonyos embereknek adatik vala, mig az Euangeliomnak igassaga az emberek kõzõt meg erõsitetnek. Errõl sol sent Pal 1. Cor: 13. Ha oly hitem volna-is, hogy az hegyet egy helybõl masba tehetnem, seretet penig bennem nincsen, semmi vagyok.

Harmadsor jedzi az Historia serint valo hitet, mellyel nemellyek tudgyak es hisik igaznak lenni az Isten felõl, az ũ akarattya felõl, az idvõsseg felõl valo tudomant. De azt igaz es erõs bizodalommal magokhoz nem kapcsollyak, sem kerestyeni elettel meg nem mutattyak, es meg nem bizonittyak. Az ördõgõk-is es nagy sokan az harag edenyi kõzzũl tudgyak hogy az Isten igeretet tõt fiaban az embereknek valtsagok felõl, hogy az Jesus Christus sũletet, senvedet, meg holt, fel tamadot, mennyegben ment, el jũ az iteletre, tudgyak historia serint. De ugyan hasontalan, mert ezzel meg nem elegesnek az idvõssegre, nem ragazkodnak ehez, es az seretetnek altala az ũ igaz hiteket meg nem jelentik. Errõl sol sent Jacab cap. 2: Te hised hogy az Isten egy legyen, jol miveled: Az ördõgõk-is hisnek es resketnek. Akarode pedig tudni te hitsagos ember, hogy az à hit mely cselekedet nekũl vagyon, heaban valo.

Negyedser hitnek nevezi az Szent iras az hitetlenekben egy ideig valo bizodalmat, kik elõsõr az iget nagy seretettel vesik, bocsũllik es hisnek neki. De miert hogy nincsen gyõkere, hamar meg sarad, es az hitetleneknek nem idvõssegekre, hanem vesedelmekre esik. Ezekrõl sol az Christus Luc. 8: Az kik az kõsiklara estenek, ugymond azok, kik mikoron hallyak, õrõmmel vesik az iget, de ezeknek gyõkerek nincsen, kik ideig hisnek es az kesertetnek idejen el sakadnak. Illyen vala az Simon Magus, ki annak-utanna az Apostoli tudomantul el sakada. Actor. 8: Ez hit-is senkit nem idvõzit, mert az igaz hitnek nem ideig valonak kel lenni.

Utolsor az hitnek neve jedzi az erõs meg indulhatatlan bizodalmat az

keresztyeneknek szívökben, mellyel nem csak hiszik igaznak lenni az Istennek igéjét, ki jelentetet akarattyat, es kegyelmeből tőt igéretit: hanem azt magokhoz-is kapcsolják es ugyan megragadgyak, hogy az Isten kegyelmeből szent fiaert minden bunöket el törli, az Christus igasságaval őket-is megigazittya, fel tamasztya őket az utolso napon, es be visi az örök életnek bodogságaban. Ezt nevezi az szent Pal valasztottak hitinek Tit. 1. Mert csak az valasztottaknak adgya az Isten, kiket meg akart tartani az örök eletre. Ezt nevezi az iras Christusban valo hitnek, mert az Christusra nez czelul, ő benne helyhesteti bizodalmat, ű raita fundallya az idvösséget.

Mond meg immar röviden micsoda az igaz hit?

Az igaz idvözitö hit semmi nem egyeb, hanem az Istennek az eghből adattatot ajandeka az valasztottaknak, az Euangeliomnak hirdetesének es halgatasának altala, mellyel erös bizodalommal tamaskodnak az valasztottak az igaz Istenhez, es az ű szent igejehez, kivaltkeppen az Istennek szent igéretihez, az mi bűnünknek bocsanattya felől, es az örok életnek megadasa felől, Isten kegyelmeből az Christus Iesusert. Avagy ha meg-is-meg akarod erteni

I. Elősör, Az igaz hit semmi nem egyeb, hanem az egés keresztyeni tudomannak az egy igaz Isten felől, es az ű ki jelentet akarattja felől valo tudasa, es ertelme.

II. Masodsor bizonyos hit ez, mellyel hisszük igaznak lenni az Istennek minden beszedit, es kivaltkeppen az mi idvösségünk felől valo igéretit, és az Christusnak jo tetemenit hozzank kapcsollyuk, kiert hisszük, hogy az Isten minket el valasztot az örök eletre, meg bocsatta minekünk bűneinket, igazakka tőt minket, es fel tamasztvan az mi testünket, az örök életet ingyen kegyelmeből meg adgya. Ez magyarazatbol meg tetzik, hogy, jollehet az igaz idvözitő hit csak egy legyen, Eph. 4. Mind az altal ez harom dolgot foglallya be.

Elsôt az kereſztyeni tudomannak igazan valo ertelmet, az Prophetaknak es Apoſtoloknak iraſok ſerint, kinek ſummaja az Apoſtoli Credoban be foglaltatot. Szûkſeg azert, hogy te neked bizonyos es igaz ertelmed legyen, mind az Iſten felôl, mind az û ki jelentet akarattya felôl, mikeppen Szent Pal tanit Rom. 10: Hogy hogy hijak ſegitſegre az kiben nem hiſznek? Hogy hogy hiſznek annak az ki felôl nem hallottanak? Ez tudomany penig meg hamiſsittya az Scholaſticus Doctoroknak, es Baratoknak ertelmeket, kik aſt mondottak, hogy igaz eleg ha az paraſt ember ſemmit nem tud-is Iſten felôl, es az û akarattya felôl, csak hogy az Eccleſianak engedgyen, es aſt mondgya, hogy û aſt hiſzi az mit az anyaſent-egyhaz. Eſt hittak Fides implicitanak, es aſt mondottak, hogy az Satannak keſerteſe ellen-is aſt forgaſſak, hogy ûk aſt hiſzik az mit az anyaſent-egyhaz hiſzen. De mi modon hiheted el eſt az mit nem tudtz es nem erteſ? Szent Pal aſt mondgya: Nyelvôkkel vallaſt kel azoknak tenniek az idvôſſeg

idvôſſeg felôl, kik ſivôkben hiſznek, Rom. 10. Mi modon tehetz penig arrol vallaſt az mit nem erteſ? Szent Peter Apoſtol-is aſt parancsollya, hogy az mi hitûnkrôl ſamot adgyunk azok elôt valakik kivannjak. Ha penig ſemmi bizonyos ertelmed nincsen, hogy hogy tutz ſamot adni az te hitedrôl? Ugyan meg kivannya azert az Iſten hogy ûtet igazan eſmeryed, az û akarattyat ertſed, az te idvôſſegednek okait es modgyad, ertſed es tudgyad: mert kûlômben te neked igaz hited nem lehet. Ezert rendelte Iſten az tanitokat-is, ezert atta ki az û ſzent igejet, hogy ezekre minket meg tanitana es bizonyoſokka tenne. ha eleg volna az implicita fides, az tudatlanſag: hat ſemmire nem kellene az Euangeliom, ſemmire nem kellenenek az Prophetaknak iraſok, ſemmire nem kellenenek az tanitok.

Maſodikat az hitelt, hogy ne ertſûk tudgyuk az Iſtennek ſent igejeben ki jelentettet dolgokat, hanem, hogy azokat erôſſen hidgyûk, igaznak lenni, ha az emberi okoſſagnak ellene vadnak-is.

Az

Az Poganok es hitetlenek ha hallyak, ertik, es tudgyak-is az mennyei tudomannak czikkelit, de nem hisik igazaknak lenni, azert hogy az okossaggal es az termeszetnek folyasaval nem egyeznek. Hogy az egy Isten Attya, Fiu, es Szent Lelek legyen: Hogy az Iesus Christus az egy személyben Isten es ember legyen, Szent Lelektûl fogantatot az szûznek meheben firfiunak magva nekûl: Hogy az Christus halala tôrlôtte el minden bûneinket: Hogy ingyen az Iesus Christusert idvôzit minket: Hogy fel tamasztya az vtolso napon Isten az mi testûnket, nem hisik az Poganok. De az hitnek tulaidonsaga ez, hogy valamit Isten ki jelentet, valamit igert, azt igaznak lenni hidgye, meeg az okossagnak ellene-is.

Harmadikat, az igaz alhatatos bizodalmat, hogy minden tetovazas nekûl, kiki mind tulaidon személyeben az Iesus Christushoz ragaskodgyek, el hidgye, hogy az Attya Isten Szent fiaert û nekis meg kegyelmezet, meg bocsatta bûnet, meg igazitotta, zalogul Szent lelket atta, es û neki az ôrôk eletet megh

kesi-

kesitette. Ez bizodalom nincsen az ördôgôkben, sem az hitetlenekben, hanem csak az valasztottakban, kikben az Szent lelek ezt formallya, gerjesti es tapallya. Ez igaz hitrôl prédicallya mindenût az iras, hogy ez altal idvôzûlûnk. Genes: 15. Aba. 2 Rom 1. 3. 4 5. Ezeket meg ertven mennyûnk az masodik czikkelnek magyarazattyara.

AZ MASODIKROL:

Kicsoda adgya az igaz Hitet?

Az egesz Szent iras tanit errôl, hogy az igaz idvôzito hit csak az Istennek ajandeka legyen, mellyet az eghbôl az Szent lelek altal plantal az kegyelem edeninek szivôkbe. Az Szent Jacab cap: 1. azt mondgya, hogy minden jo es tôkellets ajandek onnat felôl vagyon az vilagossagnak Attyatul. De az hit jo hasznos es szûkseges dolog az idvôssgre minden idvôzûlendôknek: hât nilvan Istennek ajandeka. Szent Pal Ephes: 2. azt mondgya: Kegyelembôl idvôzûltetek az hit altal, es nem ti tûletek vagyon:

mert

mert Istennek ajandeka, nem az cselekedetből, senki ne dicsekedgek. Rom. 12: Kinek kinek Isten osztogattya az hitnek mértéket. Galat. 5: Az hit az szent leleknek gyümölcse. Phil. 1: Ti nektek adatot, hogy hidgyetek az Christusban, es hogy ő erette szenvedgyetek. Ioan. 6: Ez az Isten munkaja, hogy hidgyetek abban az kit el bocsatot, senki nem jő en hozzam, hanem az kit az en Attyam vonson. Matth. 16: Az test es az vér nem jelentette meg ezt te neked, hanem az en Attyám ki az égben vagyon.

Miert kel ezt tudnunk?

Elősör, Hogy meg hamisitassanak az Papanak es az Pelagianusnak tanitvani, kik az hitet emberi erőnek es akaratnak tulaidonittyak, kik azt mondgyak: Ha akarom, hiszek az Christusban, ha akarom nem hiszek. Ez ellen tanuld meg, hogy az hitetlenség az emberé, de az hit Istené, mellyet ad azoknak kiknek akar. Matth: 11. Senki nem esmeri az Attyat, hanem csak az fiu, es à kinek az fiu meg akarya jelenteni.

Acto.

Acto. 16. Az Isten meg nita szivet az Lydia asszonnak, hogy hinne azoknak mellyeket Pal prédicallana. 2. Tess. 3: Nem mindeneke az hit, de hiv az Isten ki titeket meg erősit.

Masodsor, Hogy naponkent halvan az Istennek igejet, az hitnek ajandekaert szüntelen ő neki könyörögjünk, hogy az Isten az mi sziveinket meg nissa, az mi elmenknek sötetseget el vegye, szivünknek kemenyseget meg rontsa, es az adatot hitet nevellye mi bennünk. Luc: 17. Az Apostolok igy könyörgenek: Uram nevellyed (öregbitsed) bennünk az hitet. De még az konyörges-is az mellyel kevannyuk az hitnek öregbüleset, Istennek ajandeka, nem mi magunktul vagyunk.

Mi modon szerzi Isten bennünk az hitet?

Nem kel erről igy gondolkodnunk, hogy az Isten eskőz-nekül valo hatalmaval, es csudaval öntene belenk az hitet, hanem oly modot es rendet szerzet ebben, mely az emberhez illik. Annak okaert vilag kezdetitül fogvan az Isten

az kiket el akart hini es hittel meg ajandekozni, azokhoz tanitokat (Doctorokat) bocsatot, kik altal az ũ ſzent idvõzitõ igejet prędicaltatta. Annak okaert az mennyei tudomannak hirdeteſe es prędicallaſa altal plantallya formalya, ſerzi mi bennünk az Iſten az igaz hitet. Mikeppen erről iraſok es peldak tanubizonſagot teſnek. Sz. Pal 1. Cor. 3: Kicsoda az Pal? Kicsoda Apollos? hanem csak ſolgak kik altal hitettek, es az mint kinek-kinek az Ur atta: En plantaltam, Apollos õtõſte, Iſten atta az nevekedeſt, azert az ki plantal-is ſemmi, az ki õtõz-is ſemmi, de az Iſten az nevekedeſt adgya. Rom. 10: Hogy hogy hiſnek abban az ki felől ſemmit nem hallottanak, hogy hogy halhatnak penig az tanito nekül? hogy hogy prędikalhatnak penig ha nem küldettetnek? Azert, az hit hallasbol vagyon: az hallas Iſtennek igeje altal. Ioan. 17: Nem csak ezekert könyörgök, de azokert-is az kik hijendők leſnek az ũ beſedeknek altala. Acto. 10: Az Corneliushoz Ceſareaban Peter Apoſtolt küldi az Iſten fia,

fia, hogy az ũ prędikallaſa altal idvõzitſe az hiveket. Eſt penig harom okaert kel fõkeppen eſünkben vennünk.

Elõször, Hogy az Anabaptiſtak es egyeb viſſa fordult fejü emberek meg hamiſsittaſſanak, kik az Iſten igejenek hirdeteſet es halgataſat hafontalannak mongyak. Mert nagy ſokan igy okoskodnak, (vagy inkab bolondoskodnak) Ha az Iſten kegyelmebol vagyon az hit: Hat ugyan meg adgya aſt ennekem, vagy halgatom az iget vagy nem. Ha el valaſtot az eletre, hitet-is plantal en bennem az halgatas nekül. De ez fele bolondoknak igy kel meg felelni. Ugy vagyon, hogy Iſten ajandeka, de az ũ tüle ſereſtetet rend ſerint, tudni illik, hogy aſt ſent lelkevel az igenek hallaſa altal plantallya mi bennünk. Ez-is igaz hogy az valaſtottaknak hitet ad az Iſten, de ugy az mint el rẽdelte, tudni illik, hogy az kiket ũ el valaſtot, azokat ũ el hija, az kiket ũ el hivot, azokat meg-is igazittya, az kiket meg igazit, azokat meg dicsõiti, Rom. 8.

Nem adhatê kûlönben hitet?

Athatna, de igy itilte illendôbnek es hasnosbnak. Nem kel penig az Isten dolgaiban azt visgalnunk, mit cselekedhetnek az û hatalmaval, hanem mit akar cselekedni. Az Corneliusnak az Ur az eghbôl az ige halgatas nekûlis adhatot volna hitet, Act: 10. De mind az altal az Angyal altal Peter Apostolhoz igazitya, ki mikoron prędicallana Cæsareaban, az Isten sent lelke altal hitet plantalt az û siveben. Ezkeppen Act. 9. Pált az Ananiashoz kûldi Damascusban, hogy ûtôle hallya az Isten akarattyat.

Hogy pedig igy rendelte est az Isten: Elôsôr, ebben az mi erôtlensegünket nezte, miert hogy emberek vagyunk, ismeg ast akarja, hogy emberek altal vitettessünk az idvôssegnek esmeretire. Mert az Satan gyakorta vilagossagnak Angyalava tünteti magat, gyakorta meg csalna minket, ha lelki jelenesekhez tamaskodnank.

Masodsor, Hogy azoknak bolondsagok meg hamisittassek, kik az sent gyülekezetben oly nyelven solnak, mellyet az halgatok nem ertenek. Mert ezek meg foytyak az hitet, holot az hit az Istennek hallot es ertet igejebôl formaltatik. Ez okaert sohul nem olvassuk, hogy az Apostolok oly nyelven prędicallottanak volna, mellyet az közseg nem ertet, sôt ezert a jandekosta vala meg ûket az Isten, nyelveknek tudasaval, hogy ertelmessen hirdetnek mindenût az Urnak akarattyat. Lasd megh 1. Corin: 14. Azok-is bolondoskodnak kik az embereket fa kepekre igazityak, es ast mondgyak, hogy azok az parast emberek könyvei, holot ez nilvan valo dolog legyen, hogy az Isten az û sent igejenek hallasat kevannya, es az altal plantallya az hitet, nem az nema fa kepek altal.

Harmadszor, Hogy megh lassuk, hogy csak az Istennek tiszta igejet halgassuk, mellyet az Prophetak es Apostolok hirdettenek. Mert csak az Istennek igeje altal plantaltatik es formaltatik az igaz idvôzitô hit az mi sivünkben.

Valakik azert eretnekseget halgatnak,

nak, követnek es emberi tudomanyokat, azokban igaz hit nincsen, noha azt alittyak, hogy igaz hitek vagyon. Csak ot vagyon azert az igaz hit, az hol az Isten igeje tiſtan es igazan hirdettetik.

Elegê az hitnek meg nyereſere halgatni az Iſtennek tiſta igejet?

Jollehet az Iſtennek igejenek prędikallaſa, ugyan ſükſegkeppen meg kevantatik az hitnek plantalaſara: mind az altal ne legyünk illyen velekedesben, hogy azoknak mind hitek vagyon kik azt halgattyak. Mert męg ennek felette fökeppen ſükſeg, hogy az Urnak ſzent lelke az mi ſüvünkben cselekedgyek, az hallot iget foganatoſſa tegye, elmenket meg vilagoſſitſa, kemeny kü ſüveinket meg lagyitſa, az Iſten törvenyet be irja az mi ſiveinkben, hogy igaz hittel az Iſtennek igiretihez ragaſkodgyunk. Az Hitnek azert bennünk valo plantalaſara fö keppen rend ſerint ez öt dolog kevantatik.

Elſö, Az Iſtennek kegyelme, melyben mind

mind belſö keppen, mind külſö keppen el hivattaſſunk.

Maſod, Az Iſtennek igeje, az pœnitentianak es az bünnek bocsanattyanak tudomanya.

Harmad, Az prędikator, avagy az Iſten igejenek hirdetöje.

Negyed, Az igenek hallaſa.

Ötöd, Az Szent Leleknek cselekedeti az mi elmenkben es ſüvünkben, hogy az hallot ige fogonatos legyen bennünk.

Az Szentiras ket fele hivatalt tamaſt mi elönkben. 1. Az belsö, az Iſtennek ſzent lelkenek bennünk valo cselekedeti es munkaja. 2. Az külsö, az ige altal valo hivatal. Az belsöt csak az valaſztottaknak adgya az Iſten. Azkülsö hivatallal az hitetleneket es az Hypocritakat hija. Errol igen ſep pelda az barſony ſzövö Lydia, Act. 16. es az Cornelius Act. 10. Kiknek ſiveket Iſten ſzent lelke altal meg nittya. Errol mondgya ſzent Pal 1. Cor. 3: Az ki plantal es az ki öntöz ſemmi, hanem az Iſten adgya az nevekedeſt. Azonkeppen 1. Pet. 1: Ujonnan ſülettettek nem romlando magbol, ha-

nem romolhatatlanbol az élő Istennek beſedenek altala.

De mikor adgya Isten az hitet?

Nem mind azon egy üdőben hij az Isten mindeneket az ű eſmeretire, hanem nemellyeket hamareb, nemellyeket keſőbben. Azonkeppen az hitet, mikeppen hogy nem egy arant oſtogattya, azonkeppen nem mindeneknek azon egy üdőben adgya. Ez pedig al csak az Istennek jo tetzeſen, es jo akarattyan, mikeppen ſent Pal Gal. 1. ű maga felől mongya: Mikoron tetzek annak, az ki engemet el valaſtot volt, mêg anyamnak mehetűl fogva, el hivot engemet az ű kegyelmeből. Nemellyeket azert el hij meg gyermekſegektűl fogva, mint kereſtelő Janoſt, Luc. 1. Nemellyeket iffiuſagokban, mint Timotheuſt, nemellyeket őreg korokban, mint ſent Mathet, Palt, es nagy ſokakat. Nemellyeket csak halalok előt, mint az tolvayt az kereſt fan. Mellyet azert kel eſzünkben vennünk, hogy ne eſſünk mingyaraſt ketſegben fele baratunk felől, ha azoknak hivatallyokat Isten el hallaſtotta-is, ſőt magunk felől-is ketſegben ne eſſünk az keſő hivatalert: mert ha igaz hitet plantal az mi ſivünkben, ugyan kedveſek vagyunk Isten előt, mint ha eleb hivattatunk volna. Mikeppen latod, hogy az te ſőlődben az termő fak nem mind egyberſmind erlelik meg az gyümölcsőt: nemellyek az Nyarnak kezdetiben erlelik meg, nemellyek az közepiben, nemellyek az vegeben: de ha gyümölcse vagyon, ugyan sereted az ki keſőn erik meg-is, mint az elſőt.

Mond meg azt-is kinek adgya Isten az hitet?

Az Szent Pal 2. Teſſalo. 1. aſt mondgya, hogy az Hit nem mindeneke, nem mindeneknek adatik. Azon-keppen Rom. 10. aſt mondgya, hogy nem mindenek hiſnek az Evangeliomnak. Ugyan it ez-is nilvan vagyon, hogy az hitet Isten nem erdemre, meltoſagra, ſemely valogataſra nezve oſtogattya: Mikeppen ſent Pal 1. Cor. 1. nilvan valo igekkel tanit.

Az hitnek azert ajandeka az valaſtaſtul fűg, mert csak azoknak adgya Iſten az igaz hitet, kiket kegyelmeből az ő-rők eletnek bodogſagara el valaſtot Eph.1. Ennek okaert Tit.1: nevezi Sz. Pal valaſtottak hitinek: mert csak az ő-rők eletre valaſtottaknak ajandekozta-tik. Sz. Lukats Acto.13. igy ſzol: *Credi-derunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam,* Hivenek valakik az őrők eletre valanak valaſtottak. Joan.6: Minden az mit az en Attyam nekem ad, hozzam jű. Az hit annak-okaert az mi valaſtaſunknak az eletre bizonyos jegye es gyűmőlcse, es ezert bizonyal el hidgyűk, hogy az valaſtottaknak ſzamok közzűl vagyunk, ha az Iſten lelke hitet geryeſtet az mi ſivűnkben. Mikeppen azert az jo fat az ő gyűmőlcseről meg iſmered, az tűzet azű melegſegeről es vilagoſſagarol, azonkeppen az te valaſtaſodat az Jeſus Chriſtusban valo igaz hitből.

Nem veſi ê el ſoha Iſten az hitet, melyet egyber az valaſtottaknak adot?

Mikeppen hogy az Iſten valaſtaſa ſoha fel nem bomol, mert valakiket az eletnek

letnek könyvebenegyſzer be irt, ſoha onnat ki nem törli. Azonkeppen valakiket egyber igaz hittel meg ajandekozot ſoha azoktul el nem veſi. Mert noha az hit nevekedik az emberben, neha apad, neha nagyob, neha kiſſeb, de az hitnek magva az valaſtottakban meg azkoris meg marad mikoron el eſnek. Mikeppē az Chriſtus Peterről azt mondgyа: Könyörgöttem te eretted, hogy az te hited meg ne fogyatkozzek. Eſa.59: Az en igem kit az te ſidban attam, es az en lelkem ki te benned vagyon, ſoha te tűled el nem tavoznak. Mikeppen az reſeg emberben okoſſag megh fogyatkozik, de el nem vetetik: Azonkeppen az hitnek ajandeka neha meg fogyatkozik, mikoron az ſentek vetekben eſnek, *de finaliter* ſoha el nem vetetik.

AZ HARMADIKROL.

Micsoda czellya vagy fundamentoma vagyon az hitnek, es hany fele az hit?

AZ igaz hitnek czellya vagy fundamentoma, főkeppen az egy igaz Iſten, ki minekűnk ű magat az ű ſent igejeben meg jelentette. Mert az hitnek funda-

fundamentomanak erôſnek alhatatoſnak kel lenni, annak felette olynak kel lenni, ki az bûnt el tôrôlheti, meg igazithat idvôzithet, ſent lelket, es ôrôk eletet adhat, mert az jokat kereſi az igaz hit. De ezeket csak az egy ôrôkke valo es termeſet ſerint valo Iſten adhattya, es ez tulaydonſagok csak û hozza illenek: azert az igaz hitnek fundamentoma-is csak û lehet. Ez okaert az ſent Pal Eph. 4. az Iſtent, es az hitet ôſſve ſerkeſteti: Egy ugymond az Hit, Egy az Iſten. Nagy bolondſagban vadnak hat az Papiſtak, kik az û hitôket, es bizodalmokat az meg holt ſentekben-is es az Angyalokban-is helyheztetik. De nem kiſſeb bolondſag az David Ferentz eretnekſege, ki aſt mondgya, hogy hinni kel az Iſtennek fiaban, nem ugy mint termeſet ſerint valo Iſtenben, hanem mint Iſten ajandekival fel ôltôſtetet emberben.

Miert hogy penig az Iſten û magat az û ſent igijeben jelentette ki, melyben hozzank valo kegyelme, es az Chriſtusert hozzank valo jo akarattya elônkben adatik, es az û ſent igijet-is mondhattyuk az tyuk az hitnek czellyanak lenni. Melybôl meg tetzik, hogy mikeppen az ige altal plantallya Iſten bennûnk az hitet, azonkeppen midenkoron csak arra nez, annak hiſen, es ahoz tamaſkodik. Valaki azert az Iſten igireti kôvûl hiſen valamit, nem mondhattyuk aſt igaz kereſtyeni hitnek.

Az Iſtennek penig igijenek kivaltkeppen ket aga, avagy reſe vagyon, Elsô rendben vannak az tôrvenynek igireti, fenyegeteſi. Maſodban az Evangeliomban valo ôrvendetes tudomany, melyben elônkben adatik, hogy Iſten az Chriſtuſert meg kegyelmezet mi nekûnk, az û fiaert meg bocsatta minden bûneinket, meg igazitot minket, es az ôrôk eletet meg adgya minekûnk.

Jollehet penig az Hit hiſen az Iſtennek minden beſedenek, de fôkeppen tamaſkodik az Iſten igiretihez, mellyet az Jeſus Chriſtusban tôt minekûnk. Erôl ſolnak ſantalan helyen az iraſok, Act: 4. Nem adatot mi nekûnk az egh alat tôb nev, hanem csak az Jeſuſnak neve, Act: 10. Erôl minden Prophetak tanu-

tanubizonſagot teſnek, hogy az ũ neveben bũnnek bocsanattyat veſik, valakik ũ benne hiſnek, Joan.1.2.3. Rom.1.3.4. 1.Cor.3. Mas fundamentomot ſenki nem vethet az kivũl,az ki egyſer vettetet az Jeſus Chriſtus.

Hany fele az Hit?

Mikeppen az Iſten csak egy, azonkeppen az kereſztyeni hit tõb nem lehet egynel,Eph.4. De tanitaſnak okaert. Elsõr mondhattyuk, hogy nemely igaz hit, nemely tettetes, nemely ſin mutato, es ideig valo hit. Igaz hit vagyõ minden valaſztottakban, mert azokban az hitet az Iſtennek ſent lelke nemzi. Tettetes hit vagyon az ſin mutato Hypocritakban, mint Saulban, Judasban, kikben gyõkeret (fundamentomot) nem vet: azert az Iſten igiretitõl el ſakadnak es vegre ketſegben eſnek.

Maſodſor, Nemellyekben erõs az hit, nemellyekben pedig erõtelen es gyenge, De az erõtlen hitet nevelnünk kel az Iſtennek igejenek halgataſaval, kũnyõrgeſſel

geſſel es az nyomoruſagban valo bekeſeg tũreſſel. Matt.8. Hiſem Uram, de az en erõtlenſegemet ſegits. Luc.17: Uram nevellyed mi bẽnünk az igaz hitet. Erõs hit vala amaz Cananæa pogany aſſonyallatban, es az Centurioban, Matt.8. Az gyarlo es gyenge hitet peniglen az Iſten meg nem utallya. Eſa.43: Az meg toretet nadat õſve nem rontya, es az fũſtõlgõ gõſt (csõpũt) el nem oltya.

AZ NEGYEDIKRÕL.

Micsoda haſzna, ereje, es gyümölcse vagyon az igaz hitnek?

VAlakinek az Iſten az hitnek merteket es ajandekat adgya, azokat egyſzerſmind az hitnek altala ſok jokkal ajandekozza meg. Annak-okaert ſok haſna, ereje es cselekedeti vagyon az igaz hitnek, mellyek kõzzũl moſtan egynehanyat az ſent irasban elõ ſamlalok.

Elõſõr, Azert az igaz hit mingyaraſt hogy adatik, Pœnitentiat avagy Iſtenhez valo meg tereſt nemz az emberekben. Act.2. mikoron ſent Peter prędikallana, az halga-

az halgatok ſivôkben meg tôrettetenek, es eſt mondgyak vala: Mit mivellyûnk attyamfiai. Az Zacheus Luc. 18: mihelyen az Chriſtuſnak eſmeretire juta, es û benne hinni kezde aſt monda: Uram minden jôſagomnak felet az ſegenyeknek adom, es az kit meg csaltam, ket annit adok erte. Ha penig az Pœnitentia az hitnek gyûmôltſe, nilvan vagyon, hogy azok heaban dicsekednek az hitnek nevevel, ſôt hogy annak csak az arnyekat viſelik, valakik Pœnitentia-nekûl elnek, es eletôket meg nem jobbittyak, Jacob.2. Hebræo:2.

Maſodſor, Az hitnek altala Iſtennek elôtte az Jeſus Chriſtusban meg igazittatunk, es idvôzûlûnk. Gene.15: Hin az Abraham Iſtennek, es ez hit igazſagra tulaydonittatek û neki. Rom:3. Bizonnyal hiſſûk, hogy az ember hitnek altala idvôzûl az tôrvennek cselekedeti-nekûl. Act:13. Valamellyekbôl az Moſes tôrvenye altal meg nem igazulhattok, ſ altala valaki hiſen idvôzûl, es meg igazittatik.

Harmadſor az ſent leleknek ajandekinak oſtogataſa, mellyek az hitnek altala minekûnk adattatnak. Gal.3. Hogy az meg igert ſent lelket vegyûk az hitnek altala.

Negyedſer, Az mi lelki iſmeretûnket meg csendeſiti, Iſtennel meg bekeltet es lelkûnkben meg nyugot. Rom.15: Minek utanna meg igazultunk az hitnek altala, bekeſegûnk vagyon Iſtennel, az Chriſtus Ieſuſnak altala.

Ôtôdſôr, Az hit Iſtennel ugy mint ôſve ſzerkeſtetet, hogy û mi bennûnk lakozzek: mi viſontag û benne. Ioan.6: Az ki eſi az en teſtemet es iſſa az en veremet, en bennem lakozik (marad) az, es en û benne. Mikeppen el kûldôt engemet az elô Attya, ugy en-is elek az Attyaert, es az ki eſen engemet az-is el en erettem. 1. Ioan.3: Az ki vallaſt teſen, hogy az Ieſus Iſtennek fia, az Iſten abban lakozik, es û az Iſtenben. Eph.3: Hogy lakozzek az Chriſtus az hit altal az ti ſivetekben.

Hatodſor, Az hit altal meg nyerjûk az ôrôk eletnek bodogſagat, hogy az karhozatban ne mennyûk, hogy az Iſtennek

atkat, el tavoßtathaſſuk, hogy az halalbol az eletre mennyûk: mely dolgokrol ſokatßol az iras. Ioan. 3. Mikeppen az Moſes fel emelte az kegyot az puſztaban, azonkeppen az embernek fianak fel kel magaßtaltatni, hogy minden valaki hißen û benne, el ne veßßen, hanem örök elete legyen. Ugyan ottan, az ki hißen az fiuban örök elete vagyon, az ki penig nem hißen az fiuban, nem lattya az eletet, hanem az Iſten haragja marad rayta. Ioan. 6: Ez az en Attyam akarattya, hogy valaki lattya az fiat es hißen û benne, örök elete legyen.

Hetedßer, Az hit ſzerzi mi bennünk, hogy az mi Iſtenünkhöz nagy bizodalommal folyamjunk, ûtet ſegitſegre hijuk, es ûtet edes Attyanknak merjük mondani, es kialtani, mikeppen az ßent Pal, Eph. 3: Az Chriſtusban vagyon nag bizodalmunk es batorſaggal valo menetelünk, az û benne valo hitnek altala. Erröl ßol Gal. 4: Miert hogy fiak vattok, ki bocsata Iſten az û fianak lelket az ti ßivetekben, ki eßt kialtya: Attyam, attyam. Azonkeppen Rom. 10: Hogy hog hijak ſegitſegre aßt az kiben nem hißnek.

Nyoltzadßor, Az hit altal vagyunk az Jeſus Chriſtusban Iſtennek fogadot fiai. Ioan. 1: Valamenyin ûtetet vevek ada û nekik ez hatalmat, hogy Iſtennek fiai lennenek, valakik az û neveben hißnek. Gal. 3: Minnyajan Iſtennek fiai vattok ezert, mert az Jeſus Chriſtusban hittetek: ha penig fiak vagyunk, hat örökösök-is vagyunk, Iſtennek örökösi, az Chriſtuſnak örökös tarſai. Rom: 8.

Kilent: Az igaz hitnek gyümöltſe az igazſagrol valo vallas tetel, es az Iſtënek parancsolattyahoz valo engedelmeſſeg, Mikeppen Szent Pal tanit, Rom. 10: *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem fit confeſsio ad ſalutem.* Szûböl leßen az hitel az igazſagra: ßajal vagyon pedig az vallas tetel az idvöſſegre. 2. Cor. 4: Hittë, ezokaert ßolottã: mi-is hißünk, es ezokaert ßollük.

Tizedßer, Ez altal tißtittya meg az Iſten az mi ßivünket, mellyek û magokbã fertelmeſſek es engedetlenek. Act: 15. Hit altal tißtitotta meg az û ſzivöket.

Tizen-egyedßer, Iſtennel minket kellemeteſekke teßen, mert lehetetlen, hog

valaki hit nekûl kedves lehessen Istennek elõtte, Heb:11.

Tizenkettõdször, Minden jo cselekedetnek az hit gyökere, es az tesi kellemetesekke: mert valami hitbõl nincsen mind bûn, Rom.14.

Tizenharmadszor, Az hit nemz mi bennûk attyafiui szeretetet: mert az mint szent Pal tanit, Gal.5: Az hit az szeretet altal lathato es foganatos.

Utolszor, Meg gyõzi ez vilagot, mikeppen szent Ianos tanit: Ez az gyõzõdelem, mely meg gyõzi ez egesz vilagot, az ti hitetek. Kicsoda az ki meg gyõzi ez vilagot? hanem az ki hiszi hogy az Jesus Istennek fia. Ennek legyen dicsõseg tiszteseg, es birodalom most, es mind õrõke, Amen.

III. PRÆ-

III. PRÆDICATIO.

Summa.

Hogy az ember hit altal igazullyon meg Isten elõt, az tõrvennekûl es az cselekedet nekûl.

Mollehet az felsõ prędikationkban az hitnek termeseti rõl es meltosagarol bõseggel szoltam, mind az altal, hogy ez tudomany nyilvabban valo legyen, szollok mostan az hit altal valo meg igazulas felõl. Hogy penig vilagos ertelemmel ast meg magyarazhassuk, rendszerint negy dologrol szollok.

I. Elõször azt magyarazom meg micsoda legyen az embernek Isten elõt valo meg igazulasa.

II. Masodszor mi modon kel erteni, mikoron azt mondgyuk, hogy az ember hit altal idvözül Istennek elõtte.

III. Harmadszor esmi bizonitsuk meg, hogy az ember csak hit altal idvözul az cselekedet nekûl.

IIII. Negyedszer egy nehany ellen veteseket feytem meg azoknak, kik asst mondgyak, hogy az ember cselekedetek altal idvözül.

AZ ELSŐRŐL.

Micsoda az embernek Isten elöt valo meg igazulása?

IOLLEHET az iras az embernek meg igazulása felől igen nyilvan szol, mind az altal ennek elötte valo üdöben, az Papanak sötet orßaga alat, nag homalyoßag es vakßag volt ez tudomany felöl. Mert azt tanitottak, hogy az meg igazulas az embernek Isten elöt valo kedves es bőcsületes volta, az ű maga tulaydon igazßagaert, ßentßegejert, es az törvennek cselekedetiert: mellyekert azt itottak, hogy az Isten örök eletet ad az embereknek. De ez tudomany sokkepen hamis.

Elősör, Mert ha az volna, az Chriſtus hejaban holt volna meg: mikeppen ßent Pal tanit, Gal.3. Ha az törvenből vagyon az igaßag: hat az Chriſtus hejaban holt meg.

Masodßor, Mert az Isten az ű törvenyében tökelletes fogyatkozas nekül valo engedelmeßeget kevan, mellyet csak egy emberben sem talalhatunk meg: azert az

azert az törvennek cselekedetiből senki nem idvözülhet.

Harmadßor, Mert az iras kialtya, hog egy igaz ember-is nincsen, hogy minnyajan meg fogattatnak az Isten dicsößegetül, es nincsen ki jot cselekedgyek.

Negyedßer, Mert az iras az idvößeget Isten kegyelmenek, az Chriſtus aldozartyanak tulaydonitya. Rom.3: meg igazulunk ingyen Isten kegyelmeből, az Chriſtus valtßaga altal, kit az Isten rendelt, hogy engeßtelő aldozat legyen az hitnek altala.

Micsoda hat az Isten elöt valo meg igazulas?

Semmi nem egyeb, hanem az bűnös embernek Isten kegyelmeben valo be veveße az Chriſtußert, az bűnnek ingyen valo meg bocsataßa, az Chriſtus igaßaganak rea valo ruhazaßa, hogy Isten elöt azzal igaz legyen, nem az ű maga igazßagaert, vagy ßentßegejert: hanem az Jeßus Chriſtußert, kit magahoz kapcsol az igaz hitnek altala. Ket dologban al pedig az meg igazulas.

Elősőr az mi bűneiknek meg bocsataſaban, es el tőrleſeben Iſten kegyelmeből az Chriſtuſert. Mert jollehet mi magukban bűnősők, tiſztatalanok es fertelmeſek vagyunk, es az halalnak karhozattya ala vettetűnk. de az Iſten fianak aldozattyara nezve, az mi bűneinket meg bocsattya, el tőrli, es azzal egyetemben az bűnnek ſolgyat-is el veſzi rolunk.

Maſodsor, Al az Chriſtus igaſſaganak velünk valo közleſeben, es nekünk ingyen valo tulaydonitaſaban. Mert noha mi magunkban tiſztatalanok, hamiſſak, fertelmeſek vagyunk: De az Jeſus Chriſtus tőkelletes engedelmeſſeget es igazſagot viſen mi kepünkben az Iſten eleiben: mely mi igazſagunk. Mert az Iſten nem kűlőmben veſi mint ha mienk volna: eſt tulaydonittya nekünk az hit altal igazſag gyanant. Eſt hogy meg-is nyilvabban eſedben veheſſed, gondold meg, hogy az egez emberi nemzet az Iſtenek itilő ſeki előt bűnős: mert ű előtte csak egy igaz ember ſincsen, es az bűnert ſententiaſztatot halalra, es karhozatra. De

zatra. De az Iſtennek fia minden bűneinket es bűnteteſünket magara vőtte, hog az mienket el rontana: tőkelletes engedelmeſſegevel eleget tőt mi erettünk, es meg fizetet az ű igaſſaganak.

Valaki eſt hiſi, hogy az Jeſus Chriſtus ű erette ſenvedet, fizetet, el vőtte az bűnt, meg rontotta az halalt es karhozatot, Iſten kegyelmeből annak minden bűneit meg bocsattya, es ugy ſereti, ugy tartya, mint igaz embert az Chriſtuſnak igaſſagaert. Ez az mi Iſten előt valo meg igazulaſunk.

Ez tudomant igy magyarazza ſzent Pal Rom.4. mikoron igy ſol: az David, ugy mond, az embernek bodogſagat igy magyarazza meg: Az kiknek Iſten az igaſſagot ingyen tulaydonittya az tſelekedet-nekűl. Bodogok azok, kiknek alnokſagok meg vannak bocsattatvan, kiknek bűnők be vannak fedezve. Bodog ember az kinek az Iſten az ű bűnet nem tulaydonittya bűn gyanant. Mely igekben az Apoſtol es Sz: David, ez ket dologban helyheztetik az embernek Iſten előt valo meg igazulaſat, tudni illik:

Elsőr. Hogy az Isten meg bocsattya minden alnakságinkat, es be fedezi az mi bűneinket.

Masodsor, Hogy Christus igazságaert minket-is igazak gyanant tart, es az mi buneinket nem tulaydonittya karhozatunkra. Ezenkeppen tanit, 2.Cor.5: Isten vala az Christusban, ez vilagot megh engesztelven maganak, nem tulaydonitvan az ű bűnöket karhozattyokra, mert az ki bűnt nem tud vala, mi erettünk bűnne teve, azaz, bünert valo aldozatra ada, hogy mi Istennek igassaga legyünk ű altala.

Meg igazulni azert hit altal mondatik, az ki Christus altal bűnenek bocsanattyat meg nyeri, es az Christus igazságaban öltöztetven, nem ugy tartatik mint bűnös, hanem mint igaz es Istennek kellemetes: nem az ű maga cselekedetiert, hanem az Christusert. Szent Pal igy magyarazza Act.13: Tuttotokra legyen ti nektek ez, hogy az Ur Jesus Christus altal ti nektek, bűnötöknek bocsanattya hirdettetik, es az mellyektűl az Moises törvenye altal meg nem igazulhattok

zulhattok, ű altala valaki hiben meg igazittatik. Holót az Apostol meg mondgya, hogy az mi igazulasunk az bűnnek bocsanattya Isten kegyelmeből vagyon az Christusert az mi cselekedetünk nekül.

AZ MASODIKROL.

Mi modon kel erteni, mikor azt mondgyuk hogy az ember hit altal idvözül Isten elöt?

MIert hogy az iras ast mondgya neha, hogy kegyelembűl idvözülünk: neha pedig ast, hogy Isten idvözit: neha ast, hogy Christus altal idzözülünk: neha ast, hog hitnek altala idvözülünk. Hogy valaki meg ne tantorodgyek benne, mint ha az idvösségnek sok modgya es uta volna, rövidedé magyarazzuk meg.

Az idvösségnek azert egy uta es modgya vagyon, de az szollasnak modgyaival annak külömb külömb okai adattatnak elönkben. Az idvösségnek megh szerző oka *Causa efficiens*, az Isten kegyelme es irgalmassaga: Mert hogy az Isten minket idvözitsen,

bűnünket

bűnűnket meg bocsassa, nem az mi erdemünkert, igasságunkert es szentségünkert cselekedi, hanem csak az ű gazdag kegyelme altal. Mikorő azert ast mondgyuk, hogy ingyen kegyelmeből idvőzűlűnk, az emberi cselekedet rekesztetik ki, es az mi meg igazulasunknak első fű indito oka mutattatik meg. Eph. 2: Kegyelemből idvőzűltetek az hit altal, es nem ti tűletek vagyon, hanem Istennek ajandeka. Tit. 3: Minek utanna az mi idvőzitő Istenünknek jo volta es emberekhez valo szerelme meg jelenek, nem az igaz cselekedetekből, mellyeket mi cselekettünk volna, hanem az ű irgalmassaga altal idvőzitett minket. Rom. 3. 5: Az idvősségnek adoja az Isten, mikeppen szent Pal tanit Rom. 8. Kicsoda vadollya az Istennek valasztottit? Isten az ki meg igazit. Adoja penig ennek az szent Haromsag.

Az Attya első kut feje az rendre nezve, ki az ű fiaban őrőktűl fogvan el valasztot az eletre, es fiat el bocsatta, hogy mi erettünk lenne aldozat, hogy ű altala es ű benne meg bocsatvan bűneinket,

meg

meg igazitana, Rom. 8. Isten az ki meg igazit. Ioan. 3. Ugy szerete Isten ez vilagot, hogy az ű eggyetlen egy fiat adna erette, hogy minden valaki hisen ű benne, el ne vesszen, hanem őrők elete legyen.

Az Fiu az idvősségnek meg szerzesében közben jaro es meg szerző, Mert az emberi testet fel vőtte, meg fizetet mi erettünk, be tőlti az tőrvent, ertünk atokka lesen, meg győzi es meg rontya az őrdőgőt az poklot, az halalt es karhozatot, az igazsagot meg szerzi minekünk, azert mongya Esa. 43. En vagyok, en vagyok, ki az te bűneidet el tőrlőm es az te alnaksagidrol meg nem emlekezem, en erettem. Act: 15. Hisszük hogy az mi Urunk Jesus kegyelme altal igazittatunk meg, mikeppen az attyak-is. Esa: 53. Az en igaz tolgam az ű esmeretivel sokakat meg igazit.

Az szent Lelek pedig meg pecsetlelője, zaloga es erősitője bennünk az idvősségnek. 1. Cor. 6: Meg mosattattok, meg szenteltettek az Ur Jesus neve altal, es az mi Istenünknek lelke altal. Es idvős-

segnek

segnek meg ferzô oka *(medium)* az Jesus Christusnak testeben valo meg jelenese, engedelmesege, szenvedese, halala, fel tamadasa, közben jarasa es esedezese. Erröl sol szent Pal Rom.8: Kicsoda karhoztat minket: Christus az, az ki meg holt, sôt az ki fel-is tamadot, ki az Atya Istennek jobjan vagyon es esedezik mi erettünk. Gal.3: Az Christus meg valtot minket az törveny atkatul, mikoron mi erettünk atokka lôt: mert meg vagyon irvan, atkozat minden valaki fan függ. Esa.53: Bizonyara az mi faydalmunkat û hordotta, û meg sebesittetet az mi alnakságinkert, es meg rontatot az mi bûneinkert, es mi az û sebeivel gyogyultunk meg. Ioan.1: Ihon az Istennek baranya, ki el vesi ez vilagnak bûnet.

De az idvôssegnek eskôze mi reank nezve az hit, Mert az Isten kegyelmet es az Christustul szereztetet jokat semmi egyeb eskôzzel meg nem foghattyuk, es mienke nem tehettyük, hanem csak az igaz hitnek altala. Ne ertsed azert, ugy hogy az hit û magaban volna oly draga cselekedet, hogy idvôzithetne minket, avagy

ket, avagy hogy az hitnek meltosagaert idvôzittetnék, hanem hogy ezert idvôzüllyünk ez hit altal, Mert az Christust ragadgya meg, kiben talallyuk az bünnek bocsanattyat, az igazsagot es az eletet.

Ez negy solasnak modgya azert, mellyet elô szamlalek, nem ellenkezik egymassal, hanem az idvôssegnek okait adgya elônkben. Mind ezeket az szent Pal egy versben be foglalta, Rom.3. mikoron igy sol: Meg igazittatnak az emberek ingyen, Isten kegyelmebôl az Jesus Christus altal lôt valtsagert, kit az Isten adot, hogy legyen engesztelô az hitnek altala, az û vereben. Rom.5: Minek utanna meg igazittattunk az hitnek altala, bekesegünk vagyon Istennel, az mi Urunk Jesus Christus altal.

AZ HARMADIKROL.

Bizonits meg, hogy az ember Isten kegyelmebôl Christusert idvözüllyön, csak az igaz hitnek altala.

JOllehet az szent irasban szamlalhatatlan erôssegek vadnak ez tudomany felôl.

Mind

Mind az altal moſtan csak negy rendbeli erôſſeget hozzunk elô.

I. Elſô erôſſeg ez, mert az egeſ ſent iras rakva ezzel, hogy az Iſten az embereket kegyelmebôl Chriſtuſert, az Jeſus Chriſtusban valo hitnek altala idvôzitſe az tôrvennek cselekedeti nekûl. Valaki azert az cselekedetbôl valo idvôſſeget allattya, az ſent iraſt ſarkabol kiveti, es ellene tamad az Iſtennek lelkenek. Melyben hogy ſenki ne ketelkedgyek, egy nehany bizonſagot hozzunk elô.

Az Moiſes elſô könyvenek 15. reſzeben, az Abrahamrol aſt mondgya: Hûn az Abraham Iſtennek, es az az hit û neki igazſag gyanant tulaydonittatek. Ez mondaſt az ſent Pal Romaban irt leve: 4. elô hozza es illyen erôſſeget hoz ki belôle: Valamikeppen az Abraham idvôzûlt, mi-is ugy idvôzûlünk. Mert az idvôſſegnek modgya csak egy. De az Abraham nem az cselekedetek altal idvôzûlt, ſem nem az û környûl metelkedes altal, hanem az hit altal, Azert mi-is ugyan azon hitnek altala igazulunk meg.

Az ſent

Az ſent David Pſal. 32. aſt mondgya, hogy az az bodog ember kinek Iſten bûnet kegyelmebôl meg bocsatta, es alnokſagat el fedeſte, es az kinek bûnet karhozattyara nem tulaydonitotta. Eſtis elô hozza ſent Pal Rom. 4: es ebbôl bizonittya: hogy az ember nem az cselekedetbôl idvôzûl, hanem ingyen Iſten kegyelmebôl az Chriſtus altal. Sok bizonſagok vadnak az ô Teſtamentomban: De kivaltkeppen az uy Teſtamentom rakva bizonſagokkal, mellyek kôzzûl ez kôvetkôzendôk igen nyilvan valok. Matth. 28: Mennyetek el ez ſeles vilagra prędikallyatok az Evangeliomot minden embereknek, valaki hiſen es meg kereſtelkedik idvôzûl, az ki nem hiſen el karhozik. Ez igekben az Evangeliomnak ſummajat mondga meg az Jeſus Chriſtus, es ebben helyhezteti az idvôzûleſt, hogy valaki hiſen û benne es ennek bizonſagara meg kereſtelkedik, idvôzûl, valaki penig nem hiſen el karhozik.

Azert az Iſten elôt valo meg igazulas vagyon az Jeſus Chriſtus neveben, hitnek al-

nek altala, mikeppen az karhozat az hitetlenſegert. Az ſent Ianoſnal-is harmadik reſzeben, ezen gologrol prędikal az Chriſtus, Mikeppen az Moſes fel emelte az kigyot az puſztaban, azonkeppen fel kel az embernek fianak magaſztaltatni, hogy minden valaki hiſen ű benne el ne veſſen, hanem ŏrŏk elete legyen. Mert ugy ſerete az Iſten ez vilagot, hogy az ű eggyetlen egy fiat atta erŏtte, hogy valaki ű benne hiſen, ŏrŏk elete legyen. Ugyan ot aſt mondgya az Szent Ianos: Az ki hiſen az fiuban, annak ŏrŏk elete vagyon, az ki penig nem hiſen az fiuban, nem lattya az eletet, hanem az Iſten haragja marad ű rayta. Huſadik reſzeben azon kŏnyvenek igy tanit: Ezek azert irattattanak, hogy hidgyetek hog az Jeſus legyen Chriſtus Iſtennek fia, es hog hiven ŏrŏk eletek legyen az ű neve altal.

Hogy penig az Apoſtolok Chriſtus menyben fel menese utan-is ezen tudomant prędikallottak, meg mutattya az ſent Lukats az Apoſtolok cselekedetirŏl irt kŏnyveben, Szent Peter Acto. 3: aſt

aſt mondgya: hogy az Jeſus Chriſtusban valo hitnek altala gyogyittatot meg az ſanta ember. Mert az mint negyedik reſzeben mondgya, nincsen az ęgh alat tŏb nev, kinek neve alat kellyen idvŏzŭlni, hanem csak az ű neve. Az Philŏp Apoſtol Act. 8. az Szerecsē kiralne aſſony komornikjat az hitre tanittattya, ki aſt mondgya, Hiſem hogy az Jeſus Iſtennek fia. Szent Peter Act. 10: Errŏl minden Prophetak tanubizonſagot teſnek, hogy az Chriſtus altal bŭnnek bocsanattyat veſik, valakik az ű neveben hiſnek.

Mikoron az Apoſtolok kŏzŏnſeges Synatban gyŭltenek volna, illyen ſententiat pronuncialnak: Hiſſŭk mi, hogy az Ur Jeſus Chriſtuſnak kegyelme altal igazulunk, mikeppen az attyak-is. Ugyan ot aſt mondgyak Act. 15: Hogy az Iſten az mi ſziveinket hit altal tiſztittya megh.

Ha penig az ſent Pal iraſat fel forgatod, mindenŭt ez tudomant tractallya es bizonittya. Romaban irt levelenek ſummaja es fŏ czellya ez, hogy az ember csak az Chriſtusban valo hitnek altala

ſeget es artatlanſagot nem viheti Iſten eleiben, mellyet Iſten kevan. Veſd öſ-ve kerlek az te condiciodat, meg romlot termeſetedet, az Iſten törvenyevel, es meg latod ha idvözülhetz az törvenbeli cselekedetek altal, vagy nem.

Az törvennek ſummaja ez: Szereſſed az te Uradat Iſtenedet tellyes ſivedböl, tellyes lelkedböl, tellyes te erödböl, es az te felebaratodat ſinte ugy mint te magadat.

Az ember felöl hogy mond az iras Pſalmo.14: Romaban irt levelnek harmadik reſeben: Nincsen igaz ember, nincsen csak egy-is, nintſen ki ertſen, nintſen ki kereſſe az Iſtent, minnyajan el ſakattanak az Iſtentül: minnyajan haſontalanokka löttenek, nicsen ki jot cselekedgyek, nicnsen csak egy-is. Meg nitot büdös koporſo az ü ſajok, nyelvekkel csalardſagot ſzolnak, ajakok alat Aſpis kegyonak merge vagyon, kiknek ſajok atkozodaſokkal rakva, labok ǵorſak az vęrnek ki ontaſara, es nincsen az Iſteni felelem az ü ſemek elöt.

Lasd meg immar ha meg fizethetede az mit

az mit az törveny kevan, vaǵ nem. Mert ü fogyatkozas nekül valo tökeleteſſeget kevan, te benned penig ſemmi jo nincsen. Az törveny penig ſenkit nem idvözit, hanem csak aſt, az ki fogyatkozas-nekül be tölti minden reſeit. Ezent mondgya ſent Pal Rom.7: Tudgyuk hogy az törveny lelki, en penig teſti vagyok, es az bünnek rabſaga ala vagyok vettetven: Nem cselekedhetem az jot, mellyet akarnek, hanem az gonoſt mellyet gyülölök. Ezert mondgya Rom.3: Ennek-okaert az törvennek cselekedetiböl csak egy teſt ſem idvözülhet, mert az törveny altal az bünnek eſmereti vagyon. Gal.3: Ha az törveny adatot volna, hogy meg elevenithetne, bizonyara az törvenyböl volna az igazſag. De az iras mindeket az bün ala rekeſtet, hogy az meg igert örökſeg az Jeſus Chriſtusban valo hitnek altala adattatnek az hiveknek. Mi lehet azert ezeknek nyiluabban valo. Szegyenüllyetęk meg azert ti erdemeſek magatokat, kik az bünnek bocsanattyat es az eletet az ti cselekedetekböl varjatok.

Minden mi igazſagunk ollyan mint az havi korſagos aſſony allatnak undok veres ruhaja aſt mondgya az Eſaias, kinel utalatosb nem lehet,te meg-is aſt taſitod Iſten ſeme eleiben es azert varod az idvôſſeget.

De hogy még-is inkab meg ſegyenûly, jerel az Iſtênek ſeki eleiben, es ha az te cselekedeted ſerint akarod, hogy fizeſſen az Iſten te neked,lasd meg micsodat nyerſ. Mert az emberek elôt hangicsalhatz, az kortsoman diſputalhatz az emberi cselekedeteknek draga bôcsûletes es erdemes voltarol, de mennyûk Iſten eleiben, laſſuk mint jarſ. Ne gondolkodgyal penig az Iſten igazſaga es itileti felôl emberi mod ſerent, hanem az ſent iras ſerint. Az ſent iras penig igy adgya az Iſtent elônkben az û igaſſagaban, hogy az û fenyes vilagoſſagaval az csillagok meg ſôtetednek, es az û hatalma elôt az hegyek meg olvadnak, haragjatul az fôld reſket, es meg indul. Ennek tiſtaſagahoz kepeſt mindenek rutak, ennek elôtte az artatlan nem artatlan, es még az û Angyaliban-is,talal fogyatkozaſt, es ennek boſſu allaſa el hat az pokolnak alſô refere. Ez az Iſten ûl le az û ſekiben, az ki megh emeſtô ſen, hog meg itellye az embereket igaſſagbã, es valakiben bûnt talal, azt meg rontya.

Eretze ennek az fôlſeges Iſtennek eleiben az te igazſagoddal, jamborſagoddal, bucsu jaraſoddal, mond meg ennekem ha batorſaggal merſê az û ſeki eleiben menni, vallyon mit nyerſ egyebet az korhozatnal es meg emeſtô ſennel? Ertette eſt az Sz: David, es ezert mondgya Pſalmo ſaz harminczadikban: Ha az mi bûneink ſerent fizetz meg minekûnk Uram, Kicsoda alhattya meg? Es iſmet,Ne pôrôly Uram az te ſolgaddal, mert te elôtted ſenki meg nem igazulhat. Az Iob Patriarcha-is cap. 9. aſt mondgya: Ha en en magamat artatlannak mondom, az en ſam karhoztat engemet, ha igaznak mondom magamat, meg gyôz, hogy en ham-is vagyok. Sz: Iobnal 15.cap: Az ember nem igazithattya meg magat az Iſten elôt, ki az alnokſagot ugyan iſſa mint az vizeket. Miert hogy azert ſenki az û ſakadozot

ezondoras cselekedetivel meg nem al-
hat Isten elôt: meg tetzik, hogy azok-
bol senki nem idvôzulhet, es azert kel
Isten kegyelmehez, (az az, Christus al-
dozattyahoz, az hit altal) folyamnunk.
III. Harmadik erôsseg ez, Mert az Is-
tennek ôrôktûl fogvan valo tanatsat
fel akarja bontani, az Isten kegyelmet es
dicsôseget laba ala tapodgya, az Christus
halalat, aldozattyat hejaban valova tesi,
valaki az cselekedetbôl akar idvôzûlni,
es meg nem elegsik az Jesus Christussal.

Elôsôr, Ez nyilvan valo dolog, hogy
az Isten mêg ez vilagnak fondamento-
manak fel vetese elôt az Jesus Christus-
ban valastot el minket, hog az û kegyel-
menek dicsôsege dicsertessek Eph: 1.
Ha ôrôktûl fogvan az Christusban va-
lastot az Isten az eletre, hat nem te ma-
gadban, hat nem az te jambor eletedert
vagy cselekedetedert idvôzûlhetz. Mi-
ert akarod hat fel forgatni az Istennek
tanacsat: ez vilagnak fondamentoma e-
lôt micsoda jo cselekedeted volt te ne-
ked? Mert az Isten valastotta ackor az
hiveket az Christusban az eletre.

Masod-

Masodsor, Ez-is nyilvan vagyon,
hogy Isten kegyelmebôl es irgalmassaga-
nak gazdagsagabol idvôziti û az hive-
ket. Tit. 3: Az kegyelem penig azert
kegyelem hogy ingyen adatik cselekede-
det nekûl, ajandek nekûl, erdem nekûl,
mikeppen sent Pal tanit Rom. 4: Annak
az ki munkalkodik az jutalom, avagy
az bêr nem tulaydonittatik kegyelem-
bôl, hanem tartozasbol kôtelessegbôl.
Rom. 11: Hogy ha kegyelembôl vagyon
az idvôsseg, hat immaran nem az csele-
kedetekbôl, mert ha kûlômben vagyon,
az kegyelem nem kegyelem, ha az cse-
lekedetekbôl vagyon, hat immar nem az
kegyelembôl vagyon.

Mert ha kûlômben vagyon az kegye-
lem nem kegyelem, es az cselekedet
nem cselekedet. Hat Isten kegyelme
nem kel azoknak, kik az cselekedetek-
bôl akarnak idvôzûlni: mert akar'ast
mondgyad, hogy Isten kegyelme te ne-
ked nem kel, akar ast, hogy az te
cselekedetedert idvôzûlsz, mind eggyet
tesen.

Harmadsor, Errôl-is tanubizonsagot
tesen

teſen az iras, hogy az Jeſus Chriſtus halala altal vagyon bûnûnknek botſanattya: es Iſten elôt valo meg igazulaſunk. Ioan. 1: Im hol az Iſtennek baranya ki el veſi ez vilagnak bûnet. Rom. 5: Az egy embernek engedelmeſſege altal igazultunk meg. Rom. 4: Meg holt az Chriſtus az mi bûneinkert, fel tamadot az mi igazulaſunkert. Meg kel azert egyiket rontanod, hogy, vagy az Chriſtus altal idvôzûlſ, vagy az jo cselekedetek altal. Gal. 2: Ha az tôrveny altal vagyon az igazſag, hat az Chriſtus heaban holt megh.

IIII. Negyedik erôſſeg ez. Mert ha az cselekedetekbôl volna az idvôſſeg, ſenki idvôſſege felôl bizonyos nem lehetne, ſoha ſenkinek lelki eſmereti Iſtenben meg nem csendeſednek. Mert mindenkor ketelkednenk, hogy ha vagyoné anni cselekedetünk, kiert az eletet es igazſagot erdemlenejôk, az ôrdôgnek kiſirtetinek ſemmikeppen ellene nem alhatnank. De azert idvôzit Iſten kegyelmebôl az Chriſtuſert az hit altal, hogy bizonyoſok legyûnk ebben, hogy keſ az mi

mi idvôſſegûnk es hogy az mi ôrôkſegûnk el nem veſhet. Rom. 4: azert idvôzûlûnk hit altal, hogy az igeret erôs legyen. De it az erdemes Papiſtak eſt forgattyak, hogy hit altal-is, mely vagyon az Chriſtusban idvôzûl az ember, de az cselekedetek altal-is idvôzûl, es azok-is az idvôſſegnek meg nyereſere ſzûkſegeſek. Ezt miert hogy nagy gyakorta forgattyak en elôttem-is az Romahoz halgatok, rôvideden igy feytem megh.

Az idvôſſegnek vagy Iſten elôt valo meg igazulaſnak csak egy modgya es uta vagyon az ſent irasban, tudni illik, az Jeſus Chriſtusban valo igaz hit. De ha aſt mondod, hogy az cselekedetek-is ſûkſegeſek az idvôſſegnek meg nyereſere, azonnal ket modgya es uta leſen az idvôſſegnek, felet az Chriſtuſnak tulaydonitod, felet az cselekedeteknek, noha azert az Chriſtusban valo hit az megh igazult emberben nincsen az jo cselekedetek nekûl, az jo kereſtyeni elet nekûl. De az jo cselekedet nem oka ſemmikeppen az idvôſſegnek, hanem gyûmôlcse az igaz

az igaz hitnek: mert az hit meg holt (heaban valo) sôt ugyan el sakadatlan az jo cselekedetektûl, Iac.2. Hogy penig az igaz legyen ezzel bizonitom.

Mert nevezet serent ki nevezi az iras az cselekedeteket az idvôsseg dolgabol, mikoron az Chriſtusban valo hitrôl sol, Rom.7: Nyilvan mondgyuk, hogy az ember hit altal idvôzûl az tôrvennek cselekedeti nekûl, holot az sent Pal az hitet es az cselekedetet ôsve serkesteti, es ast mondgya, hogy az hit ki rekesti az cselekedetet az idvôsseg okabol Rom.4: Ha az Abraham az cselekedetekbôl igazittatot meg, vagyon mivel dicsekedni, de nem Isten elôt. Mert mit mond az iras? Hûn az Abrahan Istennek es az û hiti igazsag helyen tulaydonittatot û neki. Rom.10: Ha az kegyelembôl vagyon, hat nem az cselekedetekbôl. Tit.3: Idvôzitôt minket nem az mi cselekedetûnkbôl, hanem az û irgalmassaga serent. Philip.3. ast mondgya: hogy az Chriſtusban, nem az û igazsagat keresi, mely az tôrvenben vagyon, hanem mely vagyon az Chriſtusban

ſtusban valo hitnek altala.

Ugy tulaydonittya azert az sent iras az Chriſtusban valo hitnek az idvôsseget, hogy az cselekedetet ki rekesse az idvôssegnek okaibol. Mert egyedûl eleg az Chriſtus az idzôziteſre: hat ne toldozzad foldozzad az te cselekedeteddel, bucsuddal, proceſsioddal. Valamikor olvaſod ez ſolaſokat, az tôrveny nekûl jelentetet meg az igazſag, ingyen idvôzitetûnk, kegyelembôl idvôzûlûnk: annisor meg hamisittya az iras azokat, kik ast mondgyak, hogy elôsôr az ember hit altal idvôzûl, de az utan cselekedetek altal.

Miert kel ez tudomant ertenünk es erôssen oltalmaznunk?

Hogy az mi Isten elôt valo meg igazulasunk ingyen kegyelmebôl, csak az Chriſtusban valo hit altal legyen az cselekedetek nekûl, erôssen kel oltalmaznunk: kivaltkeppen im ez hat okokert. I. Elôsôr, Hogy az Istennek dicsôsege es tisteſſege mi tûlûnk meg adassek. Mert mikppen ezert valastot minket az

Isten

Iſten az eletre, hogy az ũ kegyelmenek gazdagſaga dicsirteſſek, azonkeppen csak kegyelembõl idvõzit minket, hogy az ũ irgalmaſſaga dicserteſſek. Ha azt mondgyuk, hogy az mi cselekedetünkert adgya Iſten az eletet, azonnal ellene mondunk kegyelmenek, es az ũ dicsõſege mi tulünk meg gyalaſtatik Rom:4. reſzeben.

II. Maſodſor, Hogy az Jeſus Chriſtus dicsõſege meg tartaſſek kõſtünk, es az ũ aldozattyat, fel tamadaſat, halalat heaban valova ne tegyük. Mert meg gyalaſtatik az Chriſtus tiſteſſege, ha az idvõſſegnek felet adgyuk neki, felet penig az cselekedeteknek, Gal.2: Ha az tõrvenbõl vagyon az igaſſag, hat az Chriſtus heaban holt volna meg. Act.4: Nem adatot az egh alat tõb nev, kinek neveben kellyen idvõzülnünk hanem csak az Jeſuſnak neve, 1. Cor.1: Az Chriſtus adatot mi nekünk Iſtentül, hogy legyen bõlcseſegünk igaſſagunk, meg ſenteleſünk es valtſagunk: hogy az mint vagyon irvan, az ki dicsekedik, az urban dicsekedgyek.

Harmad-

III. Harmadſor, Hogy az mi idvõſſegünkbẽ az Iſten elõt valo meg igazulaſunkban bizonyoſok legyünk. Mert az embernek elmeje mindenkorõ ketſeges es lelki eſmereti haboz, ha az idvõſſeget az cselekedetbõl varja. Mert az igaz ember-is hetſer el eſik egy nap. De mikorõ halyuk, hogy az Iſten az Jeſus Chriſtusban bizoknak ingyen kegyelmebõl minden bũnõket el tõrli, azonnal meg elevenedünk, es batorſaggal tamaſkodunk az Jeſus Chriſtushoz. Eckeppen tanit ſent Pal: Ha az tõrvenbõl vagyon az õrõkſeg, heaban valova lõt az hit, meg üreſittetet az igeret. De azert adatik hit altal, hogy az kegyelembõl legyen, hogy erõs legyen az igeret az egeſ magnak.

IIII. Negyedſer, Hogy az Iſtennek kepe mi bennünk meg uyitaſſek. Mert az Chriſtus hit altal lakozik az mi ſivekinkben, ki az Iſten kepet bennünk meg uyittya. Viſontag ki üzetik mi belõlünk, ha fel fuvalkodvan, valamit, vagy ſokat, vagy keveſet az mi erõnknek es erdemünknek tulaydonitunk.

V. Ötödször hogy az törvennek igazsága kőzőt, es az Evangeliom kőzőt nilvabban valo kűlőmbség meg tessék. Mert az törveny az igazságot conditioval igeri, ha be tőltőd az törvent, életet ad. Az Evangeliom nem az mi igazságunkert igeri az életet, hanem ingyen Isten kegyelmeből az Christusert. Gal. 3.

VI. Hatodsor, Hogy nagy bizodalommal es batorsággal könyőrőghessünk az mi Istenűnknek, es semmit ne rettegjűnk mikor ű eleiben megyűnk. Eph. 3. Az Christus altal vagyon batorságunk es bizodalommal valo jarulasunk Istenhez az ű benne valo hitnek altala.

Nem szükségese hat az jo cselekedet az szent keresztyéni elethez.

Szent Pal Apostol Rom. 5. Mikoron prédikalna es magaztalna az Isten kegyelmet, hogy csak kegyelemből idvőzűlűnk es holot az bűn bővölködik, ot az kegyelem fellyeb bővölködik: Azonnal az ű ellenségi est vetik vala semeben. Hat vetkezzűnk hog az kegyelem bővölködgyek, kiket az Apostol 6. re-

szeben

szeben szepen meg hamisit. Azonkeppen mikoron mi est hirdettyűk, hogy Isten csak az ű fiaert ingyen igazit meg, az mi cselekedetűnk nekűl, azonnal az ellenkőző part ast mondgya: Am az Lutherek ast mondgyak, hogy nem szűkség az jo cselekedet, hogy nem kel jambor uy eletet kővetni. De mikeppen nem kővetkőzik ez, az etelert, italert, ruhazatert nem idvőzűlűnk, azert az etel ital nem szűkseges: Hasonlatos-keppen nem kővetkőzik: az cselekedetből nincsen az idvősseg, azert az cselekedet, es keresztyeni uy elet, nem szűkseges. Mert jollehet az szent iras az idvőzitest ugyan le vonsa az cselekedetekről, ugyan nem enged csak egy pontot-is az idvősségnek sem kezdetiben, sem közepiben az mi igazságunknak: mind az altal bizonyos okokert az meg igazult emberektűl meg kevannya az Isten az jambor keresztyeni eletet, nem ugy mint az idvősségnek okat, hanem annak gyűmőlcset.

Elősor mert az Christus adatot minekűnk nem csak azert, hogy igazsa-

gunk legyen, hanem hogy meg szentölönk-is legyen. Hat az kiket ű meg igazit, azokat megh-is szenteli. De az meg szenteles haszna gyümölcse szalogja az Christusban valo meg igazulasunknak, nem oka vagy erdeme. Ezert mondgya Agoston Doctor: *Bona opera sequuntur justificatum, non præcedunt justificationem.* Mikeppen az jo alma gyümölcse az jo fanak: az melegseg gyümölcse az tűznek: Azonkeppen az jo cselekedet gyümölcse az Christusban valo hitnek, es az Christusban valo igaz hit nemzi az jo cselekedeteket.

Masodsor, Azert kevannya Isten az kereztyeni szent eletet, hogy az mi örök eletre valo valasztasunknak, az Christusban idvösségünknek, es az igaz hitnek czegere (jegye) legyen. Mert mikeppen az test meg holt az lelek nekül, azonkeppen az hit az jo cselekedet nekül Iac.2.

Harmadsor, Mert az Isten nem az tisztatalan fertelmes undok eletre, teremtet minket, hanem hogy ű elötte szentségben es igazsaghan szolgallyunk tellyes életünknek rendiben, Luc.1. Eph.2. Teremte-

remtettünk az Jesus Christusbã az jo cselekedetekre mellyeket kesitet, hogy azokban jarjunk.

Negyedser, Hogy az Isten dicsöitessek, mikeppen Math.5 az Christus tanit, szent Pal-is.1.Cor.10.Mindeneket az Isten dicsösegere cselekedgyetek.

AZ NEGYEDIKRÖL.

Az ellenkezöknek ellenvetesek meg feytese.

JOllehet az fellyül elö szamlaltatot irasokbol minden kereztyen ember eszében veheti, hogy igaz legyen ez tudomany mellyet mi az idvösseg felöl hirdetünk, mind az altal, miert hogy az erdemesek ezt rontani akarjak, egynehany ellen vetesekre rövideden felelyünk meg.

I. Ellenvetes.

Elsösör Azert ezt forgattyak: Rom.2. 2.Cor.5. azt mondgya szent Pal, hogy az Isten mindennek meg fizet az ű cselekedeti szerent: Azert az cselekedetert adgya az jutalmat es eletet.

Felelet.

Az Istennek ketrendbeli tudomanya vagyon, az törveny es az Evangeliom. Az törvenyben igazsagat: Az Evangeliomban irgalmassagat, kegyelmességet akarja meg mutatni. Az törvent akarja prędikaltatni az sin mutato al orczas keresztyeneknek. Az Evangeliomot penig, az meg alaztatot lelkü es meg törettetetöt sivü embereknek.

Mikoron azert az kep mutatokat czegeres bünben heverőket Isten akarja feddeni es rettenteni, az ü igazsaga szerent azt hirdeti, hogy mindennek az ü igazsaga szerent fizet meg. Mikor penig kegyelmet mutatni akarja, azt mondgya, hogy az ki az Christusban hiven, az nem megyen az karhozatra, hanem az halalbol az eletre megyen.

Az törvennek prędikallasa szerent azert igaz, hogy az Isten mindeneknek meg fizet az ü cselekedeti szerent de jay annak, az kiknek Isten az ü igazsaga szerent, az törveny szerent fizet. Az hiveknek penig fizet az Evangeliomban

igert

igert kegelme szerent, Mikepen Math. 28. Az Christus azt mondgya: Az ki hiven idvözül, az ki nem hiven el karhozik. Immar ez nyilvan valo dolog, hogy az szent Pal az embereket az törvennek igazsagaval röttenti, Rom. 2. es ezzel mutattya inkab meg, hogy senki Isten elöt meg nem alhat az ü erdemevel. Mert mindennek az ü cselekedeti szerint fizet meg. Allyon elö immar ki azt meri kevanni, hogy Isten az ü cselekedeti szerent fizessen meg neki, holot meg az artatlan sem artatlan ü elötte. Meg kel azert az törvennek prędikallasat az Evangeliomtul valastani, mellyet valaki nem ert, csak haboz az irasban.

II. Ellenvetes.

Masodsor ezt forgathattyak az szegeny erdemesek. Sz: Iacab 2. cap. azt mondgya: Lattyatok azert, hogy az ember az cselekedetből igazul meg, es nem csak az hitből.

Felelet.

Igy az több Apostoloknak tudomanyokkal, kik Act. 15: az Synatban mon-

gyak, hogy az ember nem az törvennek cselekedetiből idvözûl, hanem csak az Jesus Christusnak altala, igy mondom lattatnek ellenkezni azokkal: De mas jedzesben vesi az sent Iacab mind az meg igazulasnak nevet, mind az hitnek nevet, hogy nem mint sent Pal az û irasiban. Az Sz: Iacab irasaban az meg igazulas nem egyeb, hanem az igazsagnak meg mutatasa az û gyümölcsenek, azaz, az jo cselekedetnek altala. Az hiten penig nem az idvözitö igaz hitet erti, hanem az sin mutato Hypocritaknak nyelvel valo tettetes hitöket, kik ast mondgyak, hogy hitek vagyon, de ast meg nem bizonittyak az jambor keresztyeni elettel. Est forgattya azert, hogy az hitnek tettetes viselese nem eleg, mert az igaz hit el sakadhatatlan az jo cselekedettûl. Hogy penig ezfele hitröl sollyon, û maga meg magyarazza mikoron ast mondgya: Az ördögök-is hisnek es resketnek.

III. Ellenvetes.

Harmadsor, Szent Pal 1.Cor.13. ast mond-

mondgya: Ha minden hitem volna-is, annira, hogy az hegyeket helyekböl ki mozdithatnam, szeretetem penig nincsen, semmi vagok. Azert nem csak az Christusbã valo hitnek altala igazulunk meg.

Feletet.

Nem sol it az sent Pal az idvözitö hitröl, hanem az csudakat tevö hitröl, mellyel az Isten az Apostolokat meg ajandekozta vala, hogy azok altal az Evangeliomnak bizonyos volta es igazsaga meg erösittetnek. Mikeppen ast û maga meg magyarazza mikoron ast mongya: Hog ha oly hiti volna-is, hogy az hegyeket helyekböl ki indithatna, ugyan semmi. De ha sinte az idvözitö hitröl solna-is, ugyan nem következik az belöle az mit az erdemesek akarnanak ki facsarni: mert mies ugyan ezent tanittyuk az sent Pallal, hogy az hit nem hit az szeretet nekül. Mert mikeppen az tüztül el nem sakasthatod az melegseget, ug az igaz hittül az keresztyeni sent eletet. Miert hog az hitnek gyümölcse az jo cselekedet.

IIII. Ellenvetes.

Negyedſer. Math.25: aſt mondgya az Chriſtus az iteletkor: Jertek el Attyamtul meg aldatot emberek, hogy birjatok az örökſeget, mely tinektek keſzittetet. Eh valek es ennem adatok, ſomju valek es innom adatok: Azert az cselekedetbol vagyon az idvöſſegh.

Felelet.

Er, ra, ra, hogy jü rea, nem veſed eſedben, te bolyokas, hogy az mi idvöſſegünknek es örök eletünknek adaſanak fü fundamentomat az Chriſtus mondgya lenni, az Attya Iſten aldaſat kegyelmet es jo akarattyat. Mert azokat hija, kiket az Attya Iſten kegyelmeböl az Chriſtusban meg aldot, mikoron ſemmi jot meg nem cselekettenek volna, Eph. 1. Rom. 9. Hija penig az örök eletre, mely vilag teremteſetül fogvan az hiveknek kereſztetet, mikoron meg te ſemmi jot nem cselekettel volna. Az jo cselekedeteket penig az utan ſamlalya elö, mert azok jegyei es czegeri, hogy minekünk igaz hitünk vagon, es hogy az Iſten el valaſtot minket fiabã az eletre.

Ellen-

V. Ellenvetes.

Ötödſör meg-is eſt forgattyak: Az gonoſz cselekedetekert el karhozik az ember. Hat viſontag az jo cselekedetekert idvözül.

Felelet.

Nagy külömbſeg vagyon az gonoſz es jo cselekedetek közöt, mert az gonoſz cselekedetek tellyeſſeggel gonoſok, az jo cselekedetek penig ſenkiben tellyeſſeggel nem talaltatnak, hanem ſok bünnel, ſok fogyatkozaſokkal elegyittetnek. Az Chriſtus Jeſus aſt mondgya ſent Lukarsnal: mikoron mindeneket meg cselekeſtek-is, meg-is aſt mondgyatok: haſontalan ſolgak vagyunk, azokat cselekettük, mellyekkel tartoztunk. Ha mindeneket meg cselekednel-is, meg-is haſontalan ſolga vagy. De kicsoda az ki mindeneket meg cselekedhetik? Ha azert az jo cselekedetek altal akarſ idvözülni, tökelletes legy minden fogyatkozas-nekül. Mert aſt mondgya S: Iacab, az ki egyik parancsolatot meg ſegi az többit-is mind fel bontya,

Allyon elő azert az, ki aſt meri mondani: En fogyatkozas-nekűl, es bűn nekűl vagok en tőkeletesen be tőltöttem az tőrvent: es am bator engedgyűk meg, hogy az ű igazſagabol idvözűl. Noha meg-is aſt kellene mondani: haſontalan ſolga vagyok, az mit cseleketem tartoſtam vele, kőteles voltam rea.

VI. Ellenvetes.

Hatodſor: Math.5. Örűllyetek es vigadgyatok, mert az ti jutalmatok nagy az menyorſagban, ha jutalom(*merces*) hat az mi munkankert adgya Iſten az eletet?

Felelet.

Az ſzent iras (merceſnek) jutalomnak nem csak aſt hija az mely munkaert fizettetik az dolgoſnak, hanem az mi ingyen kegyelemből adatik. Mikeppen Gen.15. aſt mondgya Iſten az Ábrahamnak: En lesek teneked paiſod es felette igen nagy jutalmad, az az, nagy bodogſagod, idvőſſeged, meg ſzabaditod, Pſal.127. Ime az fiak az Jehova örökſegi, es az mehnek gyűmölcse ű jutalma, az az,

az az, ű ajandeka, kegyelmeből ingyen adgya az fiakat az ſűlőknek.

Az mi munkank-is neveztetnek merceſnek, mert az Iſten az ővet koronazza meg mi ben-nűnk. Mikeppen Agoſton Doctor tanit, ezert nevezi merceſnek.

Előſőr, Hog minket fel ger jeſſen az jo cselekedetekre es az ſent eletnek kőveteſere. Mert az mint ſzent Pal tanit 2. Tim.4. Az kegyes Iſtenes eletnek igereti vagon, mind ez vilag ſerint, mind az jővendő vilag ſerint, *Pietas promiſſiones habent præſentis & futuræ vitæ.*

Maſodſor hog az Iſtenek ſerelme hozzank meg teſſek, mert noha ű ſerzi bennűnk az jo cselekedeteket, de meg-is mi enknek mondgya az ű ajandekaert, es jutalmat iger. Öneki legyen dicsőſeg, Amen.

IIII. PRÆDICATIO.

Summa.

I. Mit kûlömbõz hinni Iſtent, hinni Iſtennek es Iſtenben.
II. Hogy legyen Iſten.
III. Hogy az Iſten csak egy legyen.

AZ maſodik Prędikationkban meg hallok, hogy az hitnek fundamẽtoma es czellya csak az Iſten legyen, mert oly ezellyanak kel lenni az ki valtozhatatlan, erõs, tõkelletes es meg indulhatatlan. Moſtan annak okaert az Urnak ſegitſege altal, el kezdem az tanitaſt az igaz Iſten felõl, az menire az Iſten û magat az Sz: irasban ki jelentette, es az menire az UR az û lelkenek ajandekat atta.

Meg emlekezzûnk penig nagy gyakorta rola, hogy ez tudomanban nagy Iſteni felelemmel, jozanſaggal es bõcsûlettel kel mi nekûnk forgodnunk, Mert aſt

aſt mondgya Salamon, hogy mikeppen az kiſokat eſik az męzben, veſedelmet hoz magara: Azonkeppen az ki az Iſtẽnek fõlſeges termeſetirõl, fellyeb tudakozik, hogy nem mint magat ki jelentette, meg nyomatik az Iſten dicsõſegetûl.

Errõl-is megh emlekeztûnk, hogy az iraſnak hatarit altal ne haghjuk, mert ha kûlömben cselekedûnk, nagy vakſagban, homalyban es veſedelemben eſünk be, es ſoha az Iſtennek igaz eſmeretire nem juthatunk. Errõl ſep peldank vagyon, az Simonideſnek feleletiben. Mert mikor Simonideſtûl az Siciliai Kiraly Hjero kerdene, micsoda volna az Iſten, kere hogy egy napot engedne neki az gondolkodaſra. Maſod napon mikor azon dolgoi kerdene tûle, iſmet mas napot kere az gondolkodaſra. Mikor egy naprol napra gyakorta hallaſtana, monda az Kiraly: Miert cselekedne eſt. es eſt felele: Mert mennel tõbbet gondolkodom, annal inkab el fogyatkozom es vegere nem mehetek.

De hogy mi igy ne jarjunk, legyen

elõt-

előttünk az Isten igeje, es az szerent bőlcselkedgyük. Mostan penig harom dologrol szollok.

Elősör. Miert hogy az Credoban eszt vallyuk: Hiszek Istenben, eszt lasszuk meg mit kűlömböznek ez szolasnak modgyai: hinni Istent, Istennek es Istenben.

Masodszor, Eszt bizonitsuk meg Hogy legyen Isten.

Harmadszor, Hogy az igaz Isten egy legyen.

AZ ELSŐRŐL.

Mit kűlömböz hinni Istent, Istennek, es Istenben.

JOllehet nehi ez szolasnak modgyai kőzőt nem sok kűlőmbseg vagyon. Mert hinni Istennek, hinni Chriſtusban, neha annit teszen, mint hinni Istenben hinni Chriſtusban. Vissontag hinni Istében annit teszen mint hinni Istennek miképpen ez nyilvan valo bizonsagokbol meg tetzik. Szent Ianosnal 5. reszeben Az ki nem hisen az fiunak, nem lattya az eletet, de az Isten haragja marad rayta, az az, az ki az fiuban nem hisen. Exodi.14. Hivenek az Istenben es az Mosesben az ű szolgajaban, az az, hivenek Istennek es az Moses bizedenek. Exodi.19. Monda az Jehova az Mosesnek: Ime

Ime en te hozzad megyek az kődnek sűrűsegeben, hogy hallya az nep mikoron szollok te neked, es te benned-is hidgyenek, az az, te neked-is, az te bizedenek-is. Mind az altal nagyob reszre vagyon kűlőmbseg gyakorta az szent irasban, ezek kőzőt mellyet rővideden igy magyarazzunk meg.

Hinni Istent nem egyeb, hanem, vagy az lathato vilagnak teremteseből es megtartasabol, vagy az Isten az szent irasban ki jelentet dolgaibol el hinni, hogy legyen Isten, mindenhato, bőlts lelki allat, minden joknak oka es kut feje, lathatatlan, irgalmas, igaz, őrőktűl fogvan valo es mind őrőkke meg maradando. Erről szol szent Pal Heb.11. Az ki Istenhez jarul el kel hinni, hogy legyen Isten, es hogy meg fizet azoknak kik űtet szeretik.

Noha penig az poganyok kőzzűl-is nagyob reszre el hisik, hogy legyen Isten, mind az altal az ű hitek nem ollyan mint az kereszteyeneke.

1. Elősőr, Mert erről valo tudomant az hivekben az Istennek lelke szerzi az Evangeliomnak hirdetesenek es az halG gatasnak

gataſnak altala. De az ôrdôgôkben es az harag edeniben, az termeſetbôl, es az Iſtennek cselekedetibôl vagon ez hitel. 2. Maſodſor, Ez hitel igen erôs bizodalommal be plantaltatot az hiveknek ſivekben az ſent lelek altal, hogy ebben ſoha ſemmi haboruſagokban ne ketelkedgyenek. De az hitetlenek avagy ugyan nem hiſik, hogy legyen Iſten, avagy ha nyelvekkel vallyak-is, de cselekedetekkel meg tagadgyak, es az haboruſagnak idejen ketſeghẽ eſnek felôle. 3. Harmadſor, Az hivekben ez tudomany Iſteni felelmet, ſeretetet es û benne valo bizodalmat ſerez. De az hitetlenekben ſolgai felelmet es rettegeſt, mert mindenkor mint itelô, haragus birotul felnek es reſketnek.

Hinni Iſtennek nem egyeb, hanem Iſtennek minden ki jelentetet akarattyanak, fenyegeteſenek, igeretinek, parancsolattyanak helt adni, aſt meg bôcsûlleni es el hinni igaznak lenni, hogy ha az okoſſagnak ellene vagyon-is.

Rôvideden valamit az Iſten az Prophetaknak es Apoſtoloknak iraſokban ki jelentet eſt el hinni igaznak lenni, mind igazſaga, mind irgalmaſſaga felôl. Ioan. 5: Ha hinnetek az Moſeſnek, nekem-is hinnetek.

De ez czikkelben-is nagy kûlômbſeg vagyon az hivek kôzôt es az hitetlenek kôzôt.

Elôſôr, Mert az hivek nem valogatnak az Iſtennek igejeben, hogy imeſt el hidgyek, amaſt ne: hanem az Iſtennek minden beſedenek helt adnak. De az hitetlenek ugyan valogatnak benne, mint egy vad kôrtvelyben, es valami az okoſſagnak nem tetzik, aſt azonnal megh vetik.

Maſodſor, Az kegyelem edeny az û ertelmeket okoſſagokat ſabjak az Iſten igejehez. De az harag edeny Iſten igejet es akarattyat az û akarattyokhoz akarjak ſabni.

Hinni Iſtenben nem egyeb, hanem igaz bizodalommal minden remenſegûnket û benne helyheztetnûnk, az û jo voltahoz tamaſkodnunk, el hinnûnk, hogy az Jeſus Chriſtusban minekûnk kegyelmes Attyank, az mi bûnûnket

megh bocsatta, megh igazitot minket, örök eletet ad minekünk, meg oltalmaz minkot mindenkoron, es ezert ü hozza tamazkodunk mint egy erös kößiklahoz

Ez bizodalom nincsen az ördögökben, hanem csak az hivekben, es ennek ßerzö oka az ſzent Lelek az kegyelem edeniben. Erröl ßol Chriſtus Ioan.14. Hißtökë Iſtenben: en bennem-is hidgyetek. Ioan.3. Valaki hißen az fiuban annak örök elete vagyon. Ez harom graduſt Agoſton Doctor ßepen illyen ket verſekben foglalta be:

Crede Deum, credasq; Deo, plus crede valere,
Si credas in eum, quam vel ei, vel eum:

Az Credoban azert nem aßt mondod, Hißem az Iſtent, ſem aßt, hißek az Iſtennek, hanem hißek az Iſtenben, hogy meg teſſek, hogy az te hited, külömböz az ördögök es hitetlenek hititül.

AZ MASODIKROL.

Honnan bizonitod hogy Iſten legyen?

NEM ok-nekül tamaßtom ez kerdeſt, mert az Poganyok közzül ſokan voltanak es moſtan-is vadnak, kik ugyan tagattak, hogy legyen Iſten. Nagy ſokan

kan aßt mondottak, hogy csak az bölts es eßes emberek gondoltak, azert hogy az egy-igyü köſſegöt rettentſek, hogy az jambor eletnek követöi legyenek az emberi tarſaſagban. Diagoras Melius nyilvan mondotta, hogy nincsen Iſten. Protagoras, ſem tagadni, ſem vallani nem merte. Söt az Anyaßentegyhazban-is ſok Iſtentelenek vadnak, kik ßivekböl es cselekedetekböl tagadgyak, ha nyelvekkel mondani nem merik-is, kikröl ßol ßent David Pſal.14. Monda az bolond az ü ßiveben: Nincsen Iſten. Ezeknek azert Iſtentelenſegeknek ellene erös hittel kel eßt vallanunk es hinnünk, hogy legyen Iſten minden joknak kut feje, es minden allatoknak teremtöje.

Hogy penig legyen Iſten az Anyaßentegyhazban, az ßenteknek ket kivaltkepen jelentetet meg, mely ezközöket Iſten az poganyokalnem ßokot közleni.

1. Elößör, Az ü ßent igejenek altala, mellyet az Patriarchaknak, Prophetaknak es Apoſtoloknek meg jelentet. Mert az Anyaßenteghazban ſoha az ßenteket nem hatta az vakſagban elni, hanem

 minden

minden időről időre ű magat tiſtan es vilagoſſan ki jelentette. Ezkeppen jelente meg ű magat előſőr az Adamnak az utan Adam az ű unokainak es maradekinak, es ezek viſontag az ő fioknak mind őzőn vizig.

Az Adam elt 930. eſtendeig, es az őzőn viz előt holt meg, het ſaz es huſon hat eſtendővel. Ez idő alat tanitotta az igaz Iſtennek eſmeretire mind az ő maradekit, mellyek kőzzűl ezek fűk, Seth, Enokh, Kenan, Mahalaleel, Iared, Mathuſalem, es Lamech. Mathuſalem mindeneſtűl elt kilencz ſaz es hatvan kilencz eſtendeig. Adammal penig elt ket ſaz negyven harom eſtendeig mely idő alat bűſeggel tanithatta űtet az Adam az Iſten felől es az ű akarattya felől. Meg holt penig az Mathuſalem azon eztendőben, melyben Iſten ez vilagot őzőn vizzel el veſzte vilagh teremteſe utan 1656. eztendőben.

Az őzőn viz utan viſontag az Nőe tanithatta az ű maradekat, Mert az őzőn viz előt elt hat ſaz eztendeig, az utan penig negyedfelſaz eztendeig. Azert Noe az őzőn viz előt valo Patriarchakat mind latta, csak Adamot, Seteth es Enochot nem latta.

Mikoron Noe meg holt Abraham őtven kilentz eztendős ember volt, azert lathatta Noet es tanulhatot ű tűle. Abraham penig az utan az ű fiat Iſakot, Iſak Iakobot tanitotta, Iakob az ű tizenket fiait, azok az maradekokat mind az Moſes idejeig. Ezek utan ki ada Iſten az tőrvent Moſes altal, es az utan Prophetakat, vegre Apoſtolokat bocsatot kik altal tellieſſeggel ő magat es az ő akarattyat ki jelentette.

Maſodſor meg jelentette magat ſent Lelkenek altala, az ſenteknek ſivekben mely az Iſtennek igaz eſmeretire viſi az kereſtyeneket es abban neveli es erősiti. Mikepen ſent Pal tanit 1.Cor.2. Az Iſten az ű titkait meg jelenti az ſenteknek az ű lelkenek altala.

ELLENVETES.

De it eſt forgathatnad: Az poganyoknak ſem az ű igejet nem atta Iſten, ſem az ű ſent lelket, azert ezeket nem kar-

hoſtathattya, ha ketelkettenek ű felőle, nem eſmertek es nem tiſteltek ůtet igazan: Mert kicsoda mehet az lathatatlan lelki allatnak eſmeretire, ha ű magat meg nem mutattya?

FELELET.

Jollehet ugy ű magat nem jelentette az idvőſſegre, mikeppen az ſenteknek, mind az altal azok-is magok menthetetlenek, mert oly nilvan valo jegyekből mutatta megh ű magat, hogy ugyan meg tapaſtalhatnak minden emberek, hogy legjen Iſten.

1. Előſőr mert az Iſten minden embereknek ſivekben be oltotta es ugyan be gyurta eſt, hogy Iſten legyen, mely eſmeret minden emberekben termeſet ſerint vagyon, meeg az eſetnek utanna-is. Ezert mondgya Cicero, Erős dolog, Miert kel hinnűnk, hogy legyen Iſten. Mert ſoha nem volt oly vad nemzetſeg, oly oſtaba es kegyetlen, kinek ſiveben be nem oltatot volna az Iſten felől valo iſmeret.

2. Maſodſor, mert ez vilagnak alkotmanjanak

manyanak ſep rendel nagy bőlcseſſeggel es hatalommal valo teremteſe, ez dolgot nyilvan meg erősiti. Lehetetlen, hogy ez vilag ű magat teremthette volna, Ez-is lehetetlen, hogy tőrtenetből legyen, hanem az ki meſtere, kel lenni. Erről ſol ſent Pal Romabeliekhez irt levelenek első reſeben, mikoron aſt mondga: Hogy az poganyok nem menthetik magokat, mert az Iſtennek lathatatlan dolgai, az ű Iſtenſege es hatalma ſſaga az lathato vilagnak teremteſeből meg eſmertethetnek.

3. Harmadſor, Az Iſtennek csudalatos gondgya v ſeleſe az ű teremtet allatira eſt erőſſen meg bizonittya: mikeppen tanit ſent Pal Act. 14. es igy ſol: Terietek az elő Iſtenhez ki teremtete az Eget, az Főldet, az Tengert es ezekben levő allatokat. Az ki ez előt valo időben engette az poganyokat az ű utokban jarni. Jollehet nem hatta magat tanubizonſagnekűl, mert mindenekkel jol tőt, advan az eghből minekűnk eſſőket, be tőltven etellel es őrőmmel az mi ſiveinket.

4. Negyedſer, Ezenkeppen Act. 17.

Ioan. 5. 9. 12. Az embernek ſepen valo alkotmanya ugyan ezent mutattya, mely teſtből es lelekből aal, meg ekeſittetet okoſſaggal, elmevel es akarattal, bölcseſſeggel, mellyeket még az pogany bölcsek-is ertettenek es eſekben vöttenek; Ennek okaert neveztek az embert kis vilagnak, mert az Iſten bölcseſege ſohol inkab meg nem tetzik, mint az embernek ſepen valo teremteſeből, mely lehetetlen dolog, hogy törtenetből legyen.

3. Ötödſör, Az embernek lelki eſmeretinek allapattya nyilvan meg mutatya, hogy Iſten legyen. Ez nyilvan valo dolog, hogy az mely ember gonozſagot cselekedik, paraßnaſagot, gyilkoſſagot, es egyeb czegeres bünöket, nem hadgya az lelki eſmeret nyugodni, hanem mindenkoron rettegteti, ugy annira hogy csak az fanak leveletül-is meg retten. nyen. Az artatlan vérnek ki ontoi eyel ſem nyughatnak, ſöt mikoron alußnak-is retteg az ü ſzivök es ſzüntelen valo felelemben vadnak. Mert az Iſten az ü iteletinek es az bün ellen valo haragjanak bizonſagat be akarta az emberek-

bereknek ſzivökben oltani.

Viſontag az jambor eletü emberek csendeßek es ſemmit nem felnek, még mikoron haborgattatnak-is vig elmevel es lelki eſmerettel vadnak. Söt ſemmi rendbeli emberek inkab nem felnek es nem rettegnek, mint az kik nem hiſzik hogy Iſten legyen mihelyen valami haboruſaggal meg bantatnak.

6. Hatodſor, Ez-is nyilvan valo bizonſag erre, hog az Iſten büntetesre az gonoß tevöket viſſa vonßa. Mikeppen ſok ſor hallyuk, hogy az gyilkoſok, parazznak nem mehetnek el az büntetes elöt, ſöt ü magok ugyan meg bolondulnak, es akarattyok ſerent viſik magokat, hogy meg lakollyanak az gonoßagrol. Mind ezekből, es egyeb erö ſſegekből, még az nyilvan valo Iſtentelẽ embereket-is meg gyözhetyük valakik tagadgak vag nyelvekkel vagy cselekedetekkel az Iſtent.

AZ HARMADIKROL.

Hogy az Iſten egy legyen?

U Tolßor immar ez moſtani prędikationkban eſt-is bizonitſuk megh, hogy

hogy az Isten csak egy legyen. Az poganyok jollehet nagyob resre el hittek est, hogy legyen Isten, de az ũ bolond okossagokat követven sok Isteneket faragtanak volt, ugy annira hogy az mint Hesiodus mondgya es sent Agoston-is, ũ nekiek harmintz ezer Istenek volt. Mert lehetetlen dolognak iteltek, hogy eleg leheſſen egy illyen nagy vilagnak es enni embereknek gondgya viseleſere. De az Eccleſiabanis az Manicheusok ast tanitottak, hogy ket Isten vagyon, jo es gonos, az jotul vagyon az vilagossag, es egyeb joknak teremtese. az gonostul az sötetſegnek az bünnek es az ördögnek teremtese. Mert nem ertettek, hogy az bün nem Isten teremteſeböl vagyon, hanem az ördögnek es az embereknek engedetlenſegekböl.

Az Arrianusok harom Istent tanitottak. Az Attya Istent mondottak, egy öröktül fogvan valo teremtönek, az Fiat penig es sent Lelket teremtetet Isteneknek, az töb teremtet allatok közöt. Mely tevelygesben volt az mi idönkben Valentinus Gentilis, Blandrata, es

David

David Ferentz, kik ket egenetlẽ Isteneket tartottanak, az kiknek az egik örök tül fogvan valo, masik idö szerent, egyik nagy, masik kicsin, mikeppen erröl ez elöt gyakortab sollottunk. Mind ezek ellen tanullyuk meg, hogy az igaz örökke valo Isten az Földnek Menynek teremtöje csak egy legyen, es hogy az iras az Istennek sokſagat karhoztattya. melyröl sok irasok vadnak mind ö smind uy teſtamentomban, Deut.14: Hogy meg tudgyad, hogy az Jehova az Isten es nincsen töb ũ nalanal. Deut.6: Halgasd meg Israel, az te Urad Istened egy Isten. Deut.27: Lassatok meg, hogy en vagok egyedül es hog nincsen mas Isten en kivülem. Esa.43.: En vagyok az Jehova Isten: en nalamnal töb Isten nincsen. Nemde en vagyoke az Jehova: es en kivülem nincsen Isten. Esa.44: En vagok az elsö es az utolso, es en nalamnal töb Isten nincs. Szent Pal Rom,3: Egy az Isten ki mind az Sidokat mind az poganyokat az hit altal idvöziti. 1.Cor.8: Tudgyuk hogy az balvany semmi ez vilagon, es hogy nincsen töb Isten egynel.

Gal.3:

Gal.3: Az Isten egy. Eph.1. Luc.14.

Ez tudomant penig elöször ezert kel esünkben vennük, hogy az Istennek tulaydon tisteſſeget az hamis Isteneknek es az balvanyoknak ne adgyuk. Mert aſt mondgya az Isten Esa.42: En vagyok az Jehova Isten, es az en tisteſſegemet masnak nem adom.

Masodsor, Hogy az igaz keresztyen Eccleſia meg valastaſſek az poganyoktul, kik az Isteneknek sokasagokat tisztelik.

Harmadsor, Hogy az mi hitünket es könyörgesünket bizvaſt az egy Istenre igazgaſſunk. Mert mikeppen az Isten egy, azonkeppen az hitnek is egynek kel lenni. Ez egy öröktül fogovan valo Istennek, legyen dicsöseg tisteſſeg es birodalom, most es minden idöben Amen.

V. PRÆDICATIO.

Summa.

I. Az egy Istennek nevezetiröl.

II. Mitsoda tulaydonsagi legyenek az igaz Istennek.

TOLLEHET meg ertök, hogy az Isten, ki ü magat az Prophetaknak es Apoſtoloknak iraſokban meg jelentette csak egy legyen: mind az altal, hogy ennel nyilvabban valo eſmeretire juthaſſunk es ütet minden balvanyoktul es poganyoknak minden hamis Istenektül meg valaſthaſſuk, ez moſtani prędikationkban ket dologrol ſollok.

I. Elöſsör aſt laſſuk meg, Micsoda nevezetekkel nevezi ütet az iras.

II. Maſodſsor. Micsoda tulaydonſagi vannak, mellyekkel minden hamis Istenektül meg valaſtatik.

AZ ELSÖRÖL.

Micsoda nevezetekkel nevezi az iras az Istent?

NOha az Istennek ſenki tökelletes eſmeretire, az mint ü termeſetiben vagyon

vagon, ez meg romlot termeßetben nem mehet, es ezert az û tulaydonßaganak meltoßagara, es termeßeti ßzerent ßenki ûtet meg nem irhattya, es û neki nevet nem adhat. Mind az altal, hogy meg mutatna, minemû legyen, es magat meg valaßtana az balvanyoktul, bizonyos nevekkel akarta magat neveztetni, mellyek közzûl egy nehanyat elö ßamlalok.

Elsö neve Jehovah, mellyel az ßent irasban nagy gyakorta akarja magat neveztetni, es mellyet ßoha ßemmi teremtet allattal nem közöl, mikeppen Ier.10. aßt mondgya az Propheta: Az igaz Iſten az Jehovah, az elö Iſten az örökkûl fogvan valo kiraly. Eſa. 42. Jehova az en nevem, es az en tißteßßegemet maßnak nem adom. Soha azert ßem az Angyalok nem neveztetnek Jehovaknak, ßem az fejedelmek, ßem az ördögök, ßem az balvanyok, hanem ez tulaydon neve az egy örökke valo imadando Iſtennek, Mikeppen az Amos Propheta-is cap.6. tanit. Mellyet minekünk ezert kelenünkben vennünk, hogy az Jeßus Chriſtuſnak ßtuſnak es à ßent leleknek Iſtenßege ezzel-is meg erösiteßßek. Mert nem csak az Attya neveßtetik Jehovanak, hanem az Fiu es az Szent lelek-is, mikeppen ennek utanna meg bizonittyuk.

1. Az Jehovanak penig neve harmat jegyez. Elöször, termeßet ßerint valo igaz örök Iſtent, az ki û magaban örök-tûl fogvan volt, es kinek elei ßoha nem volt. Mert ha igerol igere meg akarod magyarazni, annit teßen, mint valoßagos Iſten az ki vagyon, volt es leßen. Igy magyarazza ßzent Pal Gal. 4. Szent Janos Apoc.1.

2. Maßodßor jegyez teremtö Iſtent, az ki minden allatoknak letelt, eletet es valoßagot az û maga erejebol adot. Ennekokaert az Moſes az Iſtent az teremteßrol irt könveben, az utan nevezi Jehovanak, hogy minden teremtet allatoknak meg iraßat el vegezi, Gen. 2.

3. Harmadßor igaz mondo valoßagos Iſtent jegyez, az ki fogyatkozas-nekûl be tölti valamit fogad es iger, Exod.3.6. Ez nevet û maga atta maganak az Iſtennek,

nek,mikeppen az Moſes Exod.7.nilvan meg bizonittya,

Maſod neve Schaddai, kit az Iſten ű maga talalt es ſerzet maganak,mikeppen Geneſ. 17. mondgya Abrahamnak, En vagyok az El Schaddai, jary en előttem es legy tökelletes. Ez penig annit teſen mint ő magatul mindenekre eleg, mindenhato, az ki maſnak ſegitſege nekűl nem ſükölködik, az kinek ſoha ſenki ſemmit nem adot, kinek ſoha ſenki tanacsoſſa nem volt,mint ſent Pal Rom. 11. magyarazza. Ez nevezetet-is ſoha az iras az teremtet allatoknak nem adgya, hanem csak az őrőcke valo Iſtennek. Mert egyedűl csak ű az mindenhato az ki ű maganak eleg, es az ki ſenkinek tanacsa nekűl ſegitſege nekűl nem ſükölködik.

Harmad neve Sidoul Adonai;es ezis az egy őrőcke valo Iſten felől mondatik, kivaltkeppen az Iſtennek fia felől, Gen.18: Adonai, ha kegyelmet nyertem az te ſemeid előt, Eſa. 6: Lattam az Adonai Iſtent, hogy űl vala ſekiben, es az Seraphin angyalok udvarlanak vala neki. Szent Janos cap. 12: Az Jeſus Chriſtuſrol magyarazza. Mal. 3: Es hirtelen el jű az Adonai az ű ſent templomahoz,Dan.9: Halgas meg engemet az Adonai Iſtenert, az az, Jeſus Chriſtuſert. Ez nevezet penig annit teſen mint uralkodo, itelő biro, oltalmazo oſlop es gond viſelő, mellyek az Iſten fiarol ſepen mondatnak, mert ű az anya-ſent-egyhaznak feye,ű ez vilagnak itelő biroja, oltalmazo oſlopa, fundamentoma az idvőzűlendőknek.

Negyed neve El es Eloha, mellyekkel igen gyakorta es kőzönſegeskeppen az Iſten az ſent irasban neveſtetik Pſal. 5. Te vagy az El ki nem akarod az gonoſſagot,Eſa.44: Nemde vagyone Eloha en kivűlem, job.35: Hol az Eloha az en teremtőm. Annit teſen penig, mint hatalmas, erős, nagyſagos, kinek hatalma fölűl halad minden allatokat, es az kitűl minden teremtőt allatok fűggenek, es az kihez kőteleſek minden allatok, hogy űtet fellyeb ſereſſek es tiſtellyek. De ez nevezeteket neha az iras az poganoknak hamis Iſteneknek-is tu-

laidonittya. Mert az poganok aſt alittyak, hogy az ű Iſtenek az erős es hatalmas Iſten. Neveztetnek az fejedelmek es birak-is ezekkel az nevezettekkel, ezert, mert Iſten kepet viſelik az joknak meg oltalmazaſokban, es az gonoſoknak megh bűnteteſekben, Iſtennek tőrvenye ſerint.

Ötöd neve Elohim, melly annit teſen, mint Iſtenek, nem azert, hogy tőb Iſten volna egynel, hanem hogy meg mutaſſa, hogy az egy igaz Iſten az Attya, Fiu, es ſzent Lelek legyen, az ki ű magat az Chriſtus kereſtſegeben, es az mi kereſtſegűnkben nilvan meg jelentőtte, Gen. 1: Az kezdetben teremte az Elohim az Mennyet es az Főldet, Gen. 2: Monda az Elohim teremtsűnk embert az mi kepűnkre es abrazatunkra. De ez nevezetet-is neha az hamis Iſtenekneк-is es az fejedelmeknek-is adgya az iras. Exod. 13: Az Iſteneket ne ragalmazd. Az Görög nyelvben hivattatik θεός, melly annit teſen mint gondviſelő, az ki mindeneket lat, es az kinek minden teremtet allatokra gondgya vagyon.

Az

Az Deak nyelvben Deus, mellyet formaltanak az Görögből, ugyan annit teſen mint gondviſelő. Magyarul neveſtetik Iſtennek, mely ige formaltatot az Görög nyelvből εἰμί az az, es vagyok, es az Sido nevel az jehovaval eggyez.

AZ MASODIKROL.

Micsoda tulaidonſagi vannak Iſtennek, mellyekkel minden hamis Iſtenektul meg valaſtatik.

HOgy az iras nilvabban meg tanitſon minket az igaz Iſtennek eſmeretire, meeg ezeknel tovab megyen, es bizonyos tulaidonſagokkal meg iria, mellyekkel űtet minden hamis Iſtenektűl meg valaſtya.

Az tulaidonſagon azert ertem az igaz Iſtenhez illendő dolgokat, mellyeket ſenkivel nem közől, hanem csak maganak tart. Mert mikeppen az embernek tulaidonſaga az okoſſag es az bolas: az tűznek tulaidonſaga az melegſeg, ha penig az okoſſagtul meg foſtod az embert, nem leſen ember: Azonkeppen az Iſtenben vannak tulaidonſagok, mel-

lyektûl ha meg fostod, igaz Isten semmikeppen nem lehet. Ezek tovabba ket rendben vannak.

1. Elsô rendben azok vadnak, mellyek örôktûl fogvan el valhatatlankeppen az Istenben voltanak, es ez utannis soha ûtûle el nem szakadnak.

2. Masod rendben azok, mellyek az teremtestûl fogvan kezdettenek az Istennek tulaidonittatni, mellyeket, hogy meg ertheſsûnk rend ſerint ſollyunk! rolok, es kezdgyûk el az elsôn.

Elsô tulaidonsaga ez, hogy örôktûl fogvan valo lelki allat legyen. Mikeppen az Christus joan. 4: mondgya: Az Isten lelek, ugy vagyon hogy az Angyalok is lelki allatok, Heb. 1: De azok idô ſerint valok es teremtettek. Az Istennek penig tulaidonsaga ez, hogy örôktûl fogvan es kezdet nekûl valo lelek legyen. Est penig negy okaert kel meg ertenûnk.

1. Elôſôr hogy mind az poganok, mind az Eccleſiaban valo hamis tanitok, kiket Anthropomorphitaknak hittanak, meg hamisitaſſanak kik ast tanitottak, hogy

hogy az Isten ollyan testi allat mint az emberek. Mert noha az iras Istennek ſemet, kezet, labat, fûlet, nyelvet tulaidonit, mind az altal hasonlatosſag altal cselekedi ast. Az kezen hatalmat, laban gyorsasagot, ſemen igaz itiletet, fûlen az könyörgesnek megh halgatasra valo kez voltat jelentven.

2. Masodsor, hogy az balvanyozo embereknek bolondsagok meg hamisitaſſek kik az lathatatlan es lelki Istent, lathato embereknek abrazattyokban kifaragyak vagy irjak. Mikeppen rettenetes balvanjozas vagyon az Papistak közöt, hogy az Attya Istent egy nagy hosu szakalu ven ember kepeben irtak, az Christust egy kis gyermek kepeben, az ſent lelket penig egy galamb kepeben. Deut. 4: Az Istennek ortzajat ſem lattad, ſavat ſem hallottad, meg lasd azert, hogy meg ne csalataſſal es ûtet ki ne abrazollyad, Exod. 20: Ne csinaly magadnak faragot kepet.

3. Harmadsor, hogy ûtet lelekben tiſztellyûk, nem arannyal ezüstel, mint az Antichristust, mikeppen az Christus

mondgya, joan. 4: Az Isten lelek es lelekben akar tiszteltetni.

4. Negyedször, hogy az eretnekek meg hamisitassanak, kik az Christust nyelvel vallyak Istennek lenni, de mas felöl csak testnek es ember fianak mondgyak, es nem hisik igaz lelki allatnak is lenni.

II. Masod tulaidonsagi ez, hogy örökül fogvan valo es öröke meg maradando legyen, mikeppen ezt az irasok bizonittyak, Esa. 57: azt mondgya az fölseges Jehova Isten, ki az örökke valosagban lakik, Rom. 16: Az Evangeliom meg jelentetet az Prophetaknak irasok altal, az öröktül fogvan valo Istennek parancsolattja szerint, Psal. 102: Te mind örökke megh maradz es az te esztendöid soha el nem fogynak, mikeppen az nap nem nap, ha vilaga (fenje) nem lesen. Igy az Isten nem lehet Isten, ha örökke valo nem lesen. Ezt penig ket okaert kel meg tanulnunk.

Elöször, hogy csak az Istent ü magat vallyuk kut fejenek es eredetinek lenni mindeneknek, mert csak egyedül ü

öröktül

öröktül fogvan valo, az töb teremtet allatoknak, mind kezdetek vagyon, es ezert nevezi gyakorta magat elsönek es utolsonak, Psal. 44. 49: Apoc. 1:

Masodször, hogy azoknak undok tudomanyok ki tessek, es azok meg segyenüllyenek, kik az Christust igaz Istennek mondgyak, de mas felöl örökke valonak tagadgyak. De ez sinten ollyan, mint ha azt mondanad: Ember de nincsen okossaga, tüz de nincs melegsege, nap de nincs fenje es vilagossaga. Mert hamis Isten nem imadando, valaki nem öröktül fogvan valo. Hogy penig az Christus örök tül fogvan valo legyen, lasd meg Prou. 8: Psal. 102: Mich. 5: joan. 15 17: 1. Joan. 5: Heb. 1:

Harmad tulaidonsaga, hogy halhatatlan es oly fenjessegben lakozik, kihez soha senki nem mehet. Joan. 1: Az Istent soha senki nem latta, 1. Tim. 6: Az Isten oly vilagossagban lakozik, kihez soha senki nem mehet, kit soha egy ember sem latot, sem penig meg nem lathat; Exod. 32: Nem lathat engemet em-

ber ugy, hogy elhessen. Est harom okaert kel tudnunk.

Elősör, hogy azoknak vakmerő bolődsagok meg hamissittassek, kik az lathatatlan Istent lathato teremtet allatnak kepeben ki abrazollyak, mellyet Isten megh tilt, Exod. 20: Deut. 4: 10: Esa. 45: 46: 48.

Masodsor, hogy meg ertven est, hogy az Isten oly fenyessegben lakozik kihez senki nem mehet, megh alazzuk mi magunkat es az Jesus Christusban keressük az Istennek igaz esmeretit, ki az mi testünket fel vőtte, hogy az igaz Istennek esmeretire vihessen.

Harmadsor, hogy az Istennek lathatatlan fenyes dicsőseget ne visgallyuk, hanem ütet az ű sent igejeben, es az ű cselekedetiben keressük, Rom. 1:

KERDES.

Miert mondgya hat az Moses Gen. 32: hogy az jakob latta az Istent sinről sinre. Az Moses ű maga felől-is ast irja, hogy latta az Istent es ugy besellet vele, mint ember sokot barattyaval beselleni.

Az

Az Esa. cap. 6: ast mondgya, hogy latta az Seregeknek Urat Istenet űlni az ű sekiben?

FELELET.

Az Isten latasanak negy graditsa es modgya vagyon. Első az Istennek veghetetlen termesetinek es dicsősegenek latasa, az mint ű magaban vagyon, igy az Istent soha senki nem latta. De megh lattyak az sentek az őrők eletben, 1. Cor. 13: 1. Joan. 3:

Masod az bizonyos űdőben fel vőt formabon, es abrazattyaban valo latas. Mert az lathatatlan Isten gyakorta az attyaknak meg mutatta magat lathato abrazatban, de nem az ű tellyes Isteni termesetinek dicsősegevel. Ez lathato format az iras Istennek mondgya, ezert, mert azzal valosaggal jelen volt az Isten. Mikeppen az sent lelek galamb formaban magat lathatova tesi.

Harmad az Istennek fianak az fel vőt emberi testben valo latasa, melyről sol az sent Janos cap. 1: Az Ige teste lőn, lakozek mi kőstünk es lattuk az ű dicsőseget. Szent Pal 1. Tim. 3: Az Isten latha-

lathatova lôt az teſtben, meg igazittatot lelekben, lattatot az Angyaloktul, prędikaltatot az poganyoknak.

Negyed az igaz hitnek altala valo latas es nezes, mellyel el hiſſük ûtet ollyannak lenni, minemûnek az iras mondgya, teremtônknek, gondviſelônknek, az Chriſtusban idvôzitônknek es ôrôk eletnek adojanak. Ez utolſo ſükſeges it ez vilagon, es idvôſſeges minden hiveknek, az ket felſô nem mindeneknek adatot, es û magaban ſenkit nem idvôzit. Mikor az iras mondgya: azert, hogy az ſent Patriarchak es Prophetak lattak az Iſtent ertſed az maſodik gradus ſerint, mert az mint û vagyon, ug az Iſtent ſoha ſenki nem latta.

IIII. Negyed tulaigonſaga, hogy halhatatlan legyen, mert igy ſol az ſent Pal 1. Tim. 1: Az ôrôcke valo Kiralnak halhatatlannak lathatatlannak, az egyedûl valo bôlcz Iſtennek tiſteſſeg es dicsôſeg legyen mind ôrôcke, 1. Tim. 6: Melly fenyes el jôvetelet meg mutatta az kiralyoknak kirallya, az Uraknak ura, ki egyedûl halhatatlan es kit ſoha egy ember

ber ſem latot. Ebbôl meg tetzik miert kellet az Iſten fianak, igaz embernek is lenni, tudni illyk: hogy megh halhaſſon mi erettünk, mert az Iſteni termeſet ſerint halhatatlan vala. Es mikor oluaſod, hogy az Jeſus Chriſtus meg holt, ertſed az emberſeg ſerint. Mikeppen ſent Peter elſô levelenek 4: reſeben, meg hataroſta igy ſolvan: Az Chriſtus teſtben ſenvedet ertünk.

V. Ôtôd tulaydonſaga ez, hogy minden kûlſô eſkôz nekûl es egeb teremtet allatoknak ſegitſege nekûl legyen, Gen. 17: En vagyok az mindenre elegſeges mindenhato Iſten, Gen. 28: Az mindenhato Iſten meg algyon tegedet es megh ſaporitſon tegedet. Lasd meg, 15. 43. 48. 49. Exod. 6: 15; 34: 2. Cor. 6: Apo. 1: 4: 18: 19: 21: Sz: Pal is eſt magyarazza Rom. 11: mikoron igy ſol: Kicsoda, volt û neki tanatſoſſa es ki adot û neki valamit elôſôr, hogy viſſa kellyen adni, mert û tûle, û altala es û benne vadnak mindenek. Eſt penig ket okaert kel tudnunk.

Elôſôr, hogy bizonjoſok legyünk û benne, hogy mind ez vilagnak ûſtôke Iſten

Isten kezeben, birodalmaban es gondviseleſe alat vagyon, hogy az û tanatſa, (decretoma) es vegezeſe nekûl ſenki ingyen csak ſem motzanhat.

Maſodſor, hogy bizonyoſok legyûnk, hogy minden veſedelembôl, nyomoruſagbol megh ſabadittya az ſenteket, es megronthattya az û ellenſegit mert mindenhato Isten.

VI. Hatod tulaydonſaga ez, hogy ſiveknek es veſeknek haſogatoya, altal nezôje legyen, hogy mindeneket tudgyon es ſenki az û ſemei elôt el ne reitezheſſek. Errôl igy ſol ſent David Pſal. 7: Te vagy igaz Isten ki az ſiveket es veſeket altal latod. Azonkeppen Jer. 17: En vagyok az Jehova Isten, es az ſiveket en altal nezem, es az veſeket meg probalom, hogy mindennek az û uta ſerint meg fizeſſek, Pſal. 94: Az ki csinalta az fûleket nem halle, es az ki az ſemeket csinalta az nem lattnae? Melly tudomant harom okaert kel eſûnkben vennûnk.

Elôſôr, hogy az Istennek dicsôſeget meg adgyuk, mert ertven eſt hogy ez csak

csak az egy Isten tulaidonſaga, es ſemmi teremtet allathoz nem illik. Nem ſabad tehat oly Istent imadni es tiſtelni, ki mindeneket nem tud, es minden ſiveket altal nem lat.

Maſodſor, hogy az titkos bûnben heuerôk es alnok ſivû hypocritak eſekben vegyek, hogy az Isten ſemeit meg nem csalhattyak, es û elôtte el nem reitezhetnek. Mert mikeppen az ſ. Pal tanit Heb. 4: mindenek mezitelenek es nitva vannak az û ſemei elôt.

Az pogan hiſtoriak mondgyak, hogy Cretaban csinaltak volt eg Isten kepet, kinek ſem fûle ſem ſeme nem volt, mellyel aſt jelentôttek, hogy az Isten ſem lat, ſem hal, es az emberekre ſemmi gongya nincsen, melly Istentelenſegnek mi tûlûnk tavoly kel lenni.

Harmadſor, hogy ez vigaſtalaſunkra legyen mi nekûnk, hogy oly Istenûnk vagyon, ki jol lattya es jol tudgya minden nyomoruſaginkat es azokbol megh ſabadithat.

VII. Heted tulaidonſaga az Istennek, hogy mindenût jelen legyen es mindeneket

neket jelen voltaval gondviſeleſevel be tölti̇e Pſalmo 139: Hova mehetek el az te lelked elöt, ha fel megyek mennyegben te ot vagy, ha az en agyamat helyheßtetem pokolban, ime jelen vagy, Jerem. 23: Vallyon el reiteßhetike valaki az barlangokban, hogy en meg ne laſſam: Nemde az ehget es földet en töltöm be aßt mondgya az Jehovah. Eſa. 66: az egh ennekem ülö ßekem az föld penig az en labaimnak ſamoly ßeki. Mellyet tudnunk kel ket okaert.

Elöſör, hogy az Iſtent bizonyos helyre ne ßoritſuk, mint az Sidok aßt alittyak vala hogy az Iſten csak az Salomon templomaban lakik.

Maſodſor, hogy bizonyoſok legyünk, hogy az ü hatalma mindenüt egyarant jelen vagyon, megh ſegit het minden helyen es megh büntetheti az Iſtenteleneket.

VIII. Nyolczad tulaidonſaga, hogy az Iſten kazdag, tökelletes, merhetetlē veghetetlen legen, az irgalmaſſagban, kegelemben, minden joban, igazſagban, ßentſegben, bölcseſegben, hatalomban, mikeppen

keppen ü maga az Iſten az Moſes hallaſara eßt kialtya, Exod. 34: Jehovah, Jehovah, erös Iſten, irgalmas, jo tevö, könyörületes ßivü, veghetetlen, jo es igaz mondo, az jo voltot, kegyelmet megh örizi ezer iziglen, meg bocsattya az alnokſagot, gonoſſagot es bünt, megh latogattya az attyaknak alnokſagokat az fiakban az unokakban, harmad es negyed iziglen. Pſal. 103: Irgalmas es könyorülö az Jehova, keſedelmes az haragra, es büſeges kazdag az joban, Pſal. 119: Igaz vagy Uram es az te iteleted egyenes. Pſal. 147: Az ü bölcseſegenek nincsen ſama. Ezekröl az iras ſantalan helyeken tanubizonſagot teßen, azert minden iraſokat nem ßükſeg elö hoznunk, hanem immar az mas rendbeli tulaidonſagokra mennyünk, mellyek ü neki tulaidonitatnak az ü Iſteni cselekedetiert.

IX. Kilentzed tulaidonſaga azert ez, hogy az Iſten az menynek földnek tengernek, es ezekben levö allatoknak teremtöye: Mikeppen Jer. 10: mondgya: Az Iſtenek kik nem teremtöttek az

mennyet es fôldet, el vesenek az egh alol es az fôld sinerôl. Mert az igaz Isten az, ki az fôldet teremtötte az û erejevel, az û bölcseségevel ez vilagnak kerekséget el rendelte, bûsegel az egheket ki nyuitotta. Psal. 96: Az poganoknak minden Istenek az balvanyok, az ördögök, de az mi Istenünk ki az egeket teremtötte. Actor. 13: Apoc. 14: Ést penig ket okaert kel meg tanulnunk.

Elôsör, Hogy minden allatoknak eredetit az Istenre vigyük es megh esmerjük, hogy û tûle vannak mindenek.

Masodsor, Hogy ne imadgyuk es Isteni tisztelettel ne tisztellyük, valakik az mennyet es fôldet nem teremtettek, Rom. 1: Apoc. 14: Bolondoskodnak hat azok kik az Chriſtust Istennek mondgyak lenni, de menynek fôldnek teremtöjenek tagadgyak.

X. Tized tulaidonsag, hogy az teremtet allatoknak gondviselöje es oltalmazoja legyen. Mikeppen szent David mondgya, Psal. 144: Mindeneknek semei te read neznek, es te adz û nekik eledelt

eledelt az idönek kelletiben. Psal. 103: Minden allatok te tûled varnak eletet, ki bocsadot az te lelkedet es teremtetnek, meg vonsod az te lelkedet es megfogyatkoznak. Actor. 17: û benne elünk, vagyunk, es mozgunk. Erröl sol az Jere. 10: reszeben mikoron ast mondgya, hogy az Isten csinallya az vizeket az eghön, û emeli fel az ködöket az fôldnek also reszeirôl az tüzes villamasokbol vizet csinal, es az szeleket ki hozza az û tarhazokbol.

Ezen Istennek cselekedeti az csudak-is mellyeket az termeszetnek felötte es ellene cselekedik, hogy halotakat tamaszt, napot meg allittya es viza vonsa, az tengert ket fele allattya, az sel veszeket meg fenyegeti es meg allattya. Psal. 72: Aldot legyen az jehova az Israelnek Istene, az ki csudakat cselekedik egyedûl.

XI. Tizeneggyedik, az Israel nepenek ki hozoja Aegyptombol. Mert nagyakorta ezzel valaszta meg magat az Isten az balvanyoktul, hogy csak û legyen az û nepenek ki hozoja. Exod. 20:

En vagók azte Urad Iſtened, az ki el ki hoſtalak tegedet Aegyptombol az ſzolgalatnak hazabol, ne legyen te neked idegen iſtenid az en ortzam elôt. Ezen Iſten maganak tulaydonittya az Babyoniabol ki hozaſat az Iſrael nepenek Eſa. 40. 44. 45.

XII. Tizenkettödik az anyaſ. egyhaznak lelki meg ſabaditaſa meg valtaſa, ajandekanak oſtogataſa, az bünnek el törleſe, az meg igazitas, az ſent lelknek ajandekanak oſtogataſa, es az örök eletnek meg adaſa azoknak, kiket Iſten arra vilag teremteſetül fogva el valaſtot: Mert az cſelekedetek-is az eghen csak egy örökke valo Iſtennek tulaidonittatnak. Es mind ezekröl mondgya az Iſten Eſa. 42: En vagyok az Jehovah Iſten, es az en tiſteſſegemet maſnak nem adom.

Mind ez tulaidonſagokat egy csomoban negy okaert kel meg tanulnunk, Elöſör hog meg ertſed kicsoda es minemü legyen az valoſagos Iſten.

Maſodſor, hogy meg valaſad ûtet minden balvanyoktul es hamis Iſtenektûl, kikben

kikben ez tulaidonſagokat meg nem latod.

Harmadſor, hogy tudgyad kinek kellyen könyörgened, tudni illyk: az kiben az fölül elö ſamlalt dolgokat meg talalod.

Negyedſer, hogy az Jeſus Chriſtuſnak es az ſent leleknek igaz Iſteni termeſetiben bizonyos legy. Mert ez tulaidonſagok egyarant adattatnak az irasban az Attyanak, Fiunak, es ſent Leleknek. Ennek legyen dicsöſeg, tiſteſſeg es birodalom moſt es mind örökke, Amen.

VI. PRÆDICATIO.

Summa.

Hogy az egy igaz Iſten az Attya, Fiu, es ſent Lelek legyen minden egyenetlenſeg nekul.

AZ Chriſtus Jeſus Joan. 17: az örök eletet helyheſteti az igaz Iſtennek eſmeretiben: Mert az mi idvöſſegünknek

és életünknek fundamentoma csak az Isten. Az jeremiás Prophetaval-is cap. 9: ast mondgya az Isten: Ne dicsekedgyek az gazdag az û gazdagságaban, se az bölcs az û bölcseſſegében, hanem az ki dicsekedni akar ebben dicsekedgyek, hogy tud es eſmer engemet. Semmi azert hasznosb, dragalatosb, fükſegesb es idvöſſegesb tudomany nincsen, az Istennek igaz eſmeretinel, ugy mint melyben àl az örök életnek meg nyereſe. De mind az altal semmi tudomanban az emberek illyen bolondok nem talaltatnak, mint az Isten felöl valo tudomanban, noha û magat mind ez vilagnak teremteſeben, mind az û ſent igejeben nilvan ki jelentötte.

Jollehet az poganyok az termeſet ſerint valo eſmeretböl, es ez vilagnak illyẽ ſep modon valo teremteſehöl es meg tartasabol el hittek, hogy vagyon Isten, jo, irgalmas, jo tevö, igaz es mindẽ joknak kut feie, mikepen az Plato monta, hogy az Isten örökke valo lelki elme, minden joknak oka az termeſetben: Mind az altal bolondoskottanak az Istẽnek ſ, igeje ellen,

Elöſör nagy sok Isteneket gondoltanak az û megh vakitot elmejek ſzerint, Holot meg vagyon irvan: Halgaſd meg Israel az te Urad Istened csak egy Jehova Isten.

Masod. Mert az poganyok semmit nem ertettenek az ſent haromſagrol az Istenſegbẽ, ki û magat ugy jelentötte ki, hogy Attya, Fiu, es ſent Lelek legyen.

Harmadſor, Az Isten fianak öröktül fogvan valo ſületeſebẽ semmit nem tuttanak. Mert ez tudomant az Isten csak az û anyaſent-egyhazabã jelentette meg.

Negyedſer, az Jesus Chriſtusban valo ket termeſetröl es az ſent Leleknek Istenſege, ſarmazaſa es tiſzti felöl semmit nem tuttanak es nem ertettenek.

Utolſor az Isten akarattyat az emberi nemzetſegnek idvöſſege felöl nem ertöttek, mely az Prophetaknak es Apoſtoloknak iraſokban ki jelentetet. Ugyan az anyaſent-egyhaz kebeleben-is talaltattanak hamis tudomanyu eretnekek, kik az egy igaz Isten felöl, az Jeſus Chriſtus felöl, es az ſent Lelek felöl valo tudomant sok velekedeſekel meg akartak

undokitani. Ezek közzül nevestetnek Cherintus, Ebion, Arrius, Samosatenus, Sabellius, Fotinus, Nestorius es ezeknek tarsai. Miert hogy penig ezen dolgot sok ideig hantak az mi idönkben agya furt lelketlen es Istentelen gonosz emberek, Valentinus Gentilis, Alciatus, Statorius, Blandrata, David Ferencz es nagy sokan ezeknek követöi, sükseg az igaz ertelmet megh ertenünk, es azt irassal confirmalnunk. De miert, hogy mind deak, mind magyar nyelvel beüsseggel irtunk ez dolog felöl, mostan csak igen rövid beszeddel solok.

Az Isten felöl valo igaz tudomannak summaja ez, hogy az egy öröktül fogvan valo Isten az Attya legyen, az ü öröktül fogvan valo fiaval es az szent lelekkel minden egyenetlenseg nekül. Ez Attyanak Fiunak es szent Leleknek egy örökke valo Istensege, dicsösege, hatalma, bölcsesege, tisteleti es cselekedeti vagyon, Matth. 28.

Az Attya senkitül nincsen, hanem ü tüle sülettetet az fiu örök idöknek elötte, ü tüle es az fiutul szarmazik az szent Lelek

Lelek, ki az Attyaval es fiuval minden allatoknak teremtöje es gondviselöje.

Az Fiu az Attyatul sülettetet minden idöknek elötte, es ü altala bizonyos üdöben minden lathato es lathatatlan allatok teremtettenek.

Az sz. Lelek az Attyatul es Fiutul szarmazot örök idöktül fogva, ki minden allatoknak teremtöje es taplaloja az Attyaval es fiuval egyetemben. Hogy ez legyen az igaz Isten, imez tiz erösseggel bizonittyuk.

ELSÖ ERÖSSEGH.

Elösör azert ez tudomannak igaz voltat ezzel bizonittyuk, mert az szent iras egyarant valogatas nekül az Attyat, Fiut, es szent Lelket Jehovanak, az az, termeset szerint valo Istennek nevezi. Az Jehova neve penig az szent irasban soha semmi teremtet allatnak proprie soha nem adatik, mert az igaz Isten tulaydon sajat neve, mikeppen Esa. 42: mondgya, Jehovah az en nevem, es en az en tistességemet masnak nem adom. Azonkeppen Exod. 3: azt mondgya az Isten, hogy Jehovah az ü emlekezetre valo

neve, mellyel eſt akarya jelenteni, hogy ez oly neve ù neki, mellyet ſoha ſenkivel nem kôzôlhet.

Ezis nilvan valo dolog, hogy az jehovah Iſten csak egy legyen, mikeppen az Moſes Deut. 6: mondgya: Vedeſedben Iſrael, mert az te urad Iſtened egy jehova Iſten. Annakokaert miert hogy az jehovah csak egy: az penig az Attyanak, Fiunak, es ſent Leleknek tulaidonittatik, nilvan vagyon, hogy az egy igaz Iſten kinel tôb nincs az Attya, fiu, es ſent lelek legyen.

1. Elſô bizonſag Gen. 4: Az Eva mikor ſûlte volna az Caint aſt tudgya vala, hogy ez legyen az meg igertetet Meſſias, ki az kigyonak fejet meg rontana, azert eſt mondgya vala, ſültem en az jehova firfiat, mellyel jelenti, hogy az Meſſiaſnak igaz jehovanak es igaz embernek kellet lenni, hogy az mi idvôſſegünket veghez vihe ſſe.

2. Maſodſor, az Moſes negyedik kônyvenek huſonegyedik reſzeben igy ſol. Bocsata az jehova Iſten az nepre tûzes merges kigokat, kik az nepet mardoſſak vala, ſ. Pal 1. Cor. 10: aſt irja hog az Chriſtus volt az, ki az morgo nepet kigok altal meg emeſtôtte: Ne keſertſetek, ugy mond, az Chriſtuſt, mikepen az reghi atyak kôzzûl nemellyek meg keſertôttek es az tûzes kigokrul meg emeſtettenek.

3. Harmadſor, az Eſaias Prophetanak harodik reſzeben aſt mondgya az Propheta: Hogy latta az ſeregeknek Jehova Iſtenet ûlven az ù ſzekiben, es az Seraphinok eſt kialtottak: Szent, Szent, Szent az ſeregeknek jehova Iſtene. De az ſent Janos cap. 12: az Chriſtuſrol magyarazza: Ezeket, ugy mond, ſollotta az Eſaias, mikoron latna az ù dicsôſeget es ſolna ù felôle. Azon Eſaias ſol az el jövendô Iſten fiarol, es eſt mondgya: Ime ihol az ti Iſtentek, ime az Jehova Iſten el jû nagy hatalmaſſigban es az ù karya uralkodik ſajat erejeben, legelteti az ù nyajat mint az jo paſtor, es az baranyokat az ù ôleben hordozza. Ez Prophetiat az Chriſtuſrol magyarazzak az Evangeliſtak. Mat. 3: Mar. 1. joã. 1: Ap. 22: Ha pedig tôb bizonſagokat akarſ errôl hallani, olvaſd meg Eſaiaſ, 8. 25. 28. 35. 40. 43. 45. 48. 54.

Jere-

Jeremiasnalis capite 23:31: Ose. 2: Mich. 4:5: Zacha. 12:14: Malach. 3:4.

Hogy penig az sent Lelek Jehova Isten legyen, elsô bizonsagunk ez. Mert Esajasnak hatodik reszeben Seregeknek Jehovah Istenenek neveztetik, kinek dicsôsegevel rakva az fôldnek kerekssege. Mely mondast sent Pal Act. 28: az sent Lelekrôl magyaraz.

2. Masodik, mert sent David Psal. 95: Nagy Jehovah Istennek nevezi, ki altal az tengerek es az fôld teremtettenek. Mellyet sent Pal Heb. 3: az sent lelekrôl magyaraz.

3. Harmadik, az Jeremias capite 31: ast mondgya, hogy az Jehova Isten uy frigyet teszen mi velünk, es az ô tôrvenyet be irja az mi siveinkben. Ez mondast sent Pal Heb. 10: az Isten lelkerôl magyarazza. De az uy testamentomban neveztetik sok helyen Istennek Actor. 5: 1. Cor. 6: 2. Cor. 6: 2. Tess. 3: 1. Cor. 12: Mellyekrôl ez utan esmet kel szolnunk, holot azert nilvan valo irasok meg mutassik, hogy az Jehova Isten nem csak az Attya legyen, nilvan meg bizonittatik,

tik, hogy az mi egy igaz Istenünk az Attya, Fiu es sent Lelek legyen, kinel tôb nincsen.

MASODERÔSSEG.

Noha az oh Testamentomban homalyosban jelentette megh az Isten ô magat, mert azô vilagosb esmeretit az uy Testamentomra tartotta, mind az altal ezzel meg mutattya, hogy egy Isten az sent haromsag legyen, mert ô maga felôl ugy szol, hogy az harom semelly nilvan meg mutatassek, mint ez kôvetkôzendô bizonsagokbol meg tetzik. Az Moses elsô kônyvenek masodik reszeben igy szol az Jehova Isten: Csinallyunk, teremtsünk embert az mi kepünkre es hasonlatossagunkra, es mingyarast utanna mondgya az Moses: Teremte az Isten az embert az ô kepere es abrazattyara. Jollehet penig az eretnekek es ez mostani Sidok az Angyalokrol magyarazzak. De ennek semmi helye nincsen, mert az Angyalok nem teremtôttek az embert, senki sem tanacsosa sem segitôje nem volt az Istennek az teremtesben,

tesben. Esa. 40: Es az emberek nem az Angyalok kepere hanem csak az Istenere teremtettek.

Harmadik reszeben ismet igy szol Ime az Adam lön, ugy mint egy mi közzülünk, hogy jot es gonoszt tudna. Ez mondaszt-is az Angyalokrol magyarazzak az eretnekek, de nem igazan, mert az teremtet allatok az egy örökke valo Istennel nem reszesülhetnek, es ü vele egy istenek nem lehetnek, mert az ü tisztesseget senkinek nem engedi.

Tizennegyedik reszeben ezen tudomant meg erösziti az Isten mikoron azt mondgya: Szallyunk ala es az ü nielveket oszlassuk el, hogy egyik az maszik beszedet ne ertse. El szeleszite azert az jehova Isten az helyröl az embereket, es meg szünenek az Babylon rakasatul.

Az josue könyvenek utolso reszeben, ez Egyszegre es haromszagra nez az iras, mikoron azt mondgya: Nem szolgaltok az Istennek, mert ü szent Istenek, *Quoniam Dii sancti ipse est.* Azonkeppen jeremiasnak 23: reszeben: Es alcal hagtatok meg szegtetek beszedet az elö Isteneknek, az Seregeknek Uranak.

Esaiasnak hatodik reszeben hasonlatos-keppen szol az Isten, kit külgyek el, avagy kicsoda megyen el minekünk. Mely szolasnak modgyaval nem az isteneknek sokasagokra tanit az iras, hanem az egy Istenszegben valo szent haromsagot akarja elönkben tamasztani.

HARMADIK ERÖSSEGH.

Az egy öröktül fogvan valo Isten, hogy minden hamis istenektül ü magat meg valasztana, oly tulaidonsagokkal ekessittetet fel, mellyek csak ü hozza illenek, es semmi teremtet allathoz nem fernek: Mert mikeppen bizonyos tulaidonsaga vagyon minden allatnak, mellyel egyik az masiktul meg valasztatik, mikeppen az ember tulaidonsaga az okossag, az tüznek tulaidonsaga az hev, melegszegh, az napnak tulaidonsaga, hogy ez vilagot megh vilagossitsa: Azonkeppen az Istenben vannak bizonyos tulaidonsagok, mellyek ü neki

ki csak tulaidoni: mint örökke valonak lenni, fölseges Istennek lenni, siveknek titkait altal nezni, mindenhatonak lenni, mindenût allat szerint jelen valonak lenni, mindeneket tudni, csak az egy imadando Istenhez illenek.

Miert hog penig ez tulaidonsagokat nem csak az Attyarol prędikallya az iras, nilvan vagyon ez-is, hogy az egy Isten egy legyen az ũ szent Fiaval es az szent Lelekkel egyetemben, hogy ez igy legyen, mas irasokban bũseggel megh bizonitottuk, azert erről mostan csak rövideden szollyunk.

Elősör azert azt mondgyuk, hogy öröktűl fogvan valo az Fiu, mert az irasok bizonittyak, Mich. 5: Az ũ születese örök időtűl fogvan valo. Proverb. 8: Az Jehovah Isten sűlt engemet az ũ utanak kezdeti előt, ũ vele jelen voltam az teremtesben, mindeneket en rendeltem, es en öröktűl fogvan rendeltettem. Joan. 17: Ennekem dicsősegem volt ez világnak teremtesenek előtte. Szent Janosnal nyolczadik reszeben: Minek előtte az Abraham teremtetnek en vagyok,

1. Pet.

1. Pet. 3: Az Christus Istensege szerint prędikallot az Noe idejeben, azonkeppen az szent Lelek ki örökke valo.

Masodsor, az Istennek Fiat mindenhatonak mondgyuk az irasokert, Apocalyp. 1: En vagyok az első es az utolso azt mondgya az mindenhato Ur, az kit minden szem meg lat. Psalmo 68: Az mindenhato Isten az Kiralyokat el szűllyesztötte. Fel mentel te az magassagban es fogva vitted az fogsagot, mely mondast szent Pal az Christusra magyarazza. Eph. 4. Azonkeppen az szent lelket mindenhatonak mondgyuk az irasokkal, Psalmo 95: Mert az Jehovah nagy Isten, es minden Isteneknek felette valo, nagy Kiraly. Mely mondast szent Pal Heb. 3: az szent Lelekről magyaraz. De az szent Pal-is igy szol: Az szent Lelek Isten ostogattya az ũ ajandekit mindennek az ũ akarattya szerint. Mindenhato penig az, valaki az ũ szabad akarattya szerint ostogattya az lelki ajandekokat.

Harmadsor, mert mindenût az Istennek fia jelen vagyon, es be tölt minde-

neket Matth. 18: Valahol ketten vagy harman az en nevemben ôssve gyúltek, en ti kôztetek vagyok. Azonkeppen az sent Lelek mindenût jelen vagyon Psal. 139. Hova mehetek az te sinedelôt, ha fel megyek az eghben te ot vagy, ha az pokolban ala sallok, az te karod engemet onnan ki vonson, Sap. 1: Az Urnak lelke be tôlti az fôldnek kerekseget.

Negyedser, az Fiu siveknek altal latoja. Apoc. 2: Es meg tudgyak minden Ecclesiak, hogy en vagyok, ki az veseket es az siveket altal nezem. joan. 1: Minek elôtte tegedet Philep hina, mikor az fige fa alat volnal lattalak tegedet. Az sent Lelekrôl ast mondgya az sent Pal 1. Cor. 2: Az sent Lelek mindeneket altal nez, meg az Istennek melyseges dolgait-is. De az tôb tulaidonsagokrol ez utan esmet solunk, mikoron az Fiunak es az sent Leleknek Istensegerôl kivaltkeppen tractalunk.

NEGYEDERÔSSEG.

Az igaz imadando ôrôkke valo Isten csak az menynek es az fôldnek teremtôje

remtôje. Mert ast mondgya Jer. 10: El vesenek az fôldrôl es az egh alol az Istennek kik az mennyet es fôldet nem teremtôttek. De az egesz sent iras tanubizonsagot tesen errôl, hogy az menynek es fôldnek teremtôje az Attya, Fiu es sent Lelek legyen. Hogy penig ez igaz legyen, ketkeppen bizonittya megh az iras.

Elôsôr, kôzônsegeskeppen egyserssmind az sent haromsagnak tulaidonittya az teremtest, Gen. 1. Teremtsûnk embert az mi kepûnkre es abrazatunkra. Job. 35: Hol az Istenek az en teremtôm. Psal. 149. Ôrûllyon az Israel azû teremtôjeben.

Masodsor, Mikor kivaltkeppen neha az Attyanak, neha az Fiunak, neha az sent Leleknek tulaidonittya az teremtest.

Az Istennek Fiarol vannak ez kôvetkôzendô irasok. Esa. 45: En teremtôttem az fôldet es az embert az fôldnek sinen, en magamra meg eskûttem, hogy ennekem hayol meg minden terd. Szent Pal Rom. 14: az Christusra magyarazza,

minden embernek ugy mond az Chriſtus ſeki eleiben kel menni. Mert meg vagyon irvan: Nekem hayol meg minden terd. Ugyan ezen tudomant bizonittya ſent David eneklő könyvenek 102 reſeben mikoron igy ſol: Urami az kezdetben te fondaltad az főldet, es az eghek te kezednek munkai, azok el veſznek te penig meg maradz, es az te eſtendőit ſoha meg nem fogynak. Szent Pal Apoſtol Heb. 1: nilvan valo igekkel ezeket az Chriſtuſrol magyarazza, akar mint facsargaſſak az eretnekek az ű hamis magyarazatokkal.

Ha tovabba fel forgatod az uy Teſtamentomot, ottis nilvan valo bizonſagokat talalſz, mellyet noha az eretnekek az maſodik teremteſről magyaraznak: de igen könyű teneked ugyan azon iraſokbol űket meg hamiſſitanod. Szent Janos első reſeben aſt mondgya: Mindenek ű altala teremtettenek es ű nala nekűl ſemmi nem teremtetet valami teremtetet. Szent Pal Coloſſeba irt első reſeben aſt iria, Hogy mind az lathato es lathatatlan allatok ű altala teremtettenek. Azonkeppen Hebr. 1: reſeben aſt mondgya, hogy az lathato vilag az Fiu altal teremtetet es ű taplal mindeneket, az ű Iſteni ſayat erejenek hatalmanak altala. Sőt ű maga az Chriſtus Joan. 5: aſt prędikallya, hogy valamit az Attya cselekedik, azon dolgokat az Fiu egenlőkeppen cselekedi. Az en Attyam kezdettűl fogvan ez oraig munkalkodik, es en-is vele egyetemben eggyűt.

Az ſent Lelekről Moſes Gen. 1: reſeben tanubizonſagot teſen, mikoron aſt mondgya, hogy az Elohimnak, az az, az Attyanak es Fiunak lelke taplalta az vyonnan teremtőt allatokat, es az mindenhato Iſten lelke meg elevenitet mindeneket. Azonkeppen Eſaiaſnal 40. reſeben ſol: kicsoda ſegitette az Urnak lelket az teremtesben. Utolſor ez-is nilvan vagyon, hogy az Chriſtus teſtet az ſent Lelek formalta az ſűz Marianak meheben.

ŐTŐDIK ERŐSSEGH.

Valaki az egyſer teremtet vilag-

nak meg tartoja, őrzője es taplaloja, csak az, az egy őrőktől fogvan valo Isten, ki kivül mas es több nincsen. De ennek gondviselője es taplaloja az egez Szent iras szerint az Attya, Fiu es Szent Lelek. Miert hogy penig az Attyarol semmi viſa vonas es ketseg nincsen, azert csak az Fiurol es az Szent Lelekről hozzunk az Szent irasbol bizonsagokat. Az Fiurol azert es Szent Lelekről egy zersmind sol az Szent David Psalmo 33: reszeben: Az Urnak igeje altal az egek meg erősittettek, es az ű szajanak lelke altal azoknak minden seregek. Kivaltkeppen penig ez negy erősségeket hozom mostan elő.

Elősőr, mikor ast mondgya Szent Janos cap. 1: hogy mindenek ű altala lőttenek valami lőt, noha főkeppen az első teremtesről sol, de be foglallya az teremtet allatokra valo gondviseleſt-is, mert mindenek ű altala tartatnak es hordoſtatnak, ugy mint Istennek hatalmabol es bölcseségeből.

Masodsor, Szent Pal Col. 1: reszeben igy sol: Mindenek ű altala teremtettenek, lathato es lathatatlan allatok, es mindenek ű altala tartatnak, es mindeneknek elötte vagyon, holot nilvan valo igekkel mondgya az Apoſtol, hogy mind az mennyejek es mind földiek, ű altala teremtettenek, es ű altala tartatnak meg, hogy el ne romollyanak.

Harmadsor, Ugyan azon Apoſtol Heb. 1: reszeben arra tanit, hogy az Istennek Fia hordoz es taplal mindeneket az ű hatalmas Isteni erejenek altala, es az ű sajat erejevel minket az mi bününkből meg tiſztit.

Negyedser, Ezen dolgot meg bizonittyak kivaltkeppen valo peldak-is, mert az Istennek Fia volt az ki jakobot hordoſta es taplalta az puſtaban, mikeppen Gen. 49: reszeben ű maga mondgya: Az angyal az ki engemet taplalt ifiusagomtul fogvan algya meg ez gyermekőket. Az Israel nepet hordoſta taplalta az puſtaban mikeppen tanit az Moses Num. 14: Szent Pal 1. Cor. 10. Hasonlatoskeppen az Szent Lelekről. Első bizonsagunk legyen az Moses Gen. 1: ki ast mondgya, hogy az Elohim lelke tar-

totta taplalta az uyonnan teremtet allatokad. Masod, az David Psal. 101: Ki bocsatod az te lelked es teremtetnek, es meg nitod az földnek szinet. Psal. 139: Hova mehetek el az te lelked elöt, ha az pokolban megyek-is te ot vagy, ha az eghben fel megyek te en velem vagy.

HATODIK ERÖSSEGH.

Az egy öröktül fogvan valo igaz Isten csak az, az ki az Israel nepet Aegyptombol ki hozta az ü hatalmas karjaval, mert megh vagyon irvan Exod. 20: En vagyok az te Urad Istened, ki ki hoztalak Agyptombol az szolgalatnak hazabol, ne legyenek teneked idegen Istenid az en orczam elöt. De az Israel nepenek ki hozoja az Attya, Fiu es szent Lelek, melyböl nilvan megh tetzik, hogy az igaz egy imadando Isten az szent haromsag legyen. Hogy penig az Isten Fia az Israel nepenek ki hozoja legyen Aegyptombol, imez negy bizonsagokkal erösitem meg.

Elsö, Az Moses Exod. 3. 12. Num. 14. azt mondgya: Hogy az jehova Angyal kül-

küldötte el ütet, hogy az ü nepet Aegyptombol ki hozza, es ezen Angyal volt hadnadgya az ü nepenek az pusztaban.

Az Attya, Angyalnak sohul az irasban nem neveztetik, mert ü senkinek követe nem volt, az Angyalnak penig neve annit tesen, mint követ. Teremtet Angyalnak sem monthattyuk, mert ü magat Abrahamnak, Isaknak, Jakobnak jehova Istenenek mondgya, es azt parancsollya, hogy ü neki az pusztaban az Israel nepe aldozatot tegyen, mely tisztesseget az teremtet allat soha maganak nem merne venni. Azert bizonyara az, az Angyal az Istennek Fia volt, kit az Oseas cap. 12: Seregeknek Istenenek nevez. Az Malach. 3: Frigynek Angyalanak.

Masodsor az David Psal. 68: igy szol az Istennek Fia felöl: Jehovah mikoron te az te neped elöt ki jünel, es az pusztaban menel elötte, az föld ingadoz vala, es te az te nepednek eghi harmatot szolgaltatz vala. Te fel mentel az magassagban, fogva vitted az fogsagot,

es ajandekokat attal az embereknek. Ez Pſalmuſt az ſent Pal magyarazza nilvan valo igekkel az Chriſtuſra, Eph. 4.

Harmadſor, Az Eſaias Propheta cap. 63: az Iſten Fiarol eſt mondgya: Az ũ orczajanak angyala tartotta meg ũtet, az ũ ſerelmeben es jo akarattyaban megh valtotta ũket, ũ hordoſta es viſelte ũket az ũ eleteknek minden napjaban.

Negyedſer, Az ſent Pol 1. Cor: 10: aſt irja, hogy az attyak az Jeſus Chriſtuſt az puſztaban megh keſertõttek, es meg emeſtettenek az tũzes kigyoktul. Az ſent Lelekrõl-is igy ir az Eſaias cap. 63: Az ſent Lelek viſeli vala az Moſeſt keznel fogva, az tengert ket fele haſitvan, es az nepet ugy viſeli vala, mikeppen az paſtor az oktalan allatokat az mezõn.

HETEDIK ERÕSSEGH.

Valaki az anyaſentegyhaznak oltalmazoja, gondviſelõje, taplaloja csak az, az egy imadando Iſten. De az Fiu es ſent Lelek az Attyaval gondviſelõje az anyaſent-egyhaznak. Azert az egy igaz

igaz Iſten az Attya, Fiu es ſent Lelek.

Elõſõr az anyaſentegyhaznak gyogyitoja, meg valtoja es meg ſabaditoja az jeſus Chriſtus Eſa. 43: Ne fely mert en tegedet megh valtottalak es hittalak tegedet az te neveden, hogy te enyim lennel, ſolgaltattal engemet az te bũneidben es faraſztottal az te alnokſagidban. joan. 10. En vagyok az jo paſtor es eſmerem az en juhaimat. Actor. 20: Az Iſten megh valtotta az anyaſent-egyhazat az ũ verevel.

Az ſent Lelekrõl aſt mondgya az ſent Pal 1. Cor. 12: hogy az Eccleſiaban ũ oſztogat minden jo ajandekokat az mint ũ akarja.

Maſodſor, az anyaſent-egyhazban ſolgakat paſtorokat, Prophetakat ad az jeſus Chriſtus, mely csak egy Iſtennek tulaidonſaga, Eph. 4: Az Chriſtus adot Prophetakat, Apoſtolokat, Evangeliſtakat, Doctorokat az anyaſent-egyhaztire.

Az ſent Lelekrõl aſt mondgya Pal apoſtol, Actor. 20: hogy ũ ad Pũſpõketket, kik vigyazzanak az Eccleſiaban.

Actor.

Actor.13: monda az sent Lelek valasztok ennekem Palt es Barnabast az munkara, melyre en ûket hittam 2. Pet. 1. Actor.2.

Harmadsor, Az Jesus Christus az mi bûneinket el tôrli es megh bocsattya, mely csak egy Istennek tulaidonsaga Mar.2: Kicsoda bocsattya meg az bûnt, hanem csak az Isten, Actor. 10: Ez Jesus felôl minden prophetak tanubizonsagot tesnek, hogy az û neve altal bûnôk bocsanattyat vesik, valakik az û neveben hisnek. Actor. 16: Higy az jesus neveben es idvôzûlsz. Az sent Lelekrôl Roman. 8: Az kik Istennek lelketûl hordostatnak azok Istennek fiai Zach. 12. joel. 2.

Negyedser, az anyasent-egyhazban az hiveknek elmejeket az Jesus Christus es az sent Lelek meg vilagosittya, es az Istennek, es az û akarattyanak ismeretire visen. Matth. 11: Senki nem esmeri az Attyat, hanem csak az Fiu es kinek az Fiu akaria meg jelenteni. Luc. 24: Akkoron megh nita az tanitvanyoknak siveket, hogy megh ertenek az irasokat.

Joan.

joan. 15. 16: Mikoron el jû amaz gondviselô sent Lelek, minden igasságra titeket vezerôl.

NYOLTZAD ERÔSSEGH.

Csak az egy ôrôktûl fogvan valo igaz Isten, kinek az iras Isteni tisteletet, dicsiretet, kônyôrgest, imadast tulaydonit. De az Isteni tisteleteket egyenlôkeppen tulaidonittya az Attyanak, Fiunak es az sent Leleknek. Azert az igaz Isten az Attya, az Fiuval es az sent Lelekkel egyetemben, Kirôl mondgya az Moses, Deut. 6: Az te Uradat Istenedet imadgyad es csak û nekie solgaly.

Elôsôr azert mondgyuk, hogy az jesus Christus igaz ôrôktûl fogvan valo Isten, mert ûtet minden idôben imattak, Gen. 19: Az Jacob igy kônyôrôg: Az Angyal ki engemet minden vesedelemtûl meg ôrizôt aldgya meg az gyermekeket. Szent janos. 5. reseben ast mondgya az Christus, hogy mindenek tisztellyek az Fiat egenlôkeppen mint az Attyat. Szent Istvan Actor. 7: Uram Jesus

ved

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ved az te kezeidben az en lelkemet. Sôt az Apostolok minden leveleknek az kezdetiben, kegyelmet es bekeseget ugy kernek az Jesus Christustul mint sinten az Attya Istentûl. Szent Janosnak 14. reszeben az Christus igy sol: Valamit kertek en meg adom tinektek.

Masodsor ast mondgyuk, hogy az sent Lelek-is egy igaz Isten az Attyaval es Fiuval, mert ûtet az sentek minden idôben imattak. Az Esaiasnak cap. 6 ast kialtyak az angalok, Szent, Szent, Szent, az seregeknek Ura Istene, mely Capitulomot az sent Pal Actor. 28: az sent Lelekrôl magyaraz. De az mi keresztsegûnknek formaja ugyan ezen dolgot meg mutattya, mert csak annak neveben sabad meg keresztelkednûnk, az kit Isteni tisteletekkel tisztelûnk es imadunk.

KILENTZEDIK ERÔSSEGH.

Est az igaz tudomant megh erôsiti ezek felet. Elôsôr az tellyes sent haromsagnak megh jelenese lathato formaban

maban az jordan vizenel. Matth. 3: Az Attya ki jelenti û magat az sozatban mikoron ast kialtya: Ez az en szerelmes fiam, kiben ennekem kedvem tôlt, ûtet halgassatok. Az Fiu az fel vôt emberi testben az sent Janostul megh fôrôstetik, az sent Lelek galamb kepeben penig lathatokeppen az Jesus Christusnak fejere sal.

Masodsor, Az mi keresztsegûnknek formaja-is ast megh mutattya, melyben meg mosattatunk az Attyanak, es Fiunak es sent Leleknek neveben, Matth. 28. Nem sabad penig semmi teremtet allatnak neveben megh keresztelkedni, hanem csak az egy igaz Istennek neveben, 1. Cor. 1: Mert az keresztsegben frigy lesen az ember kôzôt es az Isten kôzôt, Isten ast fogadgya hogy minekûnk kegyelmes Istenûnk lesen, minekûnk minden bûneinket ingyen meg bocsattya. Mi visontag ast fogadgyuk hogy csak ûtet ismerjûk igaz Istennek lenni, csak ûtet akarjuk mindenkoron imadni es tisztelni. Valaki azert az igaz Istent nem imadgya es nem tisteli, az kinek neveben

veben megh; kereſtelkedet ; az ũ kereſtſegenek aruloja es az frigyet fel bontya.

TIZED ERŐSSEGH.

Utolſor ez-is fel bonthatatlan erőſſeg , melynek az pokolnak kapui ellene nem alhatnak. Mert nagy gyakorta az ſent iras mikoron az mennyei dolgokrol ſol,ez harmat őſſve kapcsollya,hogy az Attyanak , es Fiunak es ſent Leleknek egy őrőkke valo Iſteni termeſetit meg mutaſſa, mikeppen ez bizonſagokbol meg tetzik. 1. Joan. 5:Harman vadnak az eghben kik tanubizonſagot teſznek, Az Attya , az Ige es az ſent Lelek, es ez harom egy. Joan. 15 : Mikoron el jũ az gondviſelő , kit el küldők ti nektek az Attyatul az igazſagnak lőlke, ki az Attyatul ſarmazik. Az ſent Pal-is igy kőnyőrőg 1. Cor. 13: Az Ur Jeſus Chriſtus kegyelme es Iſtennek ſerelme es az ſent Leleknek közőleſe legyen ti veletek. Ezenkeppen 2. Teſſ. 3. Az Ur igazgaſsa az ti ſiveiteket az Iſten ſerelmere es az Chriſtuſnak varaſara.

Az

Az Apoſtoli Credo ugyan ezen Iſtenre mutat, mikoron eſt mondgya : Hiſek az mindenhato Attyaban , es az ũ eggyetlen egy Fiaban, es az ſent Lelekben. Es ez igaz vallasban multanak ki ez vilagbol az Patriarchak, kiknek hiteket kel minekũnk-is kővetnünk, valakik idvőzülni akarunk. Ez egy igaz aldando Iſtennek legyen dicsőſseg, tiſteſſeg es birodalom ma , es minden időben, Amen.

VII. PRÆDICATIO.

Mindenhato Attyaban.

Summa.

I. Hogy az Attya igaz Iſten legyen.

II. Miert neveztetik Attyanak , es hogy Atya volt az oh Teſtamentomban-is.

III. Miert hivattatik mindenhatonak.

ENnek elötte valo prędikatioban megh magyarazok az ſent iraſnak fondamentomabol, hogy az egy örökke valo Iſten az Attya, es Fiu, es ſent Lelek Iſten legyen minden egyenetlenſeg nekül. Moſtan immar rendel az ſent Haromſagban valo harom ſemelyröl kel ſolnunk, es elöſör az Attyarol: mert aſt vallyuk az Apoſtoli Credoban, hogy hiſünk mindenhato attyaban, hogy penig az halgatok inkab eſekben veheſſek moſtani tanitaſunkat negy reſre oſtom.

I. Elsö leßen az Attyanak Iſtenſege ſelöl.
II. Maſod, miert nevezi ütet az ß iras Attyanak.
III. Harmad, mikor kezdetet Attyanak hivatni.
IIII. Negyedßer, miert mondaſſek mindenhatonak.

AZ ELSÖRÖL.

Micsoda az Attyanak Iſtenſege?

JOllehet ez moſtani eretnekek az Attyanak Iſtenſeget nem rontyak, mert inkab csak egyedül vallyak ütet igaz Iſtennek lenni: Mind az altal voltanak regen hamis tanitok, kiket Valentinianuſok-

nuſoknak es Gnoſticuſoknak hittanak, kik az Jeſus Chriſtus Attyat tagattak igaz Iſtennek lenni. Mi azert minden poganok es eretnekek ellen, eſt erös hittel tartſuk es örizzük, hogy az Attya az ü ſent Fiaval es ſent Lelekkel igaz termeſet ſerint valo Iſten legyen. De ez regulat eſünkben vegyük, hogy mikor az iras egy Iſtennek vagy egyedül valo Iſtennek mondgya, nem az Fiat ſem az ſent Lelket rekeſt ki: hanem az balvanyokat es az emberektül talaltatot hamis Iſteneket. Ez regulat meg tartvan imez harom rendbeli erösſeggel eröſſittyük megh az Attyanak igaz Iſtenſeget.

I: Elsö rendbeli erösſeg ez, Mert az iras ütet megh ſamlalhatatlan helyen az Fiuval es az ſent Lelekkel egyetemben Jehovah Iſtennek, igaz Iſtennek, egy Iſtennek mondgya lenni, Seregeknek Uranak Iſtenenek, Abrahamnak, Iſaknak, Jacobnak Iſtennek, mely nevezeteket az iras ſemmi teremtet allatoknak nem ad. Geneſ. 12: Monda az Jehova Iſten Abrahamnak, megh aldom azokat

az kik teged aldnak, es meg aldatnak te benned az fôldôn minden nemzetſegek. Gen.19: Es eſôt bocsata az Jehova Jehovatul kenkûvet es tûzet az Sodomara, mely mondaſt minden kereſtyen Doctorok eleitûl fogvan, az Attyarol, es Fiurol magyaraztak. Pſal. 2: Az Jehova Iſten monda ennekem: En Fiam vagy te, ma ſûltelek tegedet. Mely mondaſt ſent Pal Actor. 13. Heb.1.5: az Chriſtuſrol es az Attyarol magyaraz. Eſa. 42: En vagyok az Jehova ez az en nevem, es az en tiſteſſegemet maſnak nem adom. De az uy Teſtamentom-is rakva erôſſegekkel, annakokaert igen ſokat ebben faradnunk nem kel. Joan. 17: aſt mondgya az Chriſtus: Ez az ôrôk elet, hogy megh eſmernenek tegedet igaz Iſtent, es az Jeſus Chriſtuſt kit el bocsattal. Az ſent Pal-is 1.Cor.8. Minekûnk egy Iſtennûnk vagyon ki az Attya, kitûl mindenek vadnak es mi û benne, es egy az Ur jeſus Chriſtus ki altal mindenek vadnak.

II. Maſod rendbeli erôſſeg, mert valaminemû Iſtenhez illendô cſelekedeteket az iras az igaz Iſtennek tulaidonit,

donit, azokat mindenût az Attyarol-is prędikallya. De itt is eſſûnkben kel vennûnk, hogy az cſelekedetekbôl ſem az Fiu, ſem az ſent Lelek ki nem rekeſtetik, mert ezeknek egy Iſtenſege es cſelekedeti vagyon, mikeppen az elôt meg mondottuk.

Elôſôr azert, az Attya az menynek es fôldnek teremtôje az Fiuval es ſent Lelekel egyetemben. Geneſ.1: Az kezdetben tremte Elohim az mennyet es az fôldet. Pſal.33. Az Jehovanak igejevel erôſitettek megh az ęghek, es az û ſajanak lelkevel ezeknek minden ſeregi. Act.13: Te vagy Iſten ki az ęghet az fôldet es az tengert teremtôtted.

Maſodſor, az ôrôk eletre û valaſtot vilag teremteſenek elôtte az û ſerelmes fiaban, mint ſent Pal Eph.1. tanit.

Harmadſor az Iſrael nepenek ki hozoja Aegyptusbol es Babyloniabol, az anyaſent-egyhaznak megh tartoja, ſent Leleknek ajandekanak oſtogatoja.

III. Harmad rendbeli erôſſegh. Mert minden igaz Iſtenhez illendô tiſteleteket az iras û nekie ad: imadaſt,

könyörgest, halaadast, hitet es benne valo bizodalmat es remenseget. Deut. 6. Az te Uradat Istenedet imadgyad es csak ű nekie szolgaly. Joan. 5. Hogy mindenek egyenlőképpen tiszteljek az Fiat mint szinten az Attyat. De mikeppen az cselekedetből, azonkeppen az imadasnak tisztessegeből az szent iras az Fiat es az szent Lelket ki nem rekeszti: hanem az emberektűl talaltatot balvanyokat es hamis Isteneket.

De it est forgattyak az eretnekek. Nam az Christustul ki adatot könyörgesben csak az Attya neve emlittetik, mert az mondgyuk: Mi Attyank &c.

Erre azt felelyűk, hogy az Attyanak neve neha vetetik az irasban az szent haromsagban valo első személert, az az, az mi Urunk jesus Christus Attyaert, neha penig az tellyes szent haromsagert. Mert az teremtesre es idvőzitesre nezve Attyank minekünk az Attya, Fiu es szent Lelek. Az könyörgesben azert mikor az Attyat emlittyűk az Fiut az szent Lelket-is be foglalyuk.

AZ

AZ MASODIKROL.

Miert nevezi űret az szent iras Attyanak?

EZ tudomant, hogy nilvabban megh érthessük, masod rendben immár azt tanullyuk meg, hogy az mi Urunk jesus Christusnak szent Attya, nevezetik Attyanak harom okert. Elősőr az ő egyetlen egy szűlőt Fiara nezve, mert az ű Fiat őrők időnek előtte meg monthatatlankeppen ű magatul szűlte, kinek azon Istensege, azon termeszeti, azon cselekedeti es tisteleti vagyon az Attyaval. Es ez az Attyanak tulaidonsaga, mellyel fökeppen meg valasztatik mind az Fiutul, mind az szent Lelektűl, mert csak ű az Fiunak Attya, kit ez vilagnak fundamentomanak előtte szült. Prov. 8: Az jehova Isten szült engemet minden utanak előtte, es en az ű cselekedeti előt voltam. Ezert az szent Pal Istennek Fia altal mondgya, hogy teremtetet ez világ, hogy meg mutassa, hogy világ teremtese előt az Attyatul születteret Heb. 1. Psal. 2. En Fiam vagy te, ma szültelek

en tegedet. Noha azert az Attya az Istensegben, az cselekedetben, az idvözitesben, teremtesben es az imadasban egy az Fiuval es az ſent Lelekel, mind azon altal megh valaſtatik az ſůleſnek tulaidonſagaban. Mert igy ſem az Fiu, ſem az ſent Lelek Attyanak nem neveztetik.

Maſodſor, Attyanak neveztetik közönſeggel az teremtet allatokra nezve, mert minden allatok ů tůle vöttenek eredetet, ů benne vadnak, mozognak es elnek, Mikeppen ſent Pal tanit Actorum 17.

Harmadſor, Attyanak neveztetik az hivekre nezve, kiket Iſten vilag teremteſenek elötte Fiaban az eletre el valaſtot, el hivot, megh igazitot, es ſent Lelket advan fogadot fiaiva. Eſa. 63. Te vagy az mi Attyank: az Abraham nem tud minket es az Iſrael nem eſmer. Te vagy Iſten az mi Attyank, es az mi meg valtonk. Ezenkeppen ſol 64. Malach. 1.

De ez helyen eſt-is eſünkben kel ven-

vennünk, hogy nem csak az uy Teſtamentombeli kereſtyenektůl hivattatot Attyanak, hanem az oh teſtamentombeli kereſtyenektůl-is. Az Moſtani Eretnekek kik tagadgyak az Chriſtuſnak öröktůl fogvan valo ſůleteſet, aſt mondgyak, hogy csak az utolſo idöben hivattatot Attyanak: mely nilvan valo hamiſſagnak ellene kel allanunk.

Elöſör azert, valameniſör az iras aſt mondgya, hogy az Fiu ů tůle ſůlettetet, anniſzor nevezi attyanak: mert ha ſůlte az fiat, hat ů neki Attya-is. Prover. 8. Az jehova Iſten ſůlt engemet es rendelt öröktůl fogvan. Pſal. 2. En Fiam vagy te, ma ſůltelek tegedet.

Maſodſor, az ſent iras gyakorta nevezi Attyanak. Eſa. 64: Es moſtan Uram te vagy az mi Attyank, ſarok vagyunk es az te kezednek munkai. Malach. 1. Ha en Atya vagyok, hol az en felelmem? Azert noha ugy vagyon, hogy az uy teſtamentomban nilvabban ki jelentetet ez tudomany, mind az altal az elöt-is nem volt tellyeſſeggel el temet-

 tetven,

tetven. Mellyet azert kel tudnunk, hogy azok meg hamisitassanak, kik azt mondgyak: hogy az Istennek fia csak akkoron kezdetet, mikoron az emberi testben az szûz Mariatul szûletetet, melynek hamisságat ez utan meg mutattyuk. De azok-is meg hamisitatnak kik azt mongyak, hogy az ô testamentombeli attyak nem voltak Istennek fiai, es az çletet el nem vehettek. Mert ha az Isten azoknak-is attya volt, kik az ô testamentomban çltenek, innen meg tetzik, hogy Istennek fiai voltanak, hogy az Isten lelke lakozot bennek, es hogy az bodogságban reszesek voltanak.

AZ HARMADIK-RÓL.

Miert hivattatik mindenhatonak?

Utolsor ezt-is lassuk meg, miert mongya ûtet az szêt iras mindenhatonak, melynek okait imez harom dologban foglallyuk be. Elôször azert mondgyuk mindenhatonak, hogy az Istennek tulaidon tiszteségе meg adassek, es minden teremtet allatoktul meg valasztassek. Mert mikeppen az Isten kepere teremtetet emberben vagyon bizonyos tulaidonság, mellyel az tôb oktalan allatoktul meg valasztatik, mint az okóssag es bolas. Azonkeppen az Istenben vadnak bizonyos tulaidonságok, mellyek csak û magahoz illenek es semmi teremtet allathoz nem fernek.

Mindenhatonak lenni, felseges Istennek lenni, titeknek titkainak altal latojanak, Abrahamnak, Isaknak, jacobnak, Istenenek, örökke valo veghetetlennek, halhatatlannak es lathatatlannak. Ezek penig nem ugy adattatnak az Attyanak, hogy az fiuhoz es az szent lelekhez nem illenenek, mert valaminemû dicsôsege vagyon az Attyanak, ugyan azon vagon az Fiunak es szent Leleknek. Mikeppen bolond ember az ki igy okoskodik, Az Attya igaz Isten, azert az Fiu nem igaz Isten. Azonkeppen bolondság azt forgatni, az Attya mindenhato, azert az Fiu nem mindenhato. Mert mikeppen az Christus urnak es idvôzitônek mondatik, nem kôvetkezik, hogy az Attya

Ur ne

Ur ne legyen. Azonkeppen nem követközik az Fiu Isten ne legyen es mindenhato, mikor az Attya mindenhatonak neveztetik.

Masodsor, ezert mondgyuk az Istent mindenhatonak, hogy meg bizonitassek, hogy mind ez egesz vilag, es ebben levö teremtet allatok Isten hatalma es gondviselese alat vannak, hogy mindenek az ö tanacsabol, decretomabol, akarattyabol es hatalmabol viseltetnek. Mert az szent iras mindenhatonak nem azert nevezi az Istent, hogy mindeneket cselekedhetnek ha akarna, hanem hogy megh mutassa hogy az ö Isteni akarattya nekül es rendelese nekül semmi teremtet allat semmit nem cselekedhetik.

Harmadsor, Hogy mi nagy batorsaggal tamaskodgyunk az Istennek mindenhato erejere, nagy batorsaggal es csendesseggel legyünk minden nyomorusagokban, tudvan ezt, hogy mind ez vilag üstöke Isten kezeben vagyon, es az ö tanatsa, akarattya ellen semmi nem lehet es senki nem arthat. De it ezt-is ezünkben vegyük, hogy mikor az iras az Istent mindenhatonak mondgya, imez harom conditio alat ertsük.

Elsö, hogy az Istennek mindenhatosaga nem ellenkezik az ö szentsegevel igazsagaval, igaz mondasaval, tisztasagaval, es az ö tökelletes termeszetivel, mely bün nekül valo. Azert noha az Isten mindenhato, de azert bünt nem cselekedhetik, mert az ö termeszetihez es igazsagahoz szentsegehez nem illik, söt ha bünt cselekedhetnek, nem mindenhatogsag, hanem erötlensseg volna, mert mi bennünk-is az bün erötlensegböl vagyon.

Masod conditio ez, Az Istennek hatalmassaga es mindenhatosaga az ö ki jelentet akarattya ellen nem cselekedik. Az ördögök idvözülhetnenek, ha az Istennek mindenhato hatalmara nezünk, de azert ugyan nem idvözülnek, mert az ö mindenhatosaga ki jelentet szent igejevel nem tusakodik.

Harmad conditio, Hogy az Istentül egyszer el vegeztetet, es meg hatarozstatot rend meg ne bantassek, mikeppen az el mult napot vissza nem vonhattya: ezert,

ezert, mert az ũ tũle el vegezet rendet fel nem akarja bontani. Ez conditiokat megh tartvan az Isten mindenhato, mert az ũ termeſetiben veghetetlen ereje es hatalma vagyon, es ũ altala es ũ benne tartatnak es taplaltatnak mindenek. Ô neki legyen dicsôſeg es birodalom mind ôrôkke, Amen.

VIII. PRÆDICATIO.

Menynek es földnek teremtöieben.

Summa.

Az Teremteſrõl.

MIert hogy az Isten az ũ termeſetiben lathatatlan es oly világoſſagban lakozik, kihez ſoha ſenki nem jarulhat, akarta ezen ũ magat ez lathato vilagnak teremteſenek altala az embereknek ki jelenteni. Ez vilagnak azert teremteſe ollyan mint egy tũkôr, melybõl az lathatatlan Istent megh eſmerhettyũk, mikeppen az ſent Pal Rom. 1. mondgya.

Az

Az mi Isten felõl meg tudhatik nilvan vagyon az emberekben, mert az Isten ũ nekiek meg jelentõtte. Mert az Isten lathatatlan dolgai, tudni illik, az ũ Istenſege es hatalma es vilagnak teremteſebõl megh iſmertetnek, hogy az emberek magok menthetetlenek legyenek.

Athenasban mikoron prędikallana az ſent Pal Actor. 17. ugyan ezen dolgot tractallya, hogy az Isten ennekokaert teremtõt mindeneket, hogy azok altal az ũ eſmeretire juthatnank es ũtet mind ôrôkke dicsernõk. Az Apoſtoli credoban azert minek utanna vallaſtõnk az igaz Isten felõl, immar jo rendel az teremteſre vitetũnk, hogy elõſõr ez altal viteſſünk az ũ igaz eſmeretire. Hogy penig ez tudomant haſznos es világos ertelemmel eſũnkben veheſſünk, rend ſerint imez negy dologrol ſollok.

I. Elõſõr, Micsoda legyen az teremtes es hany fele legyen.

II. Maſodſor, Kicsoda legyen ez vilagnak teremtõje.

III. Harmadſor, Miböl teremtetöt ez vilag es mikoron.

IV. Negyedſer, Mi vegre teremötte Isten es lathato vilagot.

AZ

AZ ELSŐRŐL.

Micsoda az teremtes, es hany fele?

AZ teremteſnek neve az ſent irasban annit jegyez, mint ſemmiből formalni valamit, mikeppen az Iſten az mennyet es földet ſemmiből csinalta, nem valami az elöt valo alkotmanbol, mikepen a z pogan bölcsek hamiſſan iteltek.

Az teremtes azert az Iſtennek kűlſő cselekedeti, mellyel mikoron ű nekie tetzet, minden lathato es lathatatlan allatokat ſemmiből teremtet, hogy az ű okos teremtet allati közzűl, örökke valo gyűlekezet ſzedne es gyűtene maganak, melytűl az ű kegyelme, igazſaga, jo volta, bölcseſſege, hatalmaſſaga mind örökke dicsirtetnek es fel magaſtaltatnek. Erről ſol az Moſes Gen. 1. Az kezdetben teremte Iſten az mennyet es az földet. Azonkepen az ſ. David Pſal. 102: Az kezdetben te fundaltad az földet, es az eghek az te kezednek munkai. Eſai. 45: En teremtettem az eghet es az földet, es az embert-is az föld ſinen.

De

De hogy ez tudomany nilvabban valo legyen, eſünkben kel vennünk, hogy az ſent irasban ket fele teremteſt talalunk, mellyet valaki eſeben nem veſen, ſok iraſokat igazan megh nem erthet. Az egyiket nevezzük elſő teremteſnek, az maſodikat uy teremteſnek, mellyet rendel rövideden meg kel magyaraznunk.

Az elſő teremtes nem egyeb, hanem az menynek, földnek, tengernek es ezekben valo allatoknak ſemmiből valo formaltataſok es csinaltataſok, mellyeket az Iſten az ű karjanak hatalmaſſaga ſerint tökelletes es fogyatkozas nekűl valo allapatban teremtet az ű dicsőſegenek fel magaſtalaſaert, Pſal. 19. Az eghek az Iſten dicsőſeget hirdetik.

Az maſodik teremtes, az elſő teremteſnek meg uyitaſa, mely az Adamnak eſetinek miatta meg rutitatek, es az romlaſnak ſolgalattya ala vettetek. Ez meg uyitas penig it ez vilagon az emberekben az Chriſtus altal el kezdetet, de az jövendő eletben mellyek az bűn altal megh romlottanak, tökelleteſen

M el ve-

el vegeßtetnek. De ez megh uyitas, *non in ſubſtantia*, nem az allatoknak allattyokbin leßen, hanem *in qualitate*, az az, ezeknek allapattyokbin es conditiojokban, mellyekben megh valtoztatnak. Mert nem mas ember teremtetik az fel tamadas utan, hanem ugyan azon ember eppitetik uyonnan, mind Lelkenek es teſtenek ajandekaban. Erröl ſok helyeken ßol az Iſtennek lelke, mind az Prophetaknak, mind az Apoſtoloknak iraſokban. Azonkeppen ertſed az töb allatoknak meg uyitataſokat. Eſa. 65. Ime en teremtek uy egheket, es uy földet es az reghiekröl ſemmi emlekezet nem leßen, Apoc. 21: Latek uy eghet es uy földet, mert az elſö egh es az elſö föld el multanak vala, es monda az aki az ßekben ül vala: Ime mindeneket uyionnan teremtek, Erröl ßol az ßent Pal 2. Cor. 5. Valaki az jeſus Chriſtusban vagyon, uy teremtet allat, az reghiek el multanak, ime mindenek uyionnan teremtettenek. Erröl ßol az ßent David az ü könyörgeſeben, Pſal. 51. Tißta ßivet teremtßen bennem.

Miert neveztetik uy teremteſnek?

Elößör azert, Hogy meg mutaſſa az Iſten lölke, hogy az mi elſö ßüleinknek eſetökkel mindenek annyera megh romlottanak, hogy ſemmi epſeg bennek meg nem maradot. Es kivaltkeppen hogy az emberek az bünnek miatta tellyelleggel el veßtenek es meg romlottanak minden erejekben, ertelmekben okoſſagokban, akarattyokban es cselekedetekben. Mely tudomany az Pelagianuſokat megh hamiſſittya kik aßt mondgyak, hogy az ember csak fel reßent romlot meg az ü erejeben es ezert vagyon ßabad akarattya az jonak mind követeſere mind el hagyaſara. De ha ez igaz volna nem kellet volna uyionnan teremteni Iſtennek az embereket, es az ßent iras ſem mondana, hogy im megh holtunk volt az mi büneinkben.

Maſodßor, Hogy megh mutaſſa az iras, mely nagy dologban al az mi idvöſſegünk Iſtennek, tudni illik: hogy uyionnan kellet minket az jeſus Chriſtus altal teremteni, mely teremtes az elſönel

ſokkal nagyob es nehezb: Mert az elsô teremtes Iſtennek beſede parantſolattya altal lôt: az maſodik fizeteſsel lôt. Mert az Iſten Fianak emberre kellet lenni, es az aldozatra menni, hogy minket meg valthaſſon.

De miert mondod hogy az teremtes Iſtennek kûlſô cselekedeti?

Ennek okaert, hogy az Arianuſok es Fotinianuſoknak eretnekſegek meg hamiſsittaſſek, kik az Iſtennek fiat az teremtet allatok kôzîben ſamlaltak, es aſt mondottak, hogy û-is teremtetet bizonyos idôben. De ez ellen tanullyuk meg, hogy az Iſtennek ket fele cselekedeti vagyon: belſô es kûlſô. Az belſô, az mellyel az Attya Iſten ôrôktûl fogvan az ô Fiat meg mondhatatlan keppen ſûlte, es kitûl az ſent Lelek ôrôktûl fogvan ſarmazot. Az kûlſô, ez lathato vilagnak teremteſe: mellyet az Iſten bizonyos idôben, mikor û neki tetzet ſemmibôl teremtet. Mert ha û altala teremtetet az lathato vilag: mikeppen az egez ſzent iras errôl tanubizonſagot teſzen, hat ô nem te-

nem teremtetet allat. Mert az terômtô Iſten teremtetet nem lehet, hogy penig az Iſtennek Fia teremtôje legyen ez lathato vilagnak, ezennel az ſent janosbol meg bizonitſuk.

AZ MASODIK ROL.

Kitſoda legyen ez vilagnak teremtôje?

FOLlehet ſemmi nil vabban valo tudomany nintſen ennel, hogy az menynek es fôldnek teremtôje az egy ôrôkke valo Iſten legyen, ki az Attya, Fiu es ſent Lelek: mind az altal az Satan az anya-ſentegyhaznak ellenſege, hogy az Iſten tiſteſſeget megh homalyoſitſa: eſt-is ſok kûlômb kûlômb keppen igyekezet az eretnekek altal megh homalyoſitani.

Mert az Manicheuſok aſt montak, hogy ket ôrôktûl fogvan valo Lelek vagyon, jo es gonoz, es hogy az jotul teremtettenek az jok, az gonoſok penig az gonoz lelektûl. Az Saturnius nevû eretnek aſt monta, hogy ket Angyalok

teremtőttek ez egeß vilagot, es ezek foltanak ekkeppen az Moſeſnel: Teremtſünk embert az mi képünkre es abrazatunkra. Azonkeppen Simon Magus aßt tanitotta, hogy az Angyaloktul es az hatalmaſſagoktul teremtetet ez vilag: Mely ſententiahoz igen közel jar David Ferentz, mikoron aßt irja, hogy az Iſten az Angyalok altal teremtet mindeneket.

De mind ezek ellen erőſſen tartſuk es oltalmazzuk ez ſententiat, hogy az menynek es földnek teremteſe az egy öröktül fogvan valo Iſtentül lőt. Mikeppen az Eſaias Prophetanak 44. 45. 48. reßeben mondgya az Iſten: En vagyok az Jehovah az ki mindeneket cselekedem, en nyuitottam ki egyedül az egheket es en fundaltam az földet es en velem ſenki nem volt. Azonkeppen jerem. 10: Az igaz Iſten az Jehovah Iſten, az elő Iſten es örökke valo kiraly, ki az földet teremtőtte az ű erejevel, es az ű bölcseſegevel az egheket ki nyuitotta, el veßenek az Iſtenek kik az eghet es az földet nem teremtettek.

De

De azoknak-is veßedelmes az ű tudomanyok, kik az teremteſt ugy tulaidonittyak az Attyanak, hogy abbol az Fiat es az ßent Lelket ki rekeßek. Mert noha ezt kialtyak, hogy az Attyanak tißteſſeget kereſik es oltalmazzak, kik eßt mondgyak, mind az altal nem tißteltetik az Attya, az Fiu nekül es az ßent Lelek nekül. Es valaki az Fiat es az ßent Lelket nem tißteli, az Attyat ſem tißteli. Valaki penig az Fiat es ßent Lelket teremtőnek tagadgya: ugyan azon igaz Iſtennek lenni tagadgya, mert csak az igaz Iſten menynek es földnek teremtője. Atkozot Iſtenek balvanyok valakik az meñyet es földet nem terētettek.

Mi azert az egeß ßent iras fundamentoma es tanitaſa ſerint ezt vallyuk, hogy az menynek es földnek teremtője az ßent haromſag legyen, kit Attyanak, Fiunak es ßent Leleknek nevezünk. Mert neha közönſeggel egyzerſmind, mind az tellyes ßent haromſagot, neha kivaltkeppen az Attyat, es Fiat es ßent Lelket nevezi teremtőnek, mikeppen erről az egeß ßent iras bizonſagot teßen.

Az Mosesnel Gen. 1: igy sol az Isten: Teremtsünk embert az mi képünkre es abrazatunkra. Mely mondast az meg vakult Sidokkal, noha az mostani eretnekek sok hamis magyarazatokkal akarjak meg homalyositani, mind az altal soha az igasságot el nem nyomhattyak.

Nemellyek ezt gondoltak raita, hogy ez mostani fejedelmek modgyara solt az Isten ú maga felól, kik az ú irasokat igy kezdik el: *Nos Maximilianus. Nos Ioannes.* De az sent iras ez fele undok solasnak modgyaval nem sokot elni, mert ez barbaries nem regen tanadot az emberek közöt. Nemellyek viszontag ast magyaraztak raita, hogy az Isten az Angyalokat solitotta volna, és azoknak parancsolta, az embereknek teremteset, mely ertelemnek es eretnekségnek ellene sol, mind az Moses, mind ez Esaias cap. 40. Kicsoda segitötte az Jehova Lelket az teremtesben. Ez is nilvan vagyon, hogy az emberek nem az angyalok kepere, hanem az Istennek abrazattyara teremtettenek. Az Job 38. cap. ekkeppen sol: Hol az en teremtöim, mely

mely solasnak modgyaval nem ast akarja mondani, hogy sok teremtö legyen, (mert az teremtö Isten csak egy) hanem, hogy az egy Istensegben az harom semelynek egy cselekedetit meg jelentse. Ezenkeppen sol az David hasonlo ertelemvel Psal. 49: örvendezzen az Israel az ú teremtöiben.

De ugyan est bizonits meg hogy az Christus teremtö legyen?

1. Elöször, Esa. 45: az Isten igy sol: En teremtöttem az földet es az embert ú rea en teremtöttem, az en kezeim nyuitottak ki az eghet, es ezeknek minden sereginek en parancsolok, en megh esküttem en magamra, ennekem hajol meg minden terd, es en rolam tessen vallast minden nyelv. Ez mondast az sent Pal Rom. 14: az Jesus Christusra magyarazza imez igekkel: Minnyajan az Christus seki eleiben kel mennünk, mert meg vagyon irvan, ennekem hajol meg minden terd.

2. Masodsor az sent David Psal. 102. igy

ſol: Uram az kezdetben te fundaltad az fôldet, es az eghek az te kezednek munkái. Mely iraſt ſent Pal Heb. 1. nilvan valo igekkel az Iſtennek Fia felôl magyaraz.

Harmadſor az Zacharias Prophe-ta cap. 12. haſonlatoskeppen im eſt mondgya: Az Jehova az ki az egeket kinyuitya, es az fôldet fundallya es az emberi lelket kôzepben csinallya, en ki ôntôm az kegyelemnek es imatſagnak lelket, es meg latnak engemet kit meg ôklôldôztenek. Az ſent janos 19: ez mondaſt elô hozza es az Iſtennek Fiarol magyarazza, hogy ũ legyen kit az emberi teſtben meg ôklôdeſtenek.

4. Negyedſer az Salomon iraſaban Prov. 8: Az Iſtennek bôlcseſege az Jeſus Chriſtus aſt mondgya: Mikoron az jehovah Iſten az egheket csinalta, en ũ vele ot voltam, akkoron-is mikoron az fôldnek kerekſeget es az mely tengert fundalna, mikoron az egheket oda fel vonna, es az vizeknek kut fejet csinalna, en ot voltam ũ vele.

Ha penig az uy teſtamentomot fel forgatod, ezeknel-is nilvabban valo bizonſagot talalſ, mellyek kôzzûl ezeket, ved moſt eſedben, mert ezekkel az eretnekeknek ſajokat be dughad. Szent janoſ. 1. cap. aſt irja, hogy az egy Iſten kezdetben az Iſtennel vala es mindenek ũ altala teremtettenek, es ũ nalanekûl ſemmi nem teremtetôt valami teremtetet. Noha penig az Arius tanitvani, az maſodik uyionnan valo teremteſrôl magyarazzak, mind az altal ſemmikeppen helyen nem maradhat. Mert kôzônſegeſſen minden hatarozaſ-nekûl mindenek teremteſet az Jeſus Chriſtuſnak tulaidonittya.

Az uy teremtes penig nem foglal mindeneket be. Annak felette nilvan valo igekkel irja, hogy ſemmi ũ nala-nekûl nem lôt valami teremtetôtt, tahat az eghnek es fôldnek teremteſe ſem lôt ũ nala-nekûl. Sôt az Evangeliſtanak cſellya es igyekezeti ezent bizonittya. Mert eſt akarja ez vilagnak teremteſebôl bizonitani, hogy az Chriſtus igaz Iſten legyen.

Ez tudomant ſent Pal Coloſſ. 1: reſzeben igen nilvan valo igekkel erôſſiti.

Az

Az Christus úgmond az lathatatlan Istennek kepe, minden teremtôt allatoknak elsô szülötte, mert û altala teremtettenek mindenek, valamellyek az eghekben es az fôldôn vannak, lathato es lathatatlan allatok, mind ûlô fekek, mind Urasagok, mind Fejedelemsegek, mind birodalmok, mindenek û altala teremtettek, es û erôtte, es û mindeneknek elôtte vagyon.

Soha ugy nem tekerhetik, hogy ez mondast az uy teremtesre vonhassak az eretnekek. Mert az Angyalokat-is az Apostol be foglallya, kikre az uy teremtes nem nez, mert azok az romlasnak alaja nem vettettenek, sôt az Sidokhoz irt leveleben-is ugyan ezent bizonittya.

1. Elôször, Mert azt mondgya, hogy az lathato vilag az Isten Fia altal teremtetet.

2. Masodszor, mert igy szol, Uram az kezdetben te fundaltad az fôldet es az eghek te kezed munkai. Mellyekhez hasonlo az Christus mondasa, Joan. 5. Az en Attyam kezdettûl fogvan cselekesik, es en-

es en-is û vele eggyût munkalkodom. Mert valamellyeket az Attya cselekedik, ugyan azokat az Fiu-is hasonlatoskeppen cselekedi. Ennek felette valamenisser ûtet az iras jehovanak Istenenek es imadandonak mondgya, annisor nevezi teremtônek, mert csak az az igaz Isten, csak az imadando-is, az ki az mennyet es foldet teremtôtte.

Bizonits meg hogy az Szent Lelek teremtô legyen?

Noha ennek elôtte-is solank errôl, mind az altal mostan-is imez harom dologgal erôsittyûk meg.

1. Elôször. Mert az Moses Genes. 1: nilvan valo igekkel irja, hogy az Isten vagy az szent Lelek az elsô teremteskor mingyarast taplalta, tartotta, melegette az uyionnan teremtet allatokat, holot sep hasonlatossagot vesen az Moses, hogy mikeppen az tyukok meleggetik az tyuk-monjakat, mikoron ki kôlteni akarjak, azonkeppen az szent Lelek daikalkodot az teremtet allatokkal.

2. Ma-

2. Masodsor, Mert az Esaias Prophe-ta 40. rebeben ast mondgya, hogy az Jehovak Lelket, avagy az sent Lelket senki nem segitötte az teremtesben. Az Job 33. rebeben megh igy sol: Az Urnak Lelke teremtet engemet, es ü elevenitet meg engemet.

3. Harmadsor, Mert az Christusnak emberi testet az sent Lelek formala az Maria meheben, mikeppen az Angyal mondgya Luc. 11. Matth. 1. cap. Az sent Lelek sal te read, es az felseges Istennek ereje arnyekoz megh tegedet, az mi te benned vagyon, sent Lelektül vagyon.

Micsoda hat az oka hogy az Credoban az Atyat nevezed teremtönek?

Felette igen gyakorta forgyattyak az eretnekek est, hogy az Apostoli Credo az Atyat nezezi menynek es földnek teremtöjenek, nem az Fiat sem az sent Lelket. De esünkben vegyük, hogy nem ugy tulaidonittatik az teremtes az Attyanak, hogy az Fiu es az sent Lelek

lek ki rekesteltsenek, hanem imez ket okaert.

1. Elösör, Mert az rendre nezve az Istensegben elsö semely az Attya, annakokaert az cselekedetben-is elsö kut fö es eredet, hogy ü cselekedgyek mindeneket az Fiuval es az Szent Lelekkel.

2. Masodsor, Teremtönek nevestetik az Attya ezert, hogy az balvanjok rekestelsenek ki, nem az Fiu sem az sent Lelek. Mikeppen az Christus egy Urnak neveztetik bizony nem azert, hogy az Attya az urasagbol ki rekestelsek, hanem hogy az tistelsek az idegen Isteneknek ne tulaidonittassek.

Ezekböl könyv megh felelned az masodik okoskodasokra-is, melyben est forgattyak. Nam az Isten ast mondgya, hogy ü egvedül teremtet mindeneket, es ü vele senki nem volt Esa. 44: Mert ugy vagyon hogy az Isten egyedül teremtöt mindeneket es az teremtet allatok közzül senki ü neki tarsa nem volt, de ez mondasok sem az Fiat, sem az sent

ſent Lelket nem rekeſtik ki, mert ezeknek egy ôrôkke valo Iſtenſegôk, cselekedetek es tiſteletek vagyon minden egyenetlenſeg nekûl. joan. 5. Valamellyeket az Attya cselekedik, azokat az Fiu haſonlokeppen cselekedi, valami az en Attyame mind enyim Joan. 17.

AZ HARMADIKROL.

Mibôl teremtetet ez vilagh es mikoron?

AZ ſent Pal Apoſtol Heb. 11. aſt mongya: *Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei*: Az hit altal ertyuk hogy ez vilag kezdetet Iſtennek igeje altal. Ez mondaſſal meg tanit az Apoſtol, hogy az Iſten ez lathato vilagot ſemmibôl csak az û hatalmabol teremtôtte. Ha azert az elſô teremteſre nezûnk, ugyan ſemmibôl teremtet mindeneket az Iſten, noha ez felôl igy ſolnak ne mellyek, hogy az Iſten nemely allatokat ſemmibôl teremtet, nemellyet az fôldbôl, nemellyet husbol es csontbol, nemellyeket az vizbôl,

Az

Az mennyet es fôldet ſemmibôl teremtôtte, Az Adamot az fôldbôl, Evat az csontbol, az halakat es madarakat az vizbôl. Ezek jollehet igazan mondatnak, mind az altal jol mondgyuk, hogy mindenek ſemmibôl teremtettenek mert ezeknek elſô materiajok ſemmibôl teremtetet.

1. Elôſôr megh bizonittya az Moſes Geneſ. 1. Mikoron aſt irja, monda, ugy mond az Iſten, legyen vilagoſſag, es vilagoſſag lôn, legyen ki nyuitatot egh, es mingyaraſt lôn.

2. Maſodſor, az ſent David Pſal. 148. Dicserjetek ûtet Nap es Hold es minden fenjes csillagok, dicsirjetek ûtet felſô eghek, mert ù monda avagy parancsola, es mindenek ugy teremtettenek. Azonkeppen Pſal. 33: Az Urnak igeje altal erôſſitettenek meg az eghek, es az û ſajanak kelke altal minden ſeregek ezeknek.

3. Harmadſor, az Sido ighe Barah, mellyel az Moſes él, annit teſen mint ſemmibôl teremteni valamit. Geneſ. 1.

N Az

Az kezdetben Barah az az, semmiből teremte az Isten az mennyet es az földet. Ezent bizonnittya sent David több beszeddel is, Psal. 33.

Iol ertem ezeket, de mit hasznalok en ezekkel?

Kel minekünk ez tudomanban bizonyosoknak lennünk kivaltkeppen harom okaert.

1. Elősör, Hogy az Pogan Philosophusok es Poëtak meg hamisstalassanak, Plato, Ovidius, Galenus, kik ast mondottak, hogy ez vilagnak materiaja allattya örektül fogvan volt, de az Isten csak sep modal rendelte el azokat annak utanna, mikeppen hogy az ats mesternek elötte vagyon az fa, kö, tegla, mesz, es ezeket csak el rendeli es format ad nekiek: Ezenkeppen gondolkottanak az Istennek cselekedeti felöl, de ez veszedelmes tudomany ellene vagyon az Isten dicsösségenek, mert igy nem csak az egy Isten volna öröktül fogvan valo, es az Isten nem meltan neveztetnek teremtönek-is.

2. Ma-

2. Masodsor, Hogy az Istennek meg foghatatlan hatalmassagat elöttünk tartzuk, es azzal mindenkoron vigasztallyuk magunkat, mert az Isten azokat-is elö hya az mellyek nincsenek hogy legyenek Roman. 4. *Vocat ea quæ non sunt, ut sint.*

3. Harmadsor, Ha az Isten mind ez vilagot semmiből teremtötte, hat az mi testünket-is az földnek porabol sokkal inkab az utolso napon fel tamasthattya, 1. Cor. 15.

Mond meg ast-is mikoron teremtette Isten ez vilagot?

Az Pogan bölcsek kiket Peripatetikusoknak neveztek illyen ertelemben voltanak, hogy ez vilag öröktül fogvan volt. Mert lehetetlennek ittek, hogy az semmiből valami lehessen, es hogy az Isten valaha hivolkodot volna es bizonyos hely-nekül lehetet volna. De ezeknek ertelmeket megh kel utalnunk.

1. Elősör ezert, Mert ha ast helyen hadgyuk, ket öröktül fogvan valo al-

lat lefen, es az vilag az Istenhez egyenlő lefen, mely az irasnak ellene vagyon.

2. Masodfor, Mert ez tudomany ellene vagyon az Istennek dicsőssegenek es tiztessegenek, kinek hatalma, bölcsesege, kegyelme, igasssga ez vilagnak teremtesében nilvan megh tetzet. Ez ellen azert bizonnyal el hidgyük, hogy az Isten bizonyos időben akkoron mikoron ű nekie tettzet teremtötte ez lathato vilagot, es semmikeppen nem kel engednünk, hogy az öröktül fogvan valo volna. Az mint penig az Moses es Prophetak irasokbol megh tetzik, teremtetet ez előt, ugy mint ött ezer öt saz es harmintz nyoltz estendővel.

Hogy penig bizonyos időben teremtötte legyen Isten ez vilagot, megh mutattya az Moses, mikoron ast irja, hogy az Elohim Isten az kezdetben teremtötte mind az mennyet, s mind az földet, sőt meg ast is megh irja, hogy hat napon teremtöt mindeneket es az hetediken az ű munkajatul megh sünt

Gene.

Genes. 1. 2. Az Philosophusok ez bolondsagra ebből mentenek.

Elősör, Mert az okossag ast mutattya, hogy semmiből semmi legyen, es ast semmikeppen el nem hettek, hogy az Isten semmiből illyen nagy alkotmant csinalhatot volna. De it minekünk az Istennek veghetetlen hatalmat kel meg gondolnunk, mellyel azokat is elő solithattya az mell, ek nincsenek az ki ottis arathat aholot nem vetöttek, ot is vehet aholot semmi nincsen. Roman. 4. Heb r. 11. *Fide intelligimus secula aptata esse verbo Dei.*

Masodfor, Mert ast iteltek, hogy az Isten hivolkodot volna annak előtte, ha ez vilagot bizonyos időben teremtötte volna. De ezis merő bolondsag, mert noha az Isten akkor teremtötte ez vilagot, mikor ű neki tetzet, mind az altal vilag teremtese előttis voltanak az Istennek magaban valo cselekedeti, mellyekről feletteb nem kel tudakoznunk.

Az Isten öröktül fogvan rendelte ast, hogy az ű Fiat ez vilagra emberi

 testben

testben el bocsassa Proverb. 8. 1. Petri 1. Az kegyelem edenit öröktül fogvan el valastotta az eletre, hogy az ü kegyelmenek kazdagsaga, ü bennek es ü altalok dicsirtessek, mikeppen sent Pal Ephesio 1. cap. tanit. Öröktül fogvan rendelte Isten, hogy az pogan nepeket el hija az eletre, mellyet Fiaban megh szerzet. Hat az teremtes elött-is voltanak Istennek csudalatos tanacsi es cselekedeti.

Szent Agoston irasaban vagyon egy Historia, hogy mikoron egy ven jambor embertul vakmerökeppen kerdenek, mit cselekedet Isten vilag teremtese elöt, ast felelte rea, hogy az Istennek titkos dolgainak vakmerö visgaloinak poklot csinalt. Ez felelettel ast akarta meg mutatni, hogy nem kel az iras kivül az Istennek el reytet dolgaiban magunkat farastanunk, mert igaz eleg melyseges dolgokat talalunk az teremtet vilagban-is, es az Isten ki jelentet akarattyaban, mellyekben mi magunkat gyakorolhattyuk.

Nemellyek azon-is tudakoznak hol lakot

lakot az Isten ez vilagnak teremtese elöt, ha ez vilag nem öröktül fogvan valo. Ezeknek meg felel Agoston Doctor lib. 3. contra Maximium. Az igaz Isten ugy mond ü magaban lakot, ü magaban lakik es ü magaban vagyon.

Nem kel nekünk az Istennek allattya felöl ugy gondolkodnunk mint az teremtet allatok felöl, kiknek vegek es bizonyos helyek vagyon, mert ü veghetetlen es bizonyos helyre nem szorittathatik: tahat akkor-is ot volt ahol mostan vagyon, mert az Isten ü maga mind az idö mind az hely. Mikeppen Tertullianus Doctor sol: *Deus ipse similiter ab aterno & locus & tempus & omnia.*

AZ NEGYEDIKRÖL.

Mi vegre teremtette Isten ez vilagot?

NOHA az Istennek tanacsanak fenki vegere nem mehet, mi okaert akart illyen draga es szep alkotmant teremteni, mind az altal az sent irasban ez felöl az mint tanitatunk, sükseg rola tudakoznunk. Mostan annak okaert tanitasnak

taſnak okaert nyoltz okat ſamlalom elő, mellyekert Iſten ez vilagot teremtötte, mellyekről megh kel minden napon az kereſtyen embernek emlekezni.

Az pogan böltſek azt montak, hogy az Iſten mindeneket az emberert teremtöt, az embert penig ű magaert, mely mondas noha nem mindeneſtűl fogvan hamis, mind az altal meg-is bővebben es nilvabban ſollyunk ez dologhoz.

I. Előſőr, azert teremtet az Iſten minden lathato es lathatatlan allatokat, es igen ſep rendel mindeneket az okaert helyheſtetet, hogy az ű nagy es meltoſagos főlſeget, dicsőſſeget, veghetetlen hatalmaſſagat, bűlcseſeget, irgalmaſſagat, igazſagat es jo voltat megh mutatna. Mert mikeppen az ats meſternek minden tudomanya es meſterſege az ű munkajabol tetzik megh. Azonkeppen az Iſten minemű legyen ez vilagnak teremteſe mutattya megh. Erről nilvan valo iraſok vadnak. Pſalmo 19. Az eghek prędikallyak az Iſtennek dicsőſſeget es az ű kezenek munkajat

kajat hirdeti ez vilag avagy az ki nyuitatot egh. Pſalm. 104. Dicsird en lelkem az Urat. En Uram Iſtenem, mely igen fel magaſtaltattal dicsőſſegben es ſepſegben fel öltöſtel, kőrnyűl vetettel vilagoſſaggal mint egy köntőſſel, es ki nyuitottad az eghet mint egy ſatort.

Az job hiſtoriajaban cap. 38. Az Iſten ű maga meg irja az ű nagy böltſeſeget, hatalmat, erejet, mellyet ez vilagnak teremteſeben ki jelentet. Hol valal mikor en az főldnek fundamentomat fel vetem, mond megh ha vagyon valami tudomanyod, kitſoda vőtte merteket, ha tudod mond megh micsoda fundamentomon allanak az ű oſlopi, erőſſeghi, kitſoda tötte le az ſeglet kővet, kitſoda vetét hatart az tengernek. Kitſoda zarlotta be űtet, hogy ne follyon? En űtet kőddel mint egy köntőſſel kőrnyűl vőttem, es ſötetſeggel homallyal be polaltam: En decretomot montam neki es ő aitajara zavart vettettem, hogy ki ne meheſſen.

Ez vilagnak ſepen teremteſe azert mind az Iſten dicsőſseget prędikallya. Mert ů az egheket fel vonta mint egy karpitot, azokat nappal, holdal, csillaggal meg ękeſitette, Az tegernek noha partya nintsẽ, de Iſtẽ hatart vetet es meg rekeſtette ůtet hogy az főldet el ne boritſa. Az embert azů kepere es haſonlatoſſagara teremtőtte, mint egy foldi Iſtent, es csuda bőltſeſſegevel es kegyelmevel minden draga ajandekaval megh ekeſſitőtte. Melyőn csudalkozik az ſent David Pſal. 8. es aſt mondgya: Micsoda az ember, hogy ů rola meg emlekeſtel, vagy az ember Fia. hogy ůtet megh latogatod es keveſſe tőtted kiſſebbe az Angyaloknal, dicsőſſeggel es tiſteſſeggel meg koronaſtad ůtet, Urra tőtted ůtet az te kezednek munkain, mindeneket neki laba ala vettőttel.

II. Maſodſor, azert teremtőtte az Iſten ez vilagot, es megh foghatatlan bőlcseſeggel rendelt, helyheſtetőt mindeneket, hogy az emberek ezekre nezven jutnanak az Iſtennek igaz eſmeretire, felelmere, ſerelmere, halaa-

halaadaſra es igazan valo tiſteletire.

Az Romai Antichriſtus aſt monta, hogy az faragot kepek az paraſt embereknek kőnyvők es enekek: Az ů papjai Barati, nema ebek lőttenek, mert az oktalan kepekre igazitottak az ſegeny kőſſeget, hoǵ azoktul tanullyanak. De az Jeremiaſ. 10. cap. es az Abakuk Propheta 2. reſeben, hitſagnak es hazugſagnak doctoranak, meſterenek nevezik az fele balvanjokat, kiket az Iſten az ů tőrvenjeben meg tilt, es kikről az ſent David aſt mondgya Pſal. 115: Haſonlatoſok legyenek az balvanyokhoz azok-is az kik azokban biznak. Ez vilagnak penig az ů teremteſe felől meltan mondhattyuk, hogy leǵen egy őrőkke valo Iſten, kinek bőltſeſege, hatalma, kegyelme es igazſaga, veghetetlen es meg merhetetlen leǵen. Noha penig az Iſtennek eſmereti az teremtesből az eſetnek utanna homaliobs, hogy nem mint az eſet előt, mind az altal moſt-is ez altal az embereket, az Iſten magok menthetetlenekke teſi, mert ez vilagnak illyen ſep alkotmanya uǵ mint kezen fogva viñe az embe-

embereket az Istennek esmeretire, hogy az ű okossagokban megh nem holondulnanak. Erről sol az szent Pal Rom. 1: Az mit az Isten felől kel tudni, nilvan vagyon az Poganokban-is, mert az Isten ű nekjek meg jelentötte. Mert az Isten lathatatlan dolgai mind hatalma, mind Istensege az teremtet allatokbol meg ismertetik, ezert hogy magokat ne menthessek: lasd meg, Actor. 14.

III. Harmadsor, Ezert teremtette Isten ez vilagot, hogy az emberekből maganak szent gyűlekőzetet, Ecclesiat valasztana es szedetne, mely altal az ű kegyelmenek dicsőssege mind örökke fel magasztaltatnek es tisztelteknek. Mert az Isten örök időtől fogvan az kegyelem edenit az Jesus Christusban el valasztotta, hogy azok szent es meg fegyhetetlen eletben jarjanak ű előtte, es azok altal az ű irgalmassaganak kazdagsaga mind örökke dicsirtessek, Eph. 1.

Hogy az Isten tanacsa veghez menne, embereket teremtet, kiket naponkent az Evangeliomnak es az Sacramento-

mentomoknak altala kűlső keppen, szent Lelektől belső keppen hy, hogy ű általok tiszteltessek es fel magasztaltatnek. Annak okaert mind az örök eletre valo valasztasunk es teremtetesűnk mind megh valtasunk, erre visznek minket, hogy az Jehovah Istennek kegyelme mi bennűnk es mi altalunk dicsirtessek, es hogy az mi Istenűnk előt szent eletben elyűnk, Eph. 1. 2.

IIII. Negyedsser, Hogy az harag edeniben az Isten az ű igassagat megh mutassa, mikoron azokat az bűnert meg rontya es örökke valo halalal meg bűnteti. Mert mikeppen az kegyelem edenit Isten azert valasztotta es teremtötte, hogy azokban irgalmassaga dicsirtessek: Azonkeppen azokat meg foghatatlan iteletiben azert vetötte meg, hogy igazsaganak dicsősseget megh mutassa. Erre nez az Salomon Prov. 16: mikoron ast mondgya: Az Isten mindeneket magaert teremtöt meg az Istentelen-is az gonos napra, az az, az karhozanak es bűntetesnek napjara: *Omnia propter seipsum fecit, etiam impium ad diem malum.*

Erről

Erről sol az Isten Exod. 9. Rom. 9. mikoron az Pharaho felől ast mondgya: Ez vegre emeltelek en fel Pharaho tegedet, hogy az en hatalmamat megh mutassam te benned, es hogy az en nevem es igasságom ez egesz földön hirdettessek. Annakokaert az kin akar könyörül, az kit akar meg kemenit.

A kik penig ebből akarjak vadolni az Istent, mint ha nem igazan cselekednek, azoknak ugyon ot megh felel az Apostol: sőt te ember kicsoda vagy ki az Isten ellen pattokss, responsalsz? Nemde mondgyae az fazek az fazakasnak miert csinaltal engemet illyen formara?

V. Ötödször, teremtet az Isten sok külömb külömb fele allatokat, hogy azokkal emberek elnenek etelekre, italokra, ruhazattyokra es egyeb szükségökre, hogy eletöket meg tartanak es az Istent dicsernek. Ennekokaert ezt irja az Moses Gene. 1. Hogy az Isten hatalmat es birodalmat adot az embernek minden allatokon, az földnek gyümölcsen, az viznek halain, az madarokon az

az földi oktalan allatokon. Psalmo 145: Mindeneknek szemei te read neznek, es te atz ű nekik eledelt alkolmatos időben. Hat az kik barom modra elnek, tobzodasra reszegsegre, az termeszet megh romlasara, Isten boszusagara az teremtet allatokkal, azok nem tudgyak az Isten teremtesenek veget es csellyat.

VI. Hatodszor, Hogy az Istennek teremtet allati sok dolgokban peldaink, es tükörink legyenek minekünk, mellyek az mi hivatalinkban valo vigyazasra es szorgalmatossagra fel serkentsenek. Az Salomon Proverb. 8: az reszt embereket az hangyakhoz küldi, hogy azoktul tanullyanak. Az Esaias cap. 1. Az Israel nepet ökörnel es szamarnal alab valonak mondgya lenni, kik az ű jaszlokat es urokat megh esmerik. Az jeremias cap. 8. ast mondgya: Bizonyara az estrag tudgya az ű el menesenek idejet, az Fetskek es az Daruak tudgyak mikoron kellyen haza jüni. De az en nepem nem tudgya az Jehovanak iteletit. Az Christus 16. az madarakat

lilio-

liliomokat tamaſztya elönkben, hogy azokból tanullyunk az Iſtennek gongya viſeleſe felöl.

VII. Hetedſer, az teremtet allatokat nem csak ezert adgya Iſten elönkben, hogy az mi ſemeinket gyönyörköttesſük benne, hanem azok nezeſevel az mennyei dolgokra es azokrol valo elmelkedeſre emellyük fel az mi lelki ſemeinket. Ennekokaert nagy gyakorta az iras az mennyei es örök eletre valo dolgokat az földi teremtöt allatokhoz haſonlittya.

Az jeſus Chriſtuſt az Malachias Propheta nevezi igazſagnak napjanak, Hat mikor az napot nevezed, azonnal emeld fel az te lelki ſemeidet, az igaz napra es Iſten Fiara, az ki az ü benne hivöknek vilagoſſaga, mikeppen ü maga aſt mongya, ſent Jan. 8. reſeben: En vagyok az vilagnak vilagoſſaga. Azon jeſus Chriſtus ü magat kenyernek nevezi, ſölö veſönek, joan. 6. ſölö tökenek joan. 15. utnak, aytonak. Azert valamikor ezekre neſ, eſedben juſſon az te lelkednek kenyere es itala, az ki taplal tegedet az halhatatlan eletre.

Az

Az ſent Lelket nevezi az iras viznek es tüznek, az ki minket megh mos, meg tiſtit es meg vilagoſit. Ez külſö allatokra nezven, gondolkodgyal az ür lelkeröl es az ü cselekedetiröl az kegyelem edeniben. Haſonlatoskeppen az anya-ſentegyhazat, mely ez vilagon vitezkedik, haſonlittya az habokhoz, az tengerhöz, az mezöhöz, mikeppen az Iſten igejet az draga gyöngyhez.

VIII. Nyoltzadſor, Hogy az teremtet allatok közzöl, az emberekhöz, nemellyek irgalmaſſagot, nemellyek igazſagot mutatnanak. Elöſör, mert ſok allatokban csudalatos eröket es haſnokat oltot be az Iſten, mind füvekben, mind fakban, mind kövekben, mind oktalan allatokban, mellyek altal ugy mint eſközz altal nagy betegſegekböl az embereket meg gyogyittya. Mikeppen az orvos Doctorok eſekben vöttek es naponkent erezzük.

Maſodſor, viſontag ſok allatok altal az Iſten az embereket bünteti, hogy az ü igazſaga ki teſſek, mikeppen az

Mosesnek Levit. 26. azt mondgya: Ha az en parancsolatimat megh nem tartyatok, bocsatok ti reatok fene beſtiakat, kik el puſtittyak földeteket. Deut. 28. 32. Amos 9. Num. 21. Ezen fenyegetesek vannak 4. Reg. 2. ver. 24. Ket medve negyven ket gyermeket öl meg, kik az Eliseust meg csufoltak vala. Mindenek azert az Isten dicsöſſegenek ſolgalnak. Kinek legyen dicsöſſeg es birodalom, mind örökkön örökke, Amen.

IX. PRÆDICATIO.

Summa.

Hany nap teremte Isten ez vilagot, es minden napon mit teremtet?

EZ egeſs vilagnak ſep alkotmanyat teremtette az Isten, es ſep rendel helyheſtette mint egy böltes ats meſter. Ennek okaert hogy az ü felſeges dicsöſege, hatalma, bölcseſege, irgalmaſſaga es igazſaga, az Angyaloktul es emberektül dicsirtetnek es fel magaſtaltatnek,

nek, mikeppen az felſö predikatioban megh mondok. De hogy inkab felſerkentene minket az ü csudalatos dolgainak nezeſere, nem egyzerſmind teremtette ez vilagot, hanem minden lathato es lathatatlan allatokat hat napon akart teremteni.

Agoſton doctor nem tudom micsoda iteletiböl azt alitotta, hog egzerſmind es eg ſem pillantasban teremtet az Isten mindeneket, es az hat napokat, melyröl az Moſes ſol, Allegoriara, lelki ertelemre vonta.

Az moſtani meg vakult Sidok kiket Rabinuſoknak hinak, viſontag azt irjak, hogy Isten ez vilagnak teremteſe elöt ſok idövel teremtette volt az Paradicsomot, az törveny ket tablajat, az igazakat es Iſraelt az Isten kiraly ſeket, az Jeruſalemet es az Meſſiaſt. De mind ezeknek bolondſagok ellen, allyunk az ſent iras melle, es az Moſes beſedenek hidgyuk, ki azt irja, hogy rend ſerint hat napon teremtet az Isten mindeneket, es az hetedik napon meg nyugot. Geneſ. 2. Exod. 20. Hogy penig az Istennek ha-

talmaſſagat es bölcseſeget inkab eßünkben veheſſuk, ez moſtani prędikatioban elo ſamlalom aßt, es meg magyarazom, mindenik napon mit teremtet az Iſten es micsoda rendel.

ELSŐ NAP.

Az elſő napnak munkajat az Moſes igy irja meg: Az kezdetben teremte az Elohim Iſten az mennyet es földet, az föld penig ůres es forma nekůl vala, es ſötetſeg vala az vizeken, es az urnak lelke taplallya vala az vizeket, es monda az Iſten, legyen vilagoſſag, es lőn vilagoſſag, es lata az Iſten, hogy jo volna, es meg valaſta az ſötetſeget az vilagoſſagtul, es neveze az Iſten az vilagoſſagot napnak, az ſötetſeget penig einek, es lőn az ei es az nap elſő nap. Ez igekben neg dolgokat kel eßünkben vennünk, mellyekkel az Iſten dicsőſſeget fel magaſtallyuk.

Előßőr, Hogy az Iſten az eghet es az földet ſemmiből ſak parancsolattyaval csodalatos hatalmaval teremtette. Mikoron penig aßt mondgya Moſes: hogy az kezdetben teremte az Elohim az eghes

eghet es az földet: Az eghen es földön ne ertſed az eghet es földet, ug mint moſtan latod, avagy mint annak utanna teremtetet, hanem ertſed az eghnek es az földnek első forma nekůl valo allattyat, mellyet az deakok Prima materianak mondanak. Mert mikeppen az ats meſter előßőr az haznak csak az kűveit avagy az fajat hordgya őßve, es az utan faragja es ekeſiti meg, mind addig mig az ů elmejeben el rendeltetet epületnek format ad. Azonkeppen az Iſten az eghnek es földnek forma nekůl valo allattyat, materiajat csinalta megh, es igy az utan hat napon el rendelt ſepen mindeneket.

Maſodßor az Moſes mondaſiban eßtkel eßünkben vennünk, hogy az elſő materiaja az eghnek es földnek ůres, forma nekůl valo es ſötet volt.

Az pogan bölcsek es kivaltkeppen az Poetak aßt mondottak, hogy ez prima materia őrőktůl fogvan volt. De az Moſes aßt mondgya, hogy aßt-is az kezdetben teremtette, az Iſten mikoron annak előtte ſemmi nem volna.

Harmadsor est-is vegyük essünkben, hogy ast mondgya az Moses, hogy az Isten lelke taplalta es meleggette az uyjonnan teremtet allatokat. Hasonlatossagot vesen az Moses az tikoktul, kik az tikmonyakat mind addig meleggetik mig ki kóltik, Mert az Urnak lelke igy tartotta es taplalta az teremtet allatokat hogy el ne romollyanak.

Ez penig meg erósiti az eretnékek ellen az §. Leleknek Istenseget, es óróktól fogvan valo letet. Istenseget ezert, mert igaz es termeset serint valo Isten à ki az teremtesben cselekedet, mikeppen Esa. 40 mondga: Kitsoda segitótte az teremtesbé az Jehova lelket. Órókke valosagat azert, mert az Urnak lelke az terétes elót is volt, melynek elótte az egy óóktul fogvan valo Istennel egyeb volt.

Negyedser az elsó napon teremte Isten az vilagossagot, es az sótetsegtul meg valasta. Mert noha az Isten még az elsó napon, az napot es holdot nem teremtette vala, mind az altal az uyonnan teremtet allatokban oly vilagossagot csinalt vala, hogy az nap kózót es ey kózót nilvan

nilvan valo kulómbseg esmertetnek. Ez cselekedettel penig az Isten az ú hatalmassagat akarta meg mutatni, hogy minden eskóz nekul vilagossagot solgaltathat valamikor akarja, mert minek elótte sem az nap sem az hold nem volna, annak elótte-is serezhetet vilagossagot.

De it est forgathatnad. Ha az Isten megh elsó napon teremtette az vilagossagot, hat az utan miert teremti az napot es holdot? Erre ast felellyük, hogy az mely vilagossagot az Isten elsó nap teremtet volt, nem fenlet oly nagy vilagossaggal mint az nap altal annak utanna: Hogy azert tókelletes lenne az vilagossag, az napot es holdot teremte, hogy ezek lennenek *vehicula lucis*, az az: az vilagossag ezekben takarodnek, es ezek hordoznak az vilagossagot minden teremtet allatokra.

MASODIK NAP.

Mit teremtet Isten masod Napon?

Az masodik napnak munkajat az Moses igy irja meg: Es monda az Isten: Legyen ki terjedes az vizeknek kózepótte, es valasza megh az vizeket az vi-

zektûl, es csinala az Iſten ki terjedeſt, es meg valaſta az vizeket, mellyek az terjedes felet vadnak, es ugy lön: Es hivi az Iſten az ki terjedeſt eghnek, es az eſtve es az reggel lön az maſodik nap. Ez igekben az Moſes az Iſtennek ket csudalatos dolgait tamaſtya elönkben, mellyeket maſod napon megh mutatot.

I. Elſö, az eghnek teremteſe az föld fölöt, mely çghet ki terjedeſnek nevez, mert aſt mint egy ſatort, vagy egy karpitot fel vonta fejünk fölet, es az földtûl fel emelte, hogy az földel öſve ne elegitteſſek. Mert akarta az Iſten ez egeſ vilagot ugy mint meg hataroznyi, azert az eghel környûl vöt mindeneket, hogy minden teremtet allatoknak, mint egy ladaja lenne, es küllyeb annal ſenki ne mehetne. De ez-is csudalatos es meg foghatatlan hatalmaſſaga az Iſtennek, hogy illyen nagy alkotmannak fundamentoma nintſen egyeb az Iſten igejenel, es ſüntelen forog az földet be lepven es foglalvan minden felöl, föllyûl es alol.

Az çghnek ſamairol az böltſ Doctorok di-

rok diſputalnak, mert nemellyek azt mondgyak, hogy csak egy çgh vagyon, melynek kûlömb kûlömb reſzei vadnak. De igazb azoknak ertelmek, kik azt mondgyak, hog töb egh vagyon egynel.

Elöſör, mert ugyan csak az emberi ſemnek lataſa-is, meg mutattya az Planetaknak es csillagoknak allaſokat, kik közzûl egyik fellyeb vagyon az maſiknal, mert az nap fellyeb vagyon az holdnal, az csillagok-is fellyeb vannak az napnal.

Maſodſor, Mert az iras gyakorta egheket nevez mint Eph. 4. aſt mondgya ſent Pal, hogy az Chriſtus fel ment minden egheknek felette. Az Salomon aſt monda az Iſten felöl, hog az egheknek ghei ûtet be nem foghattyak. Szent Pal-is aſt irja 2. Cor. 12: hogy û harmadik eghben ragattatot volt, es oly dolgokat hallot, mellyeket nem ſabad embernek megh mondani.

II. Maſod munkaja az Iſtennek, az maſodik napon az vizeknek megh valaſtaſa. Mert aſt irja Moſes, hogy az egh alat valo zizeket meg valaſtotta az egh

fölöt valo vizektül. Az földön hatta azert az vizeknek egyik reßet, es csudalatos bölcseßeggel rendelte, hogy az kicsin vizek mind az nagyokban follyanak, mind addig mig az tengerben be folynak. Az egyik reßet az egh felet rendelte az Iſten az ü csudalatos bölcseßege ßerint, mellyekröl ßol az David-is Pſal. 148. Ti vizek kik az egh felet vattok, dicsirjetek az Iſtent. Erröl-is az bölts embereknek nem egyarant valo ertelmek vagyon.

Micsoda vizek vannak az egh felet, mellyekröl az Urnak lelke ßol Moſoſnek altala?

Nemellyek ertik az mi fejünk felöt valo vizeket az eghen, kit az Deakok aërnek mondnak, mellyek az földet föllyül megh öntözik es ſiroſittyak. Mert ezeket-is Iſten az ü nagy hatalma ßerint fel emelte, noha az viz termeßet ßerint nehez allat, es akor bocsattya az földre mikor ü akarja. Ha Iſtẽ hatalmaval nem tartatnanak azok az vizek fejünk föltöt, az egeß földet el boritanak, mikeppen az

az özön viz meg mutattya. Nemellyek penig aßt mondgyak, hogy ugyan az egh nek tetejen rendelt az Iſten vizeket az ü hatalmaſſagaval. Mert az Moſes aßt irja, hogy megh valaßtotta az Iſten az egh alat valo vizeket az egh föltöt valo vizektül.

HARMADIK NAP.

Mit teremte az Iſten az harmadik napon?

Harmadik napnak munkajat az Moſes ezkeppen irja megh: Monda az Elohim Iſten: Gyüllyenek az vizek az egh alat egy helyre, hogy az ßaraz megh lattaſſek, es igy lön, es neveze az Iſten az ßaraßt földnek, az vizeknek penig ößve gyüleſet neveze tengernek, es lata az Iſten hogy jo volna, az utan monda az Iſten: Teremtſen az föld magot, oly füvet kinek magzo magva legyen, es gyümölts termö fat, à ki az ü neme ßerint gyumöltſet teremtſen, kiben benne legyen az ü magva, es igy lön. Ez igekben harom dolog irattatik meg, mellyeket az Iſten harmad napon az ü bölcseſegenek

es ha-

es hatalmaſſaganak mutatáſara ſép rendel teremtet.

1. Elſő, mert az vizeket csudalatoskeppen mind egy helyre gyűiti, mikoron annak előtte az egeſz földnek ſinen ſellel el oſlottanak volna, annak előtte az vizek az földet be boritottak vala, ugy annyra hogy az földnek ſemmi haſna nem volna, es az ſaros vizzel be borittatot víznel ſemmi egyeb nem lattatnek. De az felſeges Iſtennek hatalmas ereje megh tapaſtalhatokeppen ebben megh jelent, hogy az vizeket mind egy bizonyos helyre takaritotta be, tudni illik az tengerben, melyben az többi mind be folnak, ſőt az poganok is megh iſmertek ebben az Iſtennek csudalatos bőleſeſeget.

2. Előſőr, hogy nagy ſép rendel az vizek egymasban be folnak, egyik az maſikban ſakad mind addig mig az tengerben be ſallanak.

3. Maſodſor, hogy minek utanna őſſve gyűiteſte az vizeket, mint egy tőmlőtzben (Pſal. 33.) az tengernek hatart vetet, mellyet ſoha altal nem haghat, mert az tengernek ſemmi partya nincsen, es noha az föld ſinen vagyon mind az altal ſoha el nem borithattya es killyeb nem mehet az hatarnal, mellyet az Iſten egyſzer nekie az ű igejevel meg vetet. Erről ſol az Iſten Job 34. Kicsoda zarlotta be az tengernek aytait, nem de en vagyoke az ki meg rekeſztettem es zart vetettem neki. En montam eddig iűi ki, it allyanak meg az te ſebes habaid. Job. 20. Hatart vetet az Iſten az vizeknek, mellyek az földnek ſinen vannak, mind ejel es nappal. Pſal. 104. hatart vetettel te jehovah az vizeknek mellyet altal nem haghatnak, es az tengerből viſſa nem folynak, hogy az földet el boritſak.

3. Harmadſor, ezen dologban az Iſtennek kegyelmenek nagy gazdagſaga is meg tetzik az emberekhez ebben, hogy ű nekiek lako helyet ſerzet, az vizeket az földről le ſallitvan, ez vegre hogy ſaporodgyanak es az Urnak eſmeretire juſſanak, mikeppen Pal Apoſtol Act. 14. diſputal.

Sokat tudakoznak erről az bőltz emberek, hogy hoǵ fert illyen kicsin helire az vi-

az vizeknek ſokaſaga, ki annak előtte az egeſz földet el lepte es el boritotta vala: De nem ſükſeg ebben feletteb az mi okoſſaginkat bővitenünk, hanem előſőr juſſon eſzünkben az Iſtennek nag hatalmaſſaga, kinel ſemmi nincsen lehetetlen valamit akar.

Maſodſor eſt-is mondgyak az tudos emberek, hogy az vizek annak előtte vekonyabak voltanak es inkab el terjetenek az utan ugy mint megh ſürőttenek, hogy keves helyre el ferjenek.

Harmadſor, az földnek ſok völgyei es haſadeki marattanak, kikben az vizeknek nagy reſe takarodot.

Negyedſer, ez-is nilvan vagyon, hogy az földnek-is vadnak erei, mely erekben az vizek folnak, miképpen az forraſok es kutak meg mutattyak, kikben az föld alol nagy beüſeggel az vizek ki jünek.

Ötödſör, az folyo vizekben-is es kivaltkeppen az tengerben az vizeknek nagy reſe takarodot, melyről azok nagy tanubizonſagot tehetnek kik az tengereken jarnak. De minekünk főkeppen az Iſten-

az Iſteñek meg foghatatlan es meg merhetetlen hatalmaſsagara kel neznünk.

II. Maſod csudalatos hatalmas dolga az Iſtennek az harmadik napon valo teremtesben ez, hogy az földet, ki termeſet ſerint igen nehez, minden fundamentom nekül az eghen ugy csinalta hogy mind örökke meg allyon es ſoha meg ne indullyon, mert az egh az földet kőrnyül vötte mind alol föllyül, nem külömben mint ha egy almat függeſtenel fel egy boltban, es igy az egh közöt az föld megh indulhatatlankeppen erőſſen al. Job 38. Hol valal mikor ez földnek fundamentomit fel vetnem, kitſoda merte megh ütet? mond megh micsoda oſlopon al. Pſal. 69. Az földnek kerekſeget meg erőſſitötte, hogy meg ne mozdullyon, innen mondgyak az Deakok *Terra pilæ ſimilis nullo fulcimine nixa.*

III. Harmadik munkaja az Iſtennek az harmad napon, az egeſz földnek megh ekeſitese, füvekkel es ſok külömb külömb termő fakkal, melyben harom dolgot kel kivaltkepen eſzünkben veñünk.

Elſőt

Elsőt az Istennek hatalmasságat, mely minden eskőz nekűl valamikor akar szabadon mindent cselekedhetik. Mostan az fűveket vetemenjeket termő fakat az napnak melegsége altal taplal es eltet az Isten, es azokat eghi harmatokkal öntözi, hogy ki ne szaradgyanak, de az elsső teremtesben męg, sem az napot, sem az holdot nem teremtette vala, mikoron az főldet minden szep viragokkal, fakkal, fűvekkel meg ekesite, hoģ az ő csudalatos hatalma ki tessek.

2. Masod dolog ez, hogy az emberekhez valo nagy szerelmet es gondviseleset az Istennek, esűnkben vegyűk es megh bőcsűllyűk. Nem teremtette vala męg az embert, hanem az hatodik napon teremte, mind az altal annak előtte nem csak lako hailekot csinal Isten nekie, hanem eledelre valo minden szep hasznos allatokat-is teremt. Hat mit ketelkedűnk az Istennek rolunk valo providentiajaban, kinek gondgya volt reank męg minek előtte az Adamot nem teremtette vala.

3. Harmadik dolgot est vegyűk esűnkben

ben, hogy mostan-is az fűveknek es faknak termese csak az Istennek aldasan fűg, az ki az elsső teremtesben az nevekedesre es szaporodasra valo erőt atta.

NEGYEDIK NAP.

Mit teremtet Isten az negyedik napon?

Moses az negyedik napnak munkajat illyen igekkel irja megh: Legyenek vilagosito szerszamok, lampasok az egekben, hoģ meg valasak az napot az eitűl, es legyenek jegyei az időnek, napoknak es estendőnek, es akkeppen lőn. Es teremte az Isten ket nagy vilagosito szerszamot, az egyiket nagyobban, hogy az napon uralkodgyek, az massikat kisebben, mely eyel uralkodgyek. Annak felette az csillagokat-is, es helyheztete az Isten azokat az ęgheknek ki terjedesen es lata, hoģ igen jo volna. Hoģ ezekben-is az Istennek csudalatos bőlcseseget es hatalmasságat hasonnal esűnkben vehessűk, ket dolgot vegyűk ittis esűnkben Először.

Miert teremtette az Isten az Napot es Holdot?

Soha az termeßetnek Istene semmit ok nekül nem tselekedet, azert az teremtesben-is bizonyos vegre nezet az bölts ats mester, tudni illik: az ů dicsösegenek meg mutatasara es az embereknek haßnara. De hogy nilvabban eßünkben vehessük, rend ßerint hat haßnat ßamlalom elö, mellyert Isten az Napot es holdot teremtette.

Elsö haßna es vege ez, Hogy vilagosito ßerßamok legyenek. Az Nap meg vilagositsa az reggelt, az Hold penig az etzakat, az embereknek ßüksegekre, mikeppen erröl az Moses nilvan emlekezik. Mert noha meg az elsö napon teremtötte vala Isten az vilagossagot az teremtet allatokban, mind az altal az napnak es holdnak kelletek teremtetni, hogy az elöbbi vilagossag fenjesb es tökelletesb lenne.

Masod haßna ez, Hogy az nap közöt es az ey közöt nilvan valo külömbseg legyen, Mert az vilogosito Nap reggelt

gelt es napot ßerez, az Hold penig etzakat. Ez külömbseget penig az Isten kegelmessegeböl rendelte az embereknek haßnokra, hogy az napon munkalkodgyanak. Soha semmi allat ez földön az ßüntelen munkat el nem ßenvedheti, mikeppen az pogan Poëta monta:

Quot caret alterna requie durabile non est.

Azert az munkara az napot engette, az nyugodalomra az eyet. Mikeppen ßepen tanit az ßent David Psal. 104. Teremtette az jehovah az holdot az napoknak meg valaßtasara, es az hold tudgya mikor el nyugßik, sötetseget csinal es uy leßen. Akkor ki jarnak az erdöknek minden vadai, az Oroßlanok orditvan keresnek eledelt, fel tamad az Nap es az ů barlangyokban vißa ternek. Az ember penig ki megyen az ů munkajara es munkalkodik mind estveig.

Harmad haßna ez, Hogy az Napnak es Holdnak külömb termeßetivel az Isten minden teremtet allatokat eltesse, tartsa es taplallya. Az Nap az ů termeßetiben melegit es ßarazt. Az Hold penig hivesit es nedvesit, hogy az csudalatos

 tem-

temperamentomval ellyenek minden teremtet allatok. Mikeppen azert az Iſten az Eſtendőknek reſzeit bőltſen rendelte, hogy ne csak Nyar es Tęl legyen, mert ha az meleg nyar utan hideg tęl kővetkőzik, minden allatok meg halnanak: Viſſontag ha az hideg tęl utan hertelen valo meleg lenne es heuſegh, ſemmi allat az hertelen valo valtozaſt el nem ſenvedhetne. Azonkeppen az napnak meleget az holdnak hiveſſegevel, az napnak ſaraz voltat az holdnak nedveſſegevel temperalta.

Negyedik haſna ez, hogy az Napnak es Holdnak ſolgalattyok altal az főldet meg elegyitſe, es minden termő gyűmőlcſőket nevellyen es meg erlellyen. Igy ſol az Iſten Oſeę. 2. Aſt mondgya az jehova, az napokban en meg halgatom az ęgheket, es azok meg halgattyak az főldet, es ez főld meg halgattya az gabonat, bort es olayt, es ezek megh halgattyak az Iſraelt. Noha azert az fő gond viſelő es taplalo az Iſten ű maga, de az ęgheknek, Napnak, Holdnak ſolgalattyokval ęgakorta ſokot elni az emberek nek taplalaſokra.

Ötődik haſna, Hogy az Napnak es Holdnak forgaſa eſtendőt, holnapot es napot ſerezzen, mely nekűl az embereknek eletők ſemmikeppen megh nem maradhat. Az Nap azert az Iſtennek rendeleſeből minden napon nap tamadaſtul fogvan nap nyugatig eģ napot ſerez. Az Hold penig egy holnapot. Viſſontag az Nap viſſa-is forog nap nyugatrol nap tamadatra, mellyel eſtendőt ſerez.

Hatodik haſna, Hogy az Nap es az Hold Iſtentűl ſereztetet jegyek legyenek. Előſőr, mert az Napnak es Holdnak allapattyabol gyakorta az emberek jővendő dologrol iteletet teſnek. Mikeppen az Chriſtus Matth. 16. mondgya: Hypokritak, az eghnek allaſat megh tugyatok itelni, mert aſt mondgyatok; az egh vereslik, azert aſalſag leſen. Maſodſor, mert az Napnak es Holdnak fogyatkozaſa mindenkoron valami jővendő dolgot mutat. Harmadſor, mert az Napnak es Holdnak fogyatkozaſa az jővendő itelet napjat-is megh mutattya, az Chriſtus tanitaſa ſerint, Luc. 21.

Masodsor, az embernek gonoß vagy jo serencses allapattya, az napnak, holdnak es csillagoknak jarasatul fûg valami reßben. Jollehet nagy sok emberek, męg az Anyasent-egyhazban-is az Eghnek, Napnak, Holdnak, es csillagoknak forgasanak tulaidonittyak, mind az embereknek jo es gonoß serencses allapattyokat: mind az altal az Isten lelke azoknak hamis ertelmeket nilvan meg hamisittya.

Lassuk meg azert rövideden ezek mit cselekedhetnek es mit nem, mind az emberekben mind egyeb allatokban. Elösör ez fundamentomot vessük fel, hogy az embernek sem fogontatasa, sem sületese, sem elete, sem cselekedeti, sem halala, nem al az eghnek forgasan, hanem az Istennek gondgya viselesen, kinel hajuk sala-is megh vagyon samlaltatvan. Szent Mathenal 10. reßeben. Hat merö balvanyozas azoknak tulaidonitani az embereknek eletinek valami jo avagy gonoß serencses allapattyat.

Masodsor, ez fundamentombol ezis ki sarmazik, hogy sem az jora, sem az gonoßra

gonoßra valo hailas az emberekben, az Eghnek, Napnak, Holdnak es csillagoknak forgasaban nem fûg. Mert ekkeppen sem az Isten tißteßege helyen nem maradna, sem igaz biro nem lehetne, ha ez csillagok altal keßerittetnenek az emberek az gonossagra. Nagy sokan ast mondgyak es igy solnak, ez ember jo csillag alat sülettetet, mert jo egesßege vagyon, kazdag bölts, hol hat az Isten kegyelme es gondviseleße? Ez ember gonoß haborgo, mert az Saturnus alat sületet, es igy az emberek latorsagat akarnak az Istenre kenni.

Harmadsor, ez-is nilvan vagyon, hogy sem beüseget, sem dragasagot nem kel az egheknek, Planetaknak es csillagok jarasanak tulaidonitani, mint az poganok cselekednek. Mert ezek-is az Isten kezeben vadnak, es ü oda haitya az hova akarja. Amos Prophetanal 3. reßeben: Az eghseg Istennek iteletinek ostora, azonkeppen az dögh halal: az beüseg Isten kegyelmenek aldasa, es mind az kettövel hiy az Pœnitentiara.

Negyedſer, ſokkal nagyob bolondſag az embernek jövendö allapattyarol az eghnek forgaſabol es csillagokbol iteletet tenni, Mikeppen az Mathematikuſok cselekednek, kik jövendöt mondanak nagy vakmerökeppen, Fejedelmeknek eletek es halalok felöl, mely dolog az Iſtennek igejenek ellene valo balvany imadas.

Ötödſör, az Napnak, Holdnak es csillagoknak fogyatkozaſokban-is, nem kel az kereſtyen embereknek azoktul poganok modgya ſerint felnitmert azokat Iſten hordozza. Azert mondgya az Jeremias Propheta 10. reſeben: Az poganok utan ne jarjatok, es az eghnek jegyeitül ne fellyetek.

Hatodſor, mind ezekböl meg tetzik, hogy az Nap es Hold az csillagokkal egyetemben, csak eſközök, mellyek ü magoktul ſemmit nem cselekedhetnek, hanem Iſtentül hordoſtatnak. Mert az Iſten az prima cauſa es ü az gondviſelö, kinek akarattya nekül es tanatſa nekül ſemmi nem lehet. Ezert mondgya Eſaiaſnal 45. reſeben, Hogy az eghet ü teremtötte

tötte, es minden ſereginek ü parantſol. Az meniben azert az eghnek ſeregi ſolgalnak, az napnak, holdnapnak, eſtendönek megh valaſtaſara, az mint az Moſes ſol: Nyarnak, Telnek, öſznek, Tavaſznak ſörzeſere, eſſönek es aſalſagnak megh mutataſara, nem kel azokat megh utalnunk. De az embereknek jo es gonoſ ſerencsejeket, ehſeget, dragaſagot, beüſeget azoknak tulaidonitani nem jo dolog, mert ezeket Iſten cselekedi, es ü magoktul azok ſemmit nem cselekedhetnek, ſöt meg az eſſönek es aſalſagnak-is ſörzöje az Iſten, azok penig csak jegyei, mikeppen ſok iraſok megh mutattyak. Eſa. 42. Amos 4. Act. 17. Job. 57.

ÖTÖDIK NAP.

Mit teremte az Iſten az ötödik napon?

Meg irja Moſes az ötödik napnak munkajat-is illyen igekkel: Monda az Iſten: Forryanak az vizek elö repeſö allatot, es Madarat az ki röpöſſen az föld fölöt az eghnek ſinen. Annak fölötte teremte az Iſten nagy Czet halakat es

minden elő es mozgo allatot az ű neme ſerint, es minden ſarnyas allatot az ű neme ſerint, es lata az Iſten hogy jo volna, es meg alda az Iſten azokat eſt mondvan: Gyümölcsözzetek es ſaporodgyatok es toltſetek be az vizeket az tengerekben, es az repöſő allat ſaporodgyek ez föld ſinen. Mikeppen azert az Iſten negyedik napon az ęghnek ekeſſeget teremte, tudni illik, az Napot Holdot az tőb planetakkal es csillagokkal egyetemben: Azonkeppen az ötődik napon az viznek ekeſſeget teremte az Iſten az madarakkal egyetemben. Melyben viſontag az emberi nemzethez valo ſerelme tetzik meg, hogy męg annak előtte taplalaſra valo allatokat ſerez, minek előtte ůtet teremtene. Ebben penig imez negy dolgot kel rővideden eſſűnkben vennűnk.

Előſőr, Az Iſtennek mindenhato hatalmaſſagat, hogy mind az halakat, mind az madarakat az vizből teremti. Ennek okaert innen vagyon, hogy ſok dologban vagyon haſonlatoſſag az halak közőt es az madarak közőt. Az madarak

darak-is nagyob reſre örűlnek az viznek, mint az halak. Annak főlőtte az eghen ki termeſet ſerint nedves, ſebeſſen repűlnek, mint az halak ſebeſſek az vizben.

Maſodſor, Erről-is bizonſagot teſſen az Moſes, hogy az halaknak es madaraknak ſaporodaſok Iſten aldaſabol vagyon, mert azokat nem csak teremti egyſzer, hanem megh is parantſollya, hogy ſaporodgyanak. Mikeppen azert az ſaporodas Iſtennek aldaſa: Azonkeppen azoknak megh fogyatkozaſa Iſtennek atka. Lasd meg Oſe. 4.

Harmadſor, Ezt-is nem kel el feleitenűnk, hogy az mely Iſten az nagy Czet halakat, Saskeſelyűket, Griph madarakt teremtet', azon Iſten teremtette az kitſin verebeket es az apro halakat. Ha penig ezekre-is nagy ſorgalmatos gondgya vagyon, hogy csak egyis el nem eshetik az mi Attyank akarattya nekűl: hat mi reank ſokkal nagyob gondviſeleſe vagyon Matth. 10.

Negyedſer, neha ezek közzűl ſokak lattatnak veſedelmeſeknek es artalmaſoknak,

ſoknak, mind az altal nilvan irja az Moſes, hogy ezek jok, tudni illik: mert ezekben-is az Iſten hatalma, es bôltſeſege nilvan meg mutattatik.

HATODIK NAP.

Mit teremtet Iſten az hatodik napon?

Az hatodik napnak munkajat az Moſes ezkeppen irja meg: Es monda az Iſten: Hozzon ki az fôld elô lelkes allatot az û neme ſerint, barmot es maſo allatot es fôldi beſtiat az û neme ſerint, es ugy leſen vala. Es teremte az Iſten fôldi beſtiat az û neme ſerint, es barmot az û neme ſerint, es valami az fôldôn csuſ az û neme ſerent, es latta hogy jo volna. Es monda az Iſten: Teremtſünk embert az mi kepünkre az mi haſonlatoſſagunk ſerint, es uralkodgyek az tengernek halan, es az eghnek madaran, es az barmokon es az egeſ fôldôn.

Ez igekben megh mutattya az Moſes hogy az hatodik napon ket dolgot cſelekedet fôkeppen az Iſten: Elôſôr, mert

mert az napon teremte az fôldôn levô oktalan allatokat, mellyeket harom reſre oſzt, mikeppen lattyuk, hogy ez harom fele oktalan allatok vadnak ez fôldôn.

Elſô rendben vadnak az oktalan fene Beſtiak: Tygris, Oroſlan, Parduſ, Medve, Farkas es ezekhez haſonlok. Maſod rendben vadnak azok, mellyek fûvet es ſenat eſnek, mint az ôkôr, Szamar, Szarvas, Bial. Harmad rendben azok vannak, mellyek az fôldôn csuſnak es maſnak, mellyek kôziben ſamlaltatnak az fôldôn repeſô allatok-is, mint az mehek, ſaskak, es egyebek ezekhez haſonlok. Rôvideden aſt akarja Moſes hogy minden fele oktalan es okos allatokat az Iſten teremtet, hogy azokban az û hatalmat, Iſteni erejet, bôloſeſeget, igazſagat es irgalmaſſagat meg mutaſſa.

Maſodſor, hatodik napon teremti az Iſten az Adamot, kinek teremteſeben nagy ſok dolgokat tamaſt elônkben az Urnak lelke az Moſeſnek altala. Elôſôr mert tanatſot tart az embernek teremteſe felôl, hogy meg mutaſſa, hogy vala-

valamellyeket még ez ideig teremtet, mind azoknal bőcsűletesb az ember, es egyebeket az emberert teremtet, kiből az emberekhez szerelme es gondviselese világossan ki tetzik.

Masodsor, Mert az szent Haromsagnak nyilvan valo ki jelentese az embernek teremtesében ki tetzik, mikoron ast mondgya: Teremtsünk embert az mi képünkre es abrazatunkra. Mert neha az mondast mind az meg vakult Sidok, mind az reghi es mostani eretnekek sokkeppen magyaraztanak, mind azaltal ez fundamentomot fel nem bonthattyak, hogy az igaz Isten az Attya legyen az ű szent Fiaval es szent Lelekkel egyetemben, ki minden teremtet allatoknak es azok közöt az embereknek-is teremtője.

Harmadsor, mert meg jelenti az embernek nagy meltosagat mikoron ast mondgya, hogy az ű kepere es hasonlatossagara teremte, mely mondason micsodat ertsen, ennek utanna meg magyarazzuk.

Negyed-

Negyedser, Meg jelenti, hogy az ember kettőből al, testből es lelekből: Teste az földből teremtetet, Lelket az Istē futta bele. Ugyan azon napon teremti az Isten az asszonyallatot-is az Evat, hog az Adamnak segitő tarsa lenne, almot bocsatot az Jehovah Adamra, es el alut, es az ű csontyai közzül eggyet ki vőt, annak helyet hussal be töltven, es eppitötte az Jehovah abbol az csontbol, mellyet az Adambol ki vőt vala az asszonyallatot, es vitte ast az embernek.

HETEDIK NAP.

Az Hetedik napon meg nyugosik, azaz, meg sűnik az ű teremtesetűl, kinek emlekezetire az Szombatot, az az, az nyugodalomnak napjat parancsolta Isten az ű nepenek meg szentelni. Exod. 20. Az igaz Jehovah Istennek ki az ű hatalmas karjanak erejenek altala, minden lathato es lathatatlan allatokat teremtet, legyen dicsősseg, tisztesseg es birodalom, most es mind

örökke, Amen.

Prę-

X. PRÆDICATIO.

Summa.

Az jo Angyalokrol.

AZ iras az Istennek minden teremtet allattyat ket refre ostja: lathatatlan es lathatova. Az lathatatlanokon erti az Angyalokat, az Lelkeket, es valamellyek az mennyegben az embereknek semek elől el reitettenek. Az lathatokon erti az embereket es minden egyeb allatokat, mellyeket az embernek semei eleiben vetet az Isten. Jollehet penig közönsegeskeppen solank az Istennek hat napon valo munkajarol, mind azaltal, hogy az Isten hatalmanak es böltsesegenek gazdagsaga nilvabban ki tessek, ez mostani prędikationkban annakokaert solok az jo angyalok felől illyen rendel.

I. Elöször ezt magyarazom meg, mitsoda nevezetekkel hija azokat az szent iras.

II. Masodszor, kitsoda teremtette azokat.

III. Harmadszor, mitsoda tisztek legyen az Angyaloknak

Negyed-

IIII. Negyedszer, vagyone tulaydon Angyala minden orszagnak, Varasoknak, tartomanyoknak es embereknek.

V. Ötödször, szabade azokat Isteni tisztelettel tisztelni.

VI. Hatodszor, igaze azoknak ertelmek, kik azt mongyak, hogy az Angyalok csak az emberben valo jo indulatok, Isten aldasa es gond viselese.

AZ ELSÖRÖL.

Hany nevek vagyon az Angyaloknak az irasban?

AZ jo Angyalokon az iras nem egyebet ert, hanem az mennyei, lelkeket, kiket az Isten bizonyos idöben az ü karjanak erejevel teremtet, hogy az ü dicsöseget mind örökke dicserjek es fel magastallyak, es az anyaszent-egyhazban solgalo lelkek lennenek, mikoron az solgalatra üket Isten bocsatnaja. Jollehet penig ezek Isten solgai es az fölseges Istennek birodalma ala vettettenek, mind az altal az ü tisztekről, sok, nagy es meltosagos nevekkel ekesiti meg az iras azert az tisztert, melyre Isten üket

valaſtotta es rendelte az ũ bõlts tanatſa ſerint.

I. Elõſõr, Azert neveztetnek angyaloknak, az az, kõveteknek. Mert az Gõrõgõk es Deakok az kõveteket Angeluſoknak ſoktak hini. Az angyal azert mint Agoſton doctor-is tanit, nem termeſetnek, hanem tiſtnek neve, mert termeſetekben mennyei, lelki allatok, tiſtekben Angyaloknak neveztetnek. Ezert hivattatnak penig illyen nevel, Mert, mind az Eccleſianak es ennek tagjainak meg oltalmazaſaban, mind az õrdõg orſaga ellen valo viaskodasbã, es az Iſtenteleneknek-is megh bũnteteſeben, ezeknek munkajaval Iſten gyakorta el.

II. Maſodſor, Neveſtetnek ſeregeknek. Mert mikeppen az vitezek az fejedelmet kõrnyũl veſik es meg ekeſitik: azonkeppen ezek az Iſtennek ortzaja elõt allanak mindenkoron es udvarolnak ũ neki, es minden parancsolattyat keſek be tõlteni: Erre nez az Daniel cap. 7. mikoron aſt mondgya, hogy az Iſten ſeki elõt latot allani ezerſer valo ezert, es tizſer valo ſaz ezer angyalokat.

III. Harmadſor, hivattatnak erõknek, hatalmaſſagoknak es uraſagoknak. Mikeppen S. Pal Col. 1. aſt irja, hog mind az fejedelemſegek, mind hatalmaſſagok, mind uraſagok az Iſtennek Fianak altala teremtettenek. Erõknek azert mert az Iſten az ũ nagy hatalmaſſagat es erejet ezek altal nagy gyakorta ki jelenti. Ilykeppen Eſa. 37. az Sennacherib hadaban egy angyala altal ſaz nyoltzvan õt ezer embert vagata le. Ugan ezen okaert neveſtetnek fejedelemſegeknek es uraſagoknak, mert az Iſten az ũ hatalmaſſagat es erejet ezek altal ſolgaltattya ki, mind az joknak meg oltalmazaſaban, mind az gonoſoknak meg bũnteteſeben.

IV. Negyedſer, neveſtetnek Iſtenek Gen. 18. Joa. 5. Heb. 8. Mert az Iſtenek tiſtit viſelik az anyaſent-egyhaznak meg oltalmazaſaban, hitetleneknek meg rontaſaban. Annak fõlõtte mert az Iſten kepere teremtettenek, kik az ſentſeggel, igazſaggal, artatlanſaggal az Iſtentũl fel õltõſtettenek es ekeſittettenek.

V. Õtõdſer, hivattatnak Seraphinoknak Eſa. 6. az az, tũzes lelki allatoknak,

kivaltkeppen harom okaert. Elõször, mert mint az sen, sebesek, es gyorsak, es mindenkoron kesek az Istennek folgalattyara, mint az sebes langok. Masodsor, mert tistak es minden makula nekûl valok, mint az szen, az ki megh proballya es meg tistittya az aranyat es az ezûstõt. Harmadsor, mert mindenkoron gerjedeznek Istení felelemmel es seretettel kik sûntelen dicsirik az Istent, es az û nevet magastallyak.

Hatodsor, nevezetnek folgalo lelkeknek, Hebreor. 1. Mert az Angyalok Istennek folgai, kik mindenkoron kesek azoknak el kõveteſere, valamellyek re Isten ûket el kûldi. Errõl sok peldank vagyon az irasban, mellyek közzûl egynehanyat ezennel elõ samlalok.

AZ MASODIKROL.

Kitsoda teremtette az Angyalokat?

VOltanak az Apostolok ideje utan hamis tudomanyu emberek, kik az Angyalokat õrõkke valoknak mondottak lenni, es az kik ast montak, hogy ez vi-

ez vilag is azok altal teremtetet, sõt ez tudomanyhoz igen közel jarult David Ferentz, es olas Blandrata, kik az û könyvökben est vallyak, hogy az Angyalok teremtettek ez vilagot, es hogy ezekkel tanatskozot Isten mikoron est monta: Teremtsünk embert az mi képünkre es hasonlatossagunkra. De ez undok tudomany ellen tanullyuk meg, hogy az Angyalok kik folgalo lelkeknek neveztetnek, bizonyos idõben az õrõkke valo Jehovah Istentûl teremtettenek, es hogy azoknak bizonyos kezdetek vagyon. Errõl bizonsagot tesen az sent David Psal. 104. mellyet elõ hoz sent Pal Heb. 1. mikoron igy sol: Az Isten teremte az Lelki allatokat, hogy Angyalok avagy kõvetek legyenek. Azonkeppen Psal. 140. Dicsirjetek az Istent minden û Angyali, dicsirjetek ûtet minden û seregi, dicsirjetek ûtet Nap es Hold, dicsirjetek ûtet egheknek eghei, dicsirjetek az Urnak nevet, mert û parantsolt, es ugy teremtõttenek mindenek. Ez igekben nilvan meg mutattya az David, hogy az tõb teremtet

allatokval egyetemben az angyalok-is teremtettenek. De az ſent Pal mind ezőknel nilvabban ſol Col.1. mikoron azt mondgya: Az Jeſus Chriſtus az lathatatlan Iſtennek kepe: minden teremtet allatoknak elsô ſûlôtte. Mert û altala teremtôttenek minden lathato es lathatatlan allatok, akar uraſagok, akar fejedelemſegek, akar birodalmok, mindenek û altala teremtettenek, es û benne allanak, es û mindeneknek elôtte, holot minden ketſeg nekûl az Angyalok teremteſet, az Iſten Fianak nilvan tulaidonittya.

Micsoda idôben penig es hanyad napon teremtette az Iſten az Angyalokat, ſohult az ſent iras meg nem mutattya. Nemellyek ez ertelemben vannak, hogy meg az menynek es fôldnek teremteſe elôt formalta az Iſten azokat. Es ez ertelemben vagyon Gregorius Nazianzenus, Hieronymus es Damaſcenus, de az û iteleteket ſemmi iraſſal meg nem bizonittyak. Szent Agoſton es Epiphanius nilvan irjak, hogy az ſent irasban ſemmi bizonyos dolog nints erôl.

Nem

Nê kel penig az û maga fejetûl ſenkinek iras kivûl bôleselkedni. Mind az altal nagyob reſre az bôlts emberek ez ertelemben vannak, hogy az Iſten az angyalokat elsô nap teremtette az vilagoſſaggal eggyût, kirôl ez elôt valo prędikatioban ſolank. Noha penig mind ez ertelmek csak velekedesbôl vannak, es ſemmi bizonyos iraſſal megh nem erôſſittetnek. Mind az altal az Jobnal capite 18. az Iſten megh mutattya, hogy az Angyalokat elôb teremtôtte az embereknel, mikor igy ſol: Kicsoda vetet oſlopot alaja, kicsoda bocsatta le az ſeglet kôvet, mikoron engemet az reggeli csillagok dicsernenek, es ôrvendôznek az Iſtennek Fiai? Mikeppen penig hogy az Iſten el titkolta az Angyaloknak teremteſenek napjat, azonkeppen aſt-is ki nem jelentôtte, miból es mi modon teremtôtte azokat, mert azoknak tudaſa az mi idvôſſegûnkre nem haſnalt volna.

AZ HARMADIK ROL.

Mitſoda tiſtek vagyon az Angyaloknak?

MIkoron az Szent Pal Hebr.1: az Angyalokrol ſol, rövideden minden tiſteket elönkben ſamlallya, hogy ſolgálo Lelkek legyenek, kik ki bocsattatnak az Iſtentül az ſenteknek oltalmazáſokra. Fö es elſö tiſtek azert az Angyaloknak ez, hogy az Iſten parantſolattyara ſolgallyanak az anyaſzentegyházban az valaſztottaknak. De hogy nyilvabban meg ertheſſük, rend ſerint hat tiſteket ſamlalom elö.

Elſö tiſtek azert mire Iſten ezeket teremtette ez, hogy az Iſten elöt legyenek mindenkoron, es az ü kegyelmet, igaſſagat, hatalmaſſagat, böltſeſeget dicſirjek es fel magaſtallyak. Ezert mongya az Eſaias cap:6. Hogy latta az ſeregeknek Urat ülni az ü ſekiben, es az Seraphin angyalok környül allottak es eſt kialtottak: Szent, Szent, Szent az Seregeknek Ura Iſtene. Ezenkeppen Luc.2: mikoron az Chriſtus teſtben ſülettetnek, aſt kialtyak vala: Dicsöſeg az magaſſagban az Iſtennek, es ez földön bekeſegh.

Maſodik tiſtek ez, hogy mindenkoron az Iſtennek ſine elöt allyanak, es kefek legyenek az ſolgalatra mellyekre üket az Iſten bocsattya. Iſtennek követi azert az ſent angyalok, kik az Iſtennek akaratryat le hozzak, es meg mondgyak az embereknek. Ezenkeppen külde Iſten angyalt az Agarhoz, hogy az Sara elöt el ne fuſſon. Gen.16: Az Manuehoz az Samſon attyahoz. Jud. 13: az Zakariashoz es az ſüz Mariához Luc.2. Effele peldákkal rakva az egez ſent iras.

Harmadik tiſtek ez, hogy az gonoſz angyalok ellen hadakozzonak, az Iſtennek erejevel azokat meg gyözzek: mert az Satan az Iſtennek es az anyaſzentegyhaznak nyilvan valo ellenſege, ki mint az ſivo Oroſlany kerüli az hiveket, hogy azokat be nyellye. De viſontag az ſent Angyalok azoknak tanatſokat, igyekezeteket es cſelekedeteket meg keſlelik, es fel bontyak az menire az Iſten engedi. Az Job 1. cap. aſt mondgya az ſent iras, hogy az Iſten fiai közöt az Satan-is jelen volt. Az judas Apoſtol az ü leveleben aſt mondgya, hogy az Michael Archangyal hadakozot az Satannal az Moſes teſte felöl.

Negyedik tiſtek, hogy Iſten parancsolattyabol az hivek mellet vigyazzanak, azokat batoritſak, vigaſtallyak es az nyomoruſagokbol meg ſabaditſak. Ezkepen ſabadittya meg az Urnak Angyala az Petert az Herodes tömlötzeböl, Actor. 12. Igy vigaſtallya az Palt az Urnak Angyala Corinthusban, Actor. 18. Azert mondgya az ſent David Pſal. 34. Az jehova Angyali tabort jarnak azok környül, kik ütet felik, es meg ſabadittyak azokat. Azonkepen Pſal. 91: Az ü angyalinak parancsolt te felöled, hogy meg örizzenek tegedet minden utaidban, es kezekben hordozzanak tegedet, hoǵ valamikepen meg ne üſſed az te labaidat az küben. Igy ſol az Iſten az Moſeſnek Exod. 39. Im en el küldöm az en Angyalomat az te ortzad elöt, hogy meg örizzen teged az uton, es vigyen az földre, mellyet en meg keſitöttem. Az Eliſeus hiſtoriajaban ſep pelda vaǵon 2. Reg. 6. laſd meg. Azonkeppen Gen. 24.

Ötödik tiſtek, hogy az Iſtennek igaſſaganak es boſſu allo iteletinek ſolgai legyenek az harag edeninek meg bünte-

teſe-

teſebē. Az Aſsyriabeli Kiraly Señacherib hadaban egy angyal 185000. embert vaga le, 2. Reg. 19. Mikoron David megh ſamlalta volna az nepet, Iſten angyala altal 70000. firfiat vaga le. 1. Par. 21. Az Aegyptusbeli elſö ſülötteket az angyal öli meg eiel. Exod. 12.

Hatodik, hogy nem csak az hiveknek lelkeket vigyek az Iſten orſagaban, mint à Chriſtus az Lazarrol mondǵa. Luc. 16. hanem hogy az itelet napjan naǵ hatalömal ſolgallyanak az ü fejeknek az Jeſus Chriſtuſnak. Ezert az Chriſtus Matth. 13. az angyalokat aratoknak nevezi, kik az utolſo napon mind à tiſta gabonat, mind az konkolt fel arattyak es fel gyüitik. Az ſ. Pal 1. Teſſ. 4. aſt mondǵa, hoǵ az Jeſus Chriſtus le ſal az eghböl az Iſten trō bitajaval, es az Archangyalnak fel költö ſavaval, 2. Teſſ. 1. Viſontag aſt mondǵa, hogy az Iſteñek Fia meg jelenik az eghböl az ü hatalmaſſaganak Angyalival es eghö ſennel. Söt halala elöt-is aſt mondgya az Chriſtus Matth. 27. meg lattyatok hoǵ az embernek Fia el jü az ködökben nagy dicsöſſegben az ü hatalmaſſaganak angyalival.

Az

TIZEDIK
AZ NEGYEDIKRÔL.

Vagyone tulaydon angyala minden orſagnak tartomanyoknak varaſnak es minden embernek?

NAgy ſokan az bôlts emberek kôzzûl diſputalnak ezen, hogy ha rendelte az Iſten minden orſagnak, varaſnak, es embernek tulaidon Angyalt avagy nem? Az Daniel 10. cap. Nevezi az Gabrielt es Michaelt az Iſrael nepenek Angyalanak, azonkeppen az Perſia es Gôrôg orſagnak tulaidon angyalt tulaidonit. Az Chriſtus Matth. 18. aſt mondgya, hogy az kicsin gyermekeknek Angyalok lattyak mindenkoron az Attyanak ortzajat az mennyegben. Szi Luc. Act. 12. aſt irja, hogy mikoron Peter Apoſtol az Herodes tômlôtzebôl ki ſabadult volna, ejel az tanitvanyokhoz mene, es mikoron az leany hirre tôtte volna, hogy az aiton Peter zôrgetne, aſt mondak, nem Peter az, hanem az ô Angyala. Ezekbôl akarjak nemellyek ki hozni,

hozni, hôgy minden orſagoknak, varaſoknak es minden hiveknek, ſajat Angyalok legyen, az ki ûket ôrizze, oltalmazza es hordozza. Jollehet penig ez ſententiaban ſemmi nincsen ki az mi hitûnknek ellene volna, es ez ertelem helyen maradhat, mind az altal eſt-is eſûnkben vegyûk, hogy nem csak egy Angyalnak vagyon rolunk gondgya, hanem az Iſtennek minden Angyali ſorgalmatoſok az hiveknek ôrizeſeben, es azoknak minnyajan ſolgalnak valamikor Iſten parancsollya.

Az Chriſtus Luc. 15. aſt mondgya, hogy az Iſtennek minden Angyalinak ôrômôk vagyon egy Pœnitentia tarto emberen. Az ſent David Pſal. 34. Az Iſtennek Angyali tabort jarnak azok kôrûl kik ûtet felik. Haſonlatoskeppen Pſal. 91. aſt enekli, hogy az Iſten parancsol az ô Angyalinak az ſentek felôl, hogy azokat kezekben hordozzak. Az Eliſçus 2. Reg. 6. ſantalan tûzes ſekeret lat es azokkal Iſten Angyalit, kik az ô oltalmara vigyaznak vala. Noha azert az elſô ertelmet-is nem ſidalmazom, mind

mind az altal batorſagosb ez ſententiaban meg maradnunk, hogy az Iſten neha egy angyalat bocsattya el, neha ſereg angyalokat az hiveknek őrizeſekre.

Sokan it ebben-is tőrik fejőket, hogy ha az Angyaloknak vagyone valami rend tartaſok, hogy az egyik fellyeb valo volna az maſiknal, az egyik rend az maſiktul halgatna es birattatnek. Dionyſius doctor kit hamiſſan nevęſtek Areopagitanak, kit az ſent Pal Athenasban meg terite, Az ű kőnyveben, *De cœleſti Hierarchia*, ſok hitſagos dolgokat irt, az Angyaloknak rendek es allapattyok felől, mint ha az eghből ſallot volna ala, az ki nem hallot, hanem latot dolgot irna, De miert hogy iras kivűl bőlcselkedik, az ű tanitaſanak ſemmi helye nincsen. Kilentz karban oſtotya az Angyalokat, miert hogy az iras emlekezik az Angyaloknak ſok nevezetekről, mineműk az Cherubin, Seraphin, Angyalok, Archangyalok, fejedelemſegek, őrők, hatalmaſſagok, ůlő ſekek es uraſagok. De ez nevezetek nem csinalnak kilentz kart avagy rendet, hanem az angyaloknak meltoſagokat adgyak előnkben. jollehet azert valami bizonyos rend tartaſok vagyon az angyaloknak, mind az altal annak ſemmi modgyat, ſem ſamat, ſem allapattyat ſohul az iras előnkben nem adgya. Ezek egyenlő dicsőſſegben vannak, nem parancsol egyik az maſiknak, hanem egy ertelemben az mi Iſtenünket ditſerik.

AZ ŐTŐDIKRŐL.

Szabade az Angyalokat imadni?

Mert hogy az Iſten eleitől fogvan nagy dolgokat cseledet az angyaliaknak altala, mind az Eccleſianak oltalmazaſaban mind az hitetleneknek megrontaſaban: Annak okaert nagy ſokan azokat Iſtenhez illendő tiſtelettel illettek, imattak, es nyomoruſagokban ſegitſegre hittak, ſőt męgh az ſenteknekis ſemeket neha ugy meg fogtak, azoknak dicsőſegek es fenjeſſegek, hogy azokat imadni akartak. Mint az Manoah jud. 13. es az 5. jan. Apo. 19. Kivaltkeppen penig az Romai Antich. orſagaban, rettenetes balvanyozaſſal az angyaloknak tulaidonitottak az Iſteñek ſajat tiſteſſeget.

De

De mind az altal tanullyuk meg ezek ellen es vegyük eßünkben, hogy nem ßabad az angyalokat imadni, es az Iſtennek tulaydon tißteſſeget azoknak adni imez harom okaert.

Elöſör, mert az Iſten Deut. 6. nyilvan parancsollya: az te Uradat Iſtenedet imadgad es tſak ü nekie ßolgaly. Az Angyalok nem Jehova Iſtenek, hanem az Jehovanak teremtet allati, azert imadni nem ßabad, mert fel homolhatatlan az Iſtennek regulaja. Eſa. 42. Az en tißteſſegemet en maſnak nem adom.

Maſodſor, mert az imadando Iſtennek kellet lenni, teremtönek, idvözitönek, mindenhatonak, öröktül fogvan valonak, veghetetlennek, ßiveknek es veſeknek haſogatojanak. De ez tulaidonſagokat az Angyalokban megh nem talallyuk: annakokaert nem ßabad azoknak Iſteni tißtelettel ßolgalnunk. Ennekokaert az ßent Pal Col. 1. Hebr. 1. az Angyalokrol aßt mondgya, hogy ük is imadgyak az Jeſus Chriſtuſt, az ki altal mindenek teremtettenek. Minekünk-is har aßt kel imadnunk akit az Angyalok imadnak.

Harmadſor, mert ü magok-is az angyalok ſoha el nem ßenvettek, hanem meg feddettek azokat, kik üket akartak imadni es tißtelni lelki tißtelettel. jud. 13. Az Urnak angyala aßt mondgya: Az Jehovah Iſtennek aldozzal. Apo. 19. 24. az angyalt mikor Janos imadni es tißtelni akara aßt monda: Ne miveld aßt, mert en teneked ßolga tarſod vagyok: az Iſtent imadgyad.

ELLENVETES.

Nam az jacob Patriarcha imadgya az angyalt Geneſ. 49. Az Iſten az kinek ßine elöt jartanak az en attyaim, az angyal az ki engemet örizet ifiuſagomtul fogvan meg aldgya ez gyermekeket.

Erre regen megh feleltenek az kereßtyen magyarazo doctorok, hogy it nem teremtetet Angyalrol ßol az Jacob, hanem az Iſtennek Fiarol, az kit az oh Teſtamentom gyakorta az tißtert angyalnak hiy. Mint az Malach. capite 3. frigynek Angyalanak nevezi.

Hogy penig ez az Iſtennek Fia volt, imez harom dologgal bizonitom megh. Elöſör, mert az angyalt ki az Jacobbal

tusakodot es útet megh órize, az Oseas Propheta cap. 12: Seregeknek jehovah Istenenek nevezi, mely nevezetet semmi teremtet allattal az iras nem közöl.

Masodsor, mert az jacob az angyalnak oltart csinal Bethelben es ot aldozik neki, Gen. 15.

Harmadsor, mert imadgya az Angyalt: Nem szabad penig semmi teremtet allatot az egy Isten kivül imadni, es Isteni tiszteletel tiszteli.

AZ HATODIKROL.

Vagyone tulaydon semelyek az Angyaloknak?

Mert hogy ez mostani időben-is tamattanak eretnekek, kik mind az órdögöket mind az jo angyalokat tagadgyak, es azt mondgyak, hogy az órdög az emberben valo bün, az jo Angyal penig az jo indulat, Isten ajandeka az keresztyenekben: Azert azoknak-is tevelgeseket rövideden hamisitsuk meg. Az órdögről az jövendö prędikationkban szollok. Mostan azt bizonitsuk, hogy az Angyaloknak valosagos allatyok vagon,

ki noha lelki, mind az altal Istentül bizonyos időben teremtetet.

Elsö bizonsag ez, mert az szent iras bizonyos nevezeteket ad nekiek, mellyek az emberben valo indulatokhoz nem illenek. Nevestetnek követeknek, fejedelemsegeknek, urasagoknak, hatalmasságoknak, hogy az ü meltosagok melyre Istentül fel emeltettenek megh tessek. Kicsoda penig ollyan bolond ki az emberekben valo jo indulatokat illyen nevezetekkel hina?

Masodik bizonsag, Sőt egynehanyanak ugyan tulaidon nevezetet ad az iras, mellyek meg mutattyak, hogy az angyaloknak valosagos semelyek vagyon. Az Bibliaban ket Angyalnak talalunk tulaidon nevet: Michael es Gabriel, kikről emlekezik az Daniel cap. 9. 12. Az Michael annit teben Sidoul mint ha azt mondanak, kicsoda ollyan mint az Isten. Mert az angyalnak meg az nevezeti-is meg mutattya, hogy az szent Angyalok az egy Istentül nem akarnak el szakadni, hanem az ü dicsösseget akarjak magastalni

talni. Az Gabriel annit tehen mint Iſten ereje, mert Iſten nagy hatalmas es erős dolgokat mellyeket cselekedet, az altal izent meg, Dan. 8.9. Luc.1. Az Tobias hiſtoriajaban egy angyal neveſtetik Raphaëlnek az az, Iſten orvoſanak. Az Eſdras hiſtoriajaban viſontag Urielnek, az az, Iſtẽ fevetnekenek, vilaganak. De ez kőnyvek az Sidoban nintſenek.

Harmadik bizonſag, mert oly bizonyos cselekedetek es tiſtek adattak nekiek, mellyek ſemelyekhez illenek: es ollyakhoz az mellyeknek valoloſagos allattyok vagyon. Az ſent Pal-is Heb.1. nevezi azokat ſolgalo lelkeknek, kik ki bocsattatnak az anyaſentegyhaznak ſolgalattyara. Az Chriſtus Luc.11. aſt mondgya, hogy az Angyaloknak őrőmők vagyon egy pœnitentia tarto bűnős emberen. Matt.18: Az gyermekeknek Angyalok mindenkoron lattyak az Atyanak ortzajat. Exod.12: Az Angyal meg őli az Aegyptusbelieknek minden első ſűlőttőket. 2.Sam.24: Az Iſten le vagata hetven ezer firfiat. Az David lattya az angyalt, kit az Iſten meg ſolita:

hagy beket immar ne őly tőbbet. Az ſz. angyalok el jűnek az Jeſus Chriſtuſſal az itelet napjara. Matth.24.25. 1.Teſſ.4.

Negyedik bizonſag, mert az ſent Pal az Chriſtuſt fellyeb valonak mondgya lenni az Angyaloknal. Ezert ſok beſeddel diſputal Coloſſ. 1. holot aſt mondgya, hogy az lathatatlan allatok az Iſten Fia altal teremtettenek. Azonkeppen Col.2.arra int, hogy az angyalokat ſenki imadaſſal ne tiſztellye. Heb. 1. aſt irja, hogy az angyalok imadgyak az Chriſtuſt: azert fellyeb valo azoknal.

Őtődik bizonſag ez, mert gyakorta lathato abrazatot vagy format veſznek fel, mikoron az hiveknek megh jelennek, mellyek az bennűnk valo indulatunkhoz nem illenek. Az ket Angyal Sodomaban firfi abrazatban jelenti meg magat: Mind ezekből kőnyű meg itelni, hogy az Angyalok Iſtentűl teremtetet lelki allatok, az valaſtottaknak ſolgalattyokra. Mely jo tetemenyert nagy hala adaſſal tartozunk az mi Iſtenűnknek. Ő neki legyen dicsőſeg, tiſztefſeg es birodalom, moſtan es minden időben Amen.

XI. PRÆDICATIO.

Summa.

Az gonoz Angyalokrol, avagy az ördögökrôl:

AZ lathatatlan teremtet okos lelki allatokat, az Szent iras ket refre oſtya, jo es gonoz Angyalokra, hogy mind az ket fęlnek termeſeteket es cselekedeteket az emberek azû haſznokra meg eſmerjek. Mivel hogy penig az ſent valaſtot Angyalokrol ſolank az elſô prędikatioban, moſtan az gonoz angyalokrol-is, imez ôt dolgot vegyûk eſźnkben.

I. Elôſsör, Mitſoda nevezetekkel hija azokat az ſent iras.

II. Maſodſsor, Kitſoda teremtette azokat, es mitſoda allapatban.

III. Harmadſsor, Mitſoda tulaydonſagok es cselekedetek legyen.

IIII. Negyedſser, Vagyone tulaydon ſemelyek es allapattyok az ördögöknek.

V. ötödſsör, idvęzülhetneke valaha az gonoz Angyalok.

AZ

AZ ELSÔRÔL.

Mitſoda nevezetekkel hija az iras az ördögôket?

MIkeppen az ſent angyalokat, kik az igaſſagban es ſentſegben megh marattanak, ſok draga es ſep nevekkel ekeſitôtte meg Iſten: Azonkeppen az gonoz Angyalokat kik az û rendeket el hattak, ſok rettentes itonyu es ſidalmas nevekkel hija, hogy azoknak gonoz cselekedeteket es termeſzeteket męg az nevekbôl-is meg eſmerjûk. Noha penig minden neveket elô nem ſamalhatunk, mind az altal az mellyek fûk egynehanyrol emlekezem.

Elôſsôr, azert nagy gyakorta hivattatik ez vilagnak Iſtenenek es fejedelmenek. Mikeppen az ſent Pal 2. Cor. 4. Ez vilagnak Iſtene meg vakitotta az hitetleneknek ſivôket. Az Chriſtus joan. 14. Ez vilagnak fejedelme ki ûzettetet. Neveztettek penig Iſtennek, es az vilagnak fejedelmenek, nem azert hogy ôrôkke valo es teremtô Iſten volna, ha-

nem azert, mert ez vilagnak fiain, az harag edenyin, az bűnert nagy birodalmok es hatalmaſſagok vagyon, hogy azokat ugyan porazon hordozza, hogy egyebet az ördög akarattyanal ne cselekedheſſenek. Annak felette ez vilag Iſtene ezert, mert az harag edenyi ű benne gyönyörködnek, űtet ſeretik, ű benne vagyon minden bizodalmok. Mikeppen az kegyelem edenyinek minden remenſegek es bizodalmok az egy örökke valo Iſtenben vagyon.

Maſodſor, Neveztetik az ördög erős fel fegyverkeztet viteznek. Matt. 12. Luc. 11 Mikoron ugy mond az Chriſtus, az erős fel fegyverkeztetet vitez őrzi az ű palotajat, mindenek bekeſegben vannak. De mikoron nalanal erősb jű, meg győzi űtet, es minden fegyveret el veſzi az mellyekben bizik vala. Mert mikeppen ez erős vitez őrzi az ő palotajat, azonkeppen az Satan hatalmas erővel, alnak meſterſeggel, gyorſaſaggal erőſſen őrzi az ű orſagat.

Harmadſor, Közönſeges nevel neveztetik Görögűl es Deakul Diabolus, az az,

az az, alnok, patvaros, hamis vadolonak. Matth. 4. Luc. 4. Joan. 6. Ephe. 4. 1. Tim. 3. Heb. 2. Előſőr ezert, mert az embereket vadollya Iſtennek előtte, mint az Jobot meltatlan hamis vadolaſſal ſidalmazza. Apoc. 12. Meg győzetet az mi Attyankfiainak ſidalmazoja, vadoloja, az ki vadollya vala űket az mi Iſtenűnknek előtte ejel es nappal. Maſodſor, mert az emberek közöt hamis perpatvarokat, vadolaſt, gyűlöſeget indit, azoknak veſedelmekre. Ennekokaert az Chriſtus Joan. 6. nevezi hazugſagnak Attyanak, es gyilkoſnak, mert minden hamiſſagnak, csalardſagnak, verontaſnak, gyilkoſſagnak ſzerzője az Iſtennek törvenje ellen.

Negyedſer, hivattatik Satannak, avagy Satanaſnak, az az, ellenſegnek. Matt. 4. 12. 16. Luc. 10. 11. 13. 32. Rom. 16. 1. Cor. 5. Mert az Iſtennek Fiainak es az Eccleſianak ellenſege, ki mindenkoron hadakozik az Iſtennek tiſteſſegenek rontaſara. Ez okaert nevezi az Chriſtus Matth. 13. ellenſeges embernek, mert gyűlölſeg vettetet az kigyó köſt

es az aßßonyalatnak magva közöt Gen.3.

Otödßör nevezetik kigyonak, sarkannak es sivo oroßlannak. Kigyonak az alnaksagert: mert aßt mondgya az Moses Gen:3. hogy az kigyo minden allatoknal okosb vala. Miert hogy azert ennek kepeben csala meg az Adamot-is, meltan neveztetik kigyonak. Sarkannak neveztetik Ap:12. 31. 16.20. az rettenetessegert, es nagy erejeert, mely vagyon az Istennek engedelmeböl az harag edenyin. Oroßlannak nevezi ßent Peter az dihössegert, mely vagyon az ßentek ellen 1 Pet.5.

Hatodßor, neveßtetnek lelki alnaksagoknak kik fejünk felet forognak: Eph: 6. Mert az satan az mi lelki ellensegünk minden alnoksaggal fel fegyverkeztetet, es ugy hartzol az ßentekkel, hogy azokat labokrol le ßallitsa. Ugyan azon helyen az ßent Pal nevezi fejedelemsegeknek, birodalmoknak, es vilaghi uraknak, es ez vilagh sötetseg birojanak, az hatalomert, mely Istentül az bünökert az hitetleneken engettetet. Vadnak töb nevezetek-is az ßent irasban mellyeket

lyeket könyü te magadnak-is ößve gyüytened, mint hogy hivattatnak Belzebubnak, Belialnak, Kesertönek, tißtatalan leleknek, gonoznak, es alnak leleknek.

Miert kel ez nevezeteket tudnunk es ertenünk?

Hogy ez nevezetekböl az Satannak termeßetit es tulaydonsagat meg esmerven az vigyazasra inkab fel serkennyünk. Negy dologgal int az ßent iras, hogy az ördög ellen valo vigyazasra, ßorgalmatosok es igen gyorsak legyünk.

Elößör, mert az nevök-is meg mutattya, hogy minekünk oly ellensegünk legyen, az ki bator es vakmerö erövel hatalmas, tudomannyal, eßes es alnak gyorsasaggal, el faradhatatlan, es az csalasra igen mesterseges es alnak.

Masodßor, mert az ördögöknek nag soksagos sereget mondgya lenni, kik mi velünk ßüntelen hartzolnak, mint az Maria Magdalenabol het ördögöt üze ki az Christus Mar:16: Az ß: Lukats-is capite,8: ördögöknek legiojarol emlekezik.

Harmad-

Harmadſor, Mert az iras aſt mondgya, hogy az ördög Iſtennek es embereknek ellenſege Geneſ. 3. Matth. 13. Joan. 8. Ha azert ſerettyük mind az Iſten tiſteſſeget, mind az mi idvöſſegünket, vigyazzunk es allyunk ellene ũ nekie.

Negyedſer, Mert örökke valo igyekezeti az Satannak ez, hogy hazugſaggal az Iſtennek igaſſagat el rontſa, az vilagoſſagot ſötetſegre forditſa, az embereknek elmejet tevelgesben hozza, gyülöſegeket tamaſſon, viſzavonaſokat, fertelmeſſegeket, gyilkoſſagokat ſerezzen.

AZ MASODIKROL.

Kitſoda teremtette az Ordögöket?

AZ Manichęus eretnekek, Chriſtus ſületeſe utan ket ſaz kilentzven eſtendövel eltenek, es aſt tanitottak, hogy ket örökke valo lelek vagyon, jo es gonoſ. Az jotul teremtettenek az ſent angyalok; az tiſtatalantul az ördögök. De ez hamis undok tudomany ellen vegyük eſünkben elöſör eſt, hogy mind az jo es

jo es gonoſ angyalokat az elſö teremtesben az egy örökke valo Iſten, az földnek es menynek teremtője teremtötte. Mert az egeſ ſent iras tanubizonſagot teſen erröl, hogy az teremtö Iſten, ki az lathato es lathatatlã allatokat formalta, csak egy, kinek teremtesben ſegitö tarſa nem volt, Eſa. 40. Ha mind lathatatlan es lathato allatok az Iſtentül teremtettenek, nilvan vagyon, hogy az ördögök-is azon teremtö Iſtennek munkai.

Maſodſör, eſt vegyük eſünkben, hogy az Iſten nem ez allapatban teremtötte üket, melyben moſtan vadnak, hanem ſentſegben, igazſagban, ęp termeſetben, mint moſtan vadnak az ſent Angyalok. Annakokaert, hogy moſtan Iſten ellenſegi, tiſtatalan fertelmes lelkek, gonoſok, nem az elſö teremtesböl vagyon, hanem az eſetböl, es az ęp termeſetnek romlaſabol. Mert ſabad akarattyok ſerent az Iſtentül el ſakadanak.

Hogy penig ez tudomany igaz legyen ezzel bizonitſuk, Elöſör, mert aſt mondgya az Moſes Geneſ. 1: Hogy valamellyeket Iſten teremtet, megh neze

azokat

azokat, es igen jok voltanak. Ha mindennek felette igen jok voltanak: hat semmi romlaſt, bűnös termeſetet az Iſten nem teremtet.

Maſodſor, mert az Chriſtus joan. 8. aſt mondgya, hogy az ördög az hazugſagnak attya, es mikoron hazugſagot ſol, az ű ſajattyabol ſol. Ha ű attya az hazugſagnak, es az ű neki tulaidona: hat nem Iſtentűl vőtte azgonozſagot? Ugyan azon helyen aſt mondgya, hogy az tőkelletes igaſſagban nem maradot megh: hat ha meg nem maradot, az előt igazſagban volt teremtetven, melyből engedetlenſege miat ki eſek.

Harmadſzor, az ſzent Pal 2. Pet. 2. aſt mondgya azok felől: Az Iſten nem kedveze az angyaloknak kik vetkeſtek vala, hanem az pokolban ala taſitvan ſőtetſegnek lantzaval megh kőtőzven tartya az karhozatra.

Negyedſer, Judas Apoſtol is az ű leveleben haſonlatoskeppen ir: Az mely Angyalok az ű eredeteket meg nem tartuan, el hadgyak az ű haylekokat: az Iſten azokat amaz napnak iteletire örők-

ke valo

ke valo kőtelekkel ſőtetſeg alat tartya. Azert mind ezekből meg tetztk, hogy noha az ördőgőket Iſten teremtette, mind az altal az bennők valo gonozſag, Iſtentűl valo el ſakadas az eſetből vagyon. Hogy penig aſt mondgya az Chriſtus Joan. 8. hogy az ördög kezdettől fogvan gyilkos volt, ne vonnyad az első teremteſre, hanem az ű romlaſok utan valo időre, tudni illik, hogy az eſetnek ideitűl fogvan, mindenkoron az Satan hazug es gyilkos volt.

Mitſoda volt az ördőgőknek vetkes eſeti?

Mikeppen az Iſtennek egyeb el reytet titkaiban az emberek elmeje igen vakmerő: Azonkeppen igen őrőmeſt viſgallya aſt, mikor eſtenek el az Angyalok, es azoknak mitſoda vetkek volt. Mi ez ellen tartſuk magunkat az kereſztyenek hataraban, hogy az mit Iſten ki nem jelentet, arrol nem tudakozzunk, hanem az ű ki jelentet ſzent igejevel elegedgyűnk megh.

Előſor,

Elôször, ez nilvan vagyon, hogy az Angyalok az Adamnak eſettinek elôtte eſtenek ki az ſentſegbôl es igaſſagbol. De az napjat, orajat, bizonyos idejet ſohul az iras meg nem jelentette: meg jelentette volna penig, ha az mi idvôſſegünkre ſükſeges dolog lôt volna.

Maſodſor, ez-is nilvan vagyon, hogy az ſentſegbôl tôkelleteſſegbôl ki eſtenek. De mitſoda volt kivaltkepen valo vetkek, meg nem mondgya az iras. Nemellyek az kevelſegnek tulaidonittyak, hogy az ôrôkke valo Iſtennek tiſteſſeget kivantak, mellyet bizonitani akarnak az bôlts mondaſabol Sap.2. Az ôrdôgnek irigyſege altal jût be az bûn ez vilagra. De ez bizonſag azoknak ſemmit nem ſolgal, mert nem az angyaloknak eſeteket irja megh, hanem az Adamnak csalataſat, kit az Satan irigyſegbôl ôle megh. Azonkeppen erre magyarazzak, az mit Eſaias 14 cap: az Babyloniai kiralnak kevelſegerôl mond: *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer.* De ez mondas-is azoknak iteletekre ſemmit nem ſolgal.

Nemel-

Nemellyek aſt gondoltak, hogy az teſtben meg jelenendô Iſten Fiat utaltak meg, de ez-is iras kivûl valo kaba gondolkodas. Az Jeſus Chriſtus Ioh.8. aſt mondgya, hogy az Satan az valoſagos tôkelletes igaſſagban meg nem marat. Hat ezzel elegedgyünk meg, hogy ez volt az ôrdôg eſete, mert el hatta az ô eredetit, el ſakat az Iſtentûl, mert el partolt az Iſtentûl, mivel hogy nem volt az eletre valaſtatot 1.Tim.1.

AZ HARMADIKROL.

Mitſoda tulaydonſagok es cselekederek vagyon az ôrdôgôknek?

Mikeppen az ſent Angyaloknak bizonyos tiſtek es cselekedetek vagyon az ô termeſetekhez illendô, azonkeppen az ôrdôgôknek-is termeſetekhez illendô tulaydon cselekedetek vagyon, mellyeket ſükſeg meg ertenünk, hogy annak nagy hatalmaſſagat meg ertſük azokon, az kiket Iſten az ô igaz iteletibôl az ô kezeben adot. Mert az nilvan

vagyon az ſent Pal iraſabol, hogy az ördögöknek felette igen nagy hatalma vagyon, az hitetlenekben, es az engedetlenekben, Eph. 2. jollehet penig az ũ ſok meſterſegit es cselekedetit ſenki elõ nem ſamlalhattya, mind az altal az hiveknek eppũletekre egy nehanyat elõ ſamlalunk.

Elsõ tulaidonſaga es cselekedeti ez, hogy minden ũ gonoz igyekezetivel, tanacsaval, meſterſegevel, Iſtennek boſut tegyen, az ũ dicsõſſeget es tiſteſſeget meg rontſa, es minden teremtet allatokat, az menire lehet ũ ellene tamaſon. Mert noha az Iſtennek ſemelyenek ellene ſemmit nem arthat, miert hogy az ũ ũſtõke Iſten kezeben vagyon, mind az altal, mind ũ maga, mind hitetlenek altal azon igyekezik, hogy az Iſtent karomlya es csufollya, beſedet ketſegeſſe tegye, draga cselekedetit meg csufollya, igazſagat meg hamiſſitſa es dicsõſſeget el temeſſe.

Innet vagyon, hogy az igaz Iſten felõl valo tudomant az eretnekek altal ſidalmazza, hogy hazug tudomanyokat

kat tamaſt, hogy az Iſtennek minden igeretit es fogadaſat ketſegeſſe teſi, Mert noha Iſten akarattya es engedelme nekũl ſemmit nem cselekedhetik, mind az altal az meg romlot gonoz termeſet ũtet arra viſi, hogy valami Iſten ellen vagyon, abban gyõnyõrkõdgyek es munkalkodgyek.

Maſod tulaydonſaga es cselekedeti ez, hogy az emberi nemzetet az igaz Iſtentũl el ſakaſſa, es az õrõkke valo veſedelemben be taſitſa. Az mi elſõ ſũleinket Adamot es Evat hazugſaggal meg csala, hogy az Iſten irigy volna, hogy az ũ beſede nem igaz volna, hogy azok megh nem halnanak, hanem inkab az Iſtenhez haſonlatoſok lennenek. Azonkeppen az eſetnek utanna ezen meſterkedik, hogy azonban Iſtentũl es az õrõk elettũl el vonnya, mint ſent Peter tanit, hogy kõrnyũlũnk jar, kereſven kit be nyellyen.

Elõſõr, azert az embereknek lelki ſemeket, elmejeket, ertelmeket megh vakittya, hogy az igaz Iſtennek es az ũ akarattyanak eſmeretire ne juthaſſanak.

Erről ſol ſent Pal 2. Corinthio: 4. Ez vilagnak Iſtene meg vakitotta az hitetleneknek elmejeket, hogy az Evangeliomnak vilagoſſaga ne tündökliek azoknak. Mert ez az igaz Iſtennek iteleti, hogy az kik az vilagoſſagban nem akarnak jarni, es az igaſſagnak nem akarnak hinni, azokat az ördög kezeben adgya, hogy meg vakitſa, hogy latvan ne laſſanak, halvan ne hallyanak, Eſa.6. joan.12.

Maſodſor, az embereknek ſivöket es akarattyokat az gonoſokban meg kemeniti, hogy az Iſtennek igaſſaganak ne engedheſſenek. Mikeppen az Pharahonak ſivet meg kemenite, hogy az Iſtennek parantſolattyanak ne engedgyen, Exod.4.5.6. Ezert nevezi ſent Pal ez vilagnak ſötetſegnek birajanak, mert az hitetlenekkel bir, azokat meg kemeniti, hogy az jonak ne engedgenek.

Harmadſor, az embereknek elmejeket, es gondolattyokat oſtromlya, hogy az Iſten felöl ketelkedgyenek, hogy ütet meg tagadgyak, es hogy ü benne bizodalmokat ne helyheſteſſek, hanem hogy inkab ütet karomlyak, ſöt gyakorta az

ta az igaz hitben meg tantorittya, es nagy ſokat vegre ketſegben eytven el vet. Azert mondgya Chriſtus Peternek, Ime az Satan ki követet titeket, hogy meg roſtallyon, de en könyörgöttem te eretted, hogy az te hited el ne fodgyon. SzentLukatsnal 8. reſzeben aſt mondgya az Chriſtus, hogy az Satan az hallot Iſten igejet ki ragadgya az halgatoknak ſivekből, hogy ne idvözüllyenek.

Negyedſer, hamar uy tudomanyokat tamaſt az emberek közöt, hogy azok altal az embereket az elettül el vonnya. Mikeppen az ſent Pal 2. Teſſ. 2. mondgya, hogy az Antichriſtus tudomanya az ördögtül vagyon. Ezenkeppen az Alchoran, az Arrius, Fotinus, Sabellius, Blandrata, David Ferentz eretnekſege az Satantul vagyon.

Ötödſör, az embereket haittya gonoſz tiſztatalan es iſtentelen cselekedetre, balvanyozaſra, fösvenſegre, kevelſegre, paraznaſagra, reſzegſegre.

Hatodſor, az Iſtenteleneket fel gerjezti es indittya, hogy az Evangeliomot haborgaſſak, az ſenteket kergeſ-

sek es meg ôllyek, hogy mind hazugsagal mind gyilkossaggal az Isten sereget el pusztitsak, mint cselekedet Herodes, Julianus Apostata, Nero, Diocletianus, Maxentius, Licianus altal, kik az sent Martyromoknak verekkel ugyan megh resegettenek, es ez mostani idôben az Papa, az ô hoheri altal.

Hetedser, sôt az embereknek szivôkben, ugyan be sallonak, azokban lakoznak es azokat minden fertelmessegre, undok tisztatalansagra fel indittyak. joan. 13. azt mondgya, hogy az judasban az Satan be ment. Math. 12: Nyomorult embert az ôrdôg vakka es sikette tôtt. Math. 8: Ket ôrdôngôsôket hoz elô az Evangelista, kik az koporsobol ki jûnek vala, es az uton jarokon kegyetlenkednek vala.

Nyoltzadsor, az egyeb teremtet allatokon-is Isten engedelmebôl nagy hatalma vagyon az Satannak, mikeppen nilvan valo peldakbol meg tetzik. job. 1. Meg vagyon irvan, hogy az Satan seleket tamasst, hogy az hazat fel forgassa, es sokakat abban meg ôllyen. Annak felette est

te est mivele, hogy az eghbôl tûz esek ala, mellyel barmok es emberek megh emesstetnek. Luc. 8. Kegyetlenkedik az ôrdôg az disnokon, es azokat az vizben ôli meg. Apo. 7. Az angyalok az kiknek hatalom adatot vala, kart tesnek az tengerben, az fôldben, es az fakban. Mind ezekbôl meg tetzik, hogy az ôrdôgnek csoda nagy hatalma vagyon, mind embereken, mind egyeb allatokon.

SZVKSEGES KERDESEK.

De it elôsôr est kerdhetned: vagyone az Satannak magatul valo hatalma?

Erre nilvan valo feleletûnk vagyon hogy az ôrdôgnek, sem az embereken, sem egyeb teremtet allatokon semmi hatalma nintsen, es azoknak semmi kart nem tehet, hanem csak Istennek akarattyabol es engedelmebôl. Mert azoknak-is ûstôkôk Isten kezeben vagyon, Isten birodalma ala rekesstettenek, es semmit nem cselekedhetnek, sôt ingyen sem motzanhatnak az Urnak akarattya

ellen. Valamit azert cselekednek, vagy az embereken, vagy egyeb allatokon, Iſten parantſolattyabol, akarattyabol, engedelembôl cselekedik.

Az Jobnak nem arthat, ſemmi kart az ördög nem tehet, mig Iſten aſt nem mondgya, menyel es aſt cselekedgyed. Azonkeppen 1. Reg. 22. aſt mondgya, hogy egy lelek ki jût, megh allat az Ur elôt es eſt monta: En el hitetem az Achabot, mert hazug lelek leſek, minden Prophetainak ſajaban, es monda az Jehova, Mennyel es ezkeppen cselekedgyel. Sôt megh az rut diſnokban-is az Iſtennek Fianak akarattya nekûl nem mehetnek, Luc. 18. Melyben az kereſztyeneknek igen nagy vigaſtalaſok vagyon.

Maſodſor aſt kerdhetned: Miert ad az Iſten illyen nagy hatalmat az ördögöknek?

Elſô oka, hogy az ördögöknek erôs hatalmaſſagat meg ertven, az kereſztyenek mindenkor vigyazzanak es keſek legyenek az ördöggel valo hartzra. 1. Pet. 5: Az ti ellenſegtek az ördög, mint az ſivo oroſlany kerûl titeket, azert allyatok ellene erôſſek leven az hitben. Eph. 6.

Maſodik oka, hogy minek utanna az Iſten az ſenteket az ördögnek tôrebôl es hatalmabol megh ſabaditotta, az Iſtennek nagy hatalmaſſaga valo legyen. Mert erôsbnek kel lenni az Iſtennek, ki ſajaban zabolat vetet, es azokat ugy birja, hogy az û akarattya es engedelme nekûl ſemmit ne cselekedheſſenek.

Harmadik oka, hogy az Iſtennek igazſaga es iteleti nilvan ki teſſek az engedetlen es hitetlen fiakban, kiket az Iſten az û igaz iteletibôl az ördögök kezeben ad, hogy azokon az Satan, mint egy Iſtenek ugy uralkodgyek 2. Cor. 4. Ez vilagnak Iſtene meg vakitotta az hitetleneket.

Harmadſor eſt kerdhetned: Egy arant valo hatalma vagyone az Satannak az hiveken es az hitetleneken?

Nem egyarant valo hatalmok vagyon, hanem kivaltkeppen imez harom dologgal kûlömböz.

Elöször, mert az Satan az hitetleneket ugy birja, mint tulaydonit, es az û sajat orßagaban lakozokat. Azert ezeket porazon hordozza minden fertelmeßegre es tißtatalanßagra, es azok gyönyörûßeggel engednek az Satannak, mint tulaidon földes uroknak, es fejedelmeknek. De az hiveket gyakorta oßtromlya, sôt labokrol-is le eiti neha: mind az altal nem birja ezeket ugy mint az öveit. Mert ezeket az Iſten lelke hordozza, akarattyok ellen ſolgalnak az ördögnek az teſtnek erötlenſegeböl, es ha el eſnek-is, eſmet fel kelnek az Urnak kegyelme altal.

Maſodßor, az Satannak altala keßerti es oßtorozza az Iſten az öveit, hogy kegyelmedöl az Pœnitentiara vonnya, hogy az Iſteni felelemben, hitben, könyörgesben, es az alazatoßagban megh tartſa. 2. Corinth. 12: Hogy fel ne fualkodnam, az Ur ream bocsatta az nyakon csapdoſo Angyalt. Az hitetleneket

ket penig, az ördög kezeben az gyötrelemre adgya, hogy azok ellen az û rettenetes iteletit megh mutaſſa 2. Cor. 4. Eph. 2. joan. 8.

Harmadßor, mert az hitetlenek nem gyözik meg az Satant, miert hog ugyan örömeſt ſolgalnak neki. De az hiveknek labok alat meg rontya az Iſten, ezeket gyözedelmeſſe teßi, hogy veßedelmekre nekiek ne arthaſſon. Meg gyözik penig it ez vilagon. Elößör, az Chriſtusban, mert mikeppen û megh gyözte az û halalanak idejen: Azonkeppen hatalmat ad nekünk, hog mi-is meg gyözzük ütet. Maſodßor, gyözedelmeſek leßnek tökelleteſen ez jövendö vilagon, mikor az Iſten mindenekben minden leßen. 1. Cor. 15.

AZ NEGYEDIKROL.

Vagyone tulaydon ßemelyek az ördögöknek?

AZ töb undok eretnekſegek es tevelygeſek közöt, mellyek az mi idönkben fel tamattanak, eztis az Satan

tan egy nehany bolond agya furt emberek altal fel indittya. Hogy ugyan nints ördög, kit az Isten elöször sentsegben es igazsagban teremtet volna, es ez utan sabad akarattya serint el sakadot volna az Istentül, es mostan az hiveknek vesedelmekre, mint az sivo oroslan, igyekeznek.

Ezeknek tudomanyoknak summaja azert ez, hogy az ördög semmi nem egyeb hanem az bün, avagy inkab az emberekben az gonozsagra valo indulat es hailandosag. Mely eretnekségben mostan sokan be merültenek. Ez tudomany bizonyara az Satantul sarmazot, az emberi nemzetnek nagy vesedelmere, mert mikeppen az farkas igen könnyen meg csalhattya az baranyokat: ha el hitetheti velek, hogy sohul egy farkas sincsen, azonkeppen az ördög-is igen könyen meg csalhattya az embert, ha el hitetheti velek, hogy sohul egy ördög sincsen.

De ez vesedelmes tudomany ellen, imez nehany bizonsagokkal allyunk. Elöször, az Christus Joan. 8. igy sol: Ti ördög

ördög attyatul valok vattok, es az ti attyatoknak kivansagat akarjatok be tölteni: Az gyilkos volt kezdettül fogvan, es az igasságban meg nem maradot, mert ü benne igasság nintsen. Valamenisser hazugsagot sol az ü magaebol sol, mert hazug, es hazugsagnak attya. Ez igekben az ördögökröl harom dolgot prédikal az Istennek Fia. Elöször, hogy az Adamnak teremtese utan mingyarast az emberi nemzetnek gyilkossa volt. Masodsor, hogy az teremtes utan az igasságban meg nem maradot. Harmadsor, hogy hazug, es hazugsagnak attya, mellyekböl az Satannak valosagos allattya nilvan ki tetzik az bolond eretnekek ellen.

Masodsor, Szent Janos elsö levelenek 3. reseben, az Istennek Fiaival, az ördögnek fiait ösve hasonlittya, vagy inkab ösve veti, mikoron igy sol. Ez dologbol esmertetnek meg az Istennek Fiai, es az ördögnek fiai: valaki igazsagot nem cselekedik, es az ü Attyafiat nem sereti, nintsen az Istentül. Mikeppen azert hogy Istennek valosagos allattya

lattya vagyon: azonkeppen az ördögneknek bizonyos substantiaja, ki az hitetlenekben es engedetlen fiakban cselekedik.

Harmadsor, Math. 8. az ördögök ast kialtyak: Davidnak fia, miert jöttel idö napnak elötte, hogy miket gyötrenel? Math. 4. Ki vitetek Jesus az pusztaban, hogy meg kesertetnek az ördögtül, es fel vive ütet egy magas hegyre, monda: ezeket mind neked adom, ha engemet imadz, Math. 1 sent Lukatsnal 7. 10. 11. 13.

Negyedser, Az job Patriarcha könyvenek elsö reszeben, az Isten fiai közöt al az Satan, es keri az Istent, hogy szabadsaga legyen az Jobnak meg rontasara. Azonkeppen 1. Reg. 22. Az tistatalan lelek Isten eleiben al, es ast mondgya: En megh csalom az Achabot, mert hazug lelek leszek az ü Prophetainak szajokban.

Ötödsör, Az judas Apostol az ü leveleben ast irja, hogy az Michael Archangyal az Moses teste felöl viaskodot az ördög ellen, es nem merte ütet megh sidalmazni, hanem ast monta. Fedgyen meg ö Satan tegedet az Ur.

Hatodsor, Szent Peter Apostol 2. Pet. 2. ast irja, hogy az Isten az ü sajat Angyalinak nem kedvezet, hanem az pokolra ala le tasitotta üket, es sötetsegnek lantzaval megh kötözven, tarttya üket az iteletnek napjara. Az Jesus Christus Matth. 25. ast mondgya: Mennyetek el tü en Attyamtul megh atkosztatot emberek, az örökke valo tüzre, mely kesittetet az ördögöknek es az ü Angyalinak. Az sent janos 1. Joan. 3. ast irja, hogy az ördög kezdettül fogvan vetkezik.

AZ ÖTÖDIKRÖL.

Valaha idvözülneke az ördögök?

URunk születese utan ket szaz harmintz estendövel elt Origenes Alexandriaban, ki az mint Agoston irja felölle, ast tanitotta, hogy mind az Istentelen emberek, mind az gonoz Angyalok, egy nehany szaz estendövel az itelet napja utan idvözölnenek, es az örök eletben fel vetetnenek. De ezek ellen-is kik az Origenes bolondsagat követtek bizonyal el hidgyük, hogy sem az

hitet-

hitetlen emberek, kik el karhoßtanak, ſem az ördögök, ſoha meg nem ßabadulnak az örökke valo halalbol es kinokbol, mellyekre ſententiaßtattanak. Erröl à ß. irasban nil van valo eröſſegink vadnak.

Elößör, mert az Iſten igazſaganak, örökke valonak, es veghetetlennek kellenni, melyböl meg tetzik, hog az Iſtentelen embereken valo büntetesis örökke valo.

Maſodßor, Az jeſus Math. 25. igy ßol: Mennyetek el az örökke vala tüzre, mely keßittetet az ördögöknek, es az ü Angyalinak. Az ßent Peter-is aßt irja, hogy az gonoß Angyalok az ſötetſegnek lantzaval meg kötößtettenek, es ugy tartatnak az örökke valo karhozatra. Az ßent janos Apoc. 20. Semmit nem ßol az ördög idvöſſege felöl, mint ha ezer eßtendö utan az karhozatbol megh ßabadulnanak, hanem jövendöt mond az Satannak dihöſſege felöl, az Iſten Fianak hatalmas dicsöſſegenek meg ßabadulaſa felöl, az ü ereje altal. Az jeſus Chriſtuſnak legyen dicsöſſeg, tißteſſeg es birodalom, mind örökkön örökke, Amen.

Prędi-

XII. PRÆDICATIO.

Summa.

Az Embernek teremteſeröl?

AZ Apoſtoli Credonak rendi ßerint kezdettünk vala ßolni az teremtesröl. Ez ideig ßolottunk Iſtennek ſegitſegeböl, mind az lathato es lathatatlan teremtet allatokrol. Meeg az emberröl nem ßollotunk. Moſtan azert arrol leßen tanuſagunk. Meg magyarazom azert materiaul, peldaul, az Moſeſnek elſö könyvenek elſö reßeböl imez igeket:

Es monda az Elohim Iſten: Teremtſünk embert az mi ßemelyünkre, az mi haſonlatoſſagunkra, es ural kodgyek az Tengernek halain, es az ęghnek madarain, es az barmokon, es az egez földôn, es minden csußo maßo allaton valamely az földön maß. Teremte azert az Iſten az embert az ü kepere, az ü abrazattyara teremte ütet az Iſten, &c.

Az elsô teremtesben az Isten ket fele allatokat teremtet, mellyeket okosſaggal meg ajandekozot. Az elsô rendben vadnak az lathatatlan allatok, az az, az Angyalok. Az masik rendben vagyon az Istennek lathato teremtet allattya, az az, az Ember. Ennek elötte valo prędikationkban ſolottunk az ſent iras ſerent az Angyalokrol, mind az jo Angyalokrol, az kiket rendelt az Isten hogy legyenek ſolgalo lelkek az Annyaſſentegyhazban, mind penig az gonoſs Angyalokrol, az az, az ördögökik az Istennek bûntetô haragjanak ſolgai es eſkôzi, az mint az Urnak ſzent Lelke elônkben adgya. Moſtani prædikationkban immar ſolok csak rövidedẽ, az embernek teremteſerôl-is, melyben az Moſes harom dolgot tamaſt elônkbẽ.

Leg elôſsör megh mondgya, hogy hogy teremtette Isten az embert, mert aſst mondgya, hogy ugyan tanatſot tartot Isten erröl, es aſst mondotta: Teremtsûnk embert az mi kepünkre es haſonlatoſſagunkra, avagy abrazatunkra; azt mondgya megh azert, legh elô-

elôſsör, hogy az Isten az embereket az elsô teremtesben, tanatſaval, decretomaval, vegezet tanatſaval teremte.

Maſodſsor, megh mondgya aſst-is az Moſes, miböl teremtette az Isten az embert, hogy megh mutaſſa conditiojat es bizonyos allapattyat az embereknek.

Harmadſsor megh mondgya aſst az Moſes, mely csudalatos nagy meltoſagban teremtette legyen az örökke valo Isten az elsô embert. Mert aſst mondga az Isten: Az mi kepünkre, az mi abrazatunkra teremtsünk embert, ki minden allatokon uralkodgyek. Errôl az harom dologrol ſollyunk mi-es rövideden ez moſtani letzkenkben.

I. Leg elôſsör ezt magyarazom meg, mi legyen az oka, hogy az Isten tanatſot tart az embernek teremteſe felöl.

II. Maſodſsor azt magyarazom meg, mikeppen, mi modon teremtette legyen az Isten az elsô embert.

III. Harmadſsor azt magyarazom meg, minemu meltoſaga volt az embernek az elsô teremtesbeu az eſetnek elötte: Hogy annak utanna meg ertſed, eſedben vegyed, mely nagy bôcsûletbôl, mely nagy allapatbol, meltoſagbol eſet legyen ala az emberi rend.

AZ ELSŐRŐL.

Miert tartot az Iſten tanatſot az embernek teremteſe felöl?

JOLlehet az tőb teremtet allatokat-is azon Iſten teremtette, mind az altal nem olvaſſuk, hogy az tőb teremtet allatokrol tanatskoznek, vagy delibe. ratiot, vagy tanatskozaſt inditana az Iſten minek előtte formalna. Hanem hogy el vegez minden teremtet allatokat, hogy megh csinallya az eghet, főldet es az tengert, es ezekben levő allatokat, tanatſot tart arrol, hogy embert teremtſen az ű kepere, es ű haſonlatoſſagara. Mely dolgot az Urnak lelke az ſent irasban, ket kivaltkeppen valo okokert tamaſt előnkben.

Leg előſőr azert, hogy megh mutaſſa az Iſtennek kivaltkeppen valo gongya viſeleſet az emberekhez. Ha az Iſten nagy tanatſot tartot te felőled meg minek előtte terentetnel, ha nagy vegezeſſel kezd az Iſten az emberek-nek formalaſahoz, meg teremteſnek előtte

előtte, meg mutattya ezzel, hogy nagy gondgya viſeleſe legyen az emberi nemre. Mert jollehet az tőb teremtet allatok-is Iſtennek gondgya viſeleſe alat vadnak, de kivaltkeppen akarta az Iſten az embert, hogy legyen ű neki temploma lako haza, melyben mind őrőkke lakozzek. Mely dolgot az Urnak ſent lelke az te vigaztalaſodra tamaſt elődben, Hogy ha az Iſten kivaltkeppen te felőled gondot viſel, ha tanatſot tart te felőled, minek előtte formalna tegedet: hat az te allapatod, az te conditiod nem tőrtenetből, nem az vak ſerentſetűl hordoztatik, hanem Iſtennek gongya viſeleſetűl.

Maſodſor, ezzel az tanatskozaſſal akarta az Iſten meg mutatni az emberi nemzetnek meltoſagat, bőcsűletes voltat, es felette draga voltat, ſentſeget, artatlanſagat es egyeb jo voltat. Mert az Iſten ugyan tanatſot tart erről, hogy az embert fel őltőzteſſe, es minden jokkal fel ekeſitſe. Hat az eſetnek előte nagy volt az embernek meltoſaga, es felette draga.

De mondhatnad it az Moſeſnek az ũ tanitaſara: Kitſoda az az Iſten, az ki aſt mondgya teremtsũnk embert az mi kepũnkre es abrazatunkra. Nem aſt mondgya, teremtek embert az en abrazatomra es kepemre, hanem aſt mondgya, hogy teremtsũnk embert az mi kepũnkre es abrazatunkra. Mind az moſtani meg vakult Sidok, mind penig az moſtani eretnekek ſok kũlõmb kũlõmb keppen hurtzollyak ez iget. Az moſtani meg vakult Sidok kõzzũl, nemellyek az eretnekek kõzzũl is, nemellyek aſt mondgyak, hogy az fejedelmeknek modgyok ſerent ſol it az Iſten, az kik ugy ſolnak mint ha tõbben volnanak. De ez az ſolaſnak neme csak nem reghen kezdetet: annakokaert nem ęl ez ſzolaſnak nemevel az ſent iras.

Nemellyek penig aſt mondgyak, hogy az Angyalokat ſolitotta megh: az Iſten azoknak mondotta, hogy teremtſũnk embert az mi kepũnkre es haſonlatoſſagunkra. De ez-is ellene vagyon az iraſnak, az Iſten tudomanyanak,

Leg

Leg elõſõr, Mert ha az Angyalokat ſolitotta it meg az Iſten, hat az Angyalok-is teremtõk, mert aſt mondgya Faciamus Teremtſũnk. De az Angyalok nem teremtõk. Mert Eſaias Prophetanal negyven negyedik reſeben, aſt mondgya az Iſten: hogy ſenki nem volt ũ vele az teremtesben. Ugyan azon Eſaiaſnal 41. reſeben aſt mondgya: *Spiritum Domini nullus adjuvit in creatione.*

Maſodſor, Ha ez magyarazat igaz volna, hat az Angyaloknak kepekre teremtettenek volna az emberek, mert aſt mondgya: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* De az ſent iras ſohul nem mondgya eſt, hogy az Angyaloknak kepekre teremtetet volna az ember, hanem rakva az ſent iras ezzel, hogy az ember az Iſtennek haſonlatoſſagara, es kepere legyen teremtetven. Iſmet Moſes elsõ kõnyvenek õtõdik reſeben aſt mondgya, hogy az ũ kepere teremtette az embert az Iſten.

Hat kitſoda az ki aſt mongya, teremtsũnk embert az mi kepũnkre es haſonlatoſſagunkra?

Megh magyarazzak mind az Prophetak, mind az Apoſtolok, hogy ez az teremtő Elohim Iſten az Attya legyen, az ű Fiaval es az ſent Lelekkel az teremtesben. Annakokaert mindgyaraſt meg akarta az Iſten mutatni, ki legyen Iſtene az Adamnak, tudni illik: hogy az igaz Iſten legyen, az Attya, Fiu es ſent Lelek.

Ket teremteſről emlekezik kivaltkeppen az iras, az ő avagy első, es az uy avagy maſodik teremteſről. Az ő teremtes nem egyeb, hanem ez lathato vilagnak az eghnek es főldnek teremteſe. Az maſodik teremtes penig, az idvőzites: az Adamnak eſetinek miatta, az meg romlot teremtet allatoknak fel epiteſeſes meg uyitaſa.

Hogy ha megh latod, mind az ket teremtesben ez az Iſten jelentette ki ű magat. Az első teremtesben-is ez az Iſten, az Attya, Fiu es ſent Lelek teremtettek az egeſ főldet, tengert es ezekben levő allatokat. Az maſodik teremtesben, az az, az megh uyitasban megh mondgya ſent Matthęnal 28. reſeben, hogy

hogy ez az Attya Iſten teremtette, allata helyere az embert, az ű Fiaval es ſent Lelekkel egyetemben. Inimar mennyűnk az maſodik czikkelyre, melyben eſt magyarazzuk meg, mimodon teremtetet Iſten az ember.

AZ MASODIK ROL.

Mikeppen teremtette legyen az Iſten az első embert?

KEttőt mond az Moſes az embernek teremteſe felől. Leg előſőr, hogy az Iſten az Sarbol formalta az első embert. Maſodſor aſt mondgya, hogy az Iſten rea lehellet az Adamra, es fel öltőſtette, megh elevenite űtet elő lelekkel. Ebben annakokaert eſt adgya maſodſor előnkben az Urnak lelke, hogy az ember kettőből al, es ket kűlőmbőző dologbol teremtetet az első teremteſben.

Az egyik reſe az embernek főldből, ſarbol vagon: mint az Adamnak neve-is annit teſē mint ſaar: az deak ige-is Homo annit jegez mint főld: mint ha aſt mon-

danak, Humus. Az masik reſe penig az eghből vagyon az Iſtennek elteteſeből, az az, az eleven lelek. Mondhatnad:

Mitſoda ennek az oka, hogy az Iſten illyen ket külömbözö allatbol teremtette az embert, ſarbol, porbol, romlando allatbol, es mennyei lelekből?

Az Saarbol avagy az porbol teremtette az egyik reſet, hogy az ember meg alazna az Iſten elöt ünnen magat, hogy fel ne fualkodnek, megh emlekeznek, hogy ü az porbol valo volna: hogy ha penig az földből, agyagbol teremtetet: az teremtö ellen fel ne fualkodnek. Ezt penig magyarazza az Iſten ünnen maga Moſes elsö könyvenek 3. reſeben: Te Adam inkab engettel az aſſonyallat ſavanak, hogy nem mint az en parantſolatimnak. Annakokaert iſmet földi, hamva leſ, az honnan teremtettel.

Ennekokaert az Job Patriarcha is er-

is' erre nezve mondgya, hogy az emberek földi hazban laknak. Miert? Mert az emberek az romlando ſarbol vetettenek. Hogy ha penig az eſetnek elötte-is akarta az Iſten, hogy az Adam meg emlekezzek errol, hogy ü földből valo, hat az eſetnek utanna ſokkal inkab meg kel teneked emlekezned errol. Hat ha az ſarbol teremtettel, miert fualkodol te fel az te terömtö Iſtened ellen; ha azon foldből valo vagy, honnet az töb emberek, hat miert utalod meg az te attyadfiat, felebaratodat, holot ugyan azon agyakbol valo legy? De az embert elö lelekkel-is fel öltöztette az Iſten, miert hogy inkab meg eſmerhetne az Iſtennek ü hozza valo kegyelmet es irgalmaſſagat.

Egy felöl azert az Iſten akarta, hogy meg eſmetteſſek az Iſten hatalma, böltſeſege, es dicsirteſſek te altalad. Mas felöl hogy megh alazzad magadat, az te teremtö Iſtenednek elötte, ellene fel ne fualkodgyal. Mennyünk immar az harmadik dologra, eſt-is csak röviden vegezem el.

AZ

AZ HARMADIKROL.

Minemű meltoſaga volt az embernek az elſő teremtesben az eſet előt?

HArmadſor aſt magyarazzuk megh, minemű volt az Adamnak allapattya, meltoſaga az eſetnek előtte. Meeg az pogan bőlcsek-is felette igen nehez dolognak mondottak lenni, hogy az ember meg eſmerheſſe ű magat. Mikoron azert kerdenenek egy pogany bőlcset, mitſoda volna igen nehez dolog, aſt felelte: Hogy embernek magat megh eſmerni. De uġan az Eccleſiaban-is, mint hogy nehez dolog, ugy igen ſükſeges az embernek meg eſmerni ű magat.

Az embernek penig eſmereti kettőből al. Leg előſőr, hogy meg eſmerie minemű volt az eſetnek előtte. Maſodſor, hogy megh eſmerie minemű legyen az eſetnek utanna, Hallyuk megh, azert csak rővideden mind az kettőt.

Leg

Leg előſőr aſt, mitſoda es minemű volt az Adam, az ember az eſetnek előtte: hogy valaki ne itellye aſt, hogy ezen bűnben, ezen nyomoruſagban teremtetet legyen az ember. Az utan ebből könyű meg itelned, az eſetnek utanna minemű legyen az ember. Az ember minemű volt az eſetnek előtte, meg mongya it az Moſes, mikor aſt mondgya, hogy az Iſten kepere teremtette az embert (az mi kepünkre es abrazatunkra ugy mond:) mely ſolaſnak modġaval meg mutattya, hogy az Iſtennek haſonlatoſſagara volt teremtetven az ember. Mondhatnad.

Micsoda az Iſtennek kepe, az melyre az Adam volt teremtetet az elſő teremtesben. Mert im ertem, hogy az Iſten kepere es haſonlatoſſagara volt Adam teremtetven?

Nemellyek aſt mondottak, hogy az Adam Iſtennek kepere teremtetet volt, hogy az Iſten-is ollyan legyen mint az ember. Annakokaert az Romai anti-

chriſtus

christus az Istent emberi kepben faragta, irta ki, az Atyat nagy szakalos ven ember kepeben, az szent lelket galamb kepeben, az Christust firfi gyermek kepeben csinalta faragta ki. De ez hamis, mert az Isten parantsolattya ellen vagyon. Azt mondgya az Isten Deut. 4. hogy ũtet senki nem latta. Azert meg lassa minden, hogy senki az ũ kepet ki ne csinallya, ne faragja, abrazollya.

Masodik rendben voltanak az kik azt mondottak, hogy az Isten kepe ebben al, hogy az embert okossaggal bõlcseseggel latogatta meg az tõb allatok kõzt, hogy okossagot, ertelmet, sollast adot neki az Isten, minden allatok felet. De jollehet ezeket-is az jokat ki nem rekesthettyük, de mas meg az mit Moses az Isten kepen ert,

Elsõsõr, az Isten kepe helyheztetet vala, az mint meg magyarazza szent Pal, Colos. 2. az tõkelletes szentsegben es igassagban, mert mikeppen az Isten az ũ termeszetiben, szent, igaz, bũn nekũl valo; hasonlatos keppen az elsõ embert szent-

szentsegben, bũn nekũl, makula nekũl teremtette vala.

Masodsor, Az Isten kepe az Adamban vala, az Istennek tõkelletes esmereti, es az tõb teremtet allatoknak esmereti. Mert mikeppen tõkelletes ertelem, tudomany vagyon az Istenben, hasonlatoskeppen latogatta vala az Isten Adamot tõkelletes bõltseseggel.

Harmadsor, Ez az Isten kepe miben al vala? Az elsõ embernek szabad akarattyaban. Mert az Ur Isten az Adamot ugy ajandekozta vala szabad akarattal meg, hogy fogyatkozas nekũl engedhetne az Isten parantsolattyanac es akarattyanak.

Negyedsor, Miben al vala az Istennek kepe? Al vala az embereknek, minden cselekedeteknek, indulattyoknak egyenlõ voltaban, az Istennek parantsolattyaval es tõrvenyevel. Mert valami vala, az Istennek abrazattya annak engedhet vala tõkelletes keppen az ember.

Otõdsõr, es utolsor. Al vala az halhatatlan eletben, mert ez elsõ teremtesben

tesben ugy teremtetet vala az Adam, hogy ha megh marad vala az tökelletesſegben, tahat meg nem hal vala ſoha.

Ebből immar meg itelheted, mely nagy gazdagſagban volt az eſetnek előtte az Adam: viſontag az eſetnek utanna, mely nagy fogyatkozaſa volt Adamnak. Mert az eſetnek utanna el veſte az Iſten kepet, az artatlanſagot, el veſte az tökelletes engedelmeſſeget. De az repiratiorol, mikeppen uyittatot meg az ember az Jeſus Chriſtusban, ennek utanna ſolunk. Moſtan legyen eleg beſedünk.

XIII. PRÆDICATIO.

Summa:

Az Iſtennek Gondgyaviſeleſeről.

ELSŐ.

AZ Apoſtoli Credonak rendi ſerint kezdettük vala magyarazni imez igeket (ez előt valo tanitaſinkban) melyben aſt vallyuk, hogy hiſünk az menynek

nek földnek teremtőjeben. Meg-is ezekről az igekről ſollok ez moſtani oraban-is Iſtennek ſigitſegeből, hallya meg kegyel: Ennek előtte tanitaſunkban egy nehan prędikatioban meg magyarazok, Iſten ű földſege ſegitſegeből az teremteſről valo czikkelt, az Apoſtoli Credonak rendi ſerint, melyben kivaltkeppen imez ket dologrol ſollank rend ſerint.

Leg előſőr aſt magyarazok meg, mitſoda legyen az teremtes, es hany fele legyen.

Maſodſor, meg mondok mitſoda rendel teremtette az elő mindenhato Iſten eſt az lathato vilagot, melyben az Moſeſnek az ű tanitaſa ſerint, meg magyaraztuk, az hat napon minemű rendel teremtet az Iſten mindeneket.

Harmadſor aſt magyaraztuk meg, kitſoda teremtette legyen ez lathato vilagot, melyben meg magyaraſtuk, es minden eretnekek ellen meg bizonitottunk nyilvan valo iraſokkal, hogy az Menynek es Földnek teremtője az Attya legyen, az Fiuval es ſent Lelekkel.

Negyedik czikkelben meg magyaraztuk az veget, az okait, mellyekert teremtet az Iſten minden allatokat, miert teremtette mind az lathatatlan es lathato allatokat. Ezeknek okait magyaraztuk es ſamlaltuk elő neǵ rendekben.

Ötödſőr ſollank nevezet ſerint az lathatatlan allatokrol, az az, az jo es gonoz Angyalokrol, es pokolbeli ördögrôl.

Matodſor es utolſor, ſoltam az emberrôl, ki teremtette, mikor teremtette, mi modon, mi vegre teremteteт. Ezeket megh tanulok ez elôt valo Leczkenkben.

Miert hogy penig ez lathato vilagnak teremteſe eggyût jar az Iſtennek gongya viſeleſevel, mert nem eleg csak aſt tudnod, hogy az Iſten teremtette ez vilagot, hanem kel neked aſt-is tudnod, hogy az egyſer teremtetôt vilagot az Iſten hordozza, Iſten taplallya Iſten, viſeli gondgyat az ű teremtet allatinak. Moſtani leczkenkben azert ſollok az Iſtennek gongya viſeleſe felôl, Ha az idő engedi penig, csak imez harom dolgot magya-

magyarazom megh moſtan, hallya megh ti kegyelmetek.

I. Leg elöſör laſſuk meg azt, hogy ha igaze azoknak ertelmek, kik azt mondgyak, hogy az Iſtennek ſemmi gondgya nintſen ez vilagra. Hamiſiitſuk meg azokat, azkik tagadgyak az Iſtennek gondgya viſeleſet az teremtet allatok felöl.

II. Maſod rendben azt magyarazzuk meg, hany fele legyen az Iſtennek gongya viſeleſe, Providentiaja.

III. Harmadſor, azt laſſuk meg, ha az Iſten gongya viſeleſe közönſegeſe csak, avagy kivalkeppen valo nem az ki minden individuomokat be foglal.

AZ ELSŐRÔL.

Igaze azoknak ertelmek kik tagadgyak az Iſtennek gondgyaviſeleſet?

LEg elôſör aſt mondam, hogy aſt laſſuk meg, hogy ha igaze azoknak ertelmek kik aſt mondgyak, hoǵ az Iſtennek az egyſer teremtet allatokra ſemmi gondgya nintſen. Mondhatnad: Mi ſükſeg teneked aſt bizonitanod: kicsoda az, aki tagadgya az Iſten gondgyaviſelet; micsoda iſtentelen emberek

azok, kik illyen nilvan valo dolgot tagadnanak?

Vadnak mind az Eccleſia kivûl, mind az Eccleſiaban oly rendbeli emberek, az kik aſt eleitûl foguan tagattak, moſtan-is tagadgyak. Az anyaſentegyhaz kivûl voltanak azok, az kik Epicureuſoknak neveſtetnek, kik aſt mondottak, hogy az Iſtennek ſemmi gondgya nintſen az û teremtet allatirol. Mert mikeppen az ats meſter csinallya az hazat valakinek, annak utanna oſtan el megyen mellôle, nem gondol vele hanyakban ſakad-is, hogy el megyen oſtan minek utanna meg csinalta. Avagy az hayos meſter az ki hajot csinal, es az vizre taſittya, ſemmit nem gondol vele annak utanna. Haſonlatoskeppen mondottak, hogy az Iſten aſt az alkotmant, minek utanna megh keſitette, hatta û maganak, hogy avagy az ſerentſe, avagy az tôrtenet hordozza ûtet.

De meg az anyaſentegyhazban-is ket fele emberek vadnak kivaltkeppen, az kik valoban tagadgyak az Iſtennek gongya viſeleſet. Elso rendben vadnak az nil-

az nilvan valo Iſtentelenek, kik jollehet nyelvekkel nem tagadgyak, de cselekedetekkel tagadgyak. Illyenek az teſti batorſagban heverô emberek, tobzodasban, balvanyozasban, reſegſegben, parazna eletben veg nekûl. Jollehet ezek nyelvekkel vallyak, hogy az Iſtennek gondgya legyen ez vilagra, mert aſt tudgyak es-vallyak, hogy mindeneket û hordoz, de cselekedetekkel meg tagadgyak, hogy nem û hordozza az embereket.

Mas rendbeli emberek azok vadnak az anyaſent-egyhazban az kik aſt vallyak, hogy az teremtettet allatok csak ugy hordoſtatnak mint az elsô teremtesben vadnak teremtetven, mert az elsô teremtesben mindeneknek el rendelte Iſten az û rendit, az Napnak, az csillagoknak, es az embereknek: ſemmi gondgya nintſen immar errôl az Iſtennek, hanem csak ugy jarnak az mint az Iſten elôſôr el rendelte.

De hogy ezeket megh hamiſſitſuk, mind ezek ellen eſt az regulat fundamentomul veſſûk, hogy az egyſer te-

remtettet allatokat, nem csak abban hatta az Isten, az melyben teremtette, hanem vilag teremtesetûl fogvan, minden teremtet allatokat û hordozot es taplalt, es taplallya az û hatalmassaganak ereje szerint. Elõször immar bizonitsuk meg az szent irasbol, hogy az Istennek gondgya volt, s-vagyon az egyber teremtet allatokrol. Masodsor bizonitsuk meg az emberi bölcseségbõl ez vilagnak rendibõl.

Leg elõször, az oktalan teremtet allatok felõl, hogy azokra az Istennek kivaltkeppen valo gondgyaviselese legyen, sok helyen megh mutattya az Urnak lelke az szent irasban. Psal. 103. Mindenek te read neznek, hogy eledeleket meg adgyad idejekben. Ha te ki nitod az te kezedet, az te gondviseleseder, meg elevenitesz mindeneket: ha ki bocsatod az te lelkedet, megh elevenited: ha be vonsod penig meg halnak. Ezekben az igekben nevezet szerint megh mondgya az Urnak lelke az David altal, hogy az Isten az, az ki tartya es taplallya az û teremtet allatit. Ha ki bocsattya az û

az û szent Lelket mingyarasst megh elevenednek: ha be vonsa, azonnal semmie lesznek, Act. 17. Psal. 145. Mindeneknek szemei te benned biznak, oh Jehovah: es te megh adod eledeleket alkolmatos idõben. Hasonlatoskeppen sol az szent David Psal. 146. Õ vonsa be az eget felhõvel, es annak felõtte õ fõrõz esõt, teremt szenat az hegyekben, ad eledelt az barmoknak, es az hollo fiaknak, az kik ûtet segitsegre hinak. Ved esedben, hogy az szent David Istben gondviseleseben rekesti minden teremtet allatit az Istennek, az esõket, az kõdõket, az barmokat, az hollokat, es minden egyeb teremtet allatokat. Mondhatnad:

Vgy vagyon hogy mindenek Istennek gondgya viselese ala vannak rekesztetven, de az mint az elsõ teremtesben el rendelte az Isten, immar nem bontyae azt fel?

Jollehet az mint az elsõ teremtesben el rendelte, ugy vagyon hogy azt

nem mindenkor bontya fel az Iſten. De viſontag nem mindenkor aſt az rendet tartya megh az Iſten, mellyet az elſô teremtesben csinalt. Mert hogy az û gondgyaviſeleſe megh tartaſſek, mely Iſtennek gondgyaviſeleſet nem kel minekûnk egy tôrtenetnek, avagy vak ſerentſenek velnûnk, itelnûnk. Az elſô teremtesben az Iſten ugy rendelte az Napot, hogy nap tamadaſtul fogvan, nap nyugatiglan menne minden nap. De eſt az folyaſt az Iſten az joſue idejeben megh tartoztatta. Haſonlatoskeppen Ezechias Kiraly idejeben-is tiz lineaval vonta az Iſten viſa az Napnak folyaſat.

Mitſoda ennek az oka hogy az Iſten neha külômben cselekedik, hogy nem mint az teremtesben rendelte?

Ez, hogy megh mutaſſa hogy mindenek az û hatalmaban vadnak. Az egh felet valo vizet az teremteskor csinalta az Iſten, az eghen valo vizet az fôldôn valotul megh valtoſtatta, hogy azok ſiroſitſak az fôldet. Viſontag mikor akarja, ertze csinallya az Iſten az eghet, es û nem ad eſôt az fôldnek ſirofitaſara, es mikoron akarya megh nittya az fôldnek csatornait, es eſôt ad az fôldre, hogy meg ſiroſitſa az fôldet.

Az elſô teremtesben hogy hogy rendelte az Iſten az tûzet? ugy hogy megh egeſſen. De az Babylon kementzeiben az harom firfiakat nem egete meg. Miert? Mert megh akarta Iſten mutatni, hogy azokat ugy hordozza û az mint akarja, hogy mikor akarja az tûznek termeſet ſerint valo hevſege nem arthat.

Az embereknek gondgyaviſeleſe felôl-is ſok tanubizonſagink vadnak az ſent irasban, mellyek megh bizonittyak, hogy az Iſten az, az kinek az emberekrôl-is kivaltkeppen valo gondgya legyen. De moſtan igaz eleg ket avagy harom bizonſag.

Szent Pal az Athenasban mikoron prędikallana az Iſtenrôl, az mint ſent Lukats Act: 17. irja, mond *In ipſo vivimus, moveamur, & ſumus.* Az ſent Pal azert Iſten

gondgyaviſeleſének tulaidonittya eſt, hogy minekünk eletünk vagyon, hogy mozgunk, csak az Iſtennek gondgyaviſeleſének tulaidonittya. Azon ſent Pal 1. Timoth. 6. mondgya: Az mindenhato Iſtenben veſse remenſeget, ki mindeneket bőſegeſen megh ad az mi eleſünkre. Szerelmes fiam Timotheę, Az gazdag embereket intſed, hogy ne veſſek remenſegeket az gazdagſagban, hanem az elő Iſtenben, ki gondgya viſelője, meg tartoja, minden allatoknak. Szent Pal ezekben ez igekben nilvan aſt mondgya, hogy Iſten legyen meg tartoja mindeneknek, de kiualtkeppen az kegyelem edenínek.

Jere. 10. aſt irja az Iſten gondgya viſeleſe felől: Uram Iſten jol tudom ęn hogy nem az embernek erejen al, az ű utoknak, hivatallyoknak igazgataſa, ſem penig az firfinak akarattyan al, hogy az ű nyomdokat igazgaſſa, hanem te raitad Ur Iſten. Az Jeremias le vonſa az emberekről az ű magok gondgya viſeleſet hogy nem ű magok viſelik gondokat, hanem az Iſten tartya, hordozza, mint Coloſſ.

loſſ. 1. ezen dologra tanit az ſent Pal.

Ezek azert az iraſok megh mutattyak, hogy az Iſtennek kivaltkeppen valo gondgyaviſeleſe vagyon, minden teremtet allatokra. De hogy ha ſemmi iraſunk nem volna-is erről, mint az poganyok kőziben nem ¦ atta az ű tőrvenyet, mind az altal az termeſetnek tőrvenyeből iras nekűl-is meg bizonithattyuk, az Iſtennek gondgya viſeleſet.

Leg előſőr, mert minden embereknek ſivőkben be oltotta ezt az tudomant, igaz-is, hogy ha Iſten vagyon, gondgya-is vagyon az teremtet allatokra. Ha Iſten vagyon, nem valami bolond, hogy valamit nem cſelekednek. De Iſten vagyon: mert az termeſet megh mutattya, hat vagyon gondviſeleſe. Ha csak egy haz nepe kőſt-is vagyon gondviſelő, ha Atyadnak nevezed az kitűl ſűlettel, azzal vallaſt teſeſ, hogy gondviſelőd az te neked. Hat ſokkal inkab illyen nagy haznak, alkotmannak gondgyaviſelőjenek kel lenni, mert illyen nag alkotmany el romlana ha gondviſelője nem volna.

Maſod-

Masodßor, Meg mutattya az Isten az teremtet allatoknak ßep rendekbenis, az teremtesben, hogy az Nap minden nap fel jů, es ismet el nyugßik, nagy ßep rendel. Eßt az rendet el nem valtoßtattya az Isten, hanem ha Isteni hatalmat akarja meg mutatni, hogy ne legyen ez tőrtenetből, hanem Isten gondgyaviseleseből, hogy az Isten ßorgalmatos az embereknek taplasara, Eghi harmatot ad az földnek meg sirositasara. Mikor penig akarja ismeg ertze csinallya az eghet, es az kődőket be ßarja, hogy esőt ne adgyanak. Mitsodat jelentnek ezket? Nem egyebet hanem hogy az mi eletünk, sőt ez egeß vilagnak allapattya, elete, az Istē gondǵaviselesebē fundaltatot.

Honnan vagyon ez, hogy az Nyart Őß kőveti, az Őßt Tel kőveti, az Telet Tavaß. Honnan vagyon ez? Az Istennek ßep gondgya viseleseből, az ki igy rendelte az eßtendőknek folyasokat. Annak felette meg mutattya naponkent valo földi gyůmőltsnek az ů termese: hogy ezek nem tőrtenetből viseltetnek, hanem Istennek gondgyaviseleseből es tanatsabol.

Har-

Harmadßor, ugyan ezen dolgot meg mutattya, hogy az Isten az embereknek elmejekben gondviselest oltot be: Ha csak kitsin csaladod vagyon-is, megis beled oltotta Isten, hogy gondot visely azokra. Honnat vagyon ez? Az első oktul, az Istentůl, ha te beled ů alkotmanyaban eßt beled oltotta, hat sokkal inkab vagyon az gondviseles ů magaban az Istenben.

Negyedßer, meg mutattya eßt az dolgot, azok allapattya kik bůnt cselekednek, mikeppen az parazna paraznalkodvan, eßeben veven ů magat, meg retten magaban. Honnet vagyon ez? Ez-is az Isten gondviselesenek nag jegye. Ha valami jot cselekedel őrůlß raita, hogy aßt cseleketted. Ha gonozt cselekedel rettegz, mert erted az Istē haraǵat te raitad. Mint az czegeres bůnbē heverők, es kik nyakra, főre mennek az gonossagra: de az ů lelki esmeretek minǵarast vadollya az ů bůnőkert. Honnat vagyon ez? Az Istennek az ů gondgyaviseleseből, az ki meg mutattya, hoǵ ßereti az jo dolgokat: es gyůlőli az gonoßokat, az kik veg ne-

kůl

kûl elnek, es elôb elôb gazolnak az bûnôkben.

Lasd megh az artatlan vęrnek ki ontoit, mind eltig rettegnek, csak az arnyekokat laſſik-is mingyart meg ijednek, aſt tudgyak hogy raitok vagyon az ellenſeg: ha az fa levele zôrdûl-is, mingyart megh dobban azû ſivôk, azonnal rettegnek. Honnat vagyon ez? Az Iſtennek gondgyaviſeleſebôl, az ki az fęlelmet be oltotta azû ſivôkben.

Honnan vagyon, hogy nagy gyakorta az gyilkos, az parazna nem mehet el az bûntetes elôt, ha egy avagy ket nap fabadſagra vagyon-is az el meneſre, de ugyan nem mehet el elôtte. Ha el megyen-is egy keveſſe de egy nap eſtig alig megyen fęl męly fôldet, mint az rak, menit elô megyen annit jû hatra: melyben megh mutattya az Iſten, hogy kûlſô keppen-is gondgya vagyon azû teremtet allatira. Mondhatnad.

Ha ez igy vagyon, mitſoda az oka, hogy az igaz emberek es jamborok nyomorognak it ez vilagon, az balvanyozok, gyilkoſok, es paraznak jo ſerentſeben vadnak, hogy igy ſollyak: ha az Iſtennek gondgya volna az vilagra, hogy hogy ſenvedne el, hogy illyen zurzavarban valo volna az emberi tarſaſag?

Nagy gyakorta megh haborithattya es megh is haborittya ez az kereſztyen embereknek ſivôket, mint az Jeremiaſnal 13. aſt mondgya: Uram bizony tudom en hogyte igaz vagy: Ha te veled pôrlôk, tudô hogy nem nyerę en az pôrt.

Mind az altal męg-is megh kerdlek erre en, hogy mitſoda az oka, hogy az gonoſ emberek bodogſagban, bodog allapatban vadnak, elnek it ez vilagon? Az ſent Davidnal-is Pſal. 73.75. reſeben aſt mondgya az ſent David: Mikoron lattam az hitetleneknek elô menteket, csak megh nem tantorodanak az en labaim. Ha az Iſtennek el reitet tanatſaban nem megyek vala, meg tantorodom vala. Az az, ha az Iſtennek tôrvenyebôl, igejebôl meg nem tanulom vala az okat, meg tantorodom vala.

Laſſuk megh azert ſeretô Attyamfiai, hogy ha ezekbôl megh bizonithatyak

tyak az hitetlenek, hogy nem mindenek Isten gondgyaviseleseböl, hanem törtenetböl vadnak. Leg elöſör, mert ha az egeſ emberi nemzetnek allapattyat meg nezed, mindenek az nyomoruſag ala vadnak vettetven, mert minnyajan vetkeſtünk az Adamban: melyert meltan ſenvedünk minden haburuſagokat. Ha azert ſanyargat, ver az Iſten, kitſoda panaſolkodhatik, hogy nem jol cselekedik? Hogy gondgyat nem viſeli az embereknek aſt velne valaki ezekböl: De nem jol cselekedik, ha igy gondolkodik. Mert az Iſtennek az ü teremtet allattyara nagy gondgya vagyon, es azert ſanyargattya, veri üket, hogy az gonoſt meg utaltaſſa velök, es ü magahoz teritſe.

Maſodſor, az kikre az Iſten haboruſagot botſat, bizonyos okai vadnak annak. Elſö, mert jo vegre fordittya az Iſten aſt ü nekiek. Mint az Atya az mely fiat ſereti, aſt mondgya Salomon Proverb. 3. hogy aſt gyakorta ſanyargattya, oſtorozza: nem azert, hogy el veſſe tüle, hanem hogy inkab hozza tanitſa,

tanitſa, oktaſſa. Haſonlatoskeppen az Iſten az öveit, nem azert oſtorozza, hog el veſſe tüle, hanem inkab meg teritſe. Maſodik oka, mert jo vegre cselekedi eſt ü velek az Iſten: mert az nyomoruſagok altal az pęnitentia tartaſra inti üket.

Harmadſor, oſtorozza ezeket it ez vilagon, hogy az mas vilagon ne oſtorozza, mint ſent Pal tanit. 1. Cor. 13. *Cum judicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo condemnemur.* Hogy penig en az hitetleneknek az Iſten gazdagſagot, elö menetelt enged, miert cselekedi?

Elöſör, hogy meg mutaſſa Iſten az ü kegyelmenek gazdagſagat, hogy eledelt ad, mind az joknak, es mind az gonoſoknak. Hogy fel hozza az Iſten az ü Napjat mind az jokra, mind az gonoſokra, kegyelmet meg akarja mutatni ezzel.

Maſodſor, az haragnak edenit magok menthetetlenne teſi ezzel ez Iſten, hogy ne menthеſſek azzal magokat, hogy nem volt volna alkolmatoſſagok, ezeknek az meg tereſre. De ezeknek

gazdagsagok siralomra fordul, mikeppen meg tetzik ez az dolog az Lazarnak, es az Gazdagnak historiajaban, sent Lukatsnak. 16. reszeben.

XIIII. PRÆDICATIO.

Summa.

Az Istennek gondviseleserol, Acto: 17.

MASODIK.

Ezdettünk vala szollani ennek elötte valo tanitasunkban, az Istennek gondviseleserol, az Apostoli Credonak rendi serint. Most-is ugyan azon czelra inditot dologrol leszen tanusagunk: Megh magyarazzuk azert az sent Palnak prędikatiojat, mely meg vagyon irvan az sent Lukatsnal Act. 17. reszeben: Igy szol az sent Pal:

Az Isten az ki est teremtette ez vilagot es mindeneket valamik vadnak ez vilagban: mikron Vra legyen az

az menynek es földnek, nem lakozik kezbol csinaltatot templomban.

Az sent Pal Apostol ezeket az igeket prędikallotta az Athenas varosban, holot felette igen meg nevekedet vala az hamis Isteni tisztelet es az balvanyozas. Czellya penig es igyekezeti az sent Palnak ez jelen valo letzkenkben, ez kettö kivaltkeppen, hallya meg kegyelmetek.

Leg elöször hogy azoknak hamis tudomanyok ellen, balvanyozasok ellen meg mutassa, kitsoda legyen az igaz Isten. Masodik czellya ez, hogy megh mutassa est, az öröktül fogvan valo Isten mi modon akar emberektül tisteltetni. Mert az egez sent iras, ez ket dologra tanit fökeppen. Mint az aito, hogy ket sarkon forog, es azon al: hasonlatoskeppen mind az apostoloknak, mind az Prophetaknak tanitasok, irasok ez ket sarkon forog kivaltkeppen.

Leg elöször arra tanitnak, mitsoda legyen az igaz Isten, kit az kereztyeneknek kellyen esmernijek es imadnijok.

Masodsor erre, az meg esmert igaz Istent, hogy hogy kel tisztelni, avagy mitsoda tisztelettet kivan Isten az emberektûl.

Az sent Pal Apostol-is erre az ket dologra tanit kivaltkeppen ez mostani prędikationkban. De hogy meg-is nilvabban esedben veheſſed seretò attyamfia, hogy hason nekûl ne meny el innet: mostani letzkenkbẽ az sent Pal Apostol ôt dologrol tractal, es emlekezik fôkeppen.

I. Leg elôsôr meg mutattya es mondgya ast, ki legyen az igaz Isten, kit teneked tisztelned kel. Ezt meg valastja az Athenasbelieknek hamis Istenektûl az sent Pal Apostol: Mert ast mondgya, hogy az, az igaz Isten, ki az Fôldet, Mennyet es ezekben levô allatokat csinalta, teremtette.

II. Masodsor, meg mutattya az sent Pal, ez az Isten minemû legyen, es hogy hogy akarjon tisztelteini az emberektûl: Megh mondgya rôvideden est, hogy ez az Isten az fôldnek es az egheknek Ura legyen, hogy ez bizonyos helyekre nem rekes-

rekestetik, hogy û embereknek ajandekaval nem tisteltetik, mert û semmi nekûl nem sûkôlkôdik, hanem lelki tisztelettel tisteltetik.

III. Harmadsor, az sent Pal Apostol feddi meg az romlot emberi termesetnek ostoba voltat. Holot az Isten meg jelentette legyen nyilvan ûnôn magat, mind az altal meg-is az emberek nem akarjak megh esmerni, es tisztelni igazan az ôrôkke valo Istent: û altala vagyon az embereknek eletek, û altala vagyon mozgasok, û altala elnek, mind az altal meg-is el feletkôznek az ôrôkke valo Istenrôl.

IIII. Negyedsor, meg mutattya az sent Pal Apostol az poganyoknak meg tapastalhato bolondsagokat, kik az lathatatlan es veghetetlen Istent, ki abrazollyak vala aranyban, ezûstben, es egeb faragot kepekben. Holot az lathatatlan Istennek ugy mint lathato tûkôre legyen, leg elôsôr az ember.

V. Ôtôdsôr es utolsor az sent Pal Apostol ezekbôl az bolondsagokbol az Pœnitentiara inti az Athenasbelieket.

Mert aſt mondgya: Jollehet az Iſten ez ideig el ſenvette az ti tevelygeſteket, hogy az ũ kegyelmenek gazdagſagat meg mutaſſa, mind az altal minden napon, minden idõben az meg tereſre, az pœnitentiara hiy minden embereket, mert ha meg nem ternek, egy napot ſerzet az Iſten iteletre, melyben az Jeſus Chriſtus megh iteli ez egeſz fõldet, valakik abbol az bolondſagbol pœnitentiat nem tartnak, meg iteli ez egez fõldet az Jeſus Chriſtus altal. Ez ſummaja.

Igy kezdi el moſtani tanuſagat az Apoſtol. Az Iſten az ki teremtette ez vilagot, es mindeneket mellyek ebben vannak &c:

Az ſent Pal meg tanittya az Athenasbelieket, kitſoda legyen az az Iſten, mellyet ũ nekiek kellyen megh eſmerniek, igazan kellyen tiſztelniek, igazan kellyen felniek, bõtſũleniek, lelki tiſztelettel: Mert ebben az pogany varosban, mint az tõbbiben-is az emberektũl talaltatot hamis Iſtenek tiſzteltetnek vala, az Iupiter, Mercurius, Mars, Minerva es az tõb

az tõb emberektũl talaltatot hamis Iſtenek. De az ſent Pal Apoſtol megh mondgya egy beſeddel, hogy az igaz Iſten az, ki ezt ez vilagot teremtette, es ezekben levõ allatokat. Mondhatnad.

Mitſoda az oka hogy az ſent Pal Apoſtol ekkeppen irja meg az ũ tanitaſaban az Iſtent?

Ket okaert cselekedi eſt az ſent Pal. Leg elõſõr hogy az Athenasban levõ pogan bõlcseket megh hamiſſitſa, mert az poganyok kõzõt valo bõltſek negy reſre ſakattanak vala kivaltkeppen.

Elſõ rendben valanak az kiket neveznek vala Epicureuſoknak, ezek aſt mondottak, hogy Iſten nintſen, ſem penig ſemmi gondviſeles nintſen az teremtet allatok felõl, hanem csak tõrtenetbõl hordoztatnak minden allatok it ez vilagon. De ezek ellen az ſent Pal aſt mondgya, hogy vagyon Iſten, az az Iſten penig, ki ez vilagot teremtette es ezekben levõ allatokat. Lehetetlen dolog

hogy illyen ſep alkotmany az vak ſzerencſebôl, történetbôl lehetne, ha csak egy kicsin haylek ſem lehet történetbôl, hanem az ats meſter csinallya. Ha csak egy kicsin haz ſem lehet, az meſter nekûl, hic ez az nagy haz ſem lehet meſter nekûl, az az, örökke valo meſter nekûl.

Maſod rendben voltanak Athenasban, kiket neveztenek Peripateticusoknak, az kik azt mondottak hogy Iſten vagyon, de az ſemmi nem egyeb, hanem az lathato vilag, es az lathato vilagnak forgaſanak lelke. De azt is az ſent Pal meg hamiſsitya, mert azt mondgya: hogy az igaz Iſten az, ki eſt az vilagot ſemmibôl teremtette: hat mas az, az ki teremtette ez vilagot, mas az, az ki teremtetet altala, tudni illik: ez vilagh, mellyet ûk Iſtennek mondottanak.

Harom okaert nevezi az ſent Pal földnek, menynek Uranak: Leg elôſôr. Ura az Iſten, az menynek, földnek, az teremteſre nezve, mert csak az, az örökke valo Iſten, az ki az eghet es az földet minden ſegitſeg nekûl, tars nekûl csinalta Eſa.

ta, Eſa. 40. 43. 44. 45. 46. errôl diſputal: Az Iſten csak egyedûl nyuitotta ki az eghnek ſatorit. Job. 9. Csak egyedûl vetôtte fel az földnek fundamentomat, es az lathatatlan allatokat csak û teremtette.

Maſodſor, az menynek es földnek Uranak nevezi az ſent Pal Apoſtol, az gondviſelesre es taplalasra nezve, Mert az, az ki teremtette mennyet es földet igaz Iſten, es ugyan azon örökke valo igaz Iſten taplalya. Oztan az pogany bôltſek azt mondottak, hogy az igaz Iſten csak az egy allatokra viſel gondot, hogy csak arra vagyon gondgya az kik ez eghben vadnak, az földre penig nintſen ſemmi gondgya, hanem az ſerentſetûl hordoztatik. Ezek ellen az ſent Pal, Uranak nevezi az eghnek es az földnek Iſtenet, hogy meg mutaſſa, hogy az Iſtênek hatalmaval igazgattatnak, mind az földôn, mind penig az eghben levô allatok.

Harmadſor, ennekek okaert Uranak mondgya az Iſtent az eghnek es földnek, hogy ezek ellen az Iſtennek mindenhatoſagat, hatalmat, mindenût

jelen voltat meg mutaſſa, az ſent Pal. Az egheknek es az fôldnek Ura, az Iſten, jelen vagyon az eghben es az fôldôn, egyenlôképpen hat az ô ereje es hatalmaſſaga mindenekre el terjed.

Maſodik czikkelyben aſt mondgya az ſent Pal: Es az eghnek es az fôldnek Vra leven, nem az kezzel csinaltatot templomban lakik.

Mit akar az ſent Pal ezzel jelenteni? Aſt akarja megh mutatni, miert hogy az Iſten mindenût vagyon es legyen, az eghben-is jelen vagyon az fôldôn-is, ez penig az ô hatalma nem korittatot bizonyos helyre. Az poganok az ô Iſteneknek nagy fenjes templomot csinaltak vala, es aſt alittyak vala, hogy csak oda korittatot az Iſten, az hol neki templomot csinaltanak. De az ſent Pal meg mutattya hogy az Iſten bizonyos helyre nem kôteleſtetik, mert mindenût vagyon az Iſten. Ezzel az mondaſſal tôb helyen-is ęl az iras. Actorum. 7. Aſt mondgya az ſent Iſtvan Protomartyr: *Excellentiſſimus ille non in manufactis templis*

templis habitat. Az Eſaiaſnal 66. reſeben ô maga aſt mondgya: Az egh az en ûlô ſekem, az fôld peniglem az en labaimnak ſamolya.

Sôt az Salamon elſô kônyvenek hatodik reſeben, aſt prędikallya az Iſten felôl, hogy az eghnek egei be nem ſoghattyak ûtet. Mely mondasban minket-is tanit az Urnak lelke erre az draga tanuſagra, hogy az Iſten, miert hogy Ura az eghnek es fôldnek, bizonyos helyekre, bizonyos kezzel csinalt templomban nem kôteleſtetik. Mely tudomanyſok tevelygeſeket hamiſſit megh. Leg elôſôr az Sidoknak tevelygeſeket, mert ûk aſt alittyak vala, hogy nem lenne az Iſtennek haileka, ha az Salamon temploma el rontatnek. Valamikor azert az Prophetak feddik vala az ô nepet az bûnert aſt mondgyak vala: *Templum domini, templum domini.* Az urnak temploma vagyon, (ugy mond) mi kôztûnk, nem lehet hogy mi el veſſûnk.

Maſodſor-is az poganokat meg hamiſſittya. Az poganok kôzôtt-is voltanak templomok, oraculomok: mert aſt alitottak, hogy ot halgatna meg ûket az

Iſten

Iſten, aſt veltek, hogy eggyût inkab meg halgattya Iſten, hogy nem mint maſut az û könyörgeſeket.

Harmadſor, az Papiſtaknak könyörgeſeket is ez az tudomany megh hamiſſitya, az kik az Iſtennek kegyelmeſſeget, megh halgataſra valo kes voltat, bizonyos templomokhoz sorittyak: es aſt alittyak, hogy egyik templomban hamareb megh halgat az Iſten, hogy nem mint maſikban. Annakokaert egyiknek nagyob bôcsûlleti vagyon, hog nem mint maſik templomnak. Mikeppen ezen varosban amaz nagy balvanmak, az Monoſtorban nagyob bôcsûleti volt, hogy nem mint az többinek. Mitſoda az oka? Mert az Iſten kes voltat kötelestek egy bizonyos helyre, hogy ot halgat inkab meg az Iſten.

Iſmet voltanak bucsus templomok, kiknek egyikeben, az betegeſeket, korſagban levôket aſt mondottak, hogy hamareb meg gyogyulnak hogy nem mint az maſikban, hogy az bûnnek bocsanatyat hamarab megh talallyak Romaban, Cseſtakoban, hogy nem mint az û magok

gok helyekben. De ez ellen tanit az Urnak lelke, hogy az Iſten nem lakozik kezbôl csinalt templomban, hogy Iſten hatalma nem kötelestetet kezbôl csinalt templomhoz, avagy egyeb bizonyos helyekhez. Monthatnad.

Hat mitſoda templomban lakozik az Iſten? Ket fele templomot csinal it az sent Pal, az egyiket kezzel, ats meſtertûl csinaltatot templomnak nevezi templomoknak. Az maſikat kez nekûl csinalt templomnak. Az keztûl csinaltatot templomban nem lakik az Iſten aſt mondgya az sent Pal. Hat miben lakozik? Az Iſten kepere teremtetet, csinaltatot templomban lakozik, tudni illik: az igaz emberekben: ebben az templomban lakozik az Iſten: ez az Iſten temploma. Valaki ebben az templomban hiya ſegitſegre, megh halgattya aſt, aſt mondgya Eſaias. Azon Eſaiaſnal 66. aſt mondgya az Iſten: *Ad quem, inquit, reſpiciam? ad humiliatos, & contritos corde.* Hat az meg alazot ſivû emberek az örökke valo Iſtennek templomi. Szent Pal is 1. Cor. 6. aſt mondgya; Ti vattok az elô Iſtennek

nek templomi, az kikben az Iſten lakozik. Mond immar: Sem penig embereknek kezektől nẽ tiſteltetik, mint ha ſükölködnek ü valami nekül.

Meg-is az ſzent Pal magyarazza, hogy az Iſten csak lelekből tiſteltetik, külſőképpen penig nem, hogy az külſő tiſteletekben nem gyönyörködik az Iſten, mert mindenek övei, mellyek nekül nem ſükölködik. Ez verſnek-is ket reſe vagyon: halgaſſuk meg csak rövideden. Leg elöſör aſt laſſuk meg, mit akar ezzel jelenteni mikor aſt mongya, nem tiſteltetik emberi kezzel az Iſten: Az emberi kezen az Apoſtol nem egyebet ert, hanem az külſő ceremoniakat, emberektül talalt dolgokat, mellyekkel akarjak az Iſten tiſtelni.

Mitſodajok vala az poganyoknak, vagy mitſoda vala az poganyok közöt, az mivel az ü Iſtenöket tiſtelik vala. Leg elöſör nagy fris templomokat csinaltanak vala az ü Iſtenöknek. De erről aſt mondgya az ſent Pal, hogy az örökke valo Iſten nem rekeſtetik effele templomokhoz. Maſodſor aſt az templomot meg ékeſitik vala arannyal, ezüſtel, balvanyokkal es kövekkel: nagy ſok orſagokbol el hordnak vala nagy ſok draga köveket, mellyel aſt alittyak vala, hogy azzal tiſteltetnek az Iſten, es azzal engeſteltetnek meg.

De miert hogy az Iſten ſemmi nekül nem ſükölködik, öve az arany, öve az ezüſt: hat ebben az külſő dologban, az mellyet te balvanyozo akarſ adni, nem gyönyörködik abban az Iſten. Mert ha az gazdagnak valami marhajaban adz ü neki, nem közöni aſt te neked, mert lattya, hogy az te adaſod nekül-is öve. Ha az gazdag embernek könyörgez, mas felöl az ü marhajat adod neki, nem köſöni megh teneked aſt az ajandekot: Azonkeppen az Iſtennek ha aranjat es ezüſtöt adz, nem köſöni meg teneked, mert mindenek övei.

Az poganok balvanyozok, parazsnak, gyilkoſok valanak es ſok undok bünökben hevernek vala: az Iſtent penig templomoknak czifrazaſaval akarjak vala meg engeſtelni. Ez ellen penig aſt mond-

mondgya az ſent Pal, hogy az Iſten ſemmi nekûl nem ſûkôlkôdik. Melyben tanit minket-is az Urnak lelke, hogy azok az czifrak csak heaban valok, mellyeket az emberek az Iſten eleiben akarnak vinni.

Az balvanyozoknal lasd meg, hogy ha nem igy volt az Romani nagy parazna-nak az Papanak idejeben: moſtan-is ugy vagyon, hogy ezfele ſep ekeſſeggel, ſep gyôngyôs, aranyas ruhakkal akarjak meg engeſztelni az Iſten haragyat, maga mas felol nagy rettenetes balvanyozok voltanak, es moſtan-is azok. Mert megh vetettek az Iſtennek draga gyôngyet, az Evangeliomnak halgataſat es tanulaſat. Kûlſô eletetôkkel Iſtentelenek, mind az altal mit csinalnak, faragot es ezûſt kepekkel, aranybol csinaltattakkal, dragi kôvekkel ôltôztetik az balvanyokat, drigi gyôngyôs ruhaval ruhazzak az û undok Miſejeket: abt alittyak, hogy annal kedvesbek leſznek az Iſtennek elôtte ha tôb aranyat vihetnek az û Iſtenek-nek, ha ſok gyertyakkal, aranyas ezûſtôs czifrakkal ekeſitek az û bolondſa-

gokat.

gokat, Miſejeket. Mikeppen Daniel 11. refeben monta, hogy az Antichriſtus arannyal, ezûſtel tiſteli az û Iſtenet.

De ez ellen az ſent Pal tanitaſat ved eſedben, hogy ezekben nem gyônyôrkôdik az Iſten, hogy ezek nem kedveſek û elôtte, hogy azokkal az Iſtennek, az û kegyelme nem haitatik hozzank, hanem inkab haragra ingerlettetik: mert abt mondgya az ſent Pal: Hogy Iſten nem ſûkôlkôdik ſemmi nekûl, holot û neki eleg legyen minden, hanem csak az belſô tiſtelet-nekûl ſûkôlkôdik az Iſten, es azzal tiſteltetik az û kegyelem edenitôl.

Az maſodik csikkelben meg mondgya, hogy û ad parat, lehelletet mindeneknek. Immar okat mondgya az ſent Pal: Miert nem gyônyôrkôdik Iſten az kûlſô ajandekokban, az kûtſô czifraban az û tiſteletire nezve. Mitſoda oka hogy nem kûlſô czifrat nez az Iſten, hanem az belſô tôredelmes ſivet, mellyet meg az pogan bôlcsek-is megh eſmertenek, azert mondotta egy Poëta:

Dicite Pontifices in ſacris quid valet aurum?

Mondgyatok meg ti Papok, mi haſna vagyon az ezûſtnek, aranynak az ſent dolgokban, mi haſna vagyon ha Iſten atta azokat?

Aſt mondgya ſent Pal: Mert nem gyönyörködik azokban. Miert? Azert, ugy mond, mert minden allatoknak û ad eletet, parat, lehelletet, es mindeneket. Az ſent Pal az Iſtennek teremtet allatit ket reſre oſtya, De harom rendben vannak kivaltkeppen az Iſtennek teremtet allati. Elſô rendben azok vadnak, az kik erzekenſeg nekûl vadnak, az kikben ſem ertelem, ſem okoſſag nintſen: mint az egh, az fôld, az tûz, az viz. Maſod rendben azok az teremtet allatok vadnak, az kikben vagyon az erzekenſeg, de az okoſſag nintſen, mint az oktalan allatokban, az ôkrôkben, oroſlanokban &c. Harmad rendben azok vadnak az kikben nem csak az erzekenſeg vagyon, hanem okoſſag-is vagyon mint az emberek, Angyalok, &c.

De it az ſent Pal az ket graduſrol ſol, kivaltkeppen az emberekrôl, es az oktalan allatokrol. Az embereknek okos

okos lelket, elô parat, ſelet tulaidonit: az Barmoknak penig, es az egyeb oktalan allatoknak parat, ſelet tulaidonit. Az ſent Pal, aſt mondgya azert, hogy mind az ket rendbeli allatoknak az Iſten ad parat es eletet, mozgaſt, letelt, taplalſra valo erôt. Az oktalan allatoknak parat, ſelet tulaidonit, okos lelket penig az embernek. Mely mondasban kettôre tanit az Iſtennek lelke.

Leg elôſôr tanit az Iſtennek gondgyaviſeleſe felôl, hogy nem csak az elſô teremtesben teremtette az Iſten az allatokat: mert ſokan ez velekedesben vadnak, hogy û valamit az elſô teremtesben teremtet, mindeneket abban az folyasbat hadgyot az Iſten. De ez ellen tanit az Iſtennek lelke, hogy Iſten az, az ki az embereknek eledelt ad, es gondgyokat viſeli.

Viſontag ugyan azon Iſten az oktalan allatoknak-is eledelt ſolgaltat es û az, à ki lehelletet, parat ad û belejek-is. Hat az Iſtennek gondgyaviſeleſe ki hat mind az oktalan es az okos allatokra. Iſten az, az ki az te lelkedet te beled

atta, Isten az, az ki te tanatsodat hordozza. Hasonlatoskeppen az teremtes utan azon Istennek gondgyaviselese vagyon te raitad, az ki az oktalan allatokat hordozza az ũ gondgyaviselevel.

Masodsor, ezekben az igekben tanit az urnak lelke, hogy sokkal kũlõmb lelek vagyon az emberben, hogy nem mint az oktalan allatban, mikeppen kũlõmb gondgya vagyon az emberekre hogy nem mint az barmokra, az embereknek ζωὴν, az az eletet tulaydonit az szent Pal az barmoknak penig πνοὴν tulaydonit, az az, parat,

Ved elsedben, Elõsõr hogy az embernek sokkal kũlõmb lelke vagyon hogy nem mint az oktalan allatoknak: mert az emberekben az lelek nem valamy mulando allat, sel, nem valami el mulando para, hanem halhatatlan lelek. Est az lelket meg ajandekozta az Isten ertelemmel, meg ajandekozta akarattal, meg halhatatlansaggal, hogy az testnek utanna-is meg ne hallyon. De az barmoknak parat, az mely el mulando, ideiglen valo para, napig valo, mely csak ez vi-

ez vilagon folgal nekiek. Mely tudomany bũkseges azoknak ellenek, az kik az tõb tevelygesek kõzõt abt-is fel tamadtottak, hogy az emberekben hasonlatos az lelek mint az barmokban, hogy az emberekben valo lelek meg hal az testel eggyũt mint az barom.

Masodsor est-is kel teneked it meg tanulnod hogy az Isten dragab lelekkel ajandekozot meg tegedet, hogy nem mint az barmokat: okossaggal es follalsal, fel ekesitettel minemũt nem adot az oktalan allatoknak,

Mitsoda ennek az oka, hogy ezekkel meg ajandekozot?

Ez az oka, hogy fel nez, fel tekints az õrõkke valo Isten hez, az honnan vadnak ezek teneked adattatvan, Hat sokkal kõtelesb vagy te az Istennek tiszteletire es ismeretire, hogy nem mint az oktalan allatok: De azert mondgya az iras gyakorta, hogy alab valobbakka lõttek az emberek az barmoknal, az oktalan allatoknal, mert ha az barmok fel kelnek, meg-is az ũ modgyok szerent

fohaßkodnak: de ha az ember eleget eßik, ißik, le.fekßik es az ů teremtöjeröl meg nem emlekezik. Mint Esa.1. mondgya az Istennek lelke, Az ökör meg esmeri az ů urat, es az ßamar az ů uranak jaßlat: az Israêl penig nem esmeri az ů teremtöjet: Az Jeremias 8. cap. aßt mondgya az Isten: Az Estragok, az Fetskek tudgyak, meg esmerik az ů idejeket: de az en nepem alab valo azoknal: mert az en iteletemet meg nem esmerik: Annak okaert arra tanit az Istennek lelke, hogy tökelletes ů az Istentůl vöt ajandekert erre, hogy az Istent meg esmerjed, dicsirjed es tißtellyed fellyed minden allatoknal inkab. Amen.

XV. PRÆDICATIO.

Summa.

Az Istēnek gondviseleseröl, Act.17.

HARMADIK.

AZ mely Prędikatiojat az ßent Pal Apostolnak magyarazni kezdettůk vala, ez elöt valo tanitasunkban, męg-is ugyan azon-

azonbol leßen tanusagunk ez mostani oraban. Immaron követköznek imez igek, ekkeppen ßol: Az Isten az egy sarbol teremtette az egesz emberi nemzetet, hogy lakoznanak az egeß földnek ßinen, es ezeknek idöt rendelt &c:

Az ßent Pal ennek elötte valo letzkenkben ket dologrol prędikalla. Elößör aßt mutata meg, kitsoda legyen az igaz Isten, hogy meg tudnak valaßtani az poganyok az Istent az balvanyoktul: mert az poganyok sok kůlömb kůlömb hamis Isteneket gondoltak vala magokban: de az Apostol meg mutata, hogy az igaz Isten csak egy legyen.

Az penig az igaz Isten, azzal valaßtatik meg minden balvanyoktul, hog teremtöje minden allatoknak. Semmi allatrol nem monthad, hogy teremtette legyen az eghet az föld, ha eßt senki prædikallasabol nem hallottad volna-is: hat csak az az igaz Isten ki az mennyet, földet teremtette.

Az Jeremias Prophetaſis 10. reſeben igy irja meg az igaz Iſtent: *Deus unus eſt Iehova, Deus vivens &c.* Egy csak az ki az û hatalmaval ki nyuytotta az egheket, es eſeſſegevel el rendelte az fôldet, es az fôldnek kerekſeget. Mond oſtan: *Sed Dij illi, qui non fecerunt cœlum & terram pereant* Azok az atkozot Iſtenek az kik ez fôldet nem teremtetettek veſſenek el az fôldrûl. Az ſent Davidis Pſal. 95. aſt mondgya: Az poganyoknak Iſtenek az balvanyok. Az mi Iſtenünk peniglen az, az ki teremtötte az mennyet, es az fôldet.

Maſodſor, arrol prędikalla az ſent Pal Apoſtol, minemû tiſteletel akar az Iſten tiſteltetni. Summaja penig az ſent Pal tanitaſanak csak ez vala, hogy az Iſten nem rekeſtetik bizonyos helyre, mert az egheknek es az fôldnek Ura, hogy az Iſten nem tiſteltetik emberi keznek altala, hogy arannyal, ezûſtel draga kövekkel, ruhakkal nem tiſzteltetik az Iſten, hanem az belſô lelki tiſtelettel, kivannya az Iſten az emberektûl, az igaz ſûbôl valo Iſteni tiſteletet. Azert mongya ſent Janoſnal 4. reſeben az Chriſtus:

Lelek

Lelek az Iſten: es az kik imadgyak ötet, lelekben es igazſagban kel imadnyok.

Ha ez vilag ſejedelmet akarod meg engeſtelni, ha aſt akarod hogy kedveben legy, megh bôcsûlteſſel tüle, megh ez-is ajandekot kivan. Ugy vagyon hogy az arany az ezûſt az draga kövek foganatoſok, mert aſt ſoktak mondani: *Aurum Adamantina oſtia frangit.* Meeg Adamas kübôl csinalt aitot-is le, avagy be tôri az arany: Mondom azert, ha aranyat, Adamas követ viſz az ſejedelemnek, hat hamar megh nittyak az û aitojokat teneked. De az Iſten es az û tiſteleti felôl nem igy gondolkodgyal, Az ſejedelmek fôldiek es fôldiekben gyönyörködnek. De az Iſten lelki es nem fükölködik ſemmi nekûl, mert û ad mindeneket: hat az lelki tiſteleteket kivannya. Az nioſtani letzkenknek immar megh harom reſe vagyon.

I. Elôſôr, az ſent Pal Apoſtol vadollya, feddi az emberi nemzetnek halaadatlanſagat, hogy illyen igen fellette röſt, tunya az Iſtennek kereſeſere. Ket dologgal vadollya penig az embereknek

tunyaſagat ſent Pal, Leg elõſõr ezzel, mert Iſten ez vegre teremtette volna az embert, azert rendelt eletet, azert adot bizonyos idõt eletinek, az vetet ſatort az embereknek, hogy az û eletekben az Iſtent kereſek: nem azert hogy az û eletekben az emkerek el feletkõzzenek az Iſtenrõl: bezzeg nagy iſonyu halaadat, lanſag. Maſodſor ezzel vadollya az embereknek hala adatlanſagokat, hogy az igaz Iſten eſmeretire az emberek, bator û magok ne mennyenek, męg-is meg talalnak, hogy hogy kellene az Iſtent tiſtelni, mert az embereknek elete az Iſtentûl vagyon: az embernek az û mozgaſa, eſſentiaja, allattya az Iſtentûl vagyon. Hat męg-is ſemmire kicsinb, kevesb gondot nem viſelnek, mint az igaz Iſten tiſteſſegenek kereſeſere: megh mondhatatlan hala adatlanſag.

II. Maſodſor, meg mutattya az ſent Pal, mely igen felette bolondul cselekednek azok, felette igen oſtobak azok az kik az Iſtent aranyhoz, ezûſthõz faragot kephez haſonlittyak. Csak az emberek lelket-is nints oly ſep iro ki meg tudna

tudna irni, faragni, mitſoda es minemû legyen, mitſoda minemû ennek allattya, ſoha ſemmi kep iro meg nem tudna irni, csinalni. Ha eſt meg nem tudgya pingalni, csinalni, hat az lathatatlan Iſtent inkab nem tudgya,

III. Harmadſor es utolſor, az ſent Pal hija az Athenasbeli polgarokat es azokkal egyetemben minden embereket az pęnitentiara: Eſt forgattyak az Athenasbeliek: Te Pal Apoſtol nem tudom mitſoda uy hitet talaltal, moſtan kezdetted eſt az uy tudomant prędikallani: De az mint mi tiſtellyûk az mi Iſtenûnket, reghi tudomany. Az mint az Antichriſtus, az Papa-is eſt forgattya az igaz hitû kereſtyenek ellen, hogy az û tudomanyok ſok idõtûl fogvan valo, hogy annak felette ſok emberek voltak azon vallaſon. De az ſent Pal Apoſtol megh felel erre ſepen, ſ-az û feletinek ez az ſummaja, hogy az hoſſu ideiglen valo teveliges, nem patrocinal, nem menti megh azokat: mert az Iſten ez ideig el ſenvette az û tudatlanſagokat, hogy meg mutatna az û kegyelmenek

nek kazdagsagat. Annak okaert hiv, vonszon mindeneket az penitentiara. Hallgassuk meg immar az Szent Palnak tanitasat, igy kezdi el mostani tanitasat, mond az Apostol:

Az Isten egy verből teremtette mind az egesz emberi nemzetet &c.

Summa szerint ebben az elsö versben az Apostol feddi az embereknek hataadatlansagokat, hogy az emberek semmire inkab nem restebbek, semmire nem tunyabbak mint az Istennek keresesere: holot gyorsabaknak nem kellene lenni az egesz emberi nemzetnel. Miert? Mert az Isten az egy Adamnak verebül teremtet minket minjaian. Ezert adot az Isten lako földet minekünk, ezert adot eletünkre valo bizonyos idöket, azert vetet orszagunknak hatart, hog az örökke valo Istent tiszteljük. Mely csikkelben kivaltkeppen ket dologra tanit minket az Istennek szent lelke röviden.

I. Leg elöször tanit az embernek teremtesenek vegere az Isten lelke, az az, mitsoda okaert teremtette legyen az Isten az embert. Az Epicureusok, az tobzodok, az testi batorsagban heverö emberek ast alittyak, hogy az Isten csak azert teremtette az embereket, hogy egyenek, igyanak, jadtzodgyanak, hogy csak az testnek gyonyörüseget keressek es hizlallyak ü magokat, mint egy verö artanyokat. De ezek felette igen megcsalatnak az ü velekedesekben, Mert az Isten az embereket nem ugy teremtette mint az oktalan allatokat, hog csak egyenek igyanak, es csak az testnek gonosz kivansagat töltsek be. Ha ez vegre teremtette volna csak, hat mitsoda külömbseg volna az emberek közöt es az oktalan allatok közöt.

Az gazdag emberek ast alittyak, hogy csak ü magokert teremtette üket az Isten, es hogy csak gazdagsagot keressenek az ü maradekoknak, fioknak. De ha ez igy volna, mitsoda külömseg volna az hitetlenek közöt es az hivek közt. Mert az haragnak edenit is megh sokta az Isten ajandekozni it ez vilagö. Az Urasagok, az fejedelemsegek it ez vilagon

gon az hitetleneknek adatot fökeppen: Hat mitſoda ennek az oka, avagy fő vege az embereknek teremteſenek?

Hald meg Pal Apoſtolnak tanitaſat, mert csak termeſetből diſputtal az poganokkal. Az termeſetből mutattya meg, hogy az örökke valo Iſtent tiſtellyek az poganok. Az te termeſetednek elſő czellya, az örökke valo Iſtennek eſmereti es tiſteleti.

Hi eſt jobban megh akarod hanni vetni, laſd meg előſőr mi modon teremtette az embert, mitſoda forman. Leg külſőkeppen meg valaſtotta az embert az Iſten az oktalan allatoknak formajatul. Az oktalan allatok ſemekkel mindenkoron az földre neznek, az embereknek penig ſemeket, fülőket az Iſten ugy teremtette, hogy mindenkoron az eghre nezzenek. Mitſoda ennek az oka? Ennek az oka ſemmi nem egyek, hanem hogy ebben-is külömböznenek az emberek az barmoktul. Az barmok az földre neznek mindenkoron, mert csak ez vilaghiak: az emberek penig az eghre neznek, enneknkaert hogy mindenkoron az Iſtent tiſtellyek, kereſſek.

II. Maſodſor, laſd meg mely bőlcsen teremtette az Iſten az embert, hogy azokat meg latta bőlcseſeggel okoſſaggal, mely okoſſagot nem adot az oktalan allatoknak, hanem csak az embereknek. Mitſoda az oka, hogy igy keſitette fel Iſten az embert? Nem egyeb hanem hogy az örökke valo Iſtenhez emelkeggyenek fel, hogy minden ertelmünk gondolatunk legyen függeſtven csak az egy örökke valo Iſtennek eſmeretire es tiſteletire.

III. Harmadſor, mivel valaſtotta meg Iſten az embert az barmoktul? Meg valaſtotta azzal az oktalan allatoktul az embert, mert az bolaſt csak egyedül az embereknek tulaidonitotta, azoknak atta az Iſten. Mitſoda oka hogy ezzel-is fel öltöſtette Iſten az embert? Nem egyeb az oka, hanem hogy ebből-is meg eſmerjük az Iſten hatalmat es akarattyat, es hogy csak ütet kereſſük es tiſtellyük.

Csak ez azert az ſent Pal tanitaſanak rövideden valo ſummaja, hogy ez az embereknek teremteſeknek vege, es azert

azert teremtettek Istentûl, hogy csak az ôrôkke valo Istent kereſſék es tiſztellyek, minden idôben es eletekben. Maſodſor még-is az ſent Pal, hogy inkab meg gyôzze az embereket, hogy megh mutaſſa ezeknek halaadatlanſagokat aſt mondgya, hogy az Isten bizonyos idôket engedet az embereknek. Annak felette penig lako hazat adot az Isten az fôldnek ſinen, hogy ezeknek hatart vetet, hogy ûtet meg kereſſék, mely mondasban ket dologra tanit az ſent Pal.

Leg elôſôr az ſent Pal commendallya az Istennek kegyelmeſſeget az emberi nemzethez: mert bizonyos eletet engedet az Isten az emberaknek az ũ eſmeretire, mert nemellyeket meg ajandekozrt az Isten elettel. Honnan vagyon ez? Az Istennek kegyelmebôl vagyon hogy alkolmatoſſagunk legyen az Istennek kereſeſere, hogy fel emellyek fejeket az Istennek kegyelmere ezen az fôldôn. Hat valakik nem akarjak meg eſmerni az Istent, nem meltok azok, hogy az fôldôn ellyenek, ſôt megh arra ſem meltok, hogy ez fôldôn jarjanak, mert

mert eſt az hazat az hailekot, hazul atta teneked: míg ebben elſ, az ôrôkke valo Istent kereſſed, tiſztellyed. Hat ha eſt az te hítedet hatra hagyod, nem vagy melto hogy tegedet hadgyon megh csak az fôldôn-is jarnod.

Ha valamely gazdag teneked hazad ad, ſôt azzal nem elegſik, hanem minden nap etelt, italt ad te neked, ha eſt az gazdat ſoha megh nem akarod eſmerni, ſôt megh ellene-is iarſ, vallyon kitſoda nem mondana tegedet halaadatlannak. Még az baromnal-is halaadatlamb vagy, es felûl haladod ebben az oktalan allatokat. De az mennyei gazda felûl halaggya ſok ezer graditſal az foldi gazdat.

Az Isten hazat, hailekot, ruhat adot, az ũ kegyelmeſſege ruhaz tegedet minden napon, az ũ aſtalan eſel, iſol minden napon. Sôt annak felette nem csak kûlſô ôltôzetet adot ũ naponkent: hanem eletet-is. Hat ha eſt az gazdat meg nem eſmered, nagy, es meg monthatatlan nagy vetek: mint az poganok ugy iarſ. Gondolt meg mely nagy rettenetes dolog, gondolt meg mely nagy ſamadaſra

megy az utolso napon az Isten eleiben. Ugyan ezen sam adasra tanit az sent Pal, hogy az Isten vetet hatart az orszagoknak, tartomanyoknak.

Az Isten csinalta megh az orszagok hatarat, ebben valo rendekre-is gongya vagyon, tudni illik, az emberekre. Mind az jok az varosban, az hol jol rendeltetven vadnak mindenek: mind penig az hadban valo tiszt osztasok ű tűle vadnak. Hasonlatoskeppen rendelte az Isten az embereknek eleteket, ezeknek mind tiszteket, es minden fele cselekedeteket es megh eleteknek-is hatarat, ű hatarozta el. Amen.

XVI. PRÆDICATIO.

Summa.

Azon Isten gondviseleseről.

NEGYEDIK.

AZ mely tudomant el kestűnk vala magyarazni Istennek segitsegeből, az eg őrők mindenhato Istennek gondgya viselese felől, az Apostoli vallasnak rendi

rendi szerint: Mostan immar abban az tudomanban mennyűnk elől Isten ű felsege segitsege velűnk leven, De męg-is cselul megh magyarazuk az tegnapi letskenknek el maradot igeit. Igy sol immar az sent Pal Apostol:

Iollehet nem messze vagyon eggyikűnktűl-is ez Isten, mert ű benne vagyunk es ű benne mozgunk &c.

Ez elől valo harmadik prędikationkban, kezdenk rend szerint sollani az Istennek gondgya viselese felől, mely forog az teremtet allatok kőrűl, mellyecket az Isten egyszer teremtet; mert te neked kereszтyen embernek nem eleg csak ezt vallanod, hogy az Isten teremtő legyen, nem eleg mondom csak ezt tudnod, hogy ő altala teremtettenek, lathato es lathatatlan allatok. Hanem teneked ezt-is kel tudnod, es el hinned bizonnyal, hogy az egyczer teremtet allatokra, nagy gondgya legyen az teremtő Istennek.

Leg elősőr annakokaert azokat hamissitsuk megh kik tagadgyak az Isten-

nek gondgyaviſeleſet az teremtet allatok felôl, aſt vallyak hogy mindenek csak egy tôrtenetbôl vadnak, csak az vak ſerentſe hordozza, mind az embereket, es mind egyeb allatokat.

Maſodſor, megh bizonitok ennek elôtte, mind az ſent irasbol, mind az termeſetbôl, hogy az Iſtennek ſûntelen valo gondgya viſeleſe legyen az teremtet allatok felôl, mely dologrol, miert hogy Iſten ſegitſegebôl ſolottam, moſtan azert nem ſolok tôb beſeddel arrol, hanem mennyûnk az tôb letskeknek magyarazattyara, halgaſd megh. Moſtani letſkenkben azert csak igen rôvid ſumma ſerint, imez negy dologrol ſolok ha az idô engedi.

I. Leg eloſſör hany fele legyen az Iſtennek gondgyaviſeleſe.

II. Maſodſor hogy ha az Iſtennek gondgyaviſeleſe csak közönſegeſſe avagy kivaltkeppen valo-is, az az, hogy ha az Iſten minden teremtet allatoknak reſſeire goudot viſele, avagy csak közönſegeskeppen.

III. Harmadſor, azt tanullyuk meg az hitetlenek az ördögök ha az Iſtennek gondgyaviſeleſe alat vadnak avagy uem; Iſten hordozza az ördögöket es az harag edenit.

Negyed-

IIII. Negyedſsör es utolſsor arrol ſsollok, mely igen haſsnos tudomany legyen ez az Iſtennek gondgyaviſeleſe felöl valo tudomany:

AZ ELSÔRÔL.

Hany fele az Iſtennek gondgyaviſeleſe?

Tanitaſnak okaert azert ket fele gondviſeleſe vagyon az Iſtennek: közönſeges es kivaltkeppen valo. Az közönſeges gondviſeleſe nem egyeb, hanem az Iſtennek bôltſeſeges, hatalmas rend tartaſa, gondviſeleſe, mellyel közönſegeskeppen minden teremtet allatokat igazgat. Mint közönſegeskeppen az Iſtennek gondgyaviſeleſe alat vadnak, az egh, az fôld, az oktalan allatok, az emberek, az ördögök es az Angyalok, Mert minden teremtet allatokat lelkieket, es teſtieket Iſten tart es taplal az mig û akarja.

Az egheket az Iſten tartya, hogy el ne romollyanak, es el ne veſſenek. Az fôldet az Iſten hatalma tartya az eghen mint egy fundamentom nekûl, hogy el ne romollyon. Az ördögöket, emberek

állattyokat az Isten tartya, ú ad mozgást életet az mint sent Pal sol. Kivaltképpen valo gondgyaviseléſe vagyon az Istennek az, valaſtottakra, mely valaſtottaknak nem csak életet ad az Isten, nem csak mozgást, nem csak letelt, eledelt, ruhazatot solgaltat az Isten ezeknek, hanem ennek fölötte bűnöket-is meg botſattya ú nekiek, sent lelket adgya ezeknek, fel öltöſteti vilagoſſagra, uy életre az kegyelem edenit, az örök életnek bodogſagat meg adgya ú nekik: illyen sep ajandekkal ajandekozza meg ûket, az irgalmas mindenhato Isten.

Hogy penig iras serint legyen ez az magyarazat, megh tanit az sent Pal az Timotheushoz irt leveleben, mikoron ast mondgya: Az mindenhato Istenben, az elő Istenben, az ki mindeneknek meg tartoja, sabaditoja: helihestelſetek, ugy mond, az ti remenſegtek az elő Istenben, ki gondgyaviſelője minden embereknek, de kivaltkeppen az hiveknek. Az te hazad nepe közzül vadnak te nalad oktalan allatok, vadnak solgaid-is, magzatid-is, közönſegeskeppen

pen mindenekre te neked gondot kel viſelned, taplalnod kel, hogy el ne vesſenek. De ſokkal külömb gondod vagyon az oktalan allatok felöl, solgaid felöl, hogy nem mint az te gyermekid felöl.

Haſonlatoskeppen az Istennek haza nepe közöt vadnak minden teremtet allatok, es ú taplallya mint egy gazda az teremtet allatokat, az tengert, az földet es ezekben levő allatokat. De az ú fiait, az valaſtottakat kivaltkeppen valo gondgya viſeleſevel tartja es taplallya: mellyet az Isten lelke az kegyelem edeninek vigaſtalaſokra ad elönkben, hogy jollehet Isten gondgyaviſeleſe alat vadnak az töb teremtet allatok-is, de ſokkal külömben tartja az hiveket, hogy nem mint az hitetleneket.

Az ördögöket es oktalan allatokat, azoknak-is allattyokat ú tartja, az mig ő akarja, ezeknek-is az ördögöknek az harag edenynek, életet, mozgást ad az ú akarattya serent, de nem adgya ezeknek bűnöknek bocsanattyat, sent

lelket es az örök eletre nem vizi. Hat az te allapatod sokkal meltosagosb hogy nem mint egyeb teremtet allatoke. Immar mennyünk az masodik csikkelre, melyben ast magyarazzuk megh, hogy ha az Isten csak közönsegeskeppen visele gondot az teremtet allatokra, vagy kivaltkeppen minden individuumokra, minden reseire, az teremtet allatoknak, es minden semelyekre.

AZ MASODIK ROL.

HOgy ezeket megh ertheſſed nilvabban, sok külömb külömb hamis ertelmek vadnak az Isten gondgyaviseleſe felöl. Az pogan böltsek nagyob resre ast mondottak, hogy az Isten csak az mennyejekre visel gondot, ez földjekre penig az emberekre semmi gondgya nintsen az igaz elö Istennek. Mert ast alitottak, hogy meg fertestetnek az Isten ha ez vilagra-is gondot viselne, ha ennek gondgyaviseleseben forgodnek. De mikepen az nap meg nem rutitatik, megh nem förtöstetik, hogy az tistatalansagokra ki bocsattya az vilagat: Hasonlatosbeppen nem förtöstetik meg ezzel az

az igaz Isten ha ez vilagra gondotviſel, de söt inkab az ü kegelmeſſege hatalmaſſaga tetſik meg ebben, hogy ez ala valo el vetet vilagra-is gondgya vagyon.

Masodik rendben vadnak ugyan az anyaszent-egyhazban-is, kik ast mondottak es mondgyak mostan-is, hogy csak közönseges gondgyaviseleſe vagyon az teremtet allatokrol az Istennek. Mint az fejedelem az ki orszagot bir, közönseges keppen gondot visel az orszagnak megh maradasa felöl, az alatta valoknak meg maradasa felöl gondot visel, de nem visel individuumok serint, hogy egyenkent tartanaja mindeniket. Hasonlatoskeppen gondolkodnak nemellyek az Istennek gondgyaviseleſe felöl, hogy közönsegeskeppen tartja, taplallya az eges teremtet allatokat minden individuumok serint: de hogy mindenik semelyre, mindenik csik-kelre kivaltkeppen valo gondviseleſe volna, ast megh nem engedik.

Harmad rendben vadnak meg-is oly velekedesben, hogy az Isten kivaltkeppen-is gondot visel az hivekröl, de az

hitetleneket es tôb teremtet allatokat csak kôzônsegeskeppen taplallya. De mind ezeknek az velekôdeseknek ellene, tanuld megh hogy iras szerint valo igaz ertelem ez, hogy ezt az teremtet vilagot, es ebben levô allatokat nem csak kôzônsegeskeppen tartja taplallya az Isten, hanem kivaltkeppen semely szerint minden emberekre es mindeneknek vegeire, es meeg csak leg kisseb feregre-is gondgya vagyon az Istennek. Hogy ez penig igaz legyen sok irasok meg mutattyak ezt.

Leg elôbôr az oktalan allatokra, azutan az emberek felôl-is, hogy nem csak kôzônsegeskeppen visel az mindenhato Isten gondot, hanem kivaltkeppen csak az kissebikre-is gondot visel, hogy ezek semmit egyebet ne cselekedhessenek, hanem minden cselekedetek, gondolatok Istentûl legyen: leg elôbôr az Chrisstus mondasat hozzuk elô, ahol azt mondgya: Matth. 10. Nemde ket verebetsket ad-nake egy kis fillyeren, es ezeknek egyik el nem esik

esik az ti mennyei szent Attyatoknak akarattya nekûl.

Vesede esedben, hogy csak egy verebetske-is az kettô kôzzûl el nem esik, az ti mennyei Attyatok hire nekûl: Hat nem csak kôzônsegeskeppen tartja az verebeket-is, hanem egyenkent gondgya vagon az verebekrôl-is az Istennek. Az szent Davidis Psalmo 145. *Qui dat jumentis escam, & pullis corvorum invocantibus eum &c.* Ebben az mondasban tanit az Istennek lelke, hogy egyenkent az hollofiak-is az Istennek gondgya viseltese alat vadnak. Matth. 6. mondgya, hogy meg az mezei liliomokat-is az Isten ôltôzteti es ruhazza fel. Ha csak az liliomkra-is az Isten ad egyenkent kôntôst, ha û ad ruhat az mezei viragokra, hat sokkal inkab az dragab teremtet allatokra egyenkent gondgya vagyon az ôrôkke valo mindenhato Istennek.

Az emberek felôl penig nilvabban valo bizonsagok vadnak, az Prophetak es Apostolok irasaban. Mert Matth. 10. azt mondgya az Chrisstus: Az ti hayatok szalai pedig mindenek szamlaltatvan vadnak,

vadnak, csak eggis azokban el nem eshetik az fôldre az ti mennyei attyatoknak hire nekûl. Hat meg az teteden valo hajak-is saman vadnak az Istennel: hat nem kôzônseges gondot visel az Isten az emberekrûl, hanem eggyenkent taplallya ûket az Isten. Te neked semmi gondod nints az hajaidra, csak le haigalod az sûvegrôl az ki rea ragad benne, semmi gondod nintsen rea. De az Istennek oly vigyazo gondgya vagyon hogy azkire te neked gondod nintsen, û neki gondgya viseltetse vagyon arra.

Az Salamon-is ast mondgya, az embereknek minden uta az Istentûl igazgattatik. Ast mondgya it az Salomon hogy az te utad semely szerint az Istennek gondgya viseltetsebôl vagyon. Az szent David-is Psal. 66. ast mondgya: Te meg szamlaltad az en labaimnak lepesit, meg annak felette az en szemeimbôl meni kônyvek ki hullottanak, szamon ast te elôdben raktad. De mi dolog ez, hogy illyen nevezet szerent sol az szent David, hogy az Isten meg lepeset-is meg szamlallya, hogy szamon tartya az Isten meg kônyhullatasat-is? Nem egyeb az oka, hanem hogy kivaltkeppen valo gondgya viseltetset Istennek meg mutassa semely szerint minden embereken. Est penig meg mutattyak kivaltkeppen valo peldak.

Az Jeremias Prophetanak az ô irasanak cap. 1. ast mondgya az Isten: Minek elôtte te formaltatnal az te anyad meheben, az elôt en immar esmertelek tegedet, Hat semely szerint esmeri az Isten az û teremtet allatit. Mondhatnad.

Ugy vagyon hogy az hiveket esmeri sôrin, taplallya individuum szerint az Isten mind az embereket: de az hitetlenekre talam nintsen Istennek illyen nagy gondgya? Nem csak az hiveket esmeri az Isten sôrin, hogy igy sollyak, hanem az hitetlenekre-is, semelyekre es individuumokra nezve gongya vagyon az Istennek. Az Pharahonak ast mondgya az Isten, mint elô hozza szent Pal Roman. 17. *In hoc suscitavi te, ut ostendam potentiam meam in te &c.* Ast mondgya Moses altal az Isten, hogy kivaltkeppek valo gondgya volt rea. Mely tudomant az

Isten

Iſten lelke kivaltkeppen ket okaert tamaſt elônkben.

Leg elôſôr, mert ez az tudomany commendallya az Iſtennek veghetetlen hatalmaſſagat, Kik tagadgyak az Iſtennek kivaltkeppen valo gondgya viſeleſet, ebbôl indittattak, mert lehetetlennek veltek, hogy minden teremtet allatokrol ſemely ſerint gondot viſelne az Iſten. De kivaltkeppen azert adgya teelôdben az iras eſt, hogy meg eſmerjed az Iſtennek hatalmaſſagat, hogy az Angyaloktul fogva nevezet ſerint az leg kiſſebbik feregre-is gondgya vagyon az Iſtennek.

Maſodſor, Ez az tudomany ſolgal az hiveknek vigaztalaſokra. Mivel vigaſtalnad te magadat az haboruſagokban, ha gondgya nem volna az Iſtennek kivaltkeppen te rolad? Mint es hogy hogy batorithatnad magadat az jôvendô eletnek el vetelere, ha ebben ketelkednel, hogy az Iſtennek kivaltkeppen valo gondviſeleſe vagyon te rolad? De az ſent Daviddal, es az Jeſus Chriſtuſſal aſt mondgyuk, hog az Iſtennek

nek gondviſeleſe nekûl, męgh az hajunknak ſala-is el nem eshetik az Iſtennek akarattya nekûl, es męg labunknak lepeſet-is meg ſamlalta, es męg kôni-hullataſunkat-is, es az jeremiaſſal aſt mondgyuk, hogy tudgyuk, hogy az embereknek az ô utoknak igazgataſſa nem ô magoktul vagyon, hanem az Iſtentûl.

AZ HARMADIK ROL.

Az hitetlenekre vagyone Iſtennek gondgya avagy nem?

FElette igen kôniû erre az feleſet, ha meg akarod tanulni, hogy mikeppen egyeb teremtet allatok, haſonlatoskeppen az ôrdôgôk az harag edeni, Iſtennek gondgya viſeleſe alat vadnak, hogy ezek-is egyebet ne cſelekedheſſenek, hanem az mit az Iſten el vegezet az ô tanatſaban, hogy męg csak egy ſer ſe mozdulhaſſanak, ne motzanhaſſanak az ôrdôgôk az Iſten akarattya nekûl minden hadokal-is. Ez hogy igy legyen, ſok iraſok megh bizonittyak. Az Satan nem mehete az jobra mig Iſten nem akara. Az Sabęuſok, az Caldęuſok el nem

el nem haithattyak az Jobnak marhajat, miig Iſten rea nem bocsattya ũ-ket. Az Achab Prophetaiban-is nem mehetnek be az tiſztatalan lelkek, mig Iſten nem engedi: De megh csak az diſnokban-is nem mehetnek, hanem az Jeſus Chriſtus engedelmebõl, Math. 8.

Ekkeppen az Iſtenteleneket, hiya az iras Iſten feiſeinek. Mert mikeppen az feiſe eſkõze az Ats meſternek, hogy vaghjon vele: Haſonlatoskeppen eſkõzi az Iſtennek az hitetlenek: hogy egébet ne cselekedheſſenek, hanem az mit Iſten akar, az mire Iſten bocsattya ũket. Haſonlatoskeppen az iras az hitetleneket nevezi Iſten veſſeinek, Iſten paltzajanak, Iſten ſolgajanak. Az Nabugodonozart Iſten ſolgajanak mondgya az iras: Nem azert hogy kegyelem edenje volna. Mondhatnad.

Ha ezeknek cselekedetek Iſtentũl vagyon: ha az õrdõg ſemmit egyebet nem cselekedhetik, hanem az mit az Iſten el rendelt, el vegezet: mint az Apoſtolok mondgyak az Judas felõl Actor. 4. hogy az Judas, az Poganok, az Herod, az Pilatus, az Phariſæuſok azt vittek veghez, az mit az Iſten el rendelt volt vilag kezdeti elõt az ũ Fia felõl: hat az õrdõgõk hogy gonoſul cselekednek az hitetlenekkel az ũ edenivel, Iſtene az oka avagy nem? ugy tetzik hogy Iſten legyen az oka.

Nem kõvetkezik ſemmikeppen ez, hogy Iſten legyen oka az bũnnek, Mert az bũn, az gonoſſag az õrdõgtũl vagyon, nem az Iſten oltotta az bũnt az emberekben, ſem penig az õrdõgõkben, hanem az õrdõg kereſte eſt ũ maganak, kirõl ez utan az emberre-is fallot. Hogy penig ezeknek megh gonoz cselekedeteket-is jora forditya, az Iſten ditſõſſege, bõltſeſege ez. De mind az altal ugyan meg bũnteti ũket azert az Iſten, mert meg erdemlik, noha az Iſten akarattyat cselekedik meg. De ũk nem az Iſten tiſteſſegere neznek abban, hanem hogy az ũ gonoſſagokat tõltſek be azzal az gonoz cselekedettel.

Mint hogy az Jeſus Chriſtus meg halna, az Iſten-is akarta eſt, az Judaſis akarja, az õrdõg-is akarja, az Papok es

Phariſeuſok-is akarjak, de ezek mind kûlömb vegre akarjak. Az Iſten akarattya ez, hogy aldozat legyen az emberi nemzetert, hogy az ô aldozattyaval el tôrôlteſſenek az mi bûneink. Az ördög akarja ennekokaert hogy az jeſus Chriſtus el veſſen, az halalban maradgyon. Judas penig akarja az harmintz penzert. Az Phariſeuſok akarjak az gyûlôſegert, mert hogy minden ſemely valogatas nekûl meg feddi, pirongattya vala ûket az bûnert, es az benne valo nem hitelert. Azert iregyſegbôl akarjak vala hogy el veſſen az jeſus Chriſtus.

AZ NEGYEDIKROL.

NEgyedſer immar csak igen rôvidedden laſſuk meg, mit haſnal az kereſtyeneknek ez az tudomany: miert kel teneked tudnod, hogy Iſten legyen az gondviſelô, hogy mindenekre ſemely ſerint az Iſtennek gondgya legyen. Felette nagy haznodra vagyon ezte neked.

Led elôſôr meg eſmerheted ebbôl az Iſtennek halalmaſſagat, kegyelmeſſeget, irgalmaſſagat, bôlcseſſeget, igaſſa-

igaſſagat. Ez azert az tudomany viſen tegedet az Iſtennek igazan valo eſmeretire, Mert valakik az Iſten gondgyaviſeleſet eſmerik, azok az Iſtennek eſmeretire kûnnyen mehetnek.

Maſodſor felette haſnos tudomany ez, hogy az Iſtennek, minden el vôt javairol halat adgy, ûtet magaſtallyad. Mert im hallod hogy mindenek ù tûle vadnak, ù tûle taplaltatnak mindenek, mindeneket ù bocsat read: hat az el vôt jokrol ù neki adgy halakat, ûtett dicsirjed, tiſtellyed, bôcsûllyet.

Harmadſor, fel indit ez az tudomany, hogy az nyomoruſagokat csak az Iſtennek tulaidonitſad, nem az vak ſerentſenek, tôttenetnek, hanem az Iſten tanatſanak, akarattyanak. Annakokaert ſenved el bekevel.

Negyedſer, fel indit ez az tudomany az kônyörgeſre, az halaadaſra es az Urnak nevenek ſegitſegre valo hivaſra. Nagy haſnodra vagyon azert neked ez az tudomany: laſd megh az embereknek eletek mely ſok nyomo-

rusag ala vettetet: hogy hogy tudnad magadat vigasztalni, ha nem tudnad, nem hinned az Istennek gondgyaviseleset.

Ha az Isten gondgyaviseleserre nem tamaszkodnal mindenben, hazadban, hazad kivül: vagy egy kicsin szeretske tamad read, el törheti az hazat: ha egy szeg el törik, az haz read szakad es megh halsz. Ha hazad kivül vagy, es egy tegla az fejedre esik es megh halsz, ha fel ülsz Jovadra tsak egy botlas ottan megh halhatz. Ha kertedben megy read megyen egy kigyo es ellened jar, ha te eteledet avagy italodat megh maszsza, avagy bele szal egy pok, vagy valami merges allat es eletednek ellene igyekezik: ha szekeredre fel ülsz, el törik, nyakad szakad es meg halsz. De mind ezek ellen kel magadat vigasztalnod az Istennek gondgyaviseleseuel, hogy semmi történetből nem eshetik raitad, hanem az ü akarattyan fundaltatot minden allatoknak gondgya viselese, kie legyen az dicseret, es hatalom mind örökke Amen.

PRAE-

XVII. PRÆDICATIO.

Summa.

Az Istennek ſianak ſemelyeröl.

AZ Apostoli Credonak rendi szerint mellyet el kezdettünk vala magyarazni, követköznek immar imez nehan igek, mellyeket mostan megh magyarazok. Ezekröl szolok mostan csak: *Et hiszek az Jesus Christusban, az Attya Istennek egygyetlen egy szülöt Fiaban, az mi urunkban.*

Ennek elötte valo tanitasunkban megh magyaraztuk az Apostoli Credonak kivaltkeppen ket reszet. Mert leg elöször szollottunk az szent iras szerint, az egy Istenröl, kitsoda legyen az egy igaz Isten, melyröl azt vallyuk az Apostoli Credo szerint: Hiszek az egy Istenben.

Masodszor szollottunk az Attya Istennek semelyeröl, holot leg elöször megh bizonittyuk hogy az Attya igaz termeszet szerint valo Isten legyen.

Harmadßor, ßollottunk az ů cselekedetiről, annak utanna az menynek es földnek teremteset magyaraztuk megh ez előt valo letskenkben. Mostan immar rend ßerint kővet kőzik az Apostoli Credonak harmadik aga, avagy czikkele, melyben vallast teßünk az Jesus Christusrol. Hogy nyilvabban meg erthessük: első rendben vagyon ßemelyenek esmereti.

Mert leg előßőr megh kely teneked tudnod, kitsoda legyen az Jesus Christus.

Masodßor tißtinek esmereti kevantatik az Jesus Christusnak, hogy meg tanullyad, hogy eßedben vegyed ki legyen tißtiben ez az elő Istennek Fia. Mind az kettőről ßol az Apostoli Credo az Apostoli vallas rendel. De ez mostani letzkenkben ßollyunk kivaltkeppen az ů ßemelyenek esmereti felől. Hogy penig ezeket az igeket meg magyarazhassuk haßonnal ßerető juraim, kivaltkeppen ez mostani letzkenkben rővideden imez harom dologrol ßolok csak.

Leg

I. Leg előßőr miert hogy ezt vallyuk, hogy hißünk az Iesus Christusban, ezt magyarazzuk meg, mitsoda hittel kel minekunk hinnünk az Iesus Christusban, minemü hit legyen az, mellyel hinnunk kel az Istennek Fiaban.

II. Masodßor erről ßolok, miert kel hinnünk az Iesus Christusban az Istennek Fiaban.

III. Harmadßor azt magyarazzuk meg mit jegyez ez az ket ige, Iesus Christus, miert nevezi az ßent irat az Istennek Fiat Iesusnak, es annak utanna Christusnak.

AZ ELSŐRŐL.

Mitsoda hittel kel minekünk hinnünk az Iesus Christusban?

AZT mondam hogy leg előßőr eßt halgassuk meg minemü hit legyen az, mellyel hißünk az Jesus Christusban. Mert im hallod, hogy az Apostolok ů magok aßt mondgyak, hogy hißnek az Jesus Christusban. Immar aßt forgathatnad it, hald meg: Nam az előt aßt mondad, hogy hiß az Attya Istenben. Az kereßtyen hit hißen csak az egy Istennen,

ben, azon hitnek csak egy czellya vagyon, hat hogy hogy lehet az, hogy az mi hitünk az Jesus Christusra-is nez? Szent Pal Apostol Eph. 4. ast mondgya, hogy egy az Isten es az hit-is egy. Mikeppen azert hogy egy Isten vagyon, azonkeppen az kereßtyeneknek hiti csak egy, az az, az hit csak egy Istenre nez, csak egy Istenben fundaltatot, csak az egy örökke valo Isten lehet czellya.

Hat ha csak egy az hit, hat ha az Isten is csak egy, hogy hogy lehetseges ez, hogy az Attyaban-is hiß: az Jesus Christusban-is? Hogy az Attya Istenben es az Jesus Christusban-is hißünk, nem csinalunk ezzel semmikeppen ket hitet, sem peniglen az hitnek ket czellyat, ket objectumat nem csinalunk ezzel. Miert? Ennekokaert, mert az Attyanak es az Fiunak egy örökke valo Istenßege vagyon: azon Istenßege, azon termeßeti, azon allattya vagyon az Jesus Christusnak mint ßinte az Attyanak.

Ennekokaert mondgya Joan. 14. az Christus: Hißtek Istenben, en bennem-is hidgyetek. Miert? Ennekokaert mert az Istennek Fianak egy örökke valo Istenßege vagyon az ü Attyaval. Act. 2. Joan. 17. Ekkeppen ßol az Christus: Attyam, ez ugy mond az örök elet, hogy meg esmerjenek tegedet egyedül igaz Istennek lenni, es az kit el botsatal az Jesus Christust. Az Attya Istent es az Jesus Christust ößve ßerkeßteti az Istenßegben: hat csak egy czellya vagyon az igaz hitnek. Mert az Jesus Christus azon Isten az ki az Attya. Erre nezve mongya Joan. 5. az Istennek Fia: Hogy mindenek tißtellyek az Fiat, mikeppen tißtelik az Attyat. Miert? Mert azon Istenßege, azon termeßeti vagyon az Fiunak, mint ßinten az Attyanak.

De az eretnekek kik tagadgyak az Jesus Christusnak Istenßeget ket hitet csinalnak: semmikeppen meg nem maradhat arra nezve-is az ü tudomanyok. Leg elößör mert ast mondgyak, hogy nem azon Isten az Jesus Christus ki az Attya. Hanem azon Isten: hat az hitnek-is ket czellyanak kell lenni.

Masodsor mert ast mondgyak, hogy az Iesus Christus csak teremtetet Isten, az Attyanak ekessegevel fel eksittetet teremtet Isten. Ha az ugy vagyon, az kerestjeni hit-is kettő lesen, az csellya-is kettő lesen, az egyik az teremtő Istenre nez, az masik az teremtetet Istenre. Az egyik az őrőkke valo Istenre: az masik az formaltatot Istenre. De az sent Pal ast mondgya, hogy mikeppen az Isten egy, ugy egy az kerestienseg-is es az hit-is.

Immar mennyünk az masodik csikkelre, melybben ast magyarazzuk meg, mi az oka, hogy hissünk az Iesus Christusban. Mert ast mondhatnad: Hisem nem sabad hinni teremtet allatban, nem sabad hinni pusta emberben. Mert jeremiasnal 17. ast mondgya az Isten lelke: Atkozot valaki emberben helyhesteti az ű bizodalmat. De az Iesus Christus ember, David magvabol valo, est mondhatnad: Hasonlatos mi hozzank az bűntől el valvan, hogy ha mi hozzank hasonlatos ember, hat nem sabad minekünk ű benne hinnünk.

AZ

AZ MASODIK ROL.

Miertkel hinnünk az Iesus Christusban?

HOgy erre az kerdesre meg felelhessünk elősör est az fundamentomot vessük fel, hogy az Iesus Christusban ket termeset vagyon el valtozhatatlankeppen. Az egyik termeset az őrőkke valo Istení termeset, melyben sűletet az Attya Istentűl. Az masodik termeset az fel vőt emberi termeset az Mariatul, mely termesetben hasonlatos mi hozzank az bűntűl el valvan, az mint sent Pal sol.

Az Christusban hissünk annakokaert leg elősör, mert ez az Isten Fia nem csak teremtet allat, nem csak Davidnak fia, nem csak pusta ember: hanem igaz es őrőkke valo Isten. Hogy ha csak teremtet allat volna, bator akar mely nagy ajandekkal fel őltőstetet volna, ugyan nem volna sabad imadni az Iesus Christust. Miert? Mert ast mondgya az Isten Esa. 42. Hogy az ű tistesseget, dicsőseget semmi teremtet allatnak nem engedi.

Az te

Masodsor, mert az tórvenben-is azt mondgya az Isten: az te Uradat Istenedet tiztellyed, es csak ú neki szolgaly. Ha csak ú neki kel szolgalni, hat az te hitednek is ú benne kel fundaltatni. De ezert hiszünk az Jesus Christusban, mert termeszet szerint valo Isten. Mondhatnad. Hol vagyon meg irvan, hogy Isten-is legyen az Christus Iesus, nem csak ember: hogy nem csak David fia legyen, henem Isten-is legyen?

Leg elsősor Esa. 6. Seregeknek Uranak Istenenek nevezi. Mert azt mondgya: Latam az Seregeknek Urat Istenet ülven az ú szekiben. Az szent Angyalok kórnyüle allanak vala ezt mondvan: Szent, Szent, Szent az Seregeknek Ura Istene. De ezt az nevezetet hogy seregeknek Ura Istene legyen, nem tulaydonitva az iras semmi allatnak.

Az Jere. 23. Johova Istenenek mi igasságunknak nevezi. Joan. 1. Nevezet szerint minden hatarozas nekul nevezi ezt az Jesus Christust Istennek s-azt mondgya: Kezdetben vala az ige, es az ige Istennel vala, es Isten vala ez az ige.

Hogy penig ezt valaki ne mondhatna, hogy tiszt szerint valo legyen, mint az fejedelmek, megh magyarazza szent Janos 1. jo. cap. 5. Ez az igaz Isten es az órók elet. Mitsoda lehet nyilvabban valo, mint hogy egy igaz Istennek, es az órókke valo eletnek nevezi ezen iras. Ezokaert ez elsó oka az miert ú benne hiszünk. Mert termeszet szerint valo Istennek mondgya az iras.

Masodsor ennekokaert, mert valaminemü tulaidonsagokat ad az szent iras az egy Istennek, azont adgya az Jesus Christusnak-is. Mert mikeppen hogy az emberben vadnak nilvan valo tulaidonsagok, mellyek megh valasztyak az embereket az oktalan allatoktul, mint csak egyedül jar az ember fel emelt fővel az eghre: az oktalan allatok nem. Csak egyedül vagyon az emberben az okossag: az oktalan allatokban nem. Csak egyedül vagyon az emberben az szabad akarat: nem közlötte az Isten az oktalan allatokkal.

Ha-

Hasonlatoskeppen vadnak az Istenben oly tulaidonsagok, mellyek semmi teremtet allatokban nem talaltatnak, es semmi teremtet allatoknak nem tulaydonittatnak, hanem csak az egy igaz Istennek. Ezeket az sent iras adgya nem csak az Attyanak, de az Fiunak-is. Mint örökke valonak lenni, csak az örökke valo Istenhez illik: mert egyeb allathoz nem mondhatod azt, hogy örökke valok legyenek: de az iras az Iesus Christust örökke valonak mondgya lenni, az Salomon Prover. 8. Az Mich. 5. Joan. 7.

Valtozhatatlannak lenni, csak az egy örökke valo Istenhez illik. De ezt az Iesus Christusnak adgya az sent iras. Psal. 120. ezt mondgya: Uram az kezdetben te fundaltad az földet, az az te kezednek munkai: azok el vesznek, te penig megh maradz örökke. Hasonlatoskeppen az siunek titkait altal nezni, az siveket az veseket hasogatni, altal latni az embereknek gondolattyokat, csak az Istenre nez es illendö dolog. De ezt adgya, tulaidonittya az sent iras Iesus Christusnak, annakokaert igaz örökke valo Isten es egy az attyaval. Szent Ianos Apocal. 2. azt mondgya, *Ego sum &c.* En vagyok az ki az veseket altal latom. Ezert hat az Christus Iesus az hitelre melto, azert hisünk ü benne, mert minden Istenhez illendö allatokkal fel ekesittetet az sent irasban.

Harmadsor, ennekokaert mondgyuk az Apostolokkal egyetemben, hogy hisünk az Iesus Christusban, mert az Iesus Christusnak adgya az iras az Istenhez illendö cselekedeteket, mely cselekedetek csak az örökke valo Istennek hatalmaban vadnak, mint az földnek, menynek teremtese, csak az örökke valo Istene. De az Iesus Christus földnek, menynek teremtöje azt mondgya az sent iras. Hat az Apostolokkal egyetemben meltan mondgyuk, hogy hisünk az Iesus Christusban.

Az sent David azt mondgya, hogy az kezdetben ü vetette fel az fundamentomat. Szent Pal Colost. 1. azt mondgya, hogy mind az lathato allatok es lathatatlanok ü altala terettenek es ü nekül

nekûl semmi nem lôt. Hasonlatoskeppen az halalbol valo valtsag, az megh elevenites, csak az egy Istenhez illik. De sok helyen tulaidonittya ést az megh eleveniteſt az iras az Jesus Chriſtusnak. Hat erre nezve-is hiſzünk az jesus Chriſtusban az Apoſtolokkal egyetemben.

AZ HARMADIKROL.

Miert nevezi az penitentias az Istennek fiat Iesusnak, es annak utanna Chriſtusnak?

LAssuk megh immar rövideden imezket iget, miert hivataſſek Jesusnak, annak utanna Chriſtusnak az elô Istennek Fia. Az Sido nyelvben neveztetik, jesuanak, avagy jehovanak. Ést az Sido iget for ditottak az Görögök σωτῆρ mint az Deakok jesusnak. Az jesuannak penig (az jehovanak) neve annit mint tessen szabadito, avagy idvözitô. Megh magyarazza penig az Angyal annak okat. Ést mondgya az Angyal annakokaert az josephnek es az Marianak: Es hivod az û nevet jesusnak; Mert û szabaditotta meg az û nepet az û bûneibôl. Jesusnak neveztetik azert annakokaert, mert û szabaditoja meg valtoja az û nepenek.

Voltanak az ô Teſtamentomban kik ezzel az nevel neveztetnek, Elôször az josue, az ki az Moses utan hadnadgya, meg szabaditoja lôn az Israel nepenek, az ki be vive az Chanaan fôldeben az Israel nepet. De felette nagy kûlömbseg vagyon az ô Teſtamentombeli Josue avagy az jesus közôt. Elôször mert azaz Josue csak embert volt: De ez Jesus az Josue, Isten es ember.

Masodsor, Mert az ô Teſtamentombeli Josue csak teſti szabadito volt, csak teſt szerint szabaditotta meg az nepet, es csak teſte szerint vitte be az Israel nepet az teſti Chanaanban, mert csak arnyeka volt az Isten Fianak. Ez penig az igaz josue az Jesus Chriſt s, az bûnbôl valo meg szabaditoja az û nepenek, lelki szabadito.

Hogy ha penig meg hanyod az jesusnak igejet, csak ez az nevezet-is meg mutattya, hogy az Istennek Fia, nem

csak ember: hanem Isten-is. Mert az bűnből valo szabaditas, lehetetlen hogy csak teremtet allattul lehessen, hogy meg szabadithasson az bűnből es karhozatbol. De ez az Jesus szabadito, az bünből az halalbol, Hat nem csak pusta ember. Az bünből valo szabaditasok az keresztyeneknek negy modon vagyon, hogy nyilvabban meg tanulhassad, az meg szabaditas, mi modon lőt.

Leg elősőr lőt erővel, az bűnnek erővel valo el rontasaval, lőt azert erővel, hatalommal, győzödelemmel. es rontasaval az bűnnek es az bűn solgyanak. De kitsoda győzheti vala sajat hatalmaval ezeket meg: csak Isten ronthattya el az halalt az karhozatot, mint Esa: 26. mondgya: Az Jehova Isten *absorbet mortem* nagy győzödelemmel.

Masodsor az bűnből valo megh szabaditas mikeppen lőt: Az bűnnek meg botsatasa ingyen, hogy azok ne tulaidonitassanak karhozatul, hanem megh bocsattatnak ingyen. De kitsoda az, csak az Isten. Esa. 42. Csak az Isten botsattya meg az bűnöket. Az Pharisęusok-is azt mondgyak Marc. 7. az Iesus Christusnak: Csak az Isten bocsattya megh ugy mond az bűnt.

Harmadsor, az bűnből valo meg szabaditasunk, lesen az mi termeszetünkben it ez vilagon, az bűnre valo kevansagban. Mert az kegyelem edeninek sent lelket ad meg it ez vilagon. Mert ezzel naprol napra meg rontya mi bennünk az bűnt: de csak Isten eppithet fel minket igasságban.

Negyedser, az bűnből valo megh szabadulasunk lesen az tőkelletes bodogsagban, az meg szabaditasnak utanna, holot mind kűlső, belső bűnők az megh elevenitesnek utanna meg romlanak az mi bűnűk: az testnek fel tamadasat, bűnők meg botsanattyat es az meg tisztitast, csak az Isten mivelheti: Hat az teremtet allat est nem cselekedheti. Hat az Jesus Christusnak neve megh mutattya, hogy ez az Istennek Fia nem csak Davidnak magvabol valo: hanem igaz Isten-is. Immar kellene sollanom az Christusnak neveről, de mostan legyen eleg.

XVIII. PRÆDICATIO.

Summa.

AZ Apoſtoli Credonak harmadik csikkelet keſtük vala magyarazni, moſtan-is abbol leſen tanuſagunk Iſten ſegitſege velünk leven: Az igek rövideden ezek:

Es hiſſek az Jeſus Chriſtusban, az ô egyetlen egy ſülöt fiaban mi urunkban, ki fogantatek ſent lelektül, ſületek az ſüz Mariatul.

Ennek elötte valo tanitaſunkban leg elöſör ſollank az jeſus Chriſtuſnak Iſtenſege felöl: Miert hogy eſt vallyuk hogy hiſünk az Jeſus Chriſtusban. Meg tanit penig az ſent Pal Apoſtol, az Epheſus varosban irt levelenek negyedik reſeben, hogy az egy örökke valo Iſtenben ſabad az embereknek hinnyek. Maſodſor kezdök aſt meg magyarazni, mitſodat jegyeznek az ket igek, jeſus, Chriſtus

Chriſtus, mely nevezetekkel nagy gyakorta ſzokta az iras nevezni az Iſtennek Fiat.

Az jeſuſnak azert neve annit teſen, mint idvözitö, avagy meg ſabadito. Mikeppen meg magyarazza az Angyal ſent Mathęnal elſö reſeben mikoron eſt mondgya: Hivod, ugy mond, te joſeph es Maria ennek az gyermeknek. nevet jeſuſnak, Mert ez ſabadittya es valtya meg, es idvözitti es menti meg az ü nepet az bünböl.

Ez azert az jeſuſnak neve kettöt teſen avagy jegyez, kivaltkeppen az jeſus Chriſtuſra nezven. Leg elöſör meg mutattya igaz Iſteni termeſetit, mert ſoha ſenki nem lehet megh ſzabadito avagy idvözitö, hanem csak ünnön maga az Iſten. Maſodſor, ez az nevezet meg irja az Iſtennek Fianak tiſtit, hogy az ü fiui tiſti melyre botſattatot az emberi teſtben, legyen az meg ſabaditas, avagy az büntül valo valtſag. Immar moſtani letzkenkben hald meg hogy nyilvabban eſünkben veheſſük, hogy

haſon nekûl ne mennyünk el innen, ſeretö uraim, csak imez ket dologrol ſolok rövideden.

Leg elöſör aſt halgaſſuk meg miert neveztetik Chriſtuſnak. Mert im hallod hogy az Credoban jeſus Chriſtuſnak mondgyak es vallyak az Apoſtolok. Meg magyarazok miert neveztetik jeſuſnak. Immar aſt laſſuk meg miert neveſtetik Chriſtuſnak.

Maſod rendben annak utanna ſollok egy nehany nevezetekröl, mellyekkel nevezi az iras az Iſtennek Fiat, hogy meg eſmerheſſuk nyilvapban mind ſemelyeben ki legyen, mind tiſztiben: hallyá meg kegyelm: Az Meſsiaſnak es az Chriſtuſnak neve mind egyiet teſen. Az Sidok Meſsiaſnak nevezik. Az Görögök penigh Chriſtuſnak. Az Deak nyelüben-is, az mi nyelyvünkben-is Görög nyelvel hijuk Chriſtuſnak az Iſtennek Fiat. De az mi nyelvünkben mind az Meſſias mind az Chriſtus annit teſen, mint megh kenetet. Mondhatnad.

Mitſoda

Mitſoda az oka hogy az Iſten Fiat Chriſtuſnak nevezi, az az, megkenettetnek az ſent iras?

Ezzel az nevezettel harom tiſztit adgya elönkben az ſent iras, tudni illik: hogy igaz Propheta legyen. Maſodſor hogy io Pap legyen. Harmadſor, hogy Kiralyunk legyen minekunk az Iſten Fia. Mert az ô Teſtamentomban ez harom rendbeli emberek kenettetnek vala meg Iſten parantſolattya ſerint. Az Prophetak, az Papok es Kiralyok, az kik az fejedelemſegre valaſtatnak vala. Mikoron azert nevezed Chriſtuſnak az Iſtennek Fiat: annit teſen mint ha ûtet Prophetanak, Papnak es Kiralnak, Iſtentûl megh kenettetet Kiralnak nevezned. Mondhatnad.

Magyarazd meg, mond meg miert neveſteſſek Prophetanak es Kiralnak?

Hald meg. Mert mikeppen hogy kûlömben kenetet meg az jeſus Chriſtus, hogy nem mint azok, azonkeppen

kûlömb tiſti vagyon az Chriſtuſnak, hogy nem mint azoknak. Az Prophetak, az Papok, az Kiralyok kûlſô kenettel olayal kenetnek vala megh. De az jeſus Chriſtus az fel vôt emberi formaban, ſent lelekkel kenettetet megh mertek nekûl Prophetanak. Azert harom okaert neveztetik, hivattatik jeſus Chriſtuſnak.

Leg elôſôr, mert feje minden Prophetaknak. Vilag kezdetitûl fogva valami Prophetak voltanak, mind az jeſus Chriſtus tartotta azokat. Az Prophetaknak cselekedetek, fundamentomok volt; ez az Iſten Fia az jeſus Chriſtus. Mint ſzent Peter 1. Pet. 3. es 2. Pet. 1. aſt mondgya, hogy az Prophetakban az jeſus Chriſtuſnak lelke volt, az û lelke altal û tartotta, û oktatta az Prophetakat az mennyei tugomannak bôltſeſegere. Azon ſent Peter Act. 10. Ennek minnyajan az Prophetak bizonſagot teſnek, hogy bûne bôtſanattyat veſi az û neve altal, minden az ki hiſen û benne.

Maſod-

Maſodſor Prophetanak nevezteſtik az jeſus Chriſtus, nezven az tanitaſnak tiſtire. Mert miképpen ezert valaſztattanak val.. az Prophetak, hogy az Iſtennek tudomanyat, akarattyat Prędikallanak az embereknek: Azonkeppen az jeſus Chriſtus Prophetank minekûnk. Miert? Mert az Attya Iſtennek el reytet bôltſeſeget, tudomanyat az embereknek idvôſſege felôl û jelentette ki minekûnk, joan. 1. Errôl mondgya ſent janos: Az Iſtent ſenki nem latta ſoha amaz egy ſzûlôt Fiu, az ki vagyon az Attyanak kebeleben, ô jelentette meg.

Harmadſor neveſtetik Prophetanak az jeſus Chriſtus, mert ſent lelke altal tartya az valaſztottakat mind vilagh vegezetiglen. Az kûlſô tanitas csak heaban valo az belsô tanitas ne-kûl, csak heaban valo ez, ſemmi az tanitoknak kûlſô tanitaſok, ha belôl nem tanittya az Iſten lelke. De az kûlſô predikallot ighe altal belôl-is tanit ſent Leleknek altala az Iſten Fia. Erre az tiſtre az cselekedetre nezve, hogy ſent lelke altal

tanit, neveztetik ũ igaz Prophetanak. Mondhatnad.

Immar magyarazd meg aſt-is miert neveſtetik fũ Papnak?

Mint leg elõſõr az Chriſtuſnak neve arra viſen, arra mutat hogy ũ Pap legyen. Az Davidis Pſal. 110. aſt mondgya: te vagy orokke valo Pap, az Melchizedech rendi ſerint. Mitſoda az oka hat hogy meg kenettetet ez az Iſtennek Fia az Papſagnak tiſztire-is: Harom tiſzti vala az fõ Papnak-is az oh Teſtamentomban kivaltkeppen. Mellyek azok? Az tanitas, az kõnyõrges es az aldozat. Har erre az harom czelra neveztetik Papnak az Jeſus Chriſtus. De ſokkal meltoſagobs tiſzti vagyon az Iſtennek Fiunak, hogy nem mint az oh Teſtamentombeli fũ Papſagban levõ Papnak.

Leg elõſõr azert az tanitaſert, mert az Iſtennek titkos tanatſit az embereknek idvõſſegek felõl ũ jelentette kiaz emberecknek. Soha meg az Angyalok ſem tuttak volna meg mondani mit vegezet az Iſten az Anyaſent-egyhaznak idvõſſege felõl, hogy akarja kedveben venni, hogy hogy akarja Fiaban idvõziteni. Mondom meg az Angyalok ſem tuttak volna meg mondani, de ez az Pap, az ki eleitũl fogvan tanitotta az Anyaſentegyhazat, hogy ingyen az Attya Iſten akarja idvõziteni kegyelmebõl fiaban.

Maſodſor, Pap az Jeſus Chriſtus az kõzben jaraſert, az kõnyõrgeſert: Mert immar ez, az Iſten es anyaſent-egyhaz kõzõt kõzben jaro, mert meg engeſtelteti es meg bekelteti az Anyaſent-egyhazert Iſtennel.

Harmadſor, Pap az Jeſus Chriſtus az aldozatert. Mitſoda aldozatert? Sokkal kũlõmb aldozatert. Az oh Teſtamentombeli Papok Galambokkal, koſokkal aldoznak vala: De az Jeſus Chriſtus az ũ ſajat verevel aldozek az magas kereſtfan. Iſmet az oh Teſtamentomban ſokſor aldoznak vala az Iſten elõt. Miert? Mert azoknak aldozattyok nem vala tõkelletes: hanem az Jeſus Chriſtus aldozattyara neznek vala. De ez az Jeſus Chriſtus egyſer aldozot mi erettünk

erettünk az mint ſent Pal Heb.7. Hogy egyſer valo aldozattyaval tökelleteſſe tötte az ſenteket, az mint ugyan azon ſent Pal ſol Heb.1.

Harmadſor immar aſt-is laſſuk meg, miert neveztetik Kiralnak. Mert harmad rendben meg kenettetnek vala az Kiralyok. Harom okaert neveztetik Kiralnak-is fökeppen.

Leg elöſör az mindenhato birodalomert. Mert fejedelme Kiralya minden kiralyoknak, ſöt męg az Angyaloknak-is. Szent Janos igy nevezi Apocal.9. *Rex regum, & Dominus dominantium.*

Maſodſor neveſtetik Kiralnak annakokaert, [illegible] feje, kiralya az ü orſaganak, az az [illegible]tennek anyaſent-egyhazanak, az ü bünet el törlötte, fel öltöſtette igaſſaggal, es fel tamaſtya az utolſo napon, es meg dicsöiti az örök eletben.

Harmadſor neveſtetik Kyralnak ennekokaert, mert fejedelmet megh gyöze az Anyaſent-eghaznak ellenſegenek: az ördögnek, az halalnak, az karhozatnak es az törveny atkanakerejet: mikeppē az iras ſok helyen tulaidonittya eſt nekie, hogy

hogy az Iſten mindeneket, męg az ü ellenſegit-is laba ala veti.

Miert hoǵ meg hallok rövidedē, miert neveſteſſek az Fiu Chriſtuſnak, ſolok immar azokrol az nevezetekröl, az mellyel ütet az ſent iras hya. Leg elöſör azert ez ket nevezetnek felette, gyakorta hya nevezi ütet az iras Emmanuelnek, mely annit teſen mint mi velünk lakozo Iſten. Ez az nevezet megh talaltatik Eſa.7. verſu 14. Az ſent Matthenal 1. az Angyal nevezi ütet Emmanuelnek. Mondhatnad.

Mitſoda az oka hogy velünk lakozo Iſtennek nevezi az iras az Chriſtuſt?

Ket oka vagyon. Leg elöſör nevezi Emmanuelnek ſemelyere nezve, hogy meg mutaſſa, hogy igaz ember legyen es igaz Iſten. Mert ebben az nevezetben kettöt talalſ, Iſten-is volt velünk-is lakozot. Mikeppen vagyon ez, hogy Iſten-is legyen, velünk lakozo-is? Iſten az örökke valo termeſetre nezve: de közöttünk lakozot az fel vöt emberi formaban, az az, az emberi teſtben az mellyet fel vön.

Az

Az Szent Janos 1. reszeben megh magyarazza s-azt mondgya: Az ige az ki az kezdetben vala, az ki nekûl semmi nem lôt, teste lôn es lakozek mi kôzôttünk. Hogy hogy velünk lakozo Isten? Meg magyarazza az Szent Janos, mert ez ugy mond kezdetben-is volt, es az kezdetben mindenek û altala lôttenek, es û nala nekûl semmi nem lôt. Velünk lakozo-is, mert teste lôn, es lakozek mi kôzôttünk. Szent Pal 1. Timoth. 3. ekkeppen magyarazza: Es minden versenseg nekûl az mi hitünknek nagy titka ez: az Isten meg jelent az testben. Velünk lakozo Isten hat az Iesus Christus. Mikeppen? Mert testben meg jelent az mint Szent Pal nevezi. Az Baruch 3. reszeben hasonlatoskeppen magyarazza ezt az nevet.

Masodsor nevestetik Emmanuelnek az û tisztire nezve. Miert? Mert ez az velünk lakozo Isten az û Anyaszent-egyhaz kôzôt lakozik mind vilag vegezetig, soha az Anyaszent-egyhazat el nem hadgya, hanem mind ôrôkke velünk lakozik. Mikeppen? Nem csak test szerint

rint lakozik mi kôztünk az Iesus Christus, hanem Szent Lelkenek altala, mely Szent Lelkenek altala fel ôltôsteti, megh ajandekozza az Evangeliomnak halgatasanak altala az kegyelem edenit, melyben az hiveknek fôlôtte nagy vigasztalasok vagyon, hogy velek lakozo Istenek vagyon: hogy ûket semmi nyomorusagokban el nem hadgya.

Masodsor ez az Istennek Fia neveztetik az Szent irasban Isten bôlcseseginek. Mint az Salomon Prover. 8. cap. ûnôn maga az Istennek Fia bôlcseseginek mondgya ûnôn magat: En bôlcseseg, kezdettûl fogva egyiût munkalkodtam az Jehovah Istennel, kezdettûl fogvan sûlt, birt engemet az Jehovah, megh vilag teremtese elôt sûlt. Az kyralyok en altalam uralkodnak, az birak en altalam tesznek tôrvent, kezdettûl fogva rendeltettem en az valtsagra, es az en gyônyôrûsegem az embereknek fiai kôzôt vagyon, valaki engemet keres eletet talal, valaki engemet megh utal, bosusagot vezen ez maganak.

Kitsoda ez az bôltseseg?

Meg

Megh magyarazza ů maga az Iſten Fia. Mert csak ez az bôlcseſeg az ki ſůlettetet ôrôktůl fogva az attyatul; csak ez az bôlcseſeg, ki rendeltetet az embereknek valtſagara. Szent Pal 1.Cor.1.nevezi az Iſtennek Fiat bôltcseſegnek: Mi ugy mond prędikallyuk az Iſtennek Fiat az Iſtennek bôltcseſeget, hatalmat. Mondhatnad.

Mitſoda az oka hogy az Iſtennek Fia bôltſeſegnek neveztetik?

Leg elôſôr ennekokaert, mert valamit eleitôl fogvan bôlcsen cselekedet, teremtet az Iſten az ů Fiaban teremtette, cselekette. Hogy nagy bôlcsen fel vetette az lathato vilagnak fondamentomat, ki altal csinalta: az ů fia altal. Szent Pal Heb.1. mondgya, hogy Fia altal csinalta ez lathato vilagot, hogy megh tartotta eleitůl fogvan az anyaſent-egyhazat, hogy idvôzitôtte, Fia altal cselekette.

Maſodſor, Bôlcseſegnek neveztetik, mert az Iſten titkainak bôlcseſegenek tar haza az Ieſus Chriſtus. Valami hatal-

hatalma bôltſeſege vagyon az Attyanak, azon vagyon az Fiunak-is.

Harmadſor neveſtetik bôltseſegnek mi reāk nezve, mert az Iſteñek idvôzitô iſmeretit, csak az Jeſus Chriſtus adgya mi nekůnk, ennek legyen tiſteſſeg es birodalom, moſt es minden idôben. Amen.

XIX. PRÆDICATIO.

Summa.

MEgis az Apoſtoli Credonak rendi ſerint, imez igekrôl ſollyunk Iſten ſegitſegebôl:

Es hiſzek az Jeſus Chriſtusban, az ô egyetlen egy ſzůlôt fiaban mi urunkban, ki fogantatek ſzent lelektůl, ſzůletek az ſzůz Mariatul.

Ennek elôtte valo tanuſaginkban arrol kezdettůnk vala ſollani az Urnak ſegitſegebôl, mitſoda nevezetekkel hija fôkeppen az iras az Iſtennek ſent Fiat. Hogy azokbol meg ertheſſůk nilvabban

mit kellyen ertenünk, mind ſemelye felől mind penig tiſtí felől.

Szamlaltam penig męg ez ideig az nevezeteket elő mellyekkel ſokta nevezni az iras az elő Iſtennek eggyetlen egy ſűlőt Fiat: kiket meg-is magyaraztam. Leg előſőr aſt mondok meg, miert neveſtetik jeſuſnak. Mert az Credoban aſt vallyuk, hogy hiſſünk az jeſus Chriſtusban. Maſodſor eſt magyaraztuk meg, miert neveſtetik Chriſtuſnak. Harmadſor miert hivattatik Emmanuelnek, avagy velünk lakozo Iſtennek. Negyedſer miert neveztetik Iſten bőltſeſegenek az Jeſus Chriſtus, arrol ſollottunk. Mely nevezeteket, miert hogy meg magyaraſtunk ez elől, moſtan azok rol nem ſzollok tőb beſeddel, hanem mennyünk az tőb dolgokra. Moſtani letzkenkben harom dologrol ſollok iſmet ha az idő engedi.

I. Leg elöſſör elö ſamlalom az töb nevezeteket, mellyekkel hija az ſent iras az Ieſus Chriſtuſt.

II. Maſodſor, meg magyarazzuk azt, miert mondgyak az Apoſtolek az Chriſtuſt az Iſtennek eggyetlen egy ſűlöt fianak.

Harmad-

III. Harmadſor azt magyarazzuk męg, miert mondgyak az Iſtennek Fiat mi Urunknak.

Mert aſt mondod az Credoban: Hiſek az Jeſus Chriſtusban az ű egyetlen egy Fiaban mi Urunkban. Kőzönſegeskeppen viſſa forditttyak az Credot es ugy mondgyak. Es jeſus Chriſtusban az ű Fiaban, mi eggyetlen egy urunkban. Ez rendi az Apoſtoloknak hitőknek. Es az Jeſus Chriſtusban ű egyetlen egy ſűlőt Fiaban mi Urunkban.

AZ ELSŐRŐL.

Mitſoda tőb nevezetekkel hija az ſent iras az Ieſus Chriſtuſt?

AZt mondam hogy leg előſőr halgaſſuk meg azokat az fő nevezeteket, mellyekkel gyakorta ſokta az ſent iras hini az jeſus Chriſtuſt. Mert ha ezeket jol eſedben veſed, meg tanulod, kőnnyen megh tudod bőtſülleni, megh tudod itilni, kitſoda legyen mind ſemelyeben, mind penig tiſtiben az jeſus Chriſtus, az elő Iſteñek egyetlen eg ſűlőt Fia.

Otődſőr neveſtetik azert az irasban Iſtennek igejenek. Szent janos ira-

ſanak elſő reſeben ekkeppen ſol: Kezdetben vala az Ighe, avagy az Beſed, es az ighe Iſtennel vala, es az Ighe Iſten vala, es kezdetben ez az Iſtennel vala. Az mennyei latafokrol irt kőnyvenek tizenkilentzedik reſeben-is aſt mondgya ſent janos, hogy latta az elő Iſtennek fiat latafnak altala, kinek ruhajanak peremire ezek az ighek valanak irattatuan: *Rex regum & dominus dominantium*, Es ennek neve vala *Sermo Dei*, Iſtennek igeje avagy Beſede. Neveſtetik azert ótődſőr Iſten Igejenek az irasban az Chriſtus.

Mondhatnad.

Mitſoda az oka, hogy az iras Igenek, Beſednek hija az Ieſus Chriſtuſt?

Leg előſőr azert. Mert az Iſten Beſede az ű Fia, es az Ige, kinek altala teremtette eſt az lathato vilagot, melynek altala meg tartya eſt az teremtet vilagot es taplallya mind vilag vegezetig. Az Moſes Gene. 1. aſt mondgya, hogy mindenek csak az Iſtennek igeje altal lőttenek (teremtettenek.) Szẽt Pal penig aſt mondgya, hogy az Iſten Fia altal terẽtet mindeneket, Col. 1. Heb. 1. Hat ez az Ige

az Ige melynek altala teremtet Iſten mindeneket, nem egyeb volt, hanem az elő Iſtennek Fia az Jeſus Chriſtus.

Maſodſor nevezi igenek, beſednek, ſonak az Jeſus Chriſtuſt. Mert eleitűl fogvan ez beſellet, ſollot az attyakkal: ez az Iſtennek Fia beſellet, ez hordozta es tartotta az attyakat az ô Teſtamentomban-is. Kitſoda az Angyal az ki az jakobbal tuſakodot, az ki egeſ etzaka mind tuſakodik az jacob Patriarchaval, az kinek aſt mondgya vala az jacob: Nem botſatlak addig el tegedet, mig nem engemet meg aldaſ. Monda az angyal: Ennek utanna nem leſen jacob az te neved, hanem Iſrael, az az: Iſten győző. Meg magyarazza aſt Oſeas 12. hogy ez nem egyeb volt, hanem az Elő Iſtennek fia, az jeſus Chriſtus.

Kitſoda az angyal az ki Moſoſnek meg jelenik, az ki el kűlde hogy ki hozza Aegyptusbol az Iſrael nepet, az ki aſt mondgya: Lattam az en nepemnek nyomoruſagat, es meg ſantam űtet. Mennyel azert mert te altalad hozom ki, az en ka-

rom altal hozom ki az Iſrael nepet. Meg magyarazza ſent Pal. 1. Cor. 10. hogy ez az Chriſtus Iſtennek fia.

Harmadſor neveztetik Iſtennek igejenek az Jeſus Chriſtus, mert az fel vőt emberi teſtben-is Iſtennek tolmatſa, hogy igy ſollyak, az fel vőt emberi teſtben az lathatatlan Iſtennek tanatſanak prędikatora az Jeſus Chriſtus. Mert Joh. 1. abt mondgya: Soha az Iſtent nem latta ſenki. Mert oly vilagoſſagban lakik az Iſten, az kihez ſenki nem jarulhat, abt mondgya ſent Pal 1. Tim. 6. De az egygyetlen egy ſűlőt Fiu az beſellette meg minekűnk az Attya Iſtennek tanatſat. Ez azert elſő ige moſtani letzkenkben. De az iras ſerint, az rend ſerint őtődik az mellyel az irasban neveztetik.

Hatodſor nevezi az iras Iſtennek kepenek, es minden teremtet allatoknak elſő ſűlőttenek. Hol vagyon meg irvan: ſent Pal Col. 1. *Qui eſt imago Dei inconſpicui primogenitus omnis creaturæ, per ipſum condita ſunt viſibilia & inviſibilia.* Mondhatnad.

Magyarazd meg miert neveſtetik Iſtennek kepenek?

Az

Az lathatatlan Iſtennek ket keppen kepe az elő Iſtennek fia.

Leg előſőr hogy azon abrazatban, hogy ig ſollyak, azon termeſetben, azon Iſtenſegben, azon ditſőſegben hatalomban vagyon mint az ű attya. Mint az te fiadat mondhatod te abrazatodnak, avag kepednek. Mikeppen Gen. 4. abt mondgya az Moſes, hogy Adam az ű fiat nemzette az ű kepere. Miert mondod penig te kepednek az te fiadat? mert aző emberi termeſet vagyon benne, azon abrazat, azon teſt, azon okoſſag, azon lelek mint ſinte te benned. Az oktalan allatot avagy egyeb allatot nem mondhatod az embernek abrazattyanak avagy kepenek. Mert kűlőmb az emberi termeſet az oktalan allatokenal. Haſonlatoskeppen az Iſtennek kepe abrazattya az Jeſus Chriſtus. Mert azon hatalom, azon bőltſeſeg talaltatik ű benne mint ſinte az Attyaban. Ha azert csak puſta ember volna, ha csak David fia volna, nem mondhatnad kepenek az lathatatlan Iſtennek.

Maſodſor, Iſten kepenek mondatik

mi reank nezven. Mert az fel vôt emberi teſtben aſt mutatta meg minemû legyen az Iſten. Hogy hatalmas legyen, negh mutattya az csuda tetelekkel, halottaknak fel tamaſtaſaval: hogy bôlts legyen, hogy gazdag, irgalmas legyen, m mutattya az emberi termeſetben. Az lathatatlan Iſtent azert az Ieſus Chriſtusban, ugy mint egy tûkôrben talallyuk meg, es tanulhattyuk.

De miert nevezi ſent Pal teremtet allatoknak elsô ſûlôttenek-is?

Elſô ſûlôttenek minden teremtet allatoknak ket okaert mondgya az ſent Pal. Leg elôſôr haſonlatoſſagnak okaert, hogy az û allattyabol ôrôktûl fogva valo ſûleteſet megh mutaſſa minden teremtet allatinak elôtte. Minden teremtet allatban az elſô ſûlôt eleb valo ûdôvel, meltoſaggal-is. Azert nevezi elſô ſûlôtnek, hogy az tôb attyafiakat elôl vôtte idôvel. Haſonlatoskeppen minden teremtet allatoknak elſô ſûlôtte az Jeſus Chriſtus. Miert: Mert az elſô ſûletteſſel elôl vôtte az teremtet allatoknak az û

ſûlete-

ſûleteſeket. De az Mariatul valo ſûleteſſel elôl nem vôtte az teremtet allatokat. Hat az û ſûleteſevel, mely lôt az Attyatul, ôrôktûl fogvan valo ſûleteſevel elſôb ſûlôt minden teremtet allatoknal.

Maſodſor, elſô ſûlôtnek neveztetik az meltoſagert, az birodalomert, az hatalomert, az mely vagyon minden teremtet allatokon az Jeſus Chriſtuſnak. Az ô Teſtamentomban csak az elſô ſûlôtte vala az ôrôkſeg, kivaltkeppen valo meltoſag, az Papſag. Haſonlatoskeppen erre nezve neveztetik az Jeſus Chriſtus elſô ſûlôtnek ſent Paltul. Mert ura mindeneknek az Jeſus Chriſtus, û maga megh magyarazza: elſô ſûlôtte mindeneknek. Mert û altala teremtettenek, mind az lathato es lathatatlan allatok.

Hetedſer, neveztetik az Chriſtus az attyanak dicsôſegenek fenjenek, es az atya Iſtennek ſemeljenek ſki metzet pecsetinek. Hald meg ſent Pal nevezi ig Heb. 1. *Noviſſimus temporibus eſt per filium, per quem etiam ſecula fecit, qui eſt ſplendor gloria & character perſona ſubſtantia illius.* Mondhatnad,

Mitſoda az oka, hogy ditſöſegnek fenyenek nevezi az Ieſus Chriſtuſt az ſent Pal?

Hogy eſt meg ertſed ved eſedben az haſonlatoſſagot. Haſonlatoſſagot veſen az ſent Pal az Naptul. Elöſör az napban latod az napnak az ů allatyat es kerekſegek. Maſodſor, latod az ů fenjet az mellyet ala bocsat az földre, az embereknek vilagoſitaſokert. Ez haſonlatoſſagot az Chriſtuſra ſabya ſzent Pal. Mely haſonlatoſſaggal harom dolgot jelent az Apoſtol.

Leg elöſör, jelenti az Ieſus Chriſtuſnak egyenlö termeſetit, egy dicsöſeget, egy hatalmat az ů Attyaval. Mikeppen az napnak-is az ů fenjenek egy allattya vagyon el valhatatlankeppen az Naptul. jollehet mas az napnak az ů kerekſege, mas az fenje, mas az radiuſſa az mellyet ala bocsat ez földre: Mind az altal el valhatatlanul valo egy allatok vagyon ezeknek. Haſonlatoskeppen mas az Attyanak kepe, es mas az Fiunak-is kepe, hogy ekkeppen ſollyak de az

de az dicsöſegben el ſakadhatatlan az Attyanak es Fiunak dicsöſege.

Maſodſor eſt akarja az ſent Pal ez haſonlatoſſaggal jelenteni, hogy az Ieſus Chriſtus az Attya Iſtentůl ſůlettetet Fiu legyen. Mint az Napnak fenje ki jů az ů kerekſegeböl, de mint az altal nem ſakad el az ů allattyatul: Haſonlatoskeppen az Fiu ki jůt, ſůlettetet minden idöknek elötte az Attyatul, de ezzel az ki jöveſſel el nem ſakad az Attyatul az Ieſus Chriſtus.

Harmadſor eſt akarja megh jelenteni az ſent Pal, tudni illik, az Ieſus Chriſtuſnak örök idötůl fogva valo Iſtenſeget. Hogy ha az Naptul el veſed az ů fenyet, vilagoſſagat, melegſeget, nem leſen Nap, hanem valami egyeb allat. De az Attya Iſtennek fenye az Ieſus Chriſtus, aſt mondgya az ſent Pal: hat az Attya Iſten ſoha az ů Fianak, az ů dicsöſege nekůl nem lehet. Ugyan ezen harom okaert nevezi ki metzet pecsetnek-is az Ieſus Chriſtuſt az ſent Pal.

Nyol-

Nyoltzadſor az irasban neveſtetik az jeſus Chriſtus örök eletnek. Szent Janos 1. joh. 1. *Hic eſt verus Deus, & vita æterna.* Haſonlatoskeppen az ſent janoſnak 14. reſeben utnak, eletnek neveſtetik, fel tamadaſnak az Jeſus Chriſtus. Miert neveztetik örök eletnek ez az Iſteñek Fia? Hald megh ket okaert nevezi az Iſtennek lelke örök eletnek ûtet.

Leg elöſör û magara nezve. Mert öröktûl fogvan valo elet vagyon û benne. Mikeppen az ſent Ianos elſö reſeben mondgya: *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.* Ez az oka az miert az Iſten az mikor eskûſik, eletre eskûſik: *Vivo ego, dicit Iehovah.* Mert igy ſolnak az Prophetak. Mitſoda az oka, hogy az û eletere ſokot eskünni az Iſten? Ez, mert csak az örökke valo Iſtenben vagyon az örök elet, egyeb allatokban nintſen örök elet. Hat az jeſus Chriſtus az örök elet, mert örök elete vagyon û neki. Azert Eſa. 45. reſeben mondgya eſt az jeſus Chriſtus: *Vivo ego dicit Iehovah, mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur domino Deo.* Melybé meg tetzik, kitſoda legyen ſemeljeben az Jeſus Chriſtus.

ſtus. Hogy ha û neki örök elete, magaban valo elete vagyon, hat termeſet ſerint valo Iſten-is.

Maſodſor örök eletnek neveſtetik az hivekre nezve. Mert az örök eletnek û meg ſerzöje, az te eletednek es adoja, tudni illik, az Iſtennek Fia.

Kilentzed rendben az Ieſus Chriſtus az ſent irasban neveſtetik Melchiſedechnek, rendi ſerint valo Papnak. Szent David Pſal. 110. aſt mondgya: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Melchiſedechnek rendi ſerint valo Papnak miert neveztetik az jeſus Chriſtus? Megh magyarazza ſent Pal Heb. 7. Igy magyarazza, mi modon, mikeppen legyen Pap. Aſt mondgya hogy az Melchiſedechnek ſem kezdeti ſem vege nem volt, hogy ez Melchiſedechnek ſem Attya ſem Annya nem volt. Mondhatnad. Hogy lehet hogy attya nekûl valo legyen, ha û-is teremtet allat volt? Aſt mondgya az ſent Pal, hogy ſem kezdeti ſem vege nem volt, es attya nekül valo volt:

Nem

Nem azert mondgya az ſent Pal, hogy ſem Attya, ſem Annya nem volt volna, es hogy ôrôkke valo lôt volna, hanem azert, mert az ſent irasban nem talaltatik megh kiſſoda volt Attya vagy Annya, mikoron ſûlettetet az Melchiſedech avagy mikoron holt meg.

Az mi az Melchiſedechben peldaſtatot, az valoban be tellyeſedet az Jeſus Chriſtusban, csak abrazoltatot az û benne, hogy ſem Attyat ſem Annyat nem talallyuk az ſent irasban. Eſt valoba meg talallyuk az Ieſus Chriſtusban. Mert ſem kezdeti ſem vege nints az Iſteni termeſetben û neki.

Viſontag Annya nekûl valo az Ieſus Chriſtus az Iſtenſegre nezve: mert az Attyatul ſûlettetet megh mondhatatlankeppen ôrôk idônek elôtte, es Attya nekûl valo az emberſegre nezve. Mert csudalatoskeppen az ſent Lelektûl fogantatot. Tahat az Melchiſedech Papnak rendi ſerint valo, ſo Papnak meltan neveſtetik az Ieſus Chriſtus. Mert ſem eletinek kezdeti, ſem vege nintſen az Iſteni termeſetben.

Attya

Attya nekûl valo az emberi termeſetre nezve. Mert Attya nekûl fogontatot az ſûz Marianak meheben. Viſontag Anya nekûl valo az Iſtenſegre nezve melyben ſûlettetet az û Attyatul ôrôk idôktûl fogva Annya nekûl.

Tizedſer neveſtetik az Ieſus Chriſtus Mediatornak, kôzben jaronak. Mint ſent Pal 1. Timoth: maſodik reſeben nevezi Kôzbenjaronak. Haſonlatoskeppen ſent Ianoſnal elſôben es maſodik reſeben. Miert neveſtetik kôzben jaronak az Ieſus Chriſtus? Ennekokaert mert egyedûl csak û az kôzbenjaro az ki az emberi nemzetet megh engeſtelte, meg bekeltette az megh haragut ôrôkke valo Iſtennel. Ez-is az nevezet megh erôſiti az Ieſus Chriſtuſnak igaz Iſteni termeſetit.

Elôſôr, az kôzbenjaronak olynak kellet lenni, az ki az Iſtennel-is beſelhetne, az emberekkel-is beſelhetne. Mert kettô kôzôt vagyon az kôzbenjaras: az ember kôzôt, es az Iſten kôzôt. Iſtenre kepeſt hat Iſtennek kellet lenni, hogy û vele ſolhaſſon: mi reank nezve

ember-

embernek kellet lenni, hogy mi velünk beszelhetne. Mert mi az Istennel nem merünk vala beszelleni: Hat nem lehetet volna közbenjaro, ha Isten es ember nem volt volna ez az Iesus Christus.

Masodsor az közben jaronak olynak kellet lenni, az ki az bünt el törölhetne, az ki meg halgathatna az könyörgest, az az, szivnek altal latoja lenne: estis az Iesus Christusnak tulaidonittya az iras: hat igaz Isten az Iesus Christus.

Tizenegyedik rendben az szent iras nevezi gyakorta az Iesus Christust fondamentomnak, erös kösziklanak es szeglet könek. Math. 16. nevezi kösziklanak. Az szent Pal hasonlatoskeppen 1. Cor. 3. fondamentomnak mondgya: Mert fundamentumot senki nem vethet annal többet az mely helyheztetet, mely az Iesus Christus. Ugyan azon szent Pal Eph. 3. nevezi szeglet kunek az Istennek Fiat.

Mi az oka hogy fondamentomnak, szeglet künek hija ütet az szent iras?

Funda-

Fundamentomnak azert nevezi, mert eleitül fogva ez volt fondamentoma, erössege az anyaszentegyhaznak. Mikeppen hogy az fundamentomra rakjak az hazat: Ha az fundamentom nem erös, hat el dül az haz. Hasonlatoskeppen senkin egeben nem fondaltatot az anyaszent-egyhaz, hanem csak az Iesus Christuson. Mert mind eleitül fogvan, mind örök idöktül fogva ü altala, ü tüle oltalmaszt- tartatot az anyaszent-egyhaz, [illegible] ö es uy Testamentomban.

Ha ü tartotta az teremtet allatokat, hogy hogy lehet szeglet köve az anyaszent-egyhaznak?

Szeglet könek neveztetik ket okaert. Leg elöször ennekokaert, mert mikeppen az megh eppitetet fondamentomot, hazat, az szeglet kövek tartyak. Azonkeppen az Iesus Christus szeglet künek neveszettik, mert ü oszlopa, gyamola, fondamentoma es erössege az Istennek anyaszent-egyhazanak.

Masodsor, mert mikeppen az seglet kő ket falt kapcsol ősve: hasonlatoskeppen az ket rendbeli anyasent-egyhazat, az az, az Poganokat es az Sidokat egyben, egy testben kapcsolta az Istennek Fia, hogy immar semmi kűlömbseg ne legen az idvősségnek dolgaban az Isten előt az poganok közőt, es az Sidok közőt: hogy az Isten azoknak eleteket meg adgá, valakik az ű Fiaban hisnek. Mostan igaz eleg l[illegible]yen.

XX. PRÆDICATIO.

Summa.

Ennek előtte valo tanusagunkban meg magyarazuk az Apostoli Credonak rendi serint imez ket czikkelt, Es hisek az Iesus Christusban. Kővetköznek immar ezek az igek.

Az ő egyetlen egy Fiaban mi Vrunkban, ki fogantatek sent Lelektűl, sületek sűz Mariatul.

Ennek

Ennek előtte egy nehany prędikationkban sollottunk bűseggel az Iesus Christusnak őrőkke valo Isteni termesetiről. Mert ast vallyuk az Apostoli Credo serint, hogy hisűnk az Iesus Christusban, de az igaz hitnek czellya es fondamentoma csak az egy őrőkke valo Isten.

Masodsor, meg magyaraztuk ennek előtte mit jegyeznek ezek az igek, Iesus Christus. Miert akarta az Isten az ű Fiat előssör jesusnak, az utan Christusnak nevezni.

Harmadsor, meg magyaraztuk rendel az tőb nevezeteket-is, az mellyekkel kivaltkeppen hija, nevezi az sent iras az Iesus Christust, az Istennek egyetlen egy sűlőt Fiat. Mely czikkeleket mivel hog meg magyaraztuk ennek előtte valo tanusagunkban, mostan azert azokat nem szamlalom elő tőb beszeddel. Mostan azert ez harom dologrol solok.

1. Leg elősör meg magyarazzuk azt rövideden, miert nevezik az Apostolok az Iesus Christust Istennek egy sulöt Fianak, mert azt mondgyak: Hisek az Iesus Christusban az attya Istennek egyet-

len egy ſûlôt Fiaban. *Mitſoda azert az oka hogy az Ieſus Chriſtus Iſtennek egyetlen egy ſzulot Fianak neveztetik az Apoſtolokul az igaz ſent iras ſerint?*

II. *Maſodſor azt magyarazzuk meg, miert neveztetik urnak es mi urunknak. Mert azt mondgyuk:* Az û egyetlen egy Fiaban mi Urunkban. *Mi az oka azert, hogy az Apoſtolok urnak mi urunknak nevezik az Ieſus Chriſtuſt?*

III. *Harmadſor az Apoſtoli Credonak rendi ſerint ſzolok az Ieſus Chriſtusban valo ket termeſzetrol. Ezt magyarazzuk meg, ezt bizonitſuk meg, hogy az Apoſtoli Credo u ket termeſzete[illegible] ſent iraſsal az Ieſus Chriſtusban,* Csak ez[illegible]om dolgot magyarazom meg moſtan rôvideden.

AZ ELSÔRÔL.

LEg elôſôr aſt mondam hogy arrol ſollok, mitſoda ennek az oka, hogy az Apoſtolok nem csak aſt mondgyak: Hiſek az Iſten Fiaban, hanem nevezet ſerint aſt mondgyak: Hiſek az ü eggyetlen egy ſûlôt Fiaban. Mert ha meg tekintôd az Apoſtoli Credonak igejet, jollehet kôzônſeggel csak igy ſoktak mondani, az û egyetlen egy Fiaban az mi Urunkban: de ha ez igeket meg latod ekkeppen vadnak: Az û egyetlen egy ſzûlôt Fiaban hiſzek.

Nem

Nem csak az Apoſtoli Credoban vagyon ez az nevezet, hanem kivaltkeppen az Evangeliſtaknal-is gyakorta olvaſſuk, hogy az Jeſus Chriſtus az Iſtennek egyetlen egy ſûlôt Fia legyen. Mint ſent Janos Evangeliſta elsô reſzeben ſol: Azighe teſte lôn es lakozek kôzôttünk, es lattuk az û ditſôſeget, ugy mint az Attyanak egyetlen egy ſûlôt Fianak dicsôſſeget.

Haſonlatoskeppen Joan. 3. ô maga igy ſol az Chriſtus Ieſus: Oly igen ſerette az Iſten ez vilagot, hogy az û egyetlen egy ſûlôt Fiat adna û erette, hogy valaki hiſen û benne el nem karhozik, az el nem veſ, hanem ôrôk elete leſen annak. Azon ſent janoſnal cap. 3. aſt mondgya az Chriſtus: Valaki ugymond nem hiſen el karhozik, es immar meg iteltetet. Mond oſtan: *Quia non credidit in nomen filij unigeniti Dei.* Latod azert az ſent iras gyakorta nevezi ûtet az Iſtennek egyetlen egy ſûlôt Fianak.

Nevezi penig harom okaert ezzel az nevezettel. Elôſôr azert, hogy meg valaſſa az Ieſus Chriſtuſt az Fiuſagban

az teremtet Fiaktul. Neveztetnek Istennek Fiainak az angyalok-is, nevestetnek Istenek Fiainak az valastottak-is, az keresztyenek nevestetnek Istennek Fiainak, az fejedelmek, az igaz birak az torven tevok-is. De sokkal kulomben az Jesus Christus az Istennek egy sulot Fianak.

Az Attya Istentul sulettetet Fiu az Jesus Christus minden idoknek elotte, de az Angyalok nem sulettettenek az Istentul. Az fejedelmek az birak, az valastottak nem sulettettek az Istennek allatyabol, hanem teremtettenek: ezek bizonyos idoben az Istentul, es Istennek Fiaiva fogattattanak. Mondhatnad.

Hol vagyon az irasban, hogy az Jesus Christus sületet legyen az Attyatul minden idoknek elotte?

Ved esedben kerlek, seretо Attyamfia. Mert az eretnekek azt mondgyak, hogy nintsen az Istennek orоktul fogvan valo Fia: Hanem csak ez az ember az ki sulettetet bizonyos idoben az suz Mariatul, az Isten Fia, hogy csak pusta jember, az ki fel ekesittetet az Isten

ajandekaval ast mondgyak. De ha ez tudomany igaz volna, hat semmi kulombseg nem volna az fogadot Fiak kozot, es az Jesus Christus kozot, mert az test teremtetet bizonyos idoben.

Hat mitsoda az kereszteyeni tudomany?

Ez az igaz Kereszteyeni tudomany, hogy hidgyuk hogy az Jesus Christus az Attya Istentul sulettetet minden idoknek elotte, ki annakutanna fel vette bizonyos idoben az testet. Hogy penig ez az tudoman igaz legyen, bizonitsuk meg egy-nehany irasbol.

Elosor nyilvan sol sent janos cap. 1. Mert az Evangelista ast nevezi Istennek egy sulottenek, az ki az kezdetben az Istennel vala, az ki Isten vala, az ki altal mindenek lottenek, es az ki nekul semmi nem lot. Hat Istennek Fianak mondgya, sületet fianak mondgya, az ki altal mindenek teremtettenek nem csak az emberi test nevestetik Istennek, hanem az orokke valo sületesnek altala-is, mert az emberi test altal nem teremtettenek mindenek: Sot meg ingyen sem volt, mikor ez lathato vilag teremtetet.

Az ſent Pal Col.1.ekkeppen ſol az Ieſus Chriſtus felôl: *Qui eſt imago Dei inconſpicui, primogenitus omnis rei creatæ.*

Mitſoda az oka hogy elsô ſûlöttenek nevezi minden teremtet allatoknak?

Ket okaert. Leg elôbôr, mert elôtte ſzûlettetet az tôb teremtet allatoknak ôrôktûl fogvan. Mert az elſô ſûlôt az termeſetnek rendibôl elôl veſi az tôb attyafiakat idôvel. Haſonlatoskeppen az jeſus Chriſtus elôtte valo ſûleteſſel minden teremtet allatoknak aſt mondgya az ſent Pal. De az teremtet allatok elôt ſemmi nem volt, hanem csak az ôrôkke valo Iſten: hat az Chriſtuſis ôrôkke valo.

Maſodbor nevezi az meltoſagert. Mert az ô Teſtamentomban csak az elſô ſûlötteke vala az meltoſag, az ôrôkſeg, az Papſag. Ezenkeppen elſô ſûlôt az jeſus Chriſtus, mert meltoſagosb, fellyeb valo minden teremtet allatoknal. Ezen dolgot bizonittya az ſent Pal Heb.1. mert aſt nevezi Iſten fianak az ſent Pal, az ki ez lathato vilagot teremtette. Igy

ſol az ſent Pal: *Extremis hijſce diebus per filium locutus eſt, per quem & mundum creavit, qui expreſſa imago Dei inconſpicui.*

Holot az ſent Pal kettôt mond. Leg elôbôr mert Iſtennek Fia altal mondga, hogy teremtetet ez vilag. De az teſt altal ez az vilag nem teremtetet, mert mikoron aſt teremtene az Iſten, az teſt akkoron meg igeretben ſem volt. Hat hazudnak az Antichriſtuſok, David Ferentz, Blandrata, az kik aſt mondgyak, hogy nintſen az Iſtênek ôrôktûl fogvan valo Fia, hanem csak ez, az ki bizonyos idôben ſûletet Mariatul.

Maſodbor, ezt haſonlatoſſaggal magyarazza meg ſent Pal, aſt mondgya: hogy az û ditsôſegenek fenye: mint kettôt latz az Napban, kerekſeget es fent az mellyet ki botſat az fôldre. Mikeppen azert hog az Napnak fenye el nem ſakad az û kerekſegetûl: jollehet az napbol ki jû az napnak fenye, es ugy mint ſûletik, de ſoha eleitûl fogva az Nap nem volt az û fenye nekûl.

Haſonlatoskeppen az Attya ſoha nem volt az û Fia nekûl. Ennekokaert, mert

ezert Attya hogy Fia legyen, jollehet az ũ Fia ſũletet, de mint az altal nem elõb valo az Attya az ũ Fianal, mint az Nap nem elõb valo az ũ vilaganal, mert egyſerſmind teremtettenek.

Harmadſor, ugyan aſt bizonittya az Iſtennek Fia Salomonnal-is Prov. 8. Mert az bõltſeſeg az Ieſus Chriſtus aſt mondgya: *Iehovah creavit me ab initio viarum ſuarum, & ab æterno concepta formata ſum.* Valaki engemet meg talal, eletet talal maganak: valaki engemet meg utal, boſſut teſen az az ember ũ lelkenek. Kirõl ſol it az bõltſeſeg: Õ magarol, mely bõltſeſeg nem egyeb hanem az Jeſus Chriſtus: es ũ mongya magarol, hogy az Iſtennek utai elõt formaltatot, az az, õrõk idõknek elõtte az Attyatul.

Maſodſor neveztetik az Jeſus Iſtennek egyetlen egy ſũlõt Fianak, hogy meg valaſſa ũket az iras az tiſt ſerint valo fiaktul, mint neveztetnek Iſtennek fiainak az Angyalok-is. 38. Neveztetnek Iſten fiainak az birak, az tõrven tevõ fejedelmek. Szent David Pſal. 82. aſt mondgya: *Ego dixi Dij eſtis vos, & filij excelſi omnes.*

Immar

Immar aſt mondhatnad: Hallom hogy az jeſus Chriſtus Iſtennek fia. Nam az fejedelmek-is, az igaz birak-is Iſtenfiai, az Angyalok-is Iſten fiai: mint kũlõmbõznek: Ez az maſodik kũlõmbſeg. Mert ezek az tiſtert neveztetnek Iſten fiainak, mert az Angyaloknak fiai az Iſtennek az ũ engedelmeſſegekert. Az Iſten igaſſaganak ki ſolgaltataſara Iſten fiai az fejedelmek. Mert Iſten kepet viſelik az igaſſagnak ki ſolgaltataſaban, es az gonoſſagnak meg bũnteteſeben. De az JeſusChriſtus termeſet ſerint valo Fia az Iſtennek, mint gyakorta nevezi az iras az Jeſus Chriſtuſt tulaydon Fianak Iſtennek. Soha ſem az Angyalokat, ſem az fejedelmeket nem nevezi az iras tulaydon fianak, hanem csak egyedũl az jeſus Chriſtuſt. Sz: Pal Rom. 8. ekkepen ſol: *Deus inquit proprio filio miſſo in carne &c.*

Mitſoda az oka, hogy ſajat tulaydon fianak nevezi ſent Pal az Chriſtuſt?

Annakokaert hogy meg valaſſa az tõb fiaktul. Mert azok tiſt ſerint neveztetnek

tetnek, de ű termeſet ſerint valo Fia: mint az embernek termeſet ſerint valo fia vagyon. Szent Janos cap. 5. ſol erről az Evangeliſta: aſt mondgya, hogy az Sidok kergetik vala, mert meg akarjak vala ölni, nem csak azert, hogy az ſombat napot megh ſegte volna, hanem azert, hogy ſajat Attyanak mondgya vala az Iſtent, es magat egyenlőnek mondgya vala, egyenlőve teſi vala az Iſtennel, hogy az Iſtent Attyanak mondgya vala, azert mondgya, hogy megh akarjak ölni. Mondhatnad,

Nam az hivek-is mondgyak ſajat attyoknak az Iſtent?

Jol tudgyak vala az Sidok, hogy az Chriſtus kűlőmben mondgya ű Attyanak az Iſtent, hogy nem mint az hivek, azert kővezik vala meg, az mint ű magok magyarazzak, ſőt moſt-is azert kőveznek megh az eretnekek, hogy ſajat Fianak mondgyuk az Attyanak az jeſus Chriſtuſt.

Harmadſor azert nevezik unigenituſnak, hogy megh valaſtaſſek az fogadot

dot Fiaktul, hallyatok meg. Aſt mondom hogy azert neveſtetik egyetlen egy ſűlőt Fianak, mert igy prędikallyak az Credoban. *In Ieſum Chriſtum* az ű egyetlen egy ſűlőt Fiaban. Az Deakban-is nem jol forditottak, *Et in Ieſum Chriſtum filium eius*, hanem igy vagyon igazan, es az jeſus Chriſtusban az ű egyetlen eg ſűlőt Fiaban. Mert mas az *Monogonús*, mas iſmet az *unicus*. Neveztetik azert Iſtennek egy ſűlőt Fianak, hogy meg valaſtaſſek az fogadot Fiaktul. Az kegyelemnek edeni-is Iſten Fiainak neveſtetnek. 1. joan. 4: Szerelmes Attyamfiai Iſten Fiai vagyunk, noha męg meg nem jelent minekünk, de lejendők vagyunk. Haſonlatoskeppen ſent janos első reſzeben mondgya. *Poteſtatem dedit illis ut filij Dei ſint, quicunq; crediderint in nomen ejus*, Te-is Iſten fia vagy: az jeſus Chriſtus-is Iſten Fia. Mitſoda az kűlőmbſeg ez kettő kőzőt? Ez az kűlőmbſeg. Te-is Iſten Fia vagy, valaſtot Fia vagy az Iſtennek nem termeſet ſerint valo. De az jeſus Chriſtus nem fogadot Fia az Iſtennek, hanem termeſet ſerint valo ſajat Fia.

AZ MASODIK ROL.

Men-

Mennyünk immar az masodik czikkelre mellyet csak igen rövideden magyarazuk meg. Masodsor ast mondgyuk ez mostani letzkenkben. Mi Urunkban. Nemellyek ekkeppen-is mondgyak egyetemben: Es az Jesus Christusban, mi egyetlen egy Urunkban. Miert nevestetik mi Urunknak az Jesus Christus, ast hallyuk meg. Masodsor, mert im meg hallad, miert nevestessek egyetlen eg sülöt Fianak. Felette igen nagy gyakorta nevestetik az szent irasban Urnak az Jesus Christus. gyakorta egy urnak nevestetik. Szent Pal 1.Cor. 2.8. 11. ast mondgya. *unus dominus*, Holot sol szent Pal az egy Urrol. Es Joan.20. az szent Thamas mikoron vallast tesen az Iesus Christus felöl ast mondgya: *Dominus & Deus meus*, Luc.2. es egyebüt-is Vrnak nevestetik az Jesus Christus. Es az Apostolok gyakorta az ü leveleket ugy kezdik el: Kegyelem es bekeseg tinektek az Attyatul, es az Ur Jesus Christustul.

Az szent irasban hat gyakorta nevestetik az Jesus Christus Urnak harom okaert Leg elösör, az teremtesre nezve, mert sörzöje minden teremtet allatoknak es Ura az Jesus Christus, mert mindenek ü alatala vadnak, akar fejedelemsegek, akar ülö sekek, mint szent Pal Col.1. sol.

Masodsor, Urnak nevestetik az Christus Jesus mind az ket termeszetben, mert fel magastaltatot, es az Attya ü altala uralkodik mind vilag vegezetig, az mint szent Pal sol Phil.2. hogy ennek oly nevadatot, hogy meg hayollyon ennek nevere mind az pokolbelieknek es az földieknek terdek. Miert nevezi Urnak? Azert hogy hatalom adatot neki minden teremtet allatokon.

Harmadsor Urnak nevestetik kivaltkeppen az kegyelem edenire nezve. Mert az Iesus Christus feje az anyaszentegyhaznak, es az Uralkodik, orszagol az ü anyaszent-egyhazaban, az Evangeliomnak es az ü szent Lelkenek altala. Es ez immar az oka, hogy nem csak Urnak nevezed, hanem te Uradnak-is, az ördögöknek-is, az hitetleneknek-is, az hiveknek-is: de külömben az hiveknek, hogy nem mint az hitetleneknek. Ura azoknak-is: mert birajok büntetöjök, es laba ala vetettenek azok-is. De te neked

Urad, mert te neked fabadítod, megh mentôd az tôrvennek atkatul. Szent Pal 1. Cor. 2. nevezi az jesus Chriſtuſt dicsôſegnek uranak. *Quoniam ſi agnoviſſent Dominum gloriæ, nequaquam crucifixiſſent.*

Mi az oka hogy dicsôſegnek uranak nevezi az Ieſus Chriſtuſt?

Ezzel az nevezettel meg valaſztya az tôb Uraktul az jesus Chriſtuſt. Az tôb ez vilagi urak, uraſagban vadnak, ugy mint emberek. Az jesus Chriſtus penig az dicsôſegnek igaz Iſtene es Ura, az az, az dicsôſegben lakozo Iſten. Oly Ur ez az jesus Chriſtus, az ki abban az dicsôſſegben lakozik, mely egyenlô az Attyaval. Hat aſt mondgya az ſent Pal, hogy azert feſitettek megh az Sidok, hogy nem tuttak, hogy Iſten legyen: mert ha meg tuttak volna dicsôſegnek Uranak lenni, tahat ſemmikeppen meg nem feſitettek volna. Mely mondasban meg mutattya az ſent Pal, mint ſemelyet mind penig termeſetit, mind tiſtit.

XXI.

XXI. PRÆDICATIO.

Summa.

MEg magyaraztuk vala ennek elôtte az Apoſtoli Credonak rendi ſerint imez ket czikkelt: Az ſ egyetlen egy Fiaban mi Urunkban. Moſtan immar imez igeket magyarazzuk meg Iſten ſegitſege velünk leven.

Az ki fogantatek az ſent lelektûl, ſûletek az ſûz Mariatul, ſenvede az Pontius Pilatuſnak alatta, meg feſittetet, meg holt, es el temettetet.

Ennek elôtte valo tanitaſunkban kivaltkeppen az Ieſus Chriſtus felôl harom dologrol ſollottunk. Leg elôſôr megh magyaraztuk az Apoſtoli Credonak tanitaſa ſerint, ſôt az egeſ ſent iraſnak tanitaſa ſerint, hogy az Ieſus Chriſtus igaz es termeſet ſerint valo Iſten legyen: nem csak teremtet allat Davidnak magvabol valo, mint ez moſtani eretnekek vallyak.

Masodßor, ßoltam az Iesus Christusnak Fiusaga felöl, holot megh magyaraztuk aßt nilvan valo ßent irasokkal, hogy az Iesus Christus ßülettetet legyen az attyatul minden idöknek elötte, örök idöktül fogvan.

Harmadßor, meg magyaraztuk aßt, mitsoda legyen az oka, hogy az Apostolok Urnak nevezik az Iesus Christust. Mely magyarazatban meg tanulok, mitsoda tißti legyen az Iesus Christusnak az Istennek egyetlen egy ßülöt Fianak.

Mostan immar az Apostolok rend ßerint vallast teßnek az Iesus Christusnak megh testesülese felöl, es mi modon vitte veghez az emberi testben az idvösseget, aßt magyarazzuk rendel meg. De hogy nilvabban megh magyarazhassuk az követközendö igeket ez mostani letzkenkben, csak imez harom dologrol ßolok, hald meg.

I. Elößör ßolok az Iesus Christusnak meg testesülese felöl, az az, meg bizonitom az ßent irasbol, hogy az Iesus Christusban ket termeßet legyen: az örökke valo Isteni termeßet, es az fel vöt emberi termeßet.

II. Masodßor arrol ßolok rövideden, mi okaert löt teste az Istennek Fia, az az, [illegible]rt kellet Istennek-is embernek-is lenni az Iesus Chr[illegible]usnak.

III. Harmadßor ezt mag[illegible]razzuk csak meg rövideden, miert kellet ßent Lelektül fogontatni az emberi testben, Csak ez harom dologrol ßollok mostan, halgassatok meg.

AZ ELSÖRÖL.

AZ ßent iras az Iesus Christust nem heaban mondgya botrankozasnak kövenek. Az Esaias 8. 28. Luc. 1. Szent Pal Rom. 9. Szent Peter 1. Pet. 1. Mert eleitül fogvan inkab minden eretnekek, minden hamis tanitok megh ütköftenek az Iesus Christusnak ßemelyeben. Aßt mondom hogy ennek avagy tißtibē, avag ßemellyeben ütköftek megh eleitül fogvan minden eretnekek az ü labokkal.

Miert hogy olvassak nemellyek az Iesus Christust embernek lenni. Eßt hozzak ki belöle, hogy ne legyen igaz Isten, hanem csak ember. Olvassak hogy David fia legyen, ebböl aßt hozzak ki hogy ne legyen Istennek sajat Fia. Vißontag mas rendben az kik olvastak, hogy igaz Isten legyen, meg tagattak igaz emberseget az Iesus Christusnak. Mert aßt

mondgyak, hogy csak tettette az Isten Fia az emberi termeſetet, mint egy harmat es arnyek ollyan volt az teſte.

Nemellyek aſt ertettek, hogy az emberi teſtet az eghből hoſta ala, nem az Marianak meheben formaltatot es ſűletetét. De ez ellen tanit minket az Istennek Lelke, hogy az Ieſus Chriſtuſnak ſem emberi termeſetit, nem rontya el az Isteni termeſet: ſem az Isteni termeſetet nem rontya el az emberi termeſet. Mert ebben az Istennek Fiaban, az egy ſemelyben ket termeſet vagyon el valhatatlankeppen, az Isteni, es az bizonyos időben fel vőt emberi termeſet. Mondhatnad: Bizonits meg hat eſt irasbol, es tanits megh engemet erre, honnan bizonitſam en eſt megh, hogy Isten es ember legyen az Chriſtus:

Nam aſt mongyak az eretnekek, hogy csak Davidnak fia az Chriſtus:

Negy rendbeli bizonſagokat hozok moſtan rővideden elő, hald meg. 1. Első bizonſagunk legyen bator az Apoſtoli Credo, mert ugyan-is moſtan, az moſtani

ni eretnekek ezzel csallyak az ſegeny kőſſeget, hogy el tavoznank az Apoſtoli egyigyű Credotul, hogy az Apoſtoli Credonak vallaſnak ellene valo tudomant prędikallanank az Istennek hazaban. De ha jol meg latod az Apoſtoli Credot, ha fel nitod az ſemedet, meg latod, hogy az vallaſis ezen dologra tanit, hogy az Jeſus Chriſtusban ket termeſet legyen. Mikeppen: Elősőr aſt mondod az Credoban: Hiſek az Jeſus Chriſtusban. Kitſoda az: Az Attya Istenek egyetlen egy Fiaban, az ki annak utanna fogantatot az ſent Lelektűl, es ſűletet az Mariatul.

Latod hogy az Apoſtoli Credo-is ennek az tudomannak igaſſagat mutattya meg. Leg elősőr ſol az őrőkke valo termeſetről, melyben ſűletet az Attyatul, mely neveztetik Istennek egy ſűlőttenek. Maſodſor emlekezetet teſen az Apoſtoli Credo az fel vőt emberi termeſetről, az mely fogantatot az ſent Lelektűl, es ſűletet az Mariatul.

Ezt az Apoſtoli Credot igy magyaraſtak eleitűl fogvan az anyaſent-egy-

hazban az Doctorok, igy az Nicenum-beli gyûlesben, melyben vallaſt teſnek azok az ſent Attyak az Ieſus Chriſtus felôl: Hiſzûnk az Ieſus Chriſtusban, az Attya Iſtennek egy Fiaban, az ki az Attyatul ſûlettetet minden idôknek elôtte: ſûlettetet az Attyatul, nem teremtetet, az ki az utan ala ſallot az eghbôl mi erettûnk, es fel vôtte az emberi teſtet. Maſod rendben allaſſunk tôb bizonſagok-is elô.

II. Maſod rendben hozzuk elô az Prophetaknak iraſokat. Mert ha meg nezed jol az Prophetaknak iraſokat, mind egyjenlô akarattal bizonittyak hogy az Ieſus Chriſtus Iſten es ember legyen: hogy ez meg teſteſûlt Ieſus Chriſtus Iſtennek Fia legyen, egy nyelvel vallyak. Leg elôſôr olvasd megh Eſa. 7. holot ekeppen mond jûvendôt az Iſten Lelke az Propheta altal: *Ecce virgo concipiet & pariet filium & vocabis nomen eius Imanuel.* Megh magyarazza az ſent Math. cap. 1. hogy ez az velûnk lakozo Iſten az Ieſus Chriſtus legyen. Mondhatnad. De mitſoda az oka hogy velûnk lakozo Iſtennek mongya

gya az iras az Chriſtuſt? Mert ha ertenek az eretnekek, tahat meg allananak raita.

Mitſoda az oka, hogy Iſtennek-is velunk lakozonak-is mondgya?

Meg magyarazza ſent Janos cap. 1. Az Ige teſte lôn, es lakozot mi kôſtûnk. Meg magyarazza ſent Pal is, hogy Iſtennek nagy el reitet titka ez, hogy az Iſten lathatova lôt az teſtben. Hat igaz Iſten az Ieſus Chriſtus. De velûnk-is lakozik az fel vôt emberi formaban, az melyben ſenvedet az mi valtſagunknak veghez viteleert.

Azon Eſa. 9. 11. 12. reſzeben haſonlatoskeppen ſol az Iſten lelke aſt mondgya: *Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, cuius principatus erit ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius, Deus fortis, conſiliarius, Pater futuri ſeculi.* Hogy vagyon ez hogy gyermeknek-is nevezi az Propheta Iſtennek-is, hogy lehet az gyermek erôs Iſten, ugyan azon gyermek bekeſegnek fejedelme, es az ôrôk eletnek attya, kut feje? Hogy ha az ô nyelveknek vallaſat kôveted, ſoha igazan ôſve ezt nẽ gyalulhatod, mert ſe-

ha az teremtet allat nem nevestetik erős Istennek, akaz mely nagy ajandekkal legyen rakva. Megh az Angyalokat-is sem nevez az iras Istennek. Hat aly meg it te bolond eretnek, mert gyermek-is az jesus Christus az emberi formaban, az melyben nevekedet az Isten elöt, az mint sent Lukats 2. mondgya. De ezen gyermek erős Istennek-is nevestetik az örökke valo termesetre nezven.

Azon Esaias 25. 35. ekkeppen sol az Istennek lelke: *Ecce Deus cum vindicta, & retributione veniet. Ecce Deus ipse veniet & salvabit vos, tunc aperiuntur oculi cæcorum.* Az Evangelistak, kivaltkepen S. Math. 14. mondgya, hogy ez az el jövö Isten az Jesus Christus. Latode azert ezen bizonsagban, hogy az Propheta est az idvözitöt nem csak David magvabol valonak mongya: hanem ast mondgya, hogy az Isten jü el fizetessel, bossu allassal: fizetessel az kegyelem edenire nezve. Meg annak utanna nilvabban meg magyarazza, mert ast mondgya hogy az Isten ünnön maga jü el, es meg sabadit minket.

Jeremiasnal-is 23. hasonlatoskeppen jere-

tanit az Istennek lelke: Jay az pastoroknak, hogy az en mezömnek juhait el selyesztettek: nem de az pastornak eze az ü tisti, hogy az juhokat legeltesse? De ezek az pastorok, nem az juhot, hanem ü magokat legeltetik. Mond ostan: De en fel tamastok egy jo pastort az en nepem közze, akkinek az ü neve Jehova Isten lesen, mi igassagunk.

Kettöt mond it az Isten ünön maga az Jeremias altal. Leg elössör, hogy az David magvabol tamastya fel est az jesus Christust. Hogy hogy tamastya az David magvabol? Meg magyarazza szent Peter Acto. 2: mert ast mondgya, hogy Abrahamnak es az Davidnak magvabol tamastya fel az test serint. De ezen Istenek Fiat nevezi Iehova Istennek mi igassagunknak: mely nevezetet az iras nem sokot adni teremtet allatnak, hanem csak ünön maganak tartya est az Isten.

III. Harmad rendbeli bizonsagunk legyen az Evangelistaknak es az Apostoloknak irasokbol. Mert az Evangelistak es ay Apostolok nem külömböznek az Prophetaktul, söt az Evangeli-

ſtak es az Apoſtolok magyarazoi az Prophetak iraſinak. Mert az Iſten ũ magat homalyosban jelentette ki az ô Teſtamentomban, hogy nem mint az uyban. Az Prophetaknak iraſok homalyosb hogy nem mint az Apoſtoloke. Az Apoſtolok jollehet azon iraſt prędikaltak, mind az altal ſővetneki az Prophetak iraſinak es magyarazoi.

Hogy mondnak az Evangeliſtak? Ioan. 1. igy tanit: Kezdetben vala amaz ſolo Ige az Iſten Fia, es az kezdetben Iſtennel vala, es Iſten vala, mindenek ũ altala lőttek, es ũ nala nekûl ſemmi nem lőt az mi lőt. Es az ige teſte lőn es lakozek mi köſtünk, es lattuk az ũ ditſőſeget. Mitſoda lehet nyilvabban valo bizonſag ennel, az Ieſus Chriſtus termeſeti felől? Az pokolbeli ördög ſok meſterſeget talalt ennek az magyarazatnak fel forditaſara, de ſoha fel nem forgathatta az pokolnak kapuja.

Aſt mongya azert az ſent Janos hogy az Ige az ki mindeneknek teremtője, ũ lőt teſte, es lakozot mi közöttünk. Az teſtnek neve valamikor az Chriſtuſrol mondatik jegyzi az ũ emberi teſtet, mely al teſtből es okos lelekből. De az Apoſtolok-is (mert nem ſamlalhattyuk mind elő, hanem csak egy nehanyat ſamlalom elő.) ezen vallasban vadnak, voltanak-is. Szent Pal Rom. 1. aſt mongya: En Pal Apoſtol valaſtattam az Iſtennek Evangeliomara: mely Evangelium vagyon az Iſten felől, az ki ſületet az David magvabol az teſt ſerint. De az meg ſentőlő lelek ſerint megh bizonitatot, hogy az Iſtennek Fia legyen az fel tamadasban.

Mitſoda lehet ennel nyilvabban valo bizonſag eñek az tudomannak meg erősitesere, Im aſt mongya: hogy David magvabol lőt az Ieſus Chriſtus emberſeg ſerint. De (aſt mondgya,) hogy az lelek ſerint meg bizonitatot, hogy Iſtennek Fia legyen, mert ſajat erejenek altala tamaſta fel az halottak közzül az ũ teſtet, Mikeppen Joan. 2. ũnön maga mondgya az Jeſus Chriſtus: *Deſtruite templum hoc, & ego ad triduum ædificabo.* ő maga fel tamaſtya azert az ũ Templomat, az az, az ũ teſtet az halalbol.

Az emberſeg tamaſtyae fel az meg holt teſtet? Nem,

Nem. Mert lehetetlen dolog, hogy az megh holt test tamasthatta volna fel ûnen magat. De az Iesus Christus ûnen maga tamastotta fel az û templomat. Rom. 9. ast mondgya az sent Pal: *Ex patribus est & Christus secundum carnem Deus autem laudandus in secula seculorum.* Alhatza meg it te undok eretnek David Ferentz:

Mitsodat mond az sent Pal? Kettôt mond. Leg elôsôr ast mondgya, hogy az Attyak kôzzûl valo az test serint az Iesus Christus: hat csak az test serint az Iesus Christus Abraham magvabol valo. Masodsor ast mondgya, hogy ezen Iesus Christus aldando Isten. Mitsoda lehet nilvabban valo mondas, hogy mindeneknek felette aldando Istennek mondgya az sent Pal az Iesus Christust?

Vallyon lehete aldando Isten, mindeneknek felette valo Isten az teremtettet allatok kôzzûl valamely, holot ast kialttya az Isten, hogy az û dicsôseget masnak nem adgya Esa. 42? Holot ast kialttya, hogy elôtte, utanna sem volt, sem lesen mas formaltatot Isten, holot ast mondgya az iras igaz Istennek lenni,

lenni, az ki az tengert es mindeneket teremtet. Hat ezen sent Pal bizonittya est az tudomant Col. 1: *Per quem habemus redemtionem, per sanguinem ipsius, qui est imago Dei inconspicui primogenitus omnis creaturæ, quia per ipsum facta sunt omnia visibilia & invisibilia &c:* Kettôt mond it az sent Pal Apostol.

Leg elôsôr ast mondgya, hogy az Iesus Christus vere altal vagyon az valtsag: Az veer penig nem az Isteni termesete, hanem az emberi termesete. De meg magyarazza, hogy csak az veer altal nem lehetet volna az valtsag: hanem abrazattya ez az lathatatlan Istennek, hogy ez altal teremtettenek, lathato es lathatatlan allatok, mely utolso tulaidonsagok csak az egy igaz Istenre tartoznak. Ezek felet hald meg mely nilvan sol sent Pal 1. Tim. 3. *Citra omnem controversiam magnum est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne.* Ast mondgya az sent Pal, hogy az te keresztyeni hitednek nagy el reitet titka ez:

Leg elôsôr azert. Mert ez az tudomany ellene vagyon az okossagnak: Istennek lelke pecsetli megh est az tudomant az valasztottakban, miert hogy ellene vagyon az okossagnak. Azert n

hisik

hiſik az Tőrőkök ſem az eretnekek, miert hogy el reitetet tudomany. Nem mehet ember okoſſaggal vegere, hanem az Iſten jelentette meg az Prophetak es Apoſtolok altal ez Eccleſianak. Kitſoda az ki ki jelentetet az teſtbē? Az Ur Ieſus Chriſtus az ki az Abrahamnak magvat fel vőtte, ez lathatova tőtte magat.

IV. Negyed rendbeli bizonſagot vegyűnk innet, hogy az ſent iras az Ieſus Chriſtus felől oly ellenkező dolgokat mond, mellyeket ſoha őſve nem gyalulhatnank, ha csak egy termeſet volna ű benne. Neha az iras az Ieſus Chriſtus felől aſt mondgya, hogy Abrahamnak is előtte volt. Hogy vagyon ez hogy előtse-is volt, utanna-is volt? Ha csak az emberi termeſetet nezed az Ieſus Chriſtusban, ſoha őſve nem kapcsolhad: hogy előtte-is legyen, utanna-is legyen. De az Apoſtolok es az Prophetaknak iraſa ſerint őſve kapcsolhad.

Előtte valo Abrahamnak az őrőkke valo formaban Iſteni termeſetire nezven: utanna valo az ſolgai formaban, ű maga aſt mondgya ſent Matthenal huſonkettődik reſzeben az Ieſus Chriſtus: hogy fiais, ura-is az Davidnak ű. Az Attya nem hiya az ű Fiat Uranak, hat hogy hogy vagyon ez, hogy Ura-is fia-is? Ura az Davidnak, az angyaloknak-is az Chriſtus Ieſus, es mindē teremtet allatoknak, megh az emberi termeſet ſerint-is immar, az mely teſt az őrőkke valo termeſettel egyeſült arra nezve.

Az ſent Pal Actor. 20. aſt mondgya: Szerelmes Attyamfiai prędikatorok, Vigyazzatok, az tinyajatokra, mellyen az ſent Lelek őr allova tőt titeket, az anyaſent-egyhazban, az mellyet az Iſten az ő verevel valtot meg. Mondhatza megh mikeppen vagyon ez, hogy az Iſten ſajat verevel valtotta megh az anyaſent-egyhazat? mert az Iſteñek vere nintſen, Hat mikepen mongya ezt ſent Pal. Mert az Chriſtus Iſten-is ember-is, az egy ſemelyben? Az teſtben vert ontot az anyaſentegyhazert, nogy meg engeſtellye az Iſtennek haragyat. De ennek az ki ontot vernek ſűkereſsege fűg vala az őrőkke valo Iſteni termeſettűl, az mely vala az Chriſtus Ieſusban, az emberi termeſettel egyeſittetven.

XXII. PRÆDICATIO.

Summa.

AZ Apoſtoli Credonak rendi ſerint még-is imez igeket magyarazuk meg az Urnak ſegitſege altal: Ezek az igek követkőznek immar.

Az ki fogantatek az ßent Lelektûl, ßületet az ßűz Mariatul.

Ennek előtte valo tanitaſunkban az Apoſtoli Credonak rendi ſerint kezdettünk ſollani az Ieſus Chriſtuſnak meg teſteſűleſe felől, Holot meg magarazok, es meg-is bizonitok eſt, hogy az mi idvőzitőnk, kőzbenjaronk az Ieſus Chriſtus, ket termeßetű legyen: hogy igaz őrőkke valo Iſten legyen es igaz ember is legyen, mi hozzank haſonlatos mindenekben az bűntűl meg valvan. Ez tudomant penig hogy ha rea emlekezel, negy dologgal bizonitok meg.

Leg előßőr az Apoſtoli Credoval, melyben eſt mondod: Hißek az Ieſus Chriſtusban, az Atyanak eggyetlen egy ſűlőt Fiaban, ki fogontatot az ſz. Lelektűl es ſzületetek ſűz Mariatul.

Mert az mint hallod, leg előßőr emlekezik az Apoſtoli Credo az Atya Iſtentűl ſűletőt Fiurol. Maſodßor az Mariatul ſűlettetőt igaz emberről, az ki az ſent Lelektűl fogontatot.

Maſod rendben meg bizonitok ezt az Prophetak iraſabol, mert ha fel forgatod mind az Prophetak iraſat, meg talalod, hog az Jeſus Chriſtuſt nevezi mindenűt Iſtennek es embernek, Jehovanak, őrőkke valo teremtő Iſtennek, es igaz termeßet ſerint valo embernek.

Harmadßor meg bizonitok ezt az Evangeliſtaknak es Apoſtoloknak iraſibol. Mert ezek meg magyarazzak nyilvabban az Prophetak iraſit. Az mit az Prophetak homalyosban mondottak az Chriſtus felől, az Apoſtolok azt nyilvabban meg magyaraztak.

Negyedik dologgal ezzel bizonitok meg, mert ket ellenkező dolgot prędikal az iras az Jeſus Chriſtus felől, mely

ket ellenkező dolog soha meg nem alhatna, hogy ha az Jesus Christus Isten, es ember nem volna. Neha az iras teremtőnek mondgya, neha teremtet allatnak: Hogy vagyon ez hogy teremtő-is lőt, teremtetet-is lőt az Jesus Christus.

Teremtő az ő őrőkke valo Isteni termeseti serint, de teremtetet az solgai forma serint. Neha az iras egenlőnek mondgya lenni az őrőkke valo Atyahoz, neha kisebnek. Szent Pal Phil: 2. egyenlőnek mondgya lenni az Istenhez. De az Jesus Christus azt mondgya az szent Janosnal: Az en Atyam nagyöb en nalamnal. Hogy hogy vagyon ez, hogy egyenlő-is, kisseb-is az Atyanal? Megh magyarazzak ezt az tudomant az Prophetak es az Apostolok. Egyenlő az Isteni formaban, az az, az őrőkke valo termesetben, de nem egyenlő az Istennel, az az, kisseb az Atyanal az fel vőt solgai formaban.

Neha az iras azt mondgya, hogy nevekedik az kegyelemben, es bőltseseg-ben, mind az Isten es emberek előt. Neha azt mondgya, hogy az Isten bőltsesegenek taar haza az Christus. Hogy hogy nevekedik az bőltseseg-ben, az kegyelemben, ha taar haza az Isten bőltsegenek? Nevekedik nem az őrőkke valo termeset serint, hanem az emberi formaban, az mellyet bizonyos időben fel vőt vala. Immar ez mostani oraban csak igen rővidedőn summa serint solok imez ket dologrol.

I. Leg elősör azt magyarazzuk meg, miert kellet ket termesetunek lenni az Iesus Christusnak. miert nem eleg volt, hogy az meg valto csak Isten legyen, avagy csak ember, hanem hogy ennek az idvőzitőnek, az közben-jaronak egyber s-mind Istennek es embernek kellet lenni.

II. Masodsor az utan arrol sollyunk, miert vallyuk ezt az Apostoli Credo serint, hogy fogantatot szent Lelekul az Iesus Christus. Csak ez ket dolgot magyarazzuk megh mostan rővideden az időnek allapattyaert.

AZ ELSŐRŐL.

LEg elősör azt mondam, hogy halgassuk meg csak igen rővid summa serint, mitsoda ennek oka hogy az Iesus Christusnak Istennek es embernek kellet lenni. Mert ha az Isten semmi dol-

gaiban nem cselekedik ok nekül, ſokkal inkab ez nagy es meg bőcsülhetetlen dologban nem cselekedet ſemmit ok nekül Mert az Iſtennek minden cselekedetinel fellyeb valo dragalatosb az Chriſtuſnak meg teſteſelüſe.

Felette igen nagy dragalatos cselekedeti az teremtes, draga cselekedeti az teremtet allatoknak megh tartaſa. De mind ezeknel ezer graditſal nagyob dolog, meltoſagobs dolog, meg bőtſülhetetlen dolog az Chriſtuſnak teſtben valo meg jeleneſe. Hat ezt az dolgot bizonyos ok nekül nem cselekette az Iſten, hogy azt akarta, hogy az ű Fia fel venne az teſtet.

Leg elősőr azert bizonyos embernek kellet lenni, az Chriſtus Jeſuſnak, kivaltkepen harom okaert, tudni illik: elősőr az Iſten igaſſagaert. Maſodsor az Iſtennek kegyelmejert. Harmadsor az emberi nemzetnek es az anyaſent egyhaznak haſznaert. Mely dolgot hogy megerts nyilvabban ſzeretö atyamfia halgasrea, im meg magyarazom csak igön rövideden.

Leg

Leg elősőr azt mondam, hogy az Iſtennek igaſſagaert kellet embernek lenni az Chriſtus Jeſuſnak. Mi modon? Im ez ket okaert: Elősőr mert az Iſten igaſſaga azt kevannya vala, hogy ember fizeſſen megh iſmeg az eleſet emberert. Mert az Adam vetkezet vala az paraditſomban, ű ſegte vala meg az Iſtennek parantſolattyat. Az Adam köteles vala az Iſten haragja ala, az bűnes karhozat, az örök halal ala, hat az igaſſag azt kivannya vala, hogy az eleſet emberert iſmet ember fizeſſen meg. Mondhatnad: Nem botſathatta volnae az ü Angyalat az embereknek valtſagaert, az Gabrielt vagy Seraphimokat, hogy azok lőttenek volna idvözitők?

Hogy ha az Angyalokat kűlte volna az Iſten, nem maradot volna helien az ű igaſſaga. Mert az Iſten igaſſagahoz nem fer ez, hogy az emberert angyal fizeſſen, mert nem angyal vetkezet vala, hanem az földből teremtetőt embör az Adam. Hat az földből teremtetőt emberert, embernek kellet vala meg fizeni. Maſodsor

mit kivan vala az Isten igassaga? Eßt kivannya vala, hoǵ vęr ontassek ki az bůnert, hogy halal legyen, intercedallyon az embereknek az ů bůnökert.

Hogy mondot vala Isten Adamnak Gen: 2. azt monta vala: Te Adam mihelt eßel ez tiltot fanak gyůmöltseben, meg kel te-neked halnod örök halallal. Ez az Isten sententiaja fel bomolhatatlan vala, ennek be kel vala tellyesedni. Ha Angyalat botsatta volna Isten: igy be nem tellyesedet volna az Isten igassaga. Mert az Angyal megh nem halhat. Ha csak az Istensegben jelent volna meg az Christus, az Isten igassaga be nem tölt volna. Mert az Isteni termeßet halhatatlan: hanem embernek kellet lenni. Szent Pal Heb: 2. *Non enim angelos assumsit, sed semen Abrahæ.* Mert ha Angyali testöt vött volna fel ů, vagy ha az Isten az valtsagra anǵalat botsatta volna, nē lehetet volna elegseges fizetes az Istēnek igassaganak.

II. Masodßor ugyan ezen dologban kegyelmet akarja meg mutatni az Isten az emberi nemzethez. Mi modon mutattya meg kegyelmesseget ebben az dologban? Azt kerdhetned. Meg jelentette ebben hogy az te idvössegedre, az te vigaztalasodra az lathatatlan Isten az fel vöt emberi termeßetben lathatova tötte az Istent. Hogy ha csak az emberi formaban jelent volna meg, soha te abbā bizonyos nem lehetnel az te idvösseged felöl: Hat soha ollyan bizodalommal nem jarulhatnal az Istē ßeki eleibē. De hogy az te termeßetedet vötte fel az Istennek Fia, az te termeßetedböl valo test, az te csontodbol valo csont, ezzel nagy kegyelmesseget mutatta megh te hozzad. Erröl mondgya ßent Pal Heb: 3. Oly papi fejedelmůnk vagyon mi-nekůnk, az ki hasonlatos mi hozzank az bůntůl ki valvan.

III. Harmadßor kellet az Christusnak igaz embernek lenni az mi vigaztalasunkra. Azt mondgya az Isten az Mosesnek: Nem lathat engem az ember hogy ellyen. Ismet azt mondgya az Isten lelke, hogy az Isten megh emesztö tůz Hat az Istenhez semmi-keppen nem jarulhatunk mi, az ember Iesus Christus nekůl. Fel vötte azert az Isten

Fia az emberi testet, hogy ů altala jarullyunk az lathatatlan Istenhez, es ne fellyůnk.

De ezen Iesus Christusnak Iehovanak-is kellet lenni. Leg előſőr, hogy az Istennek kegyelmessege meg mutattassek mi hozzank. Ha Isten Angyalat botsatta volna, azzal-is kegyelmesseget meg mutatta volna. Ha egy embert minden bůn nekůl formalt volna az mi valsagunkra, abban-is ez ſerint irgalmassaga meg tetzet volna. De ebben főkeppen meg tetzik, hogy nem Angyalt, nem teremtet allattyat botsatta el, hanem termeſet ſerint valo Fiat bocsatta. Azert mondgya az Iesus Christus Ioan: 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum daret pro eo.* Hasonlatos-kepen ſol az ſent Pal Rom: 8. azt mondgya: Mikoron lehetetlen dolog vala, hogy az tőrveny altal idvőzůlhetnenk, az Isten az ů Fiat botsata el az testben. Azon ſent Pal Rom: 8. ezt commendallya: *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit.* Hogy azert sajat tulaydon Fiat botsata el az bůnős testnek hasonlatossagaban, meg mutata, megh mond-

mondhatatlan ſerelmet az emberi nemzethez.

Masodſor Imanuelnek kellet az Iesus Christusnak lenni, hogy az bůnt, az bůnnek solgyat el tőrőlhesse. Kitsoda tiſtessege az bůnnek el tőrlese? Csak az őrőkke valo Istene, mint Esa: 43. ůnnőn maga mondgya az Isten: Csak en vagyok egyedůl az ki el tőrlőm az te alnaksagidat. Kitsoda az, az ki el tőrli az bůnnek solgyat az halalt, az őrőkke valo karhozatot? Csak az őrőkke valo Isten. Egy felől azert embernek kellet lenni, hogy megh halhatna az mi bůneinkert. Mas felől Istennek kellet lenni, hogy győződelmes lenne az bůnőn, az halalon, az karhozaton.

Harmadſor azert kellet embernek lenni, hogy az mit Adam engedetlensegevel el veſtőt vala, ezt az Isten Fia helyere allathatna engedelmessegevel. Azt mondgya az Moses Gen: 1. hogy Isten az Adamot az ů kepere teremtette, es ezt el veſtőtte az Adam. Kicsoda allathattya vala ezt helyere? Csak az ki teremtette vala. De az Isten teremtette vala ezt az

elsŏ teremtesben azŭ kepere, hat senki ezt helyere nem allathattya vala, hanem csak az Isten.

Nedyedszer es utolszor, nem csak hogy meg halgathasson, nem csak hogy sent lelket adhasson, hanem hogy az mi testünket fel tamasthassa, az mi testünknek lelkünknek meg adhassa az bodogsagot. Kitsoda az teremtet allatok kŏzŏt az ki az halottakat fel tamasthattya? az az, ki az halalbol fel tamasthattya az mi testünket. Kitsoda az ki meg adhattya az bodogsagot? Senki nem egyeb, hanem csak az Iesus Christus. Hat ennek az Iesus Christusnak Imanuelnek kel lenni.

AZ MASODIKROL.

Miert kellet sent Lelektül fogantatni az Iesus Christusnak?

Mert azt mondod az ŭ testesülese felŏl: Ki fogantatek sent Lelektül. Ez vallasnak modgyaval ezt akarjuk jelenteni, hogy az Iesus Christus nem fogantatot firfi magbol, mikepen minden emberek az egy Iesus Christus kivül fogantatnak firfi magbol az assoni-allatnak mehe-

heben. De az Christus nem fogantatot firfiunak magvabol, hanem firfi nekül az sent Lelektül, Hog ez igy legyen meg bizonittya sent Lukats 1. reszeben. Az Gabriel Angalt el kŭlde az Isten az Mariahoz, hogy az kŏvetseget meg mondana az Iesus Christus sületese felŏl, megh jelentene ŭ altala. Monda az Angyal: *Spiritus domini super veniet in te, & spiritus seu virtus altissimi obumbrabit te.* Holot meg magyarazza az Angyal, hogy az Iesus Christusnak fogantatasa firfi mag nekül lesen az sent Lelektül.

Mitsoda az oka ennek hogy fogantatot Sz. Lelektül firfiu mag nekül?

Harom oka vagyon ennek kivaltkepen. Leg elŏbŏr, hogy az Istennek igiriti es az Prophetiak be tellyesedgyenek. Hogy monda az Isten Paraditsomban az Adamnak eseti utan mikor meg vigaztalna az Adamot? Az aszszoni allatnak magva megh rontya az kigyonak fejet. Mitsoda az oka hogy azt nem monda, az Isten, az firfiunak magva rontya meg az kigyo-

nak fejet, hanem az aſſoni-allat magva: Nem egyeb az oka hanem hogy meg mutaſſa az Iſten, hogy meg ronthattya az kigyonak fejet az Ieſus Chriſtuſnak fogantataſa az ſent Lelektûl az aſſoni allat meheben. Eſa:7. azt mondgya vala az Iſten lelke: *Ecce virgo concipiet & pariet filium & vocabit nomen eius Immanuel* Azt mondgya az Propheta, hogy az ſûz fogad az û meheben, es ſûl &c. Hogy azert be tellyeſedgyenek az Prophetiak az mellyeket errôl mondatot vala az Iſten: ezert kellet û neki ſent Lelektûl fogantatni.

Maſodſor ennek okaert, hogy az az emberi teſt az mely ſûlettetik az Mariatul eggyeſûlhetne az ôrôkke valo Iſteni termeſettel. Valaki fogantatik firſiutul es aſſoni allattul, bûnben fogantatik ezektûl, bûnben ſûlettetik azoktul, valaki fogantatik aſſoni allattul es firſiutul. Mert az Adam ebben hozta be az egeſz emberi nemzetet, hogy az bûnben fogantaſſanak es ſzûleteſſenek. Az Iſten penigh megh emeztô tûz es nem ſevedheti el az bûnt. Mert û tiſzta makula nekûl valo.

Hogy

Hogy hogy eggyeſûlhetet volna hat ez emberi termeſettel, az bûnôs termeſettel az Iſtenſeg, ha nem ſenvedheti el az bûnt, ſoha ez ſemmi-kepen nem lehetetet volna, hâ az Ieſus Chriſtus csak puſta ember atyatul anyatul ſûlettetet volna, es fogantatot volna. Hat ez az oka az miert ſent Lelektûl kellet fogantatni, hogy az makula nekûl valo Iſtenſeg eggyesûlhetne az bûn nekûl valo teſtel.

Harmadſor hogy az û fogontataſaval ſent lelkevel meg ſentelne az mi fogantataſunkat. Mert az mint meg mondok ez elôt az egeſz emberi nemzetet, bûnben fogantatik, valaki atyatul anyatul fogantatik. Azt mondgya az David Pſal:51. Ime en az bûnben fogantattam es az alnakſagban melegitôt engemet az en anyâ. Jollehet meg mutattya az David, hogy minden ember az bûnben fogontatik es ſûletik. De csak egyedûl az Ieſus Criſtus bûn nekûl fogantatot az ſent Lelektûl, hogy az mi bûneinket el tôrôlhetne es el moshatna, az mellyekben fogantattunk es ſûlettetûnk atyanktul anyanktul. Moſtan eleg legyen.

XXIII.

XXIII. PRÆDICATIO.

Summa.

AZ Apoſtoli Credoban csak imez harom igeket magyarazzuk megh moſtan, mellyekben rendel azt vallyuk, Szûletet ſûz Mariatul;

Ennek elõtte valo tanuſagunknak az utolſo reſeben azt magyarazok megh az Urnak ſegitſege altal, miert kellet ſent Lelektûl fogantatni az Ieſus Chriſtuſnak; mert az harmadik czikkelben ezt vallyuk vala: Ki ſent Lelektûl fogantatot. Meg bizonitok az Evangeliſtanak iraſabol. Sz. Lukats cap:1. ekkepen irja meg: azt mondgya, hogy az Gabriel Angyal azt mondotta az Marianak: az ſent Lelek ſal te read Maria, es az fõlſeges Iſtennek ereje arnyekoz meg tegedet. Math.2: azt mondgya az Angyal az Ioſephnek: Ioſeph te Davidnak Fia, ne had el az Mariat: Mert az miû benne vagyon, ſent Lelektûl vagyon az. Hat az Apoſtolok igazan vallyak, hogy az ſent Lelektûl fogantatot. Mitſoda az oka hogy ſzent Lelektûl kellet fogantatni az Ieſus Chriſtuſnak?

Leg elõbõr azert hogy az Prophetiak mellyeket Iſten meg mondot vala megh annak elõtte be tellyeſednenek. Meg az paradicsomban azt mondotta vala az Iſten az Adamnak: *Semen mulieris conteret caput ſerpentis.* Nem mondotta az Iſten hogy az firfiunak magva rontya meg az kegyo fejet, hanem hogy aſſoni-allat magva rontya meg. Mellyel meg mutattya az Iſten, hogy az Meſsias ſzent Lelektûl fogantatik firfiui magnekûl. Eſa:7. azt mondgya az Iſten lelke: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabis nomen eius Imanuel.* Haſonlatoskepen az Ieremiaſnak 31. reſeben az mondgya az Iſten: *Ecce ego novum quiddam faciam:* Mely mondasban meg jelenti az Urnak lelke hogy az Meſsias firfiui magnekûl ſûlettetik, az aſſoni-allattul.

Maſodbor kellet ſzent Lelektûl fogantatni az Ieſus Chriſtuſnak, hogy az õrõkke valo Iſteni termeſettel eggyeſûlhetne. Valaki fogantatik firfiui magbol, az az bûnnek, fertelmeſſegnek alaja vettetik. Lehetetlen penigh, hogy az Iſten fertelmes tiſztatalan allattal egy

ſemely-

ſemelyben leheſſen es vele eggyeſülheſſen. Azt mondgya Moſes Deut: 4. hogy az lathatatlan Iſten meg emeſtő tűz, meg emeſti hirtelenſeggel az pozdorjat. Haſonlatos-kepẽ az Iſten meg emeſtene az bűnős termeſetet. Hogy annak-okaert az emberi teſt, mellyet fel veendő vala az Iſten Fia meg ne emeſtetnęk az Iſtenſegtűl, hogy az valtſagban, az idvőſſegben eggyeſülheſſen, azert kellet az ſent Lelektűl fogantatni.

Harmadſor annak-okaert, hogy az ű tiſta fogantataſaval meg tiſtitana az mi undok fogantataſunkat, az ű makula nekűl valo fogantataſaval. Azert mondgya David Pſal: 51. Ime az bűnben fogantattam, es az en anyam engemet ugyan az bűnben formalt, es az alnakſagban melegitet. Mely mondasban meg mutattya, hogy minden embereknek fogantataſok męg annyoknak meheben tiſtatalan. De az Ieſus Chriſtus ſent Lelektűl fogantatik fertelmeſſeg nekűl, firſiui mag nekűl, hogy ezt az eredendő bűnt az melyben mi ſülettetetűnk el tőrlene mi rolunk es meg tiſtitana minket. Immar kővet-

kővetkőzik rẽdel imez czikel az melyről moſtã ſolunk: Fogontatek ſent Lelektűl, ſzületek ſzűz Mariatul. Mely utolſo czikkelt hogy meg magyarazhaſſunk, hogy haſonnal mehes innen, csak rővid beſeddel ſollok az Ieſus Chriſtuſnak ſűleteſe felől. Ket dologban foglalom penig ez egeſ tudomant be csak igẽ rővideden.

I. Leg előſőr azt magyarazom meg mikor ſűlettetęs az Chriſtus, holot ſűlettetőt, kitul ſűlettetőt, es miert ſűlettetőt. Mert azt mondod ſűletek ſűz Mariatul.

II. Maſod rendben arrol ſollok, miert kellet ſűletetni az Chriſtuſnak, avagy micsoda haſſna vagyon az Chriſtus ſűleteſenek az ſűz Mariatul.

AZ ELSŐRŐL.

Leg előſőr azt mondam, hogy azt vegyűk it eſzűnkben. Mitſoda időben, mikor ſűlettetőt legyen az Mariatul az Chriſtus, hogy bizonyoſok legyűnk ez moſtani megh vakult Sidok ellen, hogy az Ieſus Chriſtus az emberi teſtben az ſolgai formaban meg adattatot immar mi-nekűnk. Mert jollehet az Ieſus Chri-

ſtus vilag teremteſetûl fogvan rendeltetôt volt erre, hogy fel vegye az emberi teſtôt. Mikepen az Salamonnal Pro.8.ũ maga azt mondgya az Iſten Fia: *Ab æterno & ab initio ordinata ſum.* Szent Peter 1. Pet.1. azt mondgya: *Præordinatus fuit ante jacta fundamenta mundi.* De ez az ſûletes, az ſolgai formaban valo meg jelenes lôt az utolſo napokban, ez vilagnak az utolſo czikkeleben. Mikepen azon ſent Peter 1. Pet.1. nyilvan meg mondgya: *Patefactus in noviſſimo die propter nos.* Sz. Pal-is Gal.4. azt mondgya: Mikor penigh el jût az idônek telyeſſege, ki botſatta az Iſten az ũnôn Fiat az ki lôt aſſoni allattul, ki az tôrveny ala vettetôt. Mondhatnad.

Mitſoda az oka, hogy az Iſtênek Fianak az utolſo idôben kellet ſûlettetni? Leg elôſôr ennek okaert, hogy be tellyeſednenek az Prophetiak, mellyekben az Iſten meg Prophetaltata vala ezt, hogy ez vilagnak utolſo reſeben kellene el jûni az Meſsiaſnak az idvôziteſre. Az Iakob Patriarcha mikor teſtamentomot tẽne az ũ fiainak Gen .49. Iuta az eggyik fia az kinek neve Iuda vala. Monda annak az

nek az Iakob: *Non auferetur ſceptrum à Iuda, nec legûlator è pedibus eius, donec veniat Siloh.* Mely mondasban meg jelenti az Iakob Patriarcha halalanak elôtte, hogy akkor jelennek meg az Meſsias az emberi nemzetnek idvôſſegere, mikoron az birodalom el kezdetnek az Iudanak nemzetſegerôl es idegen fejedelemre ſallana.

Hogy penig ez az Prophetia beteljeſedet legyen, meg mutattyak az Apoſtoloknak iraſi. Mert mikor az Chriſtus ſûlette, ôr, akkor immar az Auguſtus birodalma alat valanak: akkor rontya vala az Sidoſagot. Az Daniel-is 8. 9. meg Prophetalta vala ezt. Az Aggeus 2. azt mondta vala: *Maior eius gloria ſecundi templi quã prioris.* Mert az meſsiaſnak el kel jûni az maſodik templomnak fôl allataſakor. Mely mondasban meg mutattya az Propheta, hogy akkor kel el jûni az Meſsiaſnak, mikor az maſodik templom fôn al. De az maſod.k templom-is el romlot az az utolſo idôben, tehat megh adatot az Meſsias az utolſo idôben.

Maſodſor ezt kerdhetned. Mitſoda az oka, hogy illyen keſôn akarta ſûlettetni az

ni az Isten az ů fiat: mi az oka hoǵ el hallaßtotta ez vilagnak utolso reßere az Iesus Christusnak ßůleteset? mert ha meg ßālalod az időt, ßůlettetőt ez vilagnak az ů ideienek 3906 eztendőkor? Iollehet az Istē tanatsanak senki vegere nē mehet, miert hallaßtotta ēnyire az ů fiank ßůleteset, mind az altal meltatlan ezt felelhettyůk hoǵ ezert hallaßtotta ez vilagnak utolso erßere, mert uǵ akarta. Mert az Istē bőltsesegenek uǵ tetzet. Ezt mind az altal tanusagnak okaert mondhatyuk okanak, hogy ezzel az halladekkal inkab megh tetzenek az bůnnek iszonyu volta.

Ha az Adamnak esetinek utanna el botsatta volna az Christust, soha oly igen megh nem bőtsůlhettůk volna azt, (az mely ißonyu legyen,) de az időnek hoßßu voltaval inkab megh esmertetet az bůn, hogy igen nagy legyen, es hogy az hoßßu idővel inkab kerestetnek avagy ki tetzenek az Istennek kegyelme, hogy ennyi ideig hallaßtotta. Mert ha valamit te nagy ahitatossaggal kevanß, ha te neked mindgyart meg adatik, nem ollyan jo kedvel veßőd, de ha sok varassal adatik

tik teneked, kedvesb nalad az. Iǵ az Istē sok Patriarchaknak sz. kiralyoknak kőnyőrgesőknek utāna botsata el az ů fiat, es ezzel bőtsůletősse teßi az Christusnak el botsatasat. Azert mondǵa vala amaz jambor Simeō az ki őlebē vőtte vala az Iesus Christust: *Nunc dimittis servū tuum domine in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quē missurus eras.*

Masodßor, immar lassuk meg azt-is mitsoda helyen ßůletőt az Iesus Christus. Hogy nyilvabban meg ertsed azokat az igeket. Szůletőt az ßůz Mariatul: Meg magyarazzak annak okaert az Apostolok, hogy az ßolgai formaban ßůletőt az Christus Bethlehemben, mikepen szent Lukats 2. bőseggel meg irja. Mondhatnad. Mitsoda az oka hogy Bethlehembē kellet ßůlettetni az Christusnak? Kellet ßůlettetni Bethlehemben az Prophetiaert, mellyet az Isten megh mondatot vala jővendőben. Mich. 5. azt mondta vala az Isten lelke: *Et tu Bethlehem Iudeæ, nequaquam minima es in civitatibus Iuda, ex te enim egredietur lux.* Math. 2. meg vagyon ennek magyarazattya, hogy az Propheta ßol az Christusnak ßůletese felől. Mely tudomant

azert kel megh tanulnunk, hogy megh erősödgyünk az Istēnek igeretinek igaz vallasaban.

Valamit az Isten iger, valamit fogad lehetetlen hogy azt fól bontsa. Mert azt mondgya sent Pal, hogy az Isten ajandeki pęnitentia nekúl vannak, az az, soha az Isten meg nem banta, valamit egyser iger soha meg nem masollya azt. Fól fogatta vala ezt, hogy az ú Fia Bethlehemben sülettetnek: be-is tellyesite ezt. Fól fogatta vala ezt te neked, hogy el tórli mindón búneidet: hat be-is tellyesiti. Fól fogatta vala ezt, hogy az órók bodogsagot meg adgya te-neked: hat be-is tellyesiti. De ugyan ezen tudomany megh hamisittya ezeket az Sidokat, az kik meg vakultanak, az kik varjak męg az Iesus Christust. Bethlehemben kellet sülettetni az Christusnak. De ez az David varosa regen el romlot, hat megh tetzik ebból hogy az Iesus Christus megh adatot az solgai formaban.

Harmadik czikkelben ezt lassuk megh kitúl szúletót az Christus. Megh mondgya az Apostoli Credo, igy szol: Szú-

Szúletek az sűz Mariatul. Hat az Istennek Fianak kellet sülettetni, kellet ez vilagra lenni az Isten decretoma serent az szúz Mariatul. Mondhatnad. Mitsodz ennek az oka hogy nemzet szerint vallast kel erról tenni, hogy az Mariatul kellet az Christusnak sülettetni: mely Maria felótte igen nagy sentsegre jutot vala, mint gyakorta tesen erról az sent iras emlekezetót, hogy az Iesus Christus sülettetót legyen az sűz Mariatul? Legh elósór hogy meg mutassuk azt hogy az Istēnek Fia David magvabol valo legen az test szerent. Mert az Isten az David haza nepehóz kótótte vala azt, hogy onnan kellene az Messiasnak szúlettetni, Mint Psal. 132. mondgya az David: *Iuravit Iehova, & non pœnitebit eum, de fructu ventris tui ponam &c.*

Hasonlatoskepen szol az Gabriel Archangyal: az Marianak Luc. 2. Hat ez nyilvan valo dolog, hogy az David magvabol kellet szúlettetni Isten igereti serent az Iesus Christusnak. De mind az Maria mind az Ioseph az David magvabol valok valanak, mikepen az Angyal

mondgya az Marianak: *Dabit Deus semen patris tui in sempiternum.* Holot az Angyal az Marianak attyanak nevezi az Davidot. Mert az David magvabol valo vala az Maria, az Ioseph. Hat ezzel meg mutattatik hogy az Iesus Christus az Mariatul születtetőt, az ki az David magvabol jőt vala ki az emberseg szerent.

Mert it-is megh vala Prophetalva, hogy az David magvabol akkor születtetnek az Christus mikor felette nagy szegenysegre jutna az Davidnak haza nepe mint Esa. 11. olvasod meg, azt mondgya az Propheta, hogy az Iessenek gyökereből jű ki az Iesus Christus, az az, mely segeny vala az Davidnak attya az kiralysag előt, sinte ollyan segeny legyen az ű haza nepe mikorő az Messias születtetik, melyben az Istennek lelke tanit vigastalasunkra, hogy eleitűl fogvan az Isten az el vetőtteket ez vilag előt sokta maganak valastani, mellyet ezert cselekedik, hogy ez vilagnak kazdagit, bőltseit meg segyenyitse, az mint sz. Pal sol 1. Cor. 1.

Negyedser azt-is lassuk meg, miert kellet szűztűl születtetni az Iesus Christusnak,

nak, mert az okossagnak ellene vagyon ez, hogy szűz szülhessen, hogy anya-is legyen szű-is legyen, az mint az meg vakult Sidoknak az poganyoknak lehetetlennek tetzik, hogy szűz-is, anya-is lehessen. Mind az altal bizonysagot teszenek erről mind az Prophetak es az Aposztolok irasok. Szűztűl kellet azert szűletni, im ezert, hogy meg valastassek minden embereknek születesektűl, egyeb emberek szűletnek anyatul firfiui magbol, azert bűnősők. Az Iesus Christus szűztűl születtetik, de firfiui mag nekűl, az sent Lelektűl fogontatik bűn nekűl, hogy az mi bűneinket el tőrölhetne. Immar rővideden mennyűnk az masodik czikkelre.

AZ MASODIKROL.

Mi haszna vagyon az Christus születesenek?

Masodsor azt mondam, hogy azt-is meg lassuk es meg halgassuk mi hasna legyen ennek, hogy az emberi testben születtetet az Christus, az szűz Mariatul. Tanusagnak okaert csak negy hasnat szamallyuk mostan elő. Mert ha az Ur engedi, hogy

di, hogy az Urnak ſületeſének napjait erjük, azokban az napokban azokrol bővebben kel ſollani.

Elſő haſna azert az Chriſtus ſületeſének az Mariatul ez, hogy az mi förtelmes ſületesünket meg ſentelne, es megh moſna minket az mi undok ſületeſünkből, csak az egy Chriſtus az, az ki ſüztül ſülettetöt, az az, csak egyedül ű az, az ki bűn nekül ſzülettetöt: mint hogy fogontatot az ſent Lelektül. Valakik ű előtte voltanak eleiſül fogvan, az Iſten haragja, az bűn alat ſülettettenek. De az Chriſtus en erettem, te eretted ſzületet az Mariatul, hogy az te förtelmeſſegedet meg rontana.

Maſodik haſna ſületeſének az Mariatul. Haſna gyümöltſe, hogy meg rontſa az ördögnek orſagat, mint ſent Ianos 4. azt mondgya: *In hoc apparuit Ieſus Chriſtus, ut deſtruat opera diaboli.* Az Eſaiaſnal 9. azt mödgya, hogy az gyermek az ki ſületöt, az az örök Iſten azert adatot mi-nekünk, hogy az kegyetlen pallernak nehez terhet el venne az mi vallunkrol. Ki vala az à Paller? Az ördög az ki minket fententiaz vala az Iſtennek haragjara es az karhozatra.

Harmadik haſna. Hogy az Chriſtus ſzülettetöt az Mariatul ez, hogy az törvenynek vadolo ſententia jatul meg ſabaditana. Szent Pal tanit erre Gal. 4. Mikoron el jöt volna az idönek tellyes volta, ki botſata az Iſten az ű ſent Fiat, ſzülettetet aſſoni-allattul, ſülettetöt az törveny atka alat, hogy azokat az kik az törveny atka alat valanak meg ſabaditana az Chriſtus. Hat ſülettetöt aſſoni-allattul firfiui magh nekül: ſzülettetöt az törvenynek atka alat, hogy tegedet engemet meg ſabaditana az kik az törveny alat valank.

Negyedik haſna. Az Ieſus Chriſtus embernek fiava lön, holot Iſtennek Fia vala, aſſoni-allattul ſülettetek, emberre lön, hogy minket meg ſabadithatna az bűntül. Le ſalla az egből, hogy minket föl emelhetne: embernek fiava lön, hogy minket embereket Iſtennek fiaiva tenne, Iſtennek fia lön, hogy ſent Lelket adhatna mi nekünk, hogy az örök eletnek bodogſagaban vihetne az kegyelem edenyit.

nyit. Ennek legyen dicsőség, birodalom mind örökkön örökke, Amen.

XXIIII. PRÆDICATIO.

Summa.

AZ Apostoli Credonak rendi szerent következnek immar im-ez igek. Mond: *Szenvede Pontius Pilatusnak alatta, fölfeszitetek az keresztfara, meg hala, el temettetek.*

Az Apostoli Credot az egyigyű embereknek tanusagokra ostyuk, kivaltkepen tizenket czikkelre. Mellyek közzül ez ideig harmat magyaraztunk meg az Urnak segitsege altal. Az első czikkel vagyon az Isten felől, es az Atya Istennek igaz Isteni termeszeti felől: mellyet vallunk földnek es menynek teremtőienek. Az Masodik czikkel vagyon az Christusnak Istensege felől, es azon Christusnak öröktül fogvan valo születese felől az Atya Istentül. Harmadik czikkel vagyon az Christusnak meg testeselüse felől, melyben azt vallyuk, hogy fogontatot

tatot szent Lelektül es születőt szűz Mariatul.

Mostani letzkenkben immar következik az negyedik czikkel. Melyben meg irjak az Apostolok mi vegre vötte föl az emberi testőt az Istenek Fia, tudni illik: hogy föl vőt emberi testben szevedven mi erettünk, föl feszitessek az kereszt-fara, meg hallyon es el temettessek, föl tamadgyon es föl mennyen az egekben, az Atya Istennek jobjara. Ez summaja az mostani letzkenknek: Az negedik czikkelben meg irjak az Apostolok mi okaert, mi vegre testesült meg az Ur Iesus Christus. De hogy hasonnal halgathassuk meg ezeket az igeket, sollok csak az Christusnak szenvedese felől: mert azt vallyuk hogy szenvedet legyen az Christus Pontius Pilatusnak alatta. Be foglalom penig ez mostani letzkenket im ez negy dologban.

I. Elősör könan indittatot az Christus az szenvedesre.

II. Masodsor azt tanullyuk megh, mitsoda volt az Christusnak szenvedese.

III. Harmadsor, mi vegye szenvedet az Christus: avagy mitsoda hasznа legyen az Christus szenvedesenek.

IIII. Ne-

1111. *Negyedßer, miert mondgyuk azt, hogy ßenvedet Pontius Pilatußnak alatta.* Közönßeggel igy ßoktak mondani: Kenzatek Pontius Pilatußnak alatta. De az mint vagyon az Görög es az Deak nyelvben, igy vagyon: Szenvedet az Pontius Pilatußnak alatta ßabad akarattya ßerent, igy mondgyak azert, Szenvede az Pontius Pilatußnak alatta.

AZ ELSÖRÖL.

Honnan indittatot az Chriſtus az ſzenvedeſre?

Az mondasban hogy leg elöſör azt halgaſſuk meg, hogy mitſoda okkal inditatot erre az Ieſus Chriſtus, hogy ßenvedne erettünk az Pontius Pilatußnak alatta. Holot leg elöſör ezt ved eßedben, hogy nem törtenetböl ßenvedet, ßem peniglen nem csak az embereknek irigyßegekböl, avagy gonozßagokbol: hanem az örökke valo Iſtennek tanatßabol es decretomabol. Mely dolog megh tetzik ebböl, hogy az Iſten annak elötte egy nehany ßaz eztendövel meg Prophetaltatta vala.

Maſodßor ezt is eßedben ved it, hogy nem az ü maga bünejert ßenvedet. Mert tanubizonßagot teßen az iras arrol, hogy az Chriſtus bün nekül legyen. Az Eſa. 53. azt mondgya, hogy ez az barany az Meßias ßoha bünt nem cselekedet: hogy alnokßag nem talaltatot az ü ßajaban. ßent Peter-is 1. Pet. 3. ugyan ezen dolgot bizonyittya.

Hat mitſoda az oka hogy ez az Iſtennek Fia az ßenvedeſre botßatta ü magat ßzabad akarattya ßzerent?

Harom okat talallyuk ennek kivalképen az ßent irasban. Elßö oka az emberi nemzetnek az ü büne, es az bünert valo kötelezeße, az örökke valo halalra es az karhozatra. Egy felöl az bün al vala az emberi nemzet elöt, mas felöl az Iſtennek haragja es az örökke valo halal az bün ellen. De mit cselekedik ez az Iſtennek Fia hogy ezektül meg ßabadithaßßon minket? Az Iſtennek haragjat, az törveny atkat, az karhozatot, az halalt ü magara veßi, ßenved az emberi nemzetnek vetkejert, hogy azokat el törölheße, es meg ßabadithaßßon minket az büntöl. Sok ßzantalan iraßink vadnak erröl az

Pro-

Prophetak es Apoſtolok iraſiban. Eſa. 53. azt mondgya az Iſten lelke: *Vere dolores noſtros ipſe portavit, & infirmitates noſtras ipſe baiulavit, vulneratus eſt propter nos, percuſſus eſt propter peccata noſtra.* Sőt az Iſtennek Fia Eſa. 43. reſzeben is igy ſol: *Servire feciſti me in peccatis tuis, & negotium feciſti mihi in iniquitatibus tuis.*

Az aldozatokkal nem tőrőlheted el az te bűneidet, hanem ſolgalattal engemet az te bűneidert. Azon Iſten Fia az ſent David enekenek 69 reſzeben azt mondgya: Az en ellenſegim felűl hallattak az en hajamnak ſalait, kik engemet hamiſſan tőrventelen kergetnek, tőbben vádnak hogy nem mint az en feiemen valo hay ſalak. Miert? Mert azt mondgya: *quæ non rapueram debebam ſolvere.* Kitſoda vala az, ki el ragatta vala az predat? Az Adam az ki meg ſegte vala az Iſten parancſolattyat. De ezert az megh ſegeſert kitſoda fizete meg. Azt mondgya, hogy ő fizette meg az mit el nem ragadot volt.

Maſodik okat tanullyuk az ſent iraſban az Chriſtus ſzenvedeſenek, az Atya Iſtennek meg mondhatatlan ſerelmet az emberi nemzethez, mely ſerelmet nagy gya-

gyakorta commendal az ſent irasban minekűnk ſzent Pal Apoſtol. Rom. 5. igy ſol: Meg az igaz emberert-is nehezen halna meg valaki: de hogy ha valaki meg halni-is azert, az kiből varna valami nagy jutalmat, nem csuda volna. Mond oſtā: Az Iſten ezzel ajanlya az ő ſzerelmet mi hozzank, hogy mikor ő neki ellenſegi volnank, az Chriſtus akkor ſenvedet mi erettűnk. Mely mondasban meg jelente az ſent Pal, mitſoda legyen meg ſerző oka az Chriſtus ſenvedeſenek, tudni illik: az Iſtennek kegyelmeſſege az emberi nemzethez.

Szent Pal Rom. 8. azt mondgya: Az Iſten az ki az ő tulaydő Fianak nem kedvezet, de mindnyajunkert adta űtet. Melyben az Iſtennek lelke ajanlya minekűnk az Iſtennek megh mondhatatlan ſzerelmet mi hozzank. Kitſoda az ki ſolgajaert fiat halalra bocsatana, oly ſolgaert az ki ellenſege volna neki? De az Iſtennek nem csak ſzolgai, hanem az mint ſent Pal mondga elleſegi-is valank, mert az bűnnek miatta el ſakattunk vala az Iſtentől, es az igazſagtul. De az Iſtē

mi erettünk szolgaiért es ellensegiért, nem kedvezet az Christusnak az ũ szent Fianak, az mint sent Pal sol.

Harmadik okat talallyuk az sent irasban, hog az Christus senvedet. Mitsodat: Az Istennek Fianak serelmet az Ecclesiahoz. Mert az anya-sent-eghazat az Isten, Fiaban valastotta el az orõk eletre, az mint sent Pal sol. Eph: 1. Hogy meg ez vilagnak fundamentomanak fõl vetesenek elõtte az Iesus Christusbã valastot el az Isten: Hat csak az Christusban lehet az mi eletünk, idvõssegünk es az orõk eletnek meg nyeresе. De ki estünk vala az Istẽnek kegyelmessegebõl, az orõk eletnek bodogsagabol az Adam esetivel. Mit cselekedik hat az Christus, hog az ũ benne valastot emberek el ne vesszenek? Szent Pal tanit erre Eph. 5. azt mondgya: Az Iesus Christus serette az ũ Anya sent-egyhazat, es atta ũ magat az aldozatra az anya-sent-egyhaznak bũnenek el tõrlesere. Szent Ianosnak 10. resz: ũ maga mondgya az Christus: Senki en tũlem el nem vesi, hanem sabad akaratom serint adom az en lelkemet az en juhaimert. Hasonlatoskepen sol Esaias 53. az Messiasnak senvedese felõl: *Oblatus est, quia ipse voluit.* ez az elsõ czikkel mẽnyünk immar az masodikra Isten segitsegebõl.

AZ MASODIKROL.

Mitsoda az Iesus Christusnak szenvedese?

Masodsor azt mondam, hogy azt vegyük essünkben, mitsoda volt az Iesus Christus senvedese. Mert azt mondod: Szenvede az Pontius Pilatusnak alatta: Mikepen kettõbõl al az ember, az halhatatlan lelekbõl, es az romlas ala vettetõt testbõl: Hasonlatos-kepen ket fele senvedese volt az Christusnak. Az egyik rese volt lelkeben: az masik testeben. Mely tanusagot az te vigasztalasodra kel essedben venned, hogy bizonyos lehes ebben, hogy megh fizetõt az Iesus Christus mind lelkedert, mint penig testõdert. Hogy ha csak testben senvedet volna: hat csak testedert tõt volna eleget. Ha csak lelekben senvedet volna: hat csak lelkedert tõt volna eleget. De azert vesi az testõt, es az senvedest,

hogy mind lelkedert teſtedert eleget tegyen. Mondhatnad: Mit ſenvedet teſteben, mit lelkeben? Lelkeben ſokkal nagyobbakat ſenvedet hogy nem mint teſteben. Mert ſenvedte leg elôſôr Iſtẽ haragjanak megh emeſtô ſenet, az mely az emberekẽ uralkodik vala. Azt mondgya az Moſes Deut. 4. hoġ az Iſten meg emeſtô tûz. Mikepen az ſzen hirtelenſeggel meg emeſti az pozdorjat, azonkepen az Iſten haragja megh emeſti az embereket az bûnert. Ezt az Iſten haragiat magara hayta. Szenvedę azert ezt az Iſten haragjanak tûzet az Ieſus Chriſtus.

Maſodſor ſenvede lelkeben az tôrvenynek atkat-is. Mit mondot vala az Iſten Deut. 21: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Az Ieſus Chriſtus fôl fûggeſztetek az fara, hat atokban lôn Iſtẽnek az û ſententiaja ſerent. De az atok tied es enyim vala: nem ôve. Hoġ azert az Iſten Fia az fan függe, akkor az atkot ſenvede te ereted es en erettem, hogy az û atkaval te megh aldaſſal.

Harmadſor ſenved az Chriſtus lelkeben

keben gyôtrelmeket es faydalmakat. Azert mondġa ſent Mathenal, hoġ ſomoru az û lelke mind halalaig, es azert panaſolkodik Pſ: 69. Hoġ be merûlt û az feneketlen ſarban, hogy ha az az teſt nem taplaltatot volna, az mely egyesûlt az Iſteni termeſettel, ſẽmi-kepen ezeket az lelki ſenvedeſeket el nẽ viſelhete volna.

Teſtben mitſoda ſzenvedeſi voltanak?

Meg irjak az Evangeliſtak, czikkelenkent mikorô azokrol meg emlekeznel, hogy te eretted cselekedte, meg fogattatik, megh kôtôſztetik az kertben, hoġ tegedet meg oldozna, rabja ne lẽnel az ôrdôgnek. Mint ſzent Ianoſnal. 8. mondgya az Ieſus Chriſtus: Kôtôzve vagyok, hogy ſẽmit egyebet ne cselekedhetnel, hanem az mit az bûn kevanna, de az Iſten Fia meg kôtôſtetet hogy tegedet meg oldozna. Annak utãna vadoltatik az Pilatus elôt az Iſten Fia, hogy megh mentene tegedet az te vadoloidtul, az ôrdôgtûl. Nyakon csapdoſtatik, hogy az nyakon csapdoſo angyalt el vegye mi

rolunk. Artzul csapdoſtatik, hogy az Iſten kepet, az mellyet el veſztőttünk vala, azt meg epitene te bẽned. Meg ſidalmaztatik, hogy az te ſidalmaſſagodat el venne. Meg foſtatik az ű ruhaitul, hoģ az őrők eletnek ruhajat adgya mi reank. Fel feſittetik, hogy az mi ados levelünket el faggatna. Az kerezt fan meg hal az Chriſtus, es el temettetik, hogy az ű halalaval az mi halalunkat el vegye, es meg elevenitſen minket, az mi halalunkbol. Ez ket ſenvedes vagyon az ſzent irasban, az mely tulaydonittatik az Ieſus Chriſtuſnak. Immar az harmadik czikkelről csak ket beſeddel ſolok.

AZ HARMADIKROL.

Harmadſor, azt laſſuk meg, mitſoda gyűmőltſe vagon, hogy ſenvedet az Pontius Pilatus alat. Elſő haſna az Chriſtuſnak ſenvedeſenek, hogy az ű ſenvedeſevel meg ſabadiot minket az Iſten haragjatul, mikepen erről az iras ſok helyen tanubizonſagot teſzen. 1. Ioan. 1. 1. Cor. 5. Az Iſten, ugy mond, az ki bűnt nem tud vala, azt atokka teve mi erettünk, hogy el venne az Iſten haragianak tűzet, azert ſenvedet.

Ma-

Maſodſzor az Chriſtus az ű ſenvedeſevel meg ſabaditot az tőrveny atkabol, mikepen ſzent Pal Gal. 3. tanit: Az Ieſus Chriſtus, ugy-mond, atokka lűn, hoģ az Abrahammal tőt aldas ſallana mi reank. Haſonlatos-kepen tanit 2. Cor. 5.

Harmadſor ſzenvedet az Chriſtus, hogy az mi büneinket es az bűn ſoldgyat, es az őrőkke valo halalt el rontana. Azert kialtya Oſe. 13: O halal, en leſek az te halalod, pokol leſek te fulakod.

Negyedſer ſenvedet az Iſtẽnek Fia ennek okaert, hogy az anya-ſent-egyhazban, az kegyelem edenyinek peldajok lenne az ſzent eletre, es az bekeſeg tűreſre. 1. Pet. 2. azt mondgya: Az Ieſus Chriſtus igaz leven, ha mi erettünk, hamiſſakert ſenvedet, peldat advan mi nekünk, hogy az ű nyomdokit mi-is kőveſsük: azert peldank akar lenni az Ieſus Chriſtus.

AZ NEGYEDIKRŐL.

De mitſoda az oka hogy nevezet ſzerent meg irjak ezt-is, hogy Pontius Pilatus alat ſenvedet az Chriſtus?

Ket okaert emlekeznek erről. Leg először, hogy meg mutattassek ez, hogy az Prophetiak igazābe tőltenek az Christus ſenvedeſe felől. Az Daniel 9. azt irja, hogy akkoron kel az Christusnak ſenvedni, mikoron az negyedik birodalom el kezdetik. De ez az Pilatus az Romai birodalomnak tiſztartoja vala. Hat ezzel mutattatik meg, hogy azkor kellet be tellyeſedni az Iſten Fianak ſenvedeſenek. Az Iakob-is meg mondotta vala az ű fiainak, hogy azkor jűne el az Meſsias, mikoron az birodalom el vetetnek az Iuda nemzetſegeből.

Maſodſor ezert teőnek emlekezetet az Pilatusrol, hog meg mutaſſak az Chriſtusnak ſenvedeſet, hogy az Chriſtus az emberekre nezve, ugy ſzenvedet mint gonoſz tevő. Ha penig ű magara neſz, meg holt mint artatlan. Pilatus eleiben vitetik, kűlső-kepē ugy ſententiaztatik meg, mint gonoſz tevő. Miert: Ennek okaert, hogy az Iſten ſententiaja be tellyeſednek, az mely mi felőlűnk vala. De lasd meg, ugan azon biro artatlānak mondga, mert ſemmi bűnt nem talal benne. Hogy hogy vagyon ez, hogy igaz-is, bunős-is? Az Chriſtus ſententiaztatot, ug mint gonoſz tevő az mi bűneinkert. De ugyan azon biro artatlannak mondgya, mert nem ű maga bűnejert, hanem enyimert es az tiedert ſenvedet.

XXV. PRÆDICATIO.

Summa.

TAnitaſunk rendi ſerint, immar imez harom igeket magyarazom meg moſtā. *Fölfeſſittetek az kereſt fara, meg hala es el temettetek.*

Ennek előtte valo tanitaſunkban imez czikkelt kezdők magyarazni, melyben azt vallyuk hogy ſenvedet az Pontius Pilatusnak alatta. Mely igeknek magyarazattyaban, harom kivaltkepen valo dologrol ſollank, mellyekről csak rővideden emlekeztűnk.

Leg előſőr azt tanulok meg, honnan indittatot ezre az Chriſtus, hogy ſabad akarattya ſerent ment az ſzenvedeſre. Melynek harom okat tanulok meg

rövideden. Elsö indito oka az emberi nemzetnek bűne, mely ez egesz vilagra be jűt vala, az Adamnak esetinek altala. Masodik oka ennek az Atya Istënek szerelme az emberi nemzethez, mely szerelmet ebben akarta meg mutatni, hogy az ű egygyetlen egy Fianak nem kedvezet, az mint szent Pal Rom.8.fol. Harmadik indito oka az Chriſtuſnak ſzerelme az Eccleſiahoz, az mint ſz.Pal tanit Eph.5: Az Ieſus Chriſtus szerete az anya-szent-egyhazat, es kedves aldozatul űnön magat ada az anya-szent-egyhazert. Az Ieſus Chriſtus Ioan.12. azt mondgya: Nagyob szerelme nem lehet senkinek, mint az ki felebarattyaert adgya az ű lelket,

Masodsor az utan azrol szollank, mitsoda volt az Ieſus Chriſtuſnak szenvedese, melyben meg magyarazok es meg bizonitok az szent irasbol, hogy az Ieſus Chriſtus szenvedese kettöben volt, legh elsősör lelkeben volt, masodsor kűlsökepen testeben-is. Ennek okaert hogy eleget tehetne, meg fizetne az Ieſus Chriſtus az egesz emberert, az ki testből es lelekből all.

Har-

Harmadsor megh magyarazok, az Ieſus Chriſtuſnak az ű szenvedesenek hasznait, melyről immar mostan nem szolok töb beszeddel, mivel hogy az elöt megh magyaraztuk. Ez mostani letzkenkben annak okaert, harom czikkelt magyarazzunk megh az Urnak segitsege altal, igen rövideden.

I. Leg elsősör azt tanullyuk meg, miert kellet legyen az kereszt fara föl feszittetni az Ieſus Chriſtuſnak.

II. Masodsor azt lassuk meg, miert kellet meg halni az Ieſus Chriſtuſnak.

III. Harmadsor azt lassuk, es balgassuk meg, miert temettetöt el, az mi-kepen az Apostoli Credoban vallast tesszünk erről.

AZ ELSŐRŐL.

Miert kellet az kereszt fara föl feszittetni az Chriſtuſnak?

Leg elsősör azert azt mondam, hogy azt vegyük esszünkben rövideden, miert kellet legyen az Istennek Fianak föl emeltetni, az kereszt fara. Mert nem eleg volt akar minemű halallal ű neki megh halni: hanem az Istennek decretoma es tanatsa szerint, ugyan az kereszt fara kellet föl feszittetni, az Istennek Fianak.

Leg

Leg elõször ezt peldaßta az Iſak aldozattya, kit az Abraham föl emelt, az nagy meg rakot fara, hogy Iſtennek parantſolattya ßerint meg aldoztatnek az Iſak.

Maſodßor ugyan ezen halalnak nemet peldaßta amaz puſtaban föl emeltetet kegyo, melyrõl emlekezetet teßen az Moſes, Num.21. es ßent Ianos 3. reßebẽ, Mikeppen ugy-mond az Moſes föl emelte az kegyot az puſtaban, haſonlatos-kepen föl kel az embernek fianak emeltetni, hogy minden valaki û rea nez, valaki û benne hißen, el ne veßßen hanem õrõk elete legyen. Sz. Ianoſnal maſut ûnnõn maga mondgya Chriſtus; midõn föl emeltetem. Mindeneket en hozzam vonßok. Mellyekbõl meg tetzik hogy az Ieſus Chriſtus nem tõrtenetbõl feßitetet föl az kereßt-fara, hanem az Iſtennek kivalt-kepen valo tanatſabol, es decretomabol. Mondhatnad. Miert kellet az kereßt-fara feſzittetni az Chriſtuſnak? Meg magyarazza ßent Pal õnnõn maga Galat.3. mikoron azt mondya: Az Chriſtus minket megh valtot az tõrvenynek atkatul, leven mi erettünk atokka: mert meg vagyon irattatvan: Atkozot minden az ki fûg az fan. Hogy az Abrahamnak tõt aldas ßallana az Ieſus Chriſtusban valo hivekre, Iſten parantſolatja ßerint, es decretoma ßerint, az kereßt-fara feßitetek föl, hogy az Chriſtus atokka lenne az emberi nemzetert, hogy azt az atkot mely vala mi raytunk el tõrõlne, es az Iſtẽnek aldaſa ßallana mi reank.

Az egeſz emberi nemzet Iſten haragja alat vala, az atok alat, az ſententia alat vala, mert azt mondga vala az Iſten az tõrvenyben: Minden ember atkozot legyen, valaki be nem tõlti, az mellyek meg vannak irvan az tõrvenyben. De azokat ſenki be nem tõltheti vala: ſenki az Iſten tõrvenyenek ugy nem ßolgalhat vala, hogy annak tõkelleteſen eleget tehetne. Hat az egeß emberi nemzet az Iſten haragjanak, az tõrvenynek atka alat vala.

Hogy azert ezt az atkot el vẽne az kegyelem edenirõl az Chriſtus, akara fûggeni az meg atkozot kereßt-fan, hogy az Abrahamnak igert, fogadas tetel ßallana a-

na azokra az kik az Iesus Christusban hinnenek. Ugyan itten azt-is lassuk megh mitsoda haszna vagyon az Iesus Christus kereszt-fara valo fesitesenek. Harom hasznat talallyunk kivaltkepen az szent irasban, mellyeket talalt az Iesus Christus, az ũ kereszt-fan valo feszitesevel.

Leg elöször az szent Pal arra tanit, Col. 2. hogy az Christus fel fesitette az kereszt-fara, es az mi ellenünk valo ados leveleinket, föl fesitette es el saggatta az ũ kereszt-fajan. Mondhatnad.

Mitsoda ados levelet szaggator el az kereszt-fan az Christus?

Az ados level nem egyeb vala, hanem az Istennek törvenye, mely Istẽnek törvenye kötelez vala, vagy tökelletös engedelmességre, avagy az büntetesre. Mint ha te valakinek midön levelet adz az adossag felöl, valamigh el nem saggattya az ados levelet, addig mind firtathat az adossagra, hogy avagy meg fizes, avagy az tömlötz sakassa nyakadat.

dat. Hasonlatos-kepen az Isten törvenye ados levelünk vala. Mely Istennek törvenye azt kevannya vala, hogy avagy eleget tegyünk neki, avagy az karhozatra mennyünk. De ezt senki meg nem fizetheti vala, mert oly nagy sok samtalan summa vala az adossag, mellyet mi meg nem fizethetünk vala. De az Christus hogy az kereszt-fara függesztetek föl, az törvenynek atkat laba ala tapoda, hogy ne firtasson immar tegedet az ados. Mint peldajul: Ados vagy te ezer forintal, el tolvaylottak ezt te tüled, es meg nem fizetheted: mas felebaratod könyörül te raytad, es meg fizeti eretted az adossagot: az az ados penig oly jo neven veszi, mint ha te fizetted volna meg az adossagot, es el saggattya az ados levelet. Hasonlatos-kepen mi valank adossak: azt kevannya vala az törveny, hogy avagy meg fizessünk, avagy az tömlötz sakassa nyakunkat. De az Iesus Christus hogy föl fesitettek, el saggatta az mi ados levelünket: mely tanusag hasznos az keresztyeneknek. Mert az pokolbeli örögh ezzel ostromol tegedet halalod orajan.

Te

Te ember tudode hoǵ az Iſtennek, igaz az û tôrvenye, azt kevannya hoǵ az û tôrvenyet be tôltſed, ha be nem tôltôd el veſſ: te penig be nem tôltôd, mert gonoſ voltal, reſeges, parazna, gyilkos, es minden egyeb gonoſz bûnben hevercô voltal. Hat Iſten haragja alat vagy te, az karhozat alat: ne vellyed hogy az Iſten ſine eleiben meheſ. De ez ellen mit kel felelned mit kel fordítanod? Az Ieſus Chriſtuſnak kereſt-fajat: Ugy vagyon, hogy be nem tôlthetem, meg nem fizethetem azt, annak okaert melto vagyok az karhozatra, el kellene azert karhoznom, de az Ieſus Chriſtus meg fizetet en erettem, mind az atokert mikor fôl feſitetet az kereſt-fara, mind az tôrvenyt be tôltôtte en erettem es eleget tôt.

Mitſoda az Chriſtus fôl feſiteſenek maſodik haſzna?

Ez az maſodik haſna, mert az û fôl feſziteſevel az ô Adamot, az ô embert minden cselekedetivel, egyetemben fôl feſitette. Szent Pal igy ſol Rom. 6. Ezt tudvan hogy az mi regi emberûnk egyût meg

meg feſittetet, hogy el rontaſſek az bunnek teſte, hogy tôbbe mi ne ſolgallyunk az bunnek. Mitſoda ô emberrôl ſol az ſent Pal, az mellyet fôl feſzitôt az Ieſus Chriſtus az kereſt-fara? Az ô ember nê egyeb, hanem az bûn, az teſtnek kevanſaga, mely hadakozik mindenkor az lelek ellen, az mint ſent Pal ſzol. Hogy azert immar te kereſtyen ember nem gônyôrkôdôl az bûnben, ſôt ha erôtlenſegedbôl el eſel-is, iſmeg fôl kelſ. Hat ellene hadakozol az teſtnek kevanſaganak, az ôrdôgnek. Mely innet vagyon, mert az Adamot, az bûnt fôl feſitette az Ieſus Chriſtus, hogy ne uralkodgyek mi raytunk. Ezbôl meg irelheted kitſodanak feſitetôt fôl az Ieſus Chriſtus, es kitſodanak nem.

Meg feſitetôt azoknak az kik meg foytyak magokban az bûnt, az kik az teſtnek kevanſaganak nem engednek, hanem ellene tuſakodnak. Viſontag azoknak fel nem feſitetôt, az kiknek ſê mi ſandekok nintſen hogy az bûnbôl ki terjenek es bûnôket el nem hadgyak, hanem egyik bûnbôl az maſikban gazol-

nak. Valakik azert gyõnyõrkõdnek az bujaſagban, uraſagban, azoknak megh nem fizetõt az Ieſus Chriſtus.

Mitſoda az Chriſtus fõl feſziteſenek harmadik haſzna?

Az Ieſus Chriſtus harmadſzor az kereſt-fan, meg rontotta, meg foſztotta az õrdõgõket minden fegyverekũl. Sz: Pal Col. 2. ũmaga tanit erre, azt mondgya: Meg foſztvan az fejedelemſegeket es az hatalmaſſagokat mutogata nyilvã, gyõzõdelmet veven azokon ũnnõn maga altal. Nagy ſzep haſonlatoſſaggal ęl az ſent Pal Apoſtol, mellyet võt az Romabeli fejedelmeknek ſokaſokbol. Az Romabeli fejedelmeknek illyen ſokaſok vala, ha valami fõ Conſult bocsatnak vala, valami orſagnak megh vetelere, ha meg gyõſte az ellenſeget, nagy pompaval ment be az varasban: az ellenſegnek nagyob reſet kõtõzve vittek az Fejedelemnek elõtte. Ezt az ſereget neveztek Pompanak, Tryumphuſnak az mellyet innet võt az ſent Pal.

Haſonlatos-kepen ezt Tryumphuſnak

nak nevezi az Ieſus Chriſtus az kiket megh gyõzõt az kereſt-fan, hogy mint egy Tryumphalo ſekben vitte elõtte az kit megh gyõzõt. Iollehet az kereſt-fa emberek elõt utalatos vala. De az Ieſus Chriſtus arra az kereſt-fara valo fõl feſziteſevel, ronkotta meg az pokolbeli õrdõgõknek minden hatalmokat.

AZ MASODIKROL.

Miert holt meg az Chriſtus?

Immar menyũnk az maſodik czikkelre, melyben imezt vallyuk, hogy az Chriſtus meg holt. Miert hogy penig az Evangeliſtak bũſeggel meg irjak ennek minden rendit, moſtan arrol többet nem ſolok, hanem rõvideden ezt laſſuk meg. Miert kellet halni az Ieſus Chriſtuſnak, es mitſoda haſzna vagyon az ũ halalanak. Hogy megh holt az Chriſtus, imez az haſzna.

Leg elõbõr, hogy az Iſtennek igaſſaganak eleget teheſſen az emberi nemzetert. Tudode mit mond vala az Iſten Adamnak? Te Adam mihelyen eſzel ez meg tiltot fanak gyũmõltſebõl, halalnak

halalaval kelte neked meg halnod. Az Adam evek az meg tiltot fanak gyümöltseböl, hat bizonnyal meg kel vala halni az Adamnak: mert lehetetlen dolog az Isten szavanak, es tanatsanak heaban el mulni. Es az à halal nem teszti csak, hanem örökke valo-is vala; soha ebböl az Adam föl nem tamadhat vala az eletre. Mit cselekedik az Christus, hogy eleget tegen az Isten igasságanak: Az egesz emberi nemzetert meg hal, hogy megh gyözze az ördögöt.

Masodik hasna az Iesus Christus halalanak, hogy az ü halalaval az mi halalunkat el rontana. Az mint szt Pal Rom. 5. tanit: Meg holt Christus az mi bününkert, föl költ az mi igazulasunkert. Meg holt azert masodsor ennek okaert, hogy meg ölne az ü halalaval az mi bününket, hogy azok ne uralkodnanak mi raytunk.

Harmadsor megh holt az Christus, hogy az ü halalaval meg ölne az ö Adamnak cselekedetit es az bünt, az testnek kevansagat az emberekben, az mint Rom. 6. büseggel tanit szent Pal.

Negyed-

Negyedser, meg holt az Christus az irasok szerent, ennek okaert, hogy mi nekünk peldank lenne, az kik útet követnök, hogy mi-is meg halnank az bünnek, hogy ne szolgalnank az bünnek: hanem az igasságnak szolgalnank az Isten elöt. Mit jegyez az szent irasban, ezket mondas: Meg halni az bünben: es meg halni az bünnek: Meg halni az bünben nem egyek hanem el sakadni az Isten kegelmetül, az törvenynek atka ala vetetni, rabja lenni az karhozatnak. De meg halni az bünnek, nem egyeb, hanem veget vetni az bünnek, nem solgalni egyeb bujasagnak, tisztatalansagnak, hanem elni az Isten igasságа szerint. Hogy azert ne solgallyunk az bünnek, azert holt meg az Iesus Christus. De nem maradot az halalban.

Szent Ianosnak 12. sepen megh magyarazza, az Christus: Ha ugymond, az buza mag az földben vettetik, meg nem rothad, csak ü maga marad &c. Holot az Iesus Christus sol az ü halalarol, mert neki el kellet temettetni az földben, hogy ü annak utanna az embereknek az an-

ni gyůmöltsöt teremtsen, örök eletöt adhasson.

AZ HARMADIKROL.

Utolßor immar ket beszeddel szollyunk az Iesus Christus temeteseröl, mert azt mondgyak: föl feßittetek, meg hala, es el temettetek. Az Iesus Christus el temetese-is meg vagyon irvan az Evangelistaknal, söt meg az ô testamentombanis meg vala arnyekozvan, Prophetalvan. Az Iosephnek az kutban vetese peldaza vala az Christusnak el temeteset. Az Ionasnak az Czet halnak gyomraban harmad napig valo letele, az utan ki jövese, ezt peldazza vala, mint az ßent Mathenal 12. Luc. 11.

De mitsoda haszna vagyon az Christusnak koporsoban valo el temetesenek?

Elsö haszna es gyůmöltse ez. El temettetet az Christus az koporsoban ennek okaert, hogy meg mutassa az Christus, hogy bizonnyal es valo-kepen meg holt legyen mi erettünk az Prophetak ßerint el kellet temettetni az Christusnak, noha

noha rothadast ů neki nem kellet latni, mint az szent David megh magyarazza Psal. 16. Szent Peter-is 2. Petri. 2. mondö hogy valaki ezt ne mondhatna, hoǵ csak tettette az halalt, hogy csak mutatta, hoǵ meg akar halni az emberekert, de azert meg nem holt. De el-is akart temettetni hoǵy meg mutassa, hogy valoban meg holt az Iesus Christus.

Masodßor el temettetöt az Christus hogy az ů el temetesevel el temesse az mi bůneinket, mint ßent Pal Rom. 6. azt mondǵa, el temettettünk egyůt az Christussal. Hogy annak-okaert be temettetöt az koporsoban, ezzel az ů temetesevel az földnek gyomraban be vitte az mi bůneinket, hogy azok ne uralkodǵanak mi raytunk.

Harmadßor ennek-okaert temettetöt el hogy mi nekůnk peldat adna, hogy az ô Adamot minden cselekedetivel el temessůk, hogy ne kövessůk az testnek gonoß cselekedetit, hanem azt el temessůk az Iesus Christusnak halalanak erejenek altala, az ô Adamnak minden cselekedetit mi bennůnk.

XXVI. PRÆDICATIO,

SZALLA AZ POKLOKRA.

MEg-is az Apoſtoli vallaſnak rendi ſzerint im-ez igeket magyarazzuk megh moſtan Iſtẽ ſegitſegebôl: Szalla az poklokra, harmad napon fôl tamada az halottak kôzzûl. Ez ket czikkelrôl ſolok moſtan csak rôvideden. Az negyedik czikkelt kezdettûk vala magyarazni, melyben negy dologrol ſoltam vala kivalt-kepen az Urnak ſegitſege altal. Leg elôſôr az Chriſtus ſenvedeſe felôl, mely ſenvedeſe lôt az Pontius Pilatuſnak alatta, az mint meg hallottatok. Maſodſor ſollottam az Chriſtuſnak feſitéſe felôl az kereſt-fan, az az, az û halalanak nemerôl ſollottunk maſodſor, melyben meg magaraztuk miert kellet az kereſtfara meg feſittetni az Chriſtuſnak. Harmadſor az û halalarol, halalanak okairol, es haſznairol tanultunk ennek elôtte valo letzkenkben. Negyedſer es utolſor, az Chriſtuſnak el temeteſe felôl, es az û el

temeteſenek haſna felôl ſollottunk rendel az ſent irasban. Moſtani letzkenkben immar ket dolgot veſſûnk elô, mellyeket meg magarazunk csak rôvidedẽ.

I. Leg elôſôr meg magyarazzuk ezt miſoda legyen az Chriſtuſnak pokolra valo ſallaſa.

II. Maſodſor ſollok rend ſerint az Chriſtuſnak fôl tamadaſarol annak haſznairol.

AZ ELSÔRÔL.

Ezt az czikkelt az Credobã, melyben azt mondgyuk, hogy az Chriſtus le ſallot az poklokra, nagy ſokan tôrlik az Apoſtoli Credobol, ennek-okaert legh elôſôr, mert illyen ſolaſnak modgya ſohul az ſent irasban nem talaltatik bôtû ſerint, hogy az Chriſtus le ſallot volna az poklokra, mikeppen az Credoban mondgyuk. Maſodſor mert ezeknek ez igeknek igazan valo ertelmet meg nem ertik, annak okaert akarjak karhoztatni, ki tôrleni az Apoſtoli Credobol ezt az vallaſt. De az mikepen ezeknek megh akarjuk erteni, avagy ertyûk-is igazan valo ertelmet, ſem az iraſnak nints ellene, ſem penig nem haſontalan, nem heaban valo czikkel ez, az Apoſto-

li Credo kőzt. Elősőr nemellyek magyarazzak az Christus el temetese felől, mint ha az ket szolasnak modgya mind egyet jegyezne, el temettetek, es halla poklokra, mert ez nyilvan valo dolog, hogy az pokolnak, az Infernusnak neve az szent irasban gyakorta jegyzi az koporsot. Mint Gen. 43. mikoron az Ioseph az Iakobnak fia keserite az ű attya fiait, hogy az Iakob kisebbik fiat az Beniamint be vinnek Ægyptusban, azt mondgya vala Iakob: ha ezt-is meg ölitők, mint az Iosephet (mert azt alittya vala hogy megh holt volna Ioseph) az en fejemet ottan az pokolban vetitők. Es Psalmo 16. igy szol az Christus az szent David altal: Mert nem hagyod az en eletemet az pokolban, sem nem adz az te szentednek rothadast latni.

Első magyarazat azert ez, az mellyel soktak nemellyek magyarazni, hogy az Iesus Christusnak az pokolra valo alla hallasa semmi nem egyeb, hanem az ű el temetese. De ezt az magyarazatot nem hagyhattyuk semi-kepen helyen, ez okaert mert nem sükseg volt eg dolgot kettser

ser magyarazni, ketser meg mondani, illyen rővid szoval. Meg mondottak vala ennek elötte az Apostolok, hogy meg holt es el temettetet, hogy lehet, hogy illyen rővid sententiat homalyosb beszeddel mondottak volna ki az Apostolok. Hat az pokolra valo hallasa az Christusnak, nem az el temetest, hanem mas dolgot jegyez.

II. Masod rendben magyaraztak meg az reghi doctorok közzül-is sokan, mely velekedes az Romai antichristus orszagaban igen uralkodik. Hogy az Christus lelke ala ment volna az Limbusban, mint ők neveztek, hogy az atyaknak lelkeket meg szabaditotta volna az pokolbol, az hova annak elötte el rekesztven valanak. De ez velekedes semmi-kepen helyen nem marad.

Legh elősző ezert, mert az Iesus Christusnak az ű lelke az paradicsomban, es az ű attyanak kebelében vitetet, mikepen az tolvaynak azt mondgya az Iesus Christus: Bizony bizony mondő neked, ma en velem lesz Paradicsomban, hogy ki botsata az ű lelket azt monda,

Math.

Math. 27. Atyám az te kezedben ajánlom az en lelkemet. Hat az Atyanak kezebe tartatot az Chriſtus lelke az fól tamadaſig, hat nem ment az Limbusban. Maſodſor mert az egeſs ſent irasban, ſohult emlekezet ſints az Limbus felól, hanem ezt az velekedeſt vóttek az pogany Poëtaknak iraſokbol, mert azt beſzellettek az Poëtak hogy az fóld alat egy nagy mezón nyugoſnak az lelkek, melyet Campus Eliſeuſnak neveztenek. Innet gondolta volt az antichriſtus, hogy ezen az mezón vadnak az atyaknak lelkek. Innet talaltatot ez az mezó-is, mely az irasban vagyon, holot pokolra, avagy poklokra ſallot.

Harmaſor, mert az iras ſohul az atyaknak lelkeket nem rekeſzti pokolban, ſem penig az gonoſoknak lelkekkel nem elegyiti óſve, hanem az atyaknak lelkek az bodogſagban az Iſtennek oltalma alat vadnak reſs ſzerint az meny-orſzagban, Math. 8. holot az Chriſtuſſal egyút órvendeznek, az ú modgyok ſerint, hat az hiveknek lelkek, nem rekeſztetik ſem fóld ala, ſem Limbusban, hanem az bodogſagban az Abraham kebeleben. Hat merő bolondſag azt magyarazni, az Papatul talaltatot Limbuſrol, avagy Campus Eliſeuſrol, mint ha az Chriſtus oda ſallot volna, es ugy hozta volna ki az lelkeket.

III. Harmad rendben meg-is magarazzak ezeket ez igeket az Chriſtus halala aldozattyanak erejeról, azt mondgyak, hogy jollehet az Chriſtuſnak lelke nem ment pokolban, mind az altal az ú halala aldozattyanak ereje, el hatt az pokolban-is. De ez az magyarazat-is helyen ſemmi-kepen nem maradhat, es nem egyez az ſent iraſſal. Miert? Mert az Ieſus Chriſtuſnak aldozattya haſznos fogonatos csak az hivekben, az kiket az Iſten ez vilag fundamentomanak fól veteſe elót el valaſtot az eletre. De ezeknek lelkek nintſen az pokolban, az Limbusban, hanem az Abrahamnak kebeleben vadnak, ſohul tómlótznek nem hija az ſent iras az ſzenteknek helyet, hat ekkepen aldozattyanak erejevel-is nem ment pokolban, az mint nemellyek magyarazzak ezeket ez igeket.

Hal-

Hallyuk meg azert mitsoda legyen az Christusnak ala ßallasa pokolra. Felette igen könyü te neked ezt meg ertened ha eßödben vötted az mint az elöt valo predikacionkban tanulank, hoǵ az Christus ket-kepen ßenvedet, testeben es lelkeben. Leg elößör testeben, ãnak utãnalelkeben. Testebẽ ßenvedet sok nyomorusagokat, ehseget, ßomjusagot, vereseget, vegezetre az kereßt-fan valo föl feßitest, az halalt. Lelkeben ßenvedte az Isten haragjat az mi bůneink ellen, ßenvedte az örökke valo halalt, az törvenynek az ů atkat lelkeben. Immar az Apostoli czikkelyben arrol ßollank mellyeket szenvedet az ů testeben, mikor azt mondok, hogy meg feßittetöt az kereßtfara, es el temettetöt. Mostan azert mikor azt mondgyuk, hogy ala ßallot poklokra, nem egyebet ertůnk, hanem lelekben valo ßenvedeset az Christusnak: Hogy ßenvedte az Istẽnek haragjat, ugy mint Istentůl el vettetöt, meg vettetöt ember, ßenvedte az karhozatot, az törvenynek az ů atkat mi erettůnk: hoǵ penig ez igy legyen, sok irasok bizonittyak ezt

ezt meg: Esa.53. mikoron azt mondgya: Lattuk ůtet ugy mint fekelyest, leprosust, es el vetöttet, es meg törettettet Istentůl. Nem egyebet ert azert az Istennek lelke ezen, hanem hogy az Christus ßenvedte az Isten haragjanak megh emeßtö tůzet, szenvedte az halalnak es az törvenynek atkat mi erettůnk, es ez az oka hogy az kereßt-fan ezt kialtya Psal.22. En Istenem, en Istenem, miert hagyal el engemet. Mert jollehet az Atya Isten soha el nem hadta az ů fiat, de sokkal nagyobbakat ßenvedet vala az ů lelkeben, hogy nem mint testeben, azert kialt föl mi erettůnk, ugy mint egy ketsegben esöt ember, nem hogy az Isten Fia ketsegben esöt volna, hanem hogy azokat meg kostolna mi kepůnkben, megh kostolna mondom azokat, valamiket az bůnert meg kel vala mi nekůnk kostolnunk. Szent Peter-is Act.2. azt mondgya hogy az Iesus Christus föl tamadot, *Solutis doloribus mortis*, az az, meg ßabadulvan halalnak kennya alol. Mely tudomant az Istẽnek lelke teneked vigaßtalasodra tamaßt elöd ben, ha meg gondolod te-is az te allapatodat,

sodat, csak igen kônyû az te testedben valo keserûseg az lelkihez kepest, soha semmi nehezeb dolog nem lehet, mint az Isten haragjanak erzekenseghe te raytad, mely dolog meg bizonittatik azokban, az kik az Isten haragjat erzik raytok, el nem senvedhetik azt, hanem ketsegben esnek es fôl akasztyak magokat, nem lehet nehezeb dolog mint az karhozatnak erzese, es mint az ôrdôgnek lelki esmeretûnkben valo erzekenseghe, ezekhôz kepest az testi nyomorusagok, csak igen kicsenek. De ez az tanusag, mellyet az Urnak sent lelke tamaszt elôdben, hogy az Christus sinten az pokolra szallot ala, az az, hogy az Isten haragjanak szenet szenvedte, hogy el senvedned ez testi nyomorusagokat, az mellyeket Isten te read bocsat. Az Christus fôl kialt, mint ha az Attyatul el hagyatot volna, ugy mint ketsegben eset, az mi kepûnkben cselekedte ezt, hog te immar ketsegben ne esnel az nyomorusagokban, az segenseghen hogy el nem hagyattatnal az Istentûl. Test serint alaja vetetet Christus az halalnak az û faydalminak, hogy tegedet

gedet meg szabaditana attul, senvedte az tôrvenynek atkat, hogy te ne atkoztatnal, hanem az Istennek aldasa szallana te read.

AZ MASODIKROL.

Az Christusnak fôl tamadasarol, es annak hasznairol.

EZ ideig az Credonak negy czikkôlyit bevôn meg magyarazvan: immar az Apostoloknak szamahoz kepôst, ez mostani letzkenkben rend serêt kôvetkôzik az ôtôdik czikkôly, tudni illik: Harmad napon fôl tamada az halottak kôzzûl. Mivel hogy az fôl tamadasrol gyakorta hallottatok, arra nezve mostan csak ez ket dologrol szollyunk: Leg elôszôr, miert kellet fôl tamadni az Kristusnak. Masodszor mitsoda haszna vagon az Christus fôl tamadasanak.

Fel kellet azert tamadni kivalt-kepen ket okaert. Elôszôr az Prophetiaknak be tellyesedesejert, az Isten fogadasinak igaz voltaert, kellet be tellyesedni ennek. Mondhatnad. Hol Prophetatok

az Isten az ũ fianak fõl tamadasa felõl, az halottak kõzzũl, hol igerte meg? Leg elõbõr az Paradisusban, mikor azt monda: az asszoni-allat magva meg tõri az kigyonak fejet. Mert ha fõl nem tamadot volna, az halalnak gyõzõdelme marat volna rayta, es ũ az halalt megh nem gyõzhette volna, hogy hogy ronthatta volna meg az kegyonak fejet, hogy ha fõl nem tamadot volna? Masodsor, meg Prophetaltatta vala az Isten Psal. 16. Ezert õrũl az en lelkem, mert nem hagyod azt az koporsoban. Sz. Peter Apostol Act. 2. magyarazza ezt az mondast, az Iesus Christusnak fõl tamadasara. Sõt annal-is inkab meg mutatta ezt az Isten az Ionasnak az Czet hal gyomraban valo leteben harmad napig, mely az Iesus Christusnak harmad napon valo fõl tamadasat jegyzette. Math. 12. Luc. 11.

Masodsor fõl kellet tamadni az Christusnak, az embereknek idvõssegekert, es az ũ testenek tõkelletes voltaert. Nem lehetet volna tõkelletes idvõzitõ az Iesus Christus ha fõl nem tamadot volna, csak heaban volna hitũnk, remensegũnk, ha az

ha az halottak kõzzũl fõl nem tamadot volna. Sz. Pal bizonittya ezt 1. Cor. 15. Heaban valo volna az Evangelium, az hit, ha az Christus fõl nem tamadot volna, mert ha ũ fõl nem tamadot volna, teis fõl nem tamadhatnal, tehat az baromnal-is alab valo volnal, de fõl tamadot az Christus az halalbol, hat te neked-is fõl kel tamadnod az halalbol, oda kel menned, az hol az te fejed vagyon az Christus.

Negy hasnat talallyuk kivalt-keppen az Christus fõl tamadasanak. Az elsõ ũ magara nez, az harom utolso mi reank.

Fõl tamadot hat elõszõr ũ magara nezve ezert, hogy meg bizonittatnek az testnek fõl tamadasa altal, hogy igaz Istẽ legyen, hogy Isten Fia legyen, hogy az ũ testet sajat erejevel fõl tamastotta, ezzel meg bizonittatot, hogy igaz Isten legen. Szent Pal tanit ezre Rom. 1. Az Messias David magyabol valo az test szerint, de meg bizonittatot igaz Istennek lenni az õrõkke valo lelek szerint, az halottak kõzzũl valo fõl tamadasa altal.

Masodik haßna az Christus fôl tamadasanak, mert mint halalaval el rontotta az mi bûneinket, ugy fôl tamadasaval meg ßerzette az mi igasßagunkat, es bodogsagunkat. Az ßent Pal tanit ezre Rom. 5. Hog az Iesus Christus meg holt az mi bûneinkert, fôl tamadot az Isten elôt valo mi meg igazulasunkert.

Harmadik haßna az Christus fôl tamadasanak, hogy az û fôl tamadasaval minket-is fôl tamaßtana az uy kereßtyeni eletre. Meg holtunk vala mi az bûnbe, rabjai valank mi az bûnnek, hogy egyebet ne cselekedhetnenk az bûnnel. De az Christus meg holt, fôl tamadot az mi bûneinkert, hog immar ne gyônyôrkôdgyûnk az bûnben, Rom. 6. Col. 3.

Negyedszer, fôl tamadot az Christus, hogy az û fôl tamadasanak erejenek altala fôl tamaßtana az mi teßtünket az utolso napon. Mikepen disputal ezrôl az ßent Pal 1. Cor. 15. feje az anyaßentegßaznak az Iesus Christus, fôl tamadot az Christus, hat az û tagjainak-is fôl kel tamadniok az ôrôk dicsôsegre, Amen.

XXVII. PRÆ-

XXVII. PRÆDICATIO.

Fôl mene az mennyekben, üle Atya Istennek iobiara.

ENnek elôtte valo tanusagunkbã meg magyarazok az Istennek segitsegebôl az Apostoli Credoban az ôtôdik czikkelt, melyben azt vallod vala, hogy az I[illegible]s Christus harmad napon fôl tamadot-valoban az halottak kôzzûl, mely czikkelyben ßollottunk az Christusnak harmad napon valo fôl tamadasa felôl, es az û fôl tamadasanak haßnai felôl, az ßent iratsok ßerint. De mostan azonokat uyiobban elô nem ßamlalom, hanem ez ielôn valo oraban az Apostoli Credonak rendi szerent, Isten Lelkenek segitsege velünk lévén, az hatodik czikkelyrôl ßollok es azt magyarazom meg. Melyhatodik czikkôlyben vagyon be foglalva az Iezus Kristusnak, menyben fôl mõnesenek es Attya iobiara ûlesenek tudomanya, melyrôl vallaßt teßnek az Apostolok es minden kereßztyenek. Hogy

penigh ezőket haſzonnal es vilagos értelemmel megh magyarazhaſsuk, csak ím-ez harom dologrol ſollok kivalt-képen moſtan.

I. Leg elöſsör azt magyarazzuk meg mitſoda legyen az Ieſus Chriſtuſnak menyben föl meneſe, es mitſoda eghe ment fel.

II. Maſodſsor mitſoda legyen ülni az Chriſtuſnak az ü Atya iobian, es mellyik termeſsetihez illik az Chriſtuſnak, hogy fol ment az eghben es ül az Atya iobiara.

III. Harmadſsor azt magiarazzuk meg mitſsda legyen haſsna az ü menyben föl meneſenek, es az Atya Iſtennek iobian valo üleſenek.

AZ ELSŐRŐL.

Azt mondam hogy leg előſsör ímez ket dolgot kel nekünk eſsünkben vennünk: tudni illik, mi legyen à Chrüſsnak menyben föl meneſe, es mitſoda eghbẽ ment legyen föl. Az Chriſtuſnak azert menybe föl meneſe nem egyeb, hanẽ az emberi nemzetnek valtſaganak el vegezeſe utan dicsőſeggel valo föl meneſe az földről az eghben, hogy onnan az eghből bírja az anyaſsentegyhazat, Szent lelket adgyon az kegyelem edenínek, Prophetakat, Paſtorokat, Doctorokat adgyon

gyon az Eccleſianak: könyörögjön es eſedezzen az anyaſsentegyhazert, es onnan jűjön el, ítelni eleveneket es holtakat. De hogy meg-is ezeket te meg értheſſed nyilvabbin, ezt tanullyuk it meg hogy az Chriſtuſnak menyben föl meneſe, helynek valaſtaſaban lőt, ugy hogy az emberi teſt ſerint el hatta legyen az földet, es el tavozot legyen mi tűlünk az teſtben, az teſt ſerint. Mert azt az teſtet mellyet föl vőt ſűz Mariatul, valoban el vitte az földről közzülünk, el föl emelte az eghben. Mely tudomant azok ellen kel te neked meg tudnod, az kik azt mondgyak, hogy az Ieſus Chriſtus csak el reytetet az emberi teſtben, az emberek előt, csak az ű tarſaſagat, lathato jelen voltat vonta meg, de valoban ugy nem ment az eghben, hogy el hatta volna az földet az teſtben. Ezt az bolondſagot azok oltalmazzak még moſtan-is az kik azt mondgyak, hogy az Ur vacsorajaban fogokkal ragjak az Chriſtus teſtet, kik azt vallyak, hogy az teſt jelen vagyon az Ur vacsorajaban, valamikor az Chriſtus rendeleſe ſerint oſtogattyak

az Ur vacsorajat. Mint hogy ennek az tudomannak ellene vagyan az Christus fôl meneserôl valo tudomany, annak okaert azt mondgyak, hogy az ũ fôl menese nem egyeb, hanem az emberſegnek lathato voltanak meg vonaſa. De ezt az tudomant ſok iraſok megh hamiſsittyak. Errôl mondgya az Angyal az Galileabelieknek Act. 2. Ti Galileai firfiak, mit neſtôk fôl az eghben, ez az Ieſus Chriſtus, az ki fôl vitetek ti kôzzületek, ezkepen jũ el az iteletre, az mi-kepen lattyatok ũtet fôl menni az eghben. Mely Angyalnak mondaſaban kettôt kel minekũnk eſũnkben vennũnk. Elôſôr mert azt mondgya az Angyal, hogy fôl vitetôt az eghben ũ tũlôk az fôldrôl. Maſodſor, mert azt mondgya, hogy onnan jũ el, mi-kepen lattak hogy fôl vitetôt. Hebr. 7. 9. Ha ugmond az I. Kriſtus moſtã ez fôldẽ volna, hat moſt Papi fejedelmũnk ſem lehetne, de be ment az Sancta Sanctorumban, az az, az eghben, hogy az Iſten elôt eſedezzek mi erettũnk. Sz. Peteris Act. 3. azt mondgya az Chriſtus felôl. hogy kel ũtet az eghnek be fogni

mindeneknek helyôkre allataſanak idejôkig &c. Hat az eghben kel lẽni mind az utolſo napiglan: hat valoban fel ment az eghbẽ az Ieſus Chriſtus. Mondhatnad.

Nam ũnõn maga azt mondgya ſent Methe 28. En ti veletek vagok mind vilag vegezetig. Azon ſen Mathe 18. azt mondgya: Ha ti ketten vag harman egyben gyũltôk en nevemben, ti veletũk vagyok. Ha az eghben ment, hat hogy mondgya, hogy velũnk vagyon mind vilag vegezetiglen? Hat hogy hogy lehet velũnk, az hol ketten vagy harman leſũnk egyût, hogy hogy fer ez kettô ôſſze, hogy el-is ment, velũnk-is vagyon? Az ſent Ianoſnal azt mondgya az Chriſtus, az ſegenyek mindenkoron ti veletek vadnak, de en nem leſek mindenkoron ti veletôk. Mi-kepen vagon tehat, hogy velũnk-is vagyon, es el-is ment mi tũlũnk? Nintſen mi velũnk az Ieſus Chriſtus moſtan teſt ſerint, az mellyet fôl vôt bizonyos idôben az Mariatul, mert azt az teſtôt fôl vitte az eghben az Chriſtus, az teſte az eghben leſen, mind

addig mig el jû az ideletre, itelni eleveneket es holtakat.

De azon Istennek Fia vele vagyon az anyaszentegyhazzal, harom-kepen. Leg elôbôr Istensege szerint, mely Isteni termeszetivel be tôlti az eghet es az fôldet, mint Esaias.66. mondgya: Az egh nekôm sûlô szekem, az fôld penig az en labaimnak samolya.

Masodsor jelen vagyon az Christus mind vilag vegezetiglen az û lelkevel, Mert valahol Predikaltatik az Isten Fiának Evangelioma, valahol annak fogonattya vagyon, ot szent lelket bocsattya az hivekben, mely szent Leleknek altala lakozik az kegyelem edeniben, es az Isten Fianak szeretôiben. Errôl szol az Christus Ioan.6. Valaki engemet szeret az en beszedemet halgattya, es meg tartya, en es az en Atyam ahoz az emberhez megyûnk, es annal az embernel, lakodalmat szerzûnk. Mikepen jû el az Istênek Fia, hogy lakodalmat csinallyon, azokban az kik ûtet szeretik? El jû az û lelkevel, mellyel hitôt csinal mi bennûnk es neveli mi bennûnk azt az hitet.

Har-

Harmadsor jelen vagyon, az anyaszentegyhazban az Iesus Christus az û hatalmassaga szerint. Mert mi-kepen ezen Credoban vallast tessünk, az Iesus Christus, az mindenhato Istennek jobjan ûl egyenlô hatalomban, birodalomban vagyon az Atyaval, az Atya Isten mindeneket û altala bir, û altala igazgat az Ecclesiaban, azert ezzel az hatalômal mindenût jelen vagyon, jelen lehet mind az eghekben, es mind az fôldôn. Summa annak okaert csak ez hogy az Christus azt az testôt az mellyet fel vôt az Mariatul, valoban fôl vitte az eghben, hogy onnan jûjôn el, eleveneket es holtakat meg itelni.

Immar azt-is lassuk meg, miert hog azt mondgyuk, hogy fôl ment az eghben, mitsoda eghben ment legyôn fôl az Christus, azt keressûk megh az szent irasban es tanullyuk meg. Az mênyeknek, avagy az egheknek neve az szent irasban harmat jegyez kivaltkepen.

Elôszôr jegyzi az fejsünk felôt valo eghet, az melyben az madarak, es egyeb szarnyas allatok repûlnek, melybôl az

Isten

Iſten az kődők kőzzűl ſolgaltat eſőt az főldnek meg ſiroſitaſara. Ezről ſol az Chriſtus Math.7. Nezzetők megh az eghi madarakat. Haſonlatos-kepen az Moſeſnel gyakorta mondgya az Iſten hogy ezt az eghet ertze csinallya,es nem ad eſsőt alkolmatos időben.

Maſodſzor az eghnek neve jegyzi azt az alkotmant, melyben lattyuk az csillagokat, mellyekert firmamentomnak ſokta az ſzent iras nevezni. Ezről ſol az ſent David Pſal.37. Gen.1.

Harmadſor az eghnek neve, jegzi az Iſtennek lako hazat, az Angyaloknak lako helyeket az főlső eghet, holot az ſent Patriarchaknak, es az ſzentőknek kőzőnſeges haylekok, lako helyek leſen az fől tamadas utan. Mert jollehet az Iſten betőlti az eghet, es az főldet az miut Eſaiaſnal ſzol, mind az altal az eghekben mondatik lakni az Iſten, mert ot jelentette ki az ű hatalmaſſagat. Azt az Angyaloknak lako helyeknek, es az Iſtennek lako helyenek azert mondgya az ſent Pal,hogy fel ment mindē eghekęk főlőtte. Hat az eghekben ment az Chriſtus, az hol az Angyaloknak loko helyek vagyon,az mint ſol az iras. Mely tudomany meg erősiti az első dolgot, hogy az Chriſtus az mely teſtőt fel vőt az Mariatul, azt valoban fel vitte, azt nem kel ez főldőn keresni.

AZ MASODIKROL.

Moſt mennyűnk az maſodik reſre, hol ezt-is hallyuk megh, mi legyen űlni az Atyanak jobjara, es mellyik termiſzetehőz illik Kriſtuſnak eghē valo fől mőneſe, es Attya jobjara valo űleſe. Haſonlatoſſaggal ſol az iras gyakorta az Iſten felől, es az Kriſtus felől. Ez haſonlatoſſag,ez vilagi fejedelmőknek ſokaſoktul vętetőt,mert azok az kiket meg akartak tiſztelni meltoſaggal,azt job kez felől űltetik. Ezert mondgyak, hogy az Chriſtus az Atyanak jobjan űl: Nem hogy az Chriſtus Iſtenſege el ſzakadot volna az Atyanak Iſtenſegetűl, avagy hogy keze volna ű neki, holot lelki allat legyen, es erős lelek legyen. Hat ezzel az haſonlatoſſaggal ęl az iras emberi mod ſzerint, egyenlő hatalmat tulaydonitvan az Chriſtuſnak

ſtuſnak az Atyaval, az ki az ú anyaſſentegyhazat ez egeſs vilagon, es ez egeſs vilagot az Chriſtus altal birja. Megh magyarazza ſz. Pal Eph. 2. Az Iſten fôl tamaſztvan az Chriſtuſt az halottak kôzzûl, es ûltette ûtet az û jobjara az mennyekben minden, fejedelemſegnek es hatalmaſſagnak es uraſagnak felôtte, mellyek neveztetnek, vagy ez jelen valo, vagy az kôvetkôzendô vilagon: nem egyeb hat az û jobjara valo ûleſe, hanem minden angyaloknak, kiralyoknak, csaſaroknak felette fel magaſztaltatni az Kriſtuſnak az embôri teſt ſerintis. Errôl ſol ſent Pal Phil. 2. Az Iſtenis, ugy mond fôl magaſtalta ûtet, es adot neki oly nevet, mely minden nevnek felôtte vagyô. Hogy az Ieſus nevere meg hajollyon mind mennyeieknek, fôldieknek, es pokolbelieknek terdek, Phil. 2. Hatalom adatot azert az Kriſtuſnak, hogy feje legyen az angyaloknak es az anyaſſentegyhaznak, birodalma legyen minden kegyetleneken, es az ôrdôgekônis, azzal à birodalômal, mely adatot á Kriſtuſnak, az Atya jobjan valo ûleſen.

Immar

Immar hallyuk meg rôvideden, mellyik termiſzetéhez illik az Chriſtuſnak egben valo fel menèſe, mind penig az Atyanak jobjan valo ûleſe. Erre meg felel ûnnôn maga az Kriſtus, Ioã. 5. Es ada neki hatalmot az iteleſre à menyibẽ embernek fia. Melyben meg jelenti az Iſtẽ Lelke, hogy a Kriſtus fel ment az egben az teſt ſerent: mert az Iſteni termeſzet nem valtoztathat helyet, mert vagyon mindenût egſzerſmind. Maſodſor hogy az Atyanak jobjan ûllyôn à Kriſtus ugyã azon emberi teſt ſerent, mert az ôrôk Iſteni termeſzet ſerent egyenlô volt az Atyaval meg vilag teremteſenek elôtte. Szent Pal Phil. 2 azt mondgã, hogy az Kriſtus az Iſteni forma ſerent egyenlô volt az Iſtennel, nem ragadomany ſerẽt hanem termeſzet ſerẽt. Hat a ſolgai format vitte fôl az egben, es az rea vôt emberi teſtben vôtte fôl azt az uraſagot, hogy mindôn teremtôt allatoknak fejedelme legyôn.

AZ HARMADIKROL

Harmadſor immar az mi az fô dolog azt tanullyuk meg, tudni illik mitsoda

gyůmölcse legyön az Kriſtuſnak egben valo mönesének, az Atya Iſten jobjã valo ůleſenek. Iollehet az ſent iras ez dolgoknak ſok haſnait ſamlallya elö, de it en moſt csak egynehanyat ſamlalom elö.

Elſö haſna azert ez: Mert az ů föl mönesevel fogva vitte az mi fogſagunkat, ſ: David meg tanet erre, Solt: 68. ſ: Palis Efe: 4. igy ſol: Midön föl ment volna az magoſſagbã, fogva vive az mi fogſagũkat. Haſonlatoſſagot veſön ſ: Pal az Romaiaknak ſokaſokbol, melyröl ez elöt ſokſor emleköztem. Hogy mikor valamely Romai Conſul meg verte az ellenſegöt, haza menven, nagy tiſtöſſeggel mönt be az varosbã. v̓ maga az fejedelöm ůlt Elefãt tetẽböl csinalt aranyas ſekerben, mellyet nag̓ fejer lovak vontak, utãna vittek az kötözöt rabokat es azoknak kazdagſagokat, az utan az vitezök möntenek, ezök utan az köſſeg ment nagy enökleſſel. Ezön keppen mondg̓a ſent Pal, hogy az Kriſtus mint eg̓ gyözödelmös Herczeg, föl ment az eghben nagy dicsöſegelaz öveinek lattara, es kötözve, fogva vitte az mi fogſagunkat, mind

mind az bůnt az halalt az karhozatot, hog̓ ezek ne veheſſenek hatalmat az kegyelöm edenyin, ne arthaſſanak az keg̓elöm edenyinek.

Maſodſor fel mönt az egben, hog̓ meg niſſa mi nekůnk az egeket, mellyeknek aytai be rekeſtetve valanak minden emberöknek, az Adam eſetenek utãna, ſamki vetesben vala az egeſ emberi nemzet az Adam eſetenek miatta. De hogy Kriſtus az mi teſtůnket fel veſi es azt be viſi az egben, ezzel meg mutattya es bizonyoſokka teſön minket, hog̓ miis be mehetůnk ů utanna az Iſten orſagaban.

Harmadſor föl ment az egben az Kriſtus, hogy ot helyet ſerezzön minekůnk kegyelöm edeninek. Ioã: 14. ů maga azt mondg̓a az Kriſtus: az en Atyam hazabã ſok lako helyek vãnak, ha kilömben volna meg montam volna nyilvan tinektek, eſmeg el jůvök ti hozzatok, es fel veſlek titöket. Ioã: 17, azt mondg̓a Kriſtus: Atyã ez az en kevanſagom, hogy ahol en vagyok, az en tanet vanimis ot legyenek.

Negyedſer föl ment az egben a Chriſtus, hogy onnat az Atya Iſtẽnek dicsöſegeböl

geböl, bocsasson ßent lelkôt mi nekûnk kegyelôm edenyinek: noha test ßerent el tavozot ez fôldrôl, de haßnunkra vagon az û el menese, mert onnan kûld ßent lelkôt az hiveknek ßivôkben. Ioã: 15. 16: azt mondga a Kristus: Ha el mônendek haßnal nektôk, mert ha el nem mônendôk, á vigaßtalo nem jû ti hozzatok.

Ôtôdik haßna az Christusnak egben valo fôl menesenek, hogy az egbôl Isteni hatalmanak altala naponkent az Ecclesiaban, Prophetakat, Evangelistakat, Apostolokat, Paßtorokat ßolgaltasson. Szent Pal erre tanit Eph. 4. Az Iesus Christus, vgymond, mikoron fel mene az magassagban, fogva vive az fogsagot, es ajandekot oßta az embereknek, nemellyeket Apostolokat, nemellyeket doctorokat, es Paßtorokat az û tagjainak az aniaßentegyhaznak, hogy az Ecclesianak juhait tanitsak. Hogy azert mostanis Tanitok ßolgaltatnak minekûnk, kicsoda cselekedi eßt? Az Iesus Christus à ki fôl ment az egben, onnat oltalmazza, biria, az Ecclesiat.

Hatodik haßna az Christus menyben fôl mene-

fôl menesenek ez: hogy kôzbeniaronk legyen minekûnk Isten kôzôt es mi kôztûnk, az mint meg magyarazza eßt Szent Pal. Az Salomon temploma harom rezbol al vala. Az elsô reße vala à tornacz, melyben à kôsseg al vala. Masodik reße vala az Sanctum, melyben az aldozatokat ßôrzik vala à Papok, ebben czak az Papoknak, Levitaknak ßabad vala lenni, az kôssegnek nem ßabad vala ebben be menni. Harmadik reße vala az Sancta Sanctorum, melyben csak az Papi fejedelmeknek ßabad vala eßtendôben egyßôr be menniek, hogy kôniôrôgnenek az nepert az Istennek, es kôzbenjarok lennenek. Meg magyarazza Sz. Pal Heb. 9. es aßt mondgya, hogy az à templom peldaßta az menyorßagot, melyben ment be az Christus, hogy kôzbenjaro lenne, az Isten kôzôt es az emberôk kôzôt. Azert mondgya azon szent Pal Rom. 8: Kicsoda az ki az aniaßentegyhazat karhoßtattya, Isten az, à ki meg igazitotta. Kicsoda az à ki vadolhattya à hiveket? az Iesus Christus az, aki meg holt, meg valtot, es az egben fel ment, az Atya Isten-

 nek

nek jobjan ûl, es kòzben jar erôttûnk. Azért ſenki nem karhoſtathattya, nem vadolhattya az hiveket, mert az Chriſtus meg holt ezekert, fôlis tamadot, es fôl ment az egben, hogy ſenki ne vadolhatna az hiveket, es hogy kôzbenjaro legyen az Iſten kôzôt, es emberek kôzôt, es kônyôrôgjôn erettek.

Heted hatna az Chriſtus fôl meneſenek, hoy az Ieſus Chriſtus meg ronthaſſa az mi ellenſegûnket, az anyaſzentegyhaznak ellenſeget. Mert az Eccleſianak ſok ellẽſegi vadnak it ez vilagõ, de azok nem arthatnak, mert az Chriſtusel rontya azokat, mert az Attya az û hatalma ala, laba ala vetôt mindeneket. Sz. David ſol errôl Pſal. 110. Monda az Ur az en Uramnak, ûly az en jobb kezem felûl, miglen vetem az te ellenſegidet az te labaid ala. Azon ſent David Pſal. 2. ſol: hogy ollyan kônyû az Ieſus Chriſtuſnak megh rontani az û ellenſegit, mely kônnyen az cserepet az fazekgyarto megh ronthattya. Micsoda ennek az oka? Ez, mert az Atyanak jobjan ûl, es hatalom adatot ô neki mind fôldôn mennyen.

Niolcza-

Nyolczadik hatna az Ieſus Chriſtus fôl meneſenek ez, Mert û onnan jelenik meg hogy az anyaſzentegyhazat meg ſzabaditſa, hogy az miteſtûnket fenieſekke, haſonlatoſokka tegye az û dûcsôſeges teſtehez. Errôl ſol ſent Pal Phil. 3. Col. 3. es Ianos Apoſt. 1. Ioan. 3.

XXVIII PRÆDICATIO.

Az utolſo Iteletrôl.

IMmar az Apoſtoli Credonak magyarazattyanak rendi ſerint, az hetedik czickely kôvetkezik. Melyrôl Iſten ſegitſegebûl ſolok.

Onnan leſzen el iövendô meg itelni elevéneket, es holtakot.

Czak ezekrôl ſollok moſtã halgaſd meg!

Elôſzôr rôvid beſzeddel ez igeknek az ſummaiat ielentôm megh, hogy annak utanna nilvabban eſzûnkben veheſſûk azokat, à mellyekre tanit az Iſten lelke az igekben az iras ſerint. Az ſent iras azert ket el jövetelerûl emlekezik az Chriſtuſnak.

Az elsõ el iövetele lõt az emberi testnek fel vetele altal, à solgai forma altal, az emberi nemzetnek valtasara. Az masodik el iövetele lessen az utolso napon, melyben meg ielenik nem ugy mint elõbõr az solgai formaban, hanem nagy hatalommal, nagi dücsõsseggel ielenik meg itelni eleveneket es holtakat: Ezket el iövetel azert külömbõznek û köztõk, Leg elõbber, mert meg ielent akkor mint barany: mostan penig az masodik el iövesekor meg ielenik mint erõs oroslany. Masodsor az elsõ el iövetelben meg ielent ugy mint kegielmes Atya, mostan immar ennek utanna meg ielenik mint igaz itelõ biraia, mind az egesz vilagnak. Harmadsor az elsõ el iövetelben meg ielent az Christus az valtsagra, es az üdvözitesre, de masodsor megh ielenik nem az aldozatra, hanem az iteletre, hogi meg fizetsen minden embereknek, kinek kinek az û czelekedetek szerint, à mint à szent iras tanit. 2. Cor. 5. Rom. 14.

Ennek elõtte valo leczkenkben azert iollotunk az Christusnak elsõ el iövetele elõl, holot ezt vallyuk, hogy fogontatot à

tot à szent lelektûl, szûletek à szûz Mariatul, szenvedet Pontius Pilatusnak alatta, fel feszittetet az keresztfara, meg holt el temettetet, az pokolra szallot, harmad napon fel tamadot, es fel ment az egekben, es ûl az Atya Istennek jobjan. Mostan immar ezokaert vallast tesünk, az Christusnak masodik el iövetele felõl, melyben meg ielenik az egbûl az Atya Istennek jobjarul, hogy meg itellyen eleveneket es holtakot igasságban, ez az summaia. De hogy ezeket ez igeket vilagosb ertelemmel megh magyarazhassuk, kivaltkeppen csak rövidedõn imez negy dologrol szolok, halgas rea. Legelõbber azt tanullyuk megh, honnan jû el az Iesus Christus az iteletre. Mert ezt mondod, onnan iû el meg itelni eleveneket es holtakot, honnan vagyon az az onnan, à honnan meg ielenik masodsor az Istennek fia? Masodsor azt tanullyuk meg, honnan lehetünk ebben bizonyossocka, hogy el iõ az iteletre az Christus? Mert az hitetlen emberek, nem hisik azt, csak csufolnak minket keresztyeneket mikoron azt predikallyuk, hogy el iû az

iteletre az Chriſtus. Harmadſor ertsük meg mi vegre iû el az Chriſtus az utolſo napon. Negyedſer es vtolſor, arrol ſollok csak igen rövideden, kicsodat iſtel meg az Iſten fia az utolſo napon. Ez negy dologrul ſollok, hald meg.

AZ ELSÔRÔL.

Honnan jü el itelni az Chriſtus?

Azt mondam azert legh elôſôr, hogy ezt kel minekünk meg tanulnunk, hogy honnan legyön az Chriſtus el jövetele. Meg magyarazak az apoſtolok ez elôt valo hatodik czikkölyben, es meg feytek ez kerdeſt, mert ot ezt vallyak vala azok, hogy föl ment az mennyekben, es ült az Atya Iſtennek jobjara. Immar mödank: Onnan leſön el jövendô, hog meg itellyön elevenöket es holtakat: Hat az Iezus Chriſtuſnak utolſo el jövetele leſẽ az egekbôl, az Atya Iſtennek az û jobjarol. Hogy penig ez igaz legyön, mind az Profetaknak es mind az apoſtoloknak iraſok meg bizonettyak ezt. Dan: 7 reſebẽ igy ſol erröl: En latek (ugmond) egy embört latasban, ugy mint embör-

nek

nek Fiat, hat el jû vala az eghnek fenyös ködeben es felhöjeben; hol meg mutattya az propheta, mind azt, honnan jû el, mind penig azt, mi modon jû el. Mert meg jelönik vala az egbôl az Iezus Kriſtus az egnek az û fenyös ködeben. Szent Pal. 1. Teſſ: 1. ig ſol erröl: Hogy ſolgalnatok az elô es igaz Iſtennek, es varnatok az û Fiat az egekbôl. Az ſent Pal-is azt bizonettya azert it, hogy az egekbôl jelönik megh az utolſo napon az Iezus Chriſtus. Azon ſent Pal. 1 Theſſ. 4. meg nyilvabban monga ezt: az Ur (ugmond) le ſal az egbôl, az fû angal ſavaval es az Iſten kürtevel. Hallode azert, hogy a ſẽt Pal nevezet ſerent meg mongya, hogy az Iezus Chriſtus az egbôl jû el az iteletre: melly dolgot ket okert kel nekôd eſôdben vennöd.

Leg elôſôr, hogy megh hamiſſetta ſſanak azok, kik azt mongyak, hogy az Iezus Chriſtus nem ment föl embôri teſteben az egben, hanem csak meg vonta ünnön magat, hogy az emberöktûl ne lattaſſek, es ne forogjon az emberök közöt: melly bolondſagot azok hoztak be,

kik meg akariak bizonetani, hogy az Ur vacsoraiaban fogokkal ragiak az Christus testet: hogy mond az angyal a Galileaiaknak? Act: 2. Galileai firfiak mit allotok nezven az egben? ez Iezus ki fôl vitetek tûletôk, igy jû el az iteletre, mint latatok fôl menni az egben. Azt mondgyak az angyalok hogy fôl vitetôt az Christus, es az egbôl ugy jû el meg itelni elevenôket es holtakat.

Masodßor azert kel meg tanulnod, hogy ez tudomany meg rôttentse az hitôtlenôket: megh vigaßtallya penig az Christus hiveit. Az egbôl jelônik megh Christus az anǵaloknak sokasagokkal, nagy hatalomban: hat senki el nem kerûlheti az û iteletęt, hat erôsb, hatalmasb senki nem leßôn az Isten Fianal, hat meg bûntetheti az hitôtlenôket. Igy tanet ßẽt Pal. 2 Tes: 1: Meg jelônik (uǵmond) az Ur Iezus Christus az egekbôl, az û hatalmanak anǵalival, es langozo tûzzel. Hol azt akaria meg mutatni, hogy nagy hatalommal es birodalõmal ielônik meg hogy az û iteleti elôt magat senki megh ne vonhassa. Sôt az Iezus Christus Mat:

25. azt mondǵa az Farisęusok elôt, mikor ßenvedne mi erôttûnk: Meg lattyatok az embôrnek Fiat el iûni az egbôl dicsôseggel es nagy hatalommal.

Vißont az kegyelôm edenit vigaßtallya ez tudomany, mert az egbôl ielônik meg az Iezus Christus, nagy hatalommal es dicsôseggel, hat megh ßabadethattya es dicsôetheti az hiveket. Szent Pal igy tanet errôl Fil: 3, Hogy megh jelônik az Kristus az utolso napon, az rõlas ala vettetôt mi testûnket, hasonlova teßi az û dicsôûlt testehôz, az û hatalma ßerent.

AZ MASODIKROL.

Immar mennyûnk az masodik dologra, hol azt mondok, hogy ezt vegyûk eßûnkben, honnan legyûnk mi bizonyosok ezben, hogy az Christus el jû az iteletre. Sz: Petôr 2. Pe: 3. azt monǵa: Tudǵatok meg ezt, hogy az utolso napokon sok csufolok tamadnak, kik azt mondǵak: Hol vagyon az û el jôvesenek igerete? nam mitûl fogva atyaink el aluttanak, mindenôk ezôn allapatban voltak, vilag kezdetitûl fogva. Kik nem tudǵak aßt, hogy az Isten elôt ezer eßtendô ol-

lyan mint egy nap, es az à nap mint ezer eztendő. Mely dologban meg mutattya az ſent Peter, hogy ſokan hazugſagnak itelik eſt az tudomant, hogy az Chriſtus el iű itelni holtakat es eleveneket.

Ket felek penig ezek az kik ez tudomant csufollyak. Előſer az kik nyelvekkel csufollyak eſt az tudomant, az mit predikalunk: Maſod rendben azok vadnak, az kik iollehet hogy nyelvekkel nem tagadgyak, hog el iű az Ieſus Chriſtus, de mas felől czelekedetekkel meg tagadgyak, hogy nem iű elaz Ieſus Chriſtus az iteletre. Ha az balvanyozo ezt el hinne, hogy az Iſten fia el iű az iteletre, es ſemely valogatas nelkűl meg itel mindeneket, hat hatrab allana ebben. Ha az ver ſopok ezt tudnak, eſekben vennek magokat, hat nem ennek meg az kőſſeget, hanem az ver ſopasban hatrab allananak de nem hiſik. Haſonlokeppen az paraznak, gilkoſok, varaſlok, ha ezt hinnek, hat el hadnak az ű gonoſſagokat, de cſelekedetekkel meg tagadgyak ezt. Ha kik az Iſten igeiet nem akarjak hallani, hanem orrokat meg dől-

lyeſtik

lyeſtik, ha ezt hinnek, hat nem haragunanak az Iſten tudomanyara, hanem varvan tanulnanak ezekből azok, de mert nem hiſik hogy el iű az Iſtennek fia az erős oroſlan. Azert kik az Iſten kegielmeſſegevel, tőrvenyevel, gonoſul elnek, hogy mindgyaraſt az ű bűnőkert megh nem bűntetí, hanem hizelkednek az ű gonoſſagoknak, azok ellen azt mongya az ſent Pal: Rom. 2. Azt alitode te ember, hogy el kerűlheted az Iſten iteletit? bizony nem lehet. Nem tudode, hogy az Iſten az hoſſu varaſſal tegedet az penitentiara hi, te penig el megy meg be merited magadat, az te penitentia nelkűl valo biveddel, haragot gyűteſ temagadra az itelet napian. Hogy annakokaert bizonyoſok leheſsűnk à Chriſtus el iőveteleben, laſſuk hany dologgal kel mi bennűnk azt meg confirmalnunk.

Harom dolgot, harom erősſeget talalunk főkeppen az ſent irasban, mellyek meg erősſitik, hogy az Chriſtuſnak el kel iűni az iteletre, hogy igaſſagban minden meg itellyen, es azt ſenki el ne kerűlheſſe.

Első

Elsô az Istennek az û mondasa, melyet az Isten ki jelentet az Apostoloknakes az Prophetaknak irasiban. Luc. 21. azt mondgya az CHRIstus. Az egh, az fôld el mulik, de az en beſedem soha el nem mulik heaban. Esa. 40. Az Iehovanak igeje meg marad mind ôrkôke. De meg mondotta ezt, sok helyen az Evangelistaknal es apostoloknal, hogy az Christus el iû az iteletre, Matth. 13. Lasd meg, azt mondgya mikor meg magyarazza az pelda beſedet az gabonarul es az konkolyrul: az Istẽ Fia, ugymôd, az iteletnek elôtte, ki bocsatrya az û angyalat, hogy az gonoz embereket ôſve gyûjtse, es az egô kemenczeben veſſek be. Azon Matth. 24. azt mondgya az Christus: Akkor ielenik meg az û dûcsôſſege, es az fôldnek minden nemzetſegi sirnak akkor, es meg lattyak az embernek fiat el iûni az egeknek kôdeben. Sz. Pal Acto. 17. azt mondgya: rendelt napot az melyben meg iteli az fôldnek lakosit. Azon Act. 24. azt mondgya ſent Lukats: Mikoron vgymond ſent Pal predikallana az igasſagrol, az iozan

iozan eletrûl, es az vtolso iteletrûl, meg ijede az tiſztarto, à kinek Felix vala neve. Es Rom. 14. Mindnyajan allattatunk az Christusnak itelô ſeki eleiben. Hallod azert hogy azt mondgya ſẽt Pal, hogy minden embernek egyſôr kemely valogatas nelkûl az Iesus Christusnak ſeki eleiben kel menni. 2. Thim. 4. Bizonyſagot teſek azert en az Istennek es az Ur Iesus Christusnak elôtte, à ki meg itelendô az elôket es az holtakot, az û meg ieleneſebẽ es orſagaban. Nag bôvſeggel diſputal errôl Peter 2 Pet. 3. Holot azert meg môdotta ezt egſer az Isten Fia felôl, az Isten lelke, hogy el iû igasſagban az iteletre: lehetetlen dolog az, hogy az kûlômben legyen a vagy lenne.

Masodſor mivel erôsithettyûk megh ezt mind az hûtetleneknek rettenteſekre es az mi vigaſztalasunkra: Meg erôsiti masodſor az Isten igasſaga, mert az egeſ ſent iras bizonyſagot teſen errôl, hogy az Isten az û termeſetiben igaz legyen. De it ez vilagon ſemûnkkel lattyuk, hogy noha reſ ſerint nemellieket bûntet, mind az altal derek ſerint valo

iteleti nincsen az Istennek. Azert nagy sepen sol errol Augustinus (de civitate Dei:) Az Isten vgymond nemellyekben vg mutattya iteletit it ez vilagonis, hog bizonyosak legyenek az ũ iteletirũl, nemellyeket penig el halaſt hogy ne mõdgyak, hog it ez vilagon lõt iteletek: El kel azert iũni az Isten fianak az iteletre, es ackor bũnteti meg az bũnõsõket.

Harmadsor meg erõsiti az Isten kegyelmeis, kegyelmebõl õrõk eletet iger az ũ hũveinek, azt mondgya Christus az ũ Attyanak: Iohan. 17. Aſt akarom Atyam, hogy ahol vagyok, ot legyenek az en hiveimis, a vagy tanitvanimis: hogy azert az Isten keygelme helyen maradgyon azert iũ el az iteletre.

HARMADIKRÕL.

Kõvetkezik az harmadik czikkely, melyben azt laſſuk meg, miert iũ el az Istennek fia. Mond. Itelni eleveneket es holtakot. Hat el iũ az Ieſus Chriſtus, hog meg itellyen eleveneket es holtakot? Az iteletre iũ el penig az Istennek fia, az utolso napon. Mitsoda iteletre? Hald meg, mert azt mondgya, hogy az iteletre iũel.

jũ el. Fũ keppen ket okert mondga az szent iras ũtet itelni jũni.

Elõser azert, hogy meg mutaſſa, hogy à Kriſtus iteletit senki el nem kerülheti, mert ez az igaz Biro, ki mindenõket meg itel egy sõm pillantasban. Ez vilagi fejedelmõk es birak meg csõkõnnek gyakorta az itelesben, mert nem lattyak az emberõknek titkokat, mellyert ugy meg csalatnak, hogy el rontyak az igazsagot, es à hamiſſagot meg oltalmazzak, vagy ajandekkal ugy csalattatnak meg, hogy meg igazertyak à hamiſſakat, es az igazaknak igõket hamiſra fordittyak az ajandekert: de ez vetkõk az Kriſtusban nem lehetnek, mert ũ lattya az emberõknek szivõket, ũ nem gyõnyõrkõdik az ajandekban, hat nem csalatik meg az ajãdekkal: nincs ũ elõtte sõmely valogatas, hat nem csalatik meg a sõmely valogatasban. Ez okert mondga az iras gakorta, hogy igasſagban iteli meg Isten ez vilagot: ezert adga elõnkben az Isten Lelke ezt, hogy pẽnitenciat tarts, Acto: 17: Mellyet nekõd isztentelen embõrnek kel esõdben vennõd. Mert gyakorta megh

csalod az emberőket, midőn ßemőkben maſt mondaß hoǵnē mint ßůvedben vagyon, csalardſag ez, hogy az mit ßaddal mondaß, ßivedben maſt tartaß, maſt erteß: de tud meg hogy ez te titkodat, alnokſagodat, es ravaſſagodat az Iſten ki nyilatkoztattya az utolſo napon, egy ßőm pillantasban, nem hoßßu ideig. Mert az Iſtē mivelhoǵ mindőnnek ßůvet jol lattya, azoknak cselekődetőket ki nyilatkoztattya, hogy ů magok vadollyak magokat, csak egy ßőm pillantasban meg leßnek azok. Ha ez vilagi fejedelmőt meg csalodis ajandekkal, de meg nem csalod à Kriſtuſt: à ßőmely valogataſſal es hizelkődeſſel meg csalatnak az fejedelmők, de ot nem fog à fele hizelkődes: ez vilag rakva ez fele gonoß gondolatokkal: no imillyen meltoſagos vagyok, azert az Kriſtus előt meg mőnthetőm magamat. De bar nagy ur legy, jo prokator legy, ekőſſen ßollo legy, meg hidǵed hogy nē fog ė ſok palaſtolas, fortelyozas es ki valaßtas à Kriſtus előt.

Maſodßor mit jelőnt az itelet neven, mikor azt mondǵa hogy el jů az iteletre? Mert

Mert azt mondhatnad: Ha el jů, bizony mindenőket igaſſagban itel, en penig erzőm hogy bůnős embőr vagyok, hat ha el jůvend el kel veßnőm. Ved eßődben, hoǵ Iſten az iteletőt ket okaert rendőlte az emberőkre nezve-is ez eletben. Előßer, hoǵ meg oltalmaztaſſanak az jamborok, es ůk meg maradǵanak az ů allapattyokban: oztan hoǵ az gonoßok meg bůntetteſſenek erdemők ßerēt. Az fejedelmők-is azert adattanak, azert uralkodnak, azert kőtőttek oldalokra az feǵvert, hoǵ oltalommal legyenek az jamboroknak, az czegerős bůnben heverő gonoßokat penig meg bůnteſſek, nem tiz forintal, ſem hußßal, hanem az kardal, az mellyet oldalokra kőtőt az Iſten: mert el hidǵed hoǵ atkozot penz leßőn az, az mit az ollyanoktul veß. Mert az Iſten Moſes altal ugyan parancsollya, hogy az birak ezfele penßt ne vőgyenek kezőkben, hanem az mely kardot az Iſten kezőkben adot, azzal bůnteſſek meg az bůnőſt. Num: 35. Dev: 19. Hat az Chriſtus-is az igaz itelő Biro, uǵ vaǵon hoǵ az iteletre jů, de hoǵ az jokat meg oltalmazza, ele-

 tőt

tőt adgyon azoknak: az gonoßokat penig meg bűnteſſe őrőkke valo tűzzel. Mondhatnad. Kicsodak azok az jok, az kiket ű meg oltalmaz? Meg magyarazza az iras, hogy azok legyenek, az kik hißnek az Iezus Kriſtusban, es az ű hitőket kilső eletőkkel-is megh bizonittyak. Az czegerős bűnben levő gonoßokat penig meg bűnteti az Iſten, minden egyeb bűnben heverőkkel egyemben, kik ſoha pęnitenciat nem tartottak.

Tanuld meg azert, hog az Kriſtuſnak, az igaz itelő Bironak, ket tißti legőn az utolſo napon, az mely neveztetik neha valtſag napjanak, mint Chriſtus Lucę 7: azt mondga: Kőzel vagon az ti valtſagtoknak napja: neha harag napjanak nevezi azt a napot 6: Pal Ro: 2. Valtſagh napja az hivekre nezve, mert ezők nem mőnnek az Iſten Fianak kemeny itelete ala, mint Ioã: 5 tanet az Chrűs: Hat nem kel nekőd kerőßtyen embőrnek ſelnőd az itelettűl, mert tenekőd az leßőn itelő Birad, az ki erőtted ßenvedőt, az ki tegődet meg valtot, az ki nekőd prokatorod; hat mi keppen vetne tegőd az gyehen

hennara? Mert lam kilső dologbanis azt mondod mikor perőlß, hogy nem feltőd az te perődet, mert apad nekőd az prokator: de az Chriſtus Atyank es prokatorunk mi nekűnk: hat nem vethet az karhozatra. Az leßőn nekőd Birad, az ki fejed te nekőd, hog vethetne hat tegőd ű tagjat az karhozatra, hanem ha ű maga is oda eſnek, mely lehetetlen dolog: hat te kerőßtyen leven, ne fely az karhozattul, mert meg ßabaditaſodnak napja az itelet tenekőd. De haragnak napja azon nap, az iſtentelenőkre nezve, mert akkor ßőmely valogatas nelkűl megh bűnteti az hitőtlenőket, kik paraznak, gyilkoſok es egyeb fele bűnben heverők voltak. Tanuld meg azt iſtentelen embőr, hogy az Iezus Chrűs tenekőd itelő Biradis, Prokatorodis: rőtteny meg hog el jű az Chrűs az egeknek kődeben, es meg itel elevenőket es holtakat. Ezt bar tiis eßetőkben tartanatok, N: rőttennetők meg az Itelőtűl, mert lattya az Iſten, hogy nagyob bőcstelenſeget ſehult nem talallyuk az Iſten ßavanak mint it.

AZ NEGYEDIKRŐL.

Negyedik es utolso dolog az hetedik czikkölyben ez: Kiket itel meg az Christus, mert azt mondga: Itelni elevenöket es holtakat. De kicsodak az elevenök es az holtak? Az elevenökön nemöllyek magarazzak az hiveket, az holtakon penig az hitötlenöket: De megh mondga az apostoli Credo. Az elevenekön azert ertyük azokat, az kiket elevenön talal az Istē Fia, az ü el jövetelekor. Az holtakon penig, az kik meg holtak meg az Chrüs el jövetele elöt: mert sok elevenöket talalhat az Ur az ü el jövesekor: Mint Szent Pal is magyarazza ezt, 1. Cor: 15. Nem mindnyajan el alusunk (ugmond) de mindnyajan meg valtoztatunk. Azon ß: Pal. 1. Tes: 4. Mi kik elevenön hagyatunk az Ur el jövetelekor, nem elözzük meg azokat, az kik el aluttak: Hanem elöser, az kik az Urban el aluttak, azok föl tamadnak, oztan mi együt azokkal az Ur eleiben ragattatük. Hat itelö Biraja az Chrüs mind azoknak, az kik elök lesnek, mind penig az halottaknak, kiket akkor fel költ az Iezus Kristus az földnek porabol, Amen.

XXIX. PRAEDIKACIO.

Az Szent Lelekrül.

Kezdöttük vala magarazni az apostoli Credot, az mint rea emleközhettök. De az mi nemü dolgokra tanetot ez ideig az Istennek Lelke, most azokrol nem emlekezöm, hanem hog meg-is vagon ide hatra öt czikköly benne, azokrol sollok immar. Követközik azert rend szerint az Apostoli Credoban az nyolczadik czikköly, mely az Szent Lelekrol vagyon, melyben azt vallyuk, hogy Hisök az Szent Lelökben. Csak ezrol sollok es csak ezt magyarazom meg most. Hogy penig ez jelön valo czikkölt megh magarazhassuk vilagos ertelömmel, harom dologban foglalom csak igen rövidöden az Szent Lelekrül valo tudomant.

Elöser azt lassuk meg mitsoda nevekkel neveztetik az ß. irasban az sēt Lelek. Masodsor az sēt Leleknek Isteni termeszeti, es valosagos allatya felöl ertsünk.

Harmadsor meg magyarazom, micsoda tisteket tulaydonitson az szent iras kivalkeppen à Szent Leleknek. Ez ha-

rom dologrul csak rövideden szollok.

Ez mostani hamis tudomanyu emberek, az kik az IEsus CHristusnak ellene tamattanak, es az szent Leleknek ellene, azt mondgyak, hogy az Apostoli Credoban igy kel mondani ezt az czikkelt: Hiszem az szēt Lelket. Mert nem merik mōdani, hogy hiszek az szent Lelekben, hogy ekkeppen mind Isteni termeszetit, mind valosagos allattyat, szemellyet el rontsak az Istennek szent Lelkenek az igaz szent iras ellen. De azoknak hamis az ű ertelmek: Leg elöször, mert az egesz szent iras bizonysagot tesen az sz. Leleknek Istensege felöl. Ha peniglen Iehova Isten az szent Lelek, hat nem csak hinni kel ūtet, hanem hinniis kel ű benne.

Masodszor mert azon szent iras à szent Leleknek Isteni termeszetet, imadasst, könyörgest, hitet tulaydonit mindenūt, hat igazan mondgyuk az apostoli Credoban, hogy hiszünk à szent Lelekben. Harmadszor mert ennek ez vallasnak fundamentoma vagyon az mi keresztsegünknek formajaban. Mert azt parancsollya az Christus, hogy meg keresztelkedgyünk,

es fri-

es frigyet tegyünk az Sz. Lelekkel az mi keresztsegünkben, hat hinnünkis kel ű benne. Negyedszer ezzel bizonittyuk ezt, mert az Apostoloknak idejektūl fogvan, minden keresztyen magyarazo Doctorok ekkepen magyarazzak ezt: Hiszek az szent Lelekben, nem ugy mint mostan az eretnekek, hiszem à sz. Lelket. De hogy ez à tudomany nilvabban valo legyen, rend szerint hallyuk meg immar azokat az dolgokat, mellyekröl mondam hogy akarok szollani.

AZ ELSÖRÖL.

Leg elöszer azert halgassuk meg csak igen rövideden, minemű nevezetekkel hivattatik az Szent Lelek az szent irasban. Minden nevezetet nem szamlalhatunk elö, mert sok nevezetekkel hija ūtet à szent iras, hogy elönkben tamaszsza, mind Istenseget, s-mind tisztit.

Elöször azert nevezstetik sz. Leleknek az ű maga termeszetire es allattyara nezve, mert ünön magabanis ez az Istennek sz. Lelke szent, macula nelkūl valo, bün nelkūl, fertelmesseg nelkūl, az ű maga termeszetebenis. Megh valaztatik hat

az tiſztatalan lelkektûl az ôrdôgôktûl. Lelki allatok az ôrdôgôk is: De azt mondgya ſzent Pal Eph. 2. 6. hogy azok lelki alnokſagok, alnok lelkek azok, tiſztatalan lelkek, fertelmeſsek, es gyônyôrkôdnek azok az fertelmeſsegben. De az Iſtênek Lelke ſent, gyônyôrkôdik az ſentſegben, az igaſſagban, es ſemmi fertelmeſſeg nem fer az ô termeſetihez.

Maſodſor neveſtetik ſzent Leleknek mi reank nezveis. Mert csak az Iſtennek Lelke az, az ki meg ſenteli az kegyelem edenit az ôrôk eletre. Mert te az te termeſetedben az Adamnak eſetinek ytanna tiſztatalan fertelmes vagy, es meg az anyad meheben valo fogontataſodis bûnben vagyon, ſûleteſed, termeſeted eppen vagyon rekeſtven à bûn ala. De ez az Iſtennek Lelke meg ſentelô Lelek, mert valakiket el valaſt az Iſten az eletre, valakiket meg igazit à hitnek altala, azokat meg ſenteli, meg moſſa ez az Iſten Lelke. Meg bizonittya ezt Sz. Pal, 1. Cor. 6. mikor azt mongya: Ti Corinthuſsiak az bûnben be hevertetek vala

vala, abban tiſztatalanok valatok, mond oſtan; de immar meg vagytok moſogatva az mi Urunk Ieſus Chriſtus nevenek altala, es mi Iſtenûnknek Lelke altal. Holot meg mutattya az Apoſtol, hogy ez az Iſtennek Lelke moſſa meg es meg ſenteli, tiſztittya à hiveket.

Maſodſor hivattatik gyakorta Elohimnak Lelkenek. Az Elohimnak neve, az irasban annit tenne bôtû ſerint mint Iſtenek, nem hogy az iras tôb Iſteneket mutatna az egy Iſtennel, mert azt mondgya az Moſes Deu. 6. Hald megh Iſrael, az Iehova à te Iſtenôd egy, hanem hogy meg mutaſſa, hogy az Iſtenſegben harom valoſagos ſemely legyen, à mint ſoktunk ſolni. Hogy azert elôſôr meg mutaſſa az iras, hogy az ſent Lelek legyen az Atyanak es az Fiunak Lelke, ezert hija ûtet gyakorta Elohimnak Lelkenek. Igy ſol az Moſes Gen. 1. Az Elohimnak Lelke, az az, az Atyanak es az Fiunak lelke, taplallya, legelteti, elôgeti es melegeti vala az vizeket, az uyonnan teremtet allatokat. Melyben erre tanit az Iſten Lelke, hog az Iſten Lelke eğenlôkep-

lőképpen származzek az Atyatul, es az Fiutul. Mert az iras-is egyenlőképpen nevezi, Atyanak es Fiunak Lelkenek. Sz. Pal Rom. 8: nevezi az Isten Lelket Christus lelkenek, azt mondgya. A kiben nincsen à Christusnak Lelke, az nem à Christuse. Szent Peter Apostolis azt mondgya 1. Pet. 1. Hogy az Prophetakban volt az Christus Lelke. Szent Pal apostol Gal. 4. azt mondgya. Miert hog fiak vattok ti, ki bocsatta Isten az ű Fianak Lelket az ti szivetekben, az ki azt kialtattya az ti szivőitekben Abba, az az, Atyam.

Harmadszor nevestetik nagy gyakorta Iehova Lelkenek, az az, termeszet szerint valo Istennek Lelkenek, nem egyebert, hanem hogy az Isten Lelkenek valosagat Isteni termeszetit előnkbe tamaszsza. Mert az Iehova Istennek Lelke nem lehet hog valami el mulando allapatu legen, kinek valosagos allattya es hozza hasonlo allattya ne legyen. Csak az emberekben valo lelkekis, nem valami el mulando parak, hanem őrőkke meg maradando lelki allatok: Sokkal inkab az Iehova Isten

Lelke

Lelke, nem valami el mulando lelki allat, hanem termeszet szerint valo igaz Isten az Atyaval es az Fiuval.

Negyedszor neveztetik fogadot fiusagnak lelkenek, az szent Lelek. Rom. 8. Nevestetik penig ekkepen az ű cselekedetiert, bennűnk valo gyűmolcseért. Mert csak az Istennek szent lelke az, az ki altal meg pecsetel az Isten, hogy mi Istennek fiai legyűnk. Viszontag valakinek Isten szent lelket adgya, bizonyos iegye, hogy Isten fia az. Igy szol s. Pal Rom. 8. Azok az Isten fiai, az kik vezereltetnek Isten Lelkevel. Es ismeg Galat. 4. azt mondgya: hogy Istennek fiai vagyunk, mert az Isten az ű lelket atta mi belenk, melyben felőtte draga tanusagot ad előnkben az te üdvősségednek bizonyos volta felől. Ha erzed te benned az benned lakozo Szent Lelket az ű ajandekaval, hat bizonyos lehetz ebben, hogy te Istennek fia vagy az Kristus altal. Ha penig az Iesus Christus altal fia vagy, hat őrőkősseis vagy, mert az fiake az őrőksseg, nem à szolgake, mint az Christus tanit Ioan. 8.

Ötöd-

Ötödször, neveztetik kegyelemnek es könyörgesnek lelkenek, Zach. 12. igy szol az Isten: Azokban az ûdökben ki ön tom az kegyelemnek lelket. David hazara es Ieruſalem lakoſira. Kegyelemnek lelkenek ket okaert neveztetik kivalkeppen az irasban. E lőször. Mert à bennünk lakozo szent Lelek bizonyos jegye az Istennek hozzank valo kegyelmeſſegenek: ſoha az Isten az meg szentelő szent lelket nem adgya az harag edenyinek, hanem az kegyelem edenyinek, mert az igaz vallaſſal mely vagyon az hit altal, eggyût jar az megh szentelő szêt Lelek, de az meg igazulas, csak az hivők re nez, kiket az Isten el valaſtot az eletre. Hat az szent Lelekis csak azoke, az kikben ez lakozik. Azert bizonyos jegye ez, hogy azoknak könyörgeſeknek lelkenek neveztetik az cselekedetert, mert csak az Istennek lelke az, az ki felgerjeſti az mi szivünket az könyörgeſre, mint Szent Pal szol, Rom: 8. hogy megh csak azt ſem tudnok mit kellene kernünk az Istentûl. Hanem az szêt Lelek gőrjezt fől minket meg mondhatatlan zo-

lan zokogaſra. Ez az Isten szerent valo könyörges. Azon szent Pal azt mondga 1. Cor: 12. Senki nem mondhattya (bizodalommal, csendes lelekkel) Uranak az Iezuſt, hanem az szent Lelek altal.

Hatodször neveztetik tûznek, Math: 3. igy szol kereztelő Ianos: Az Criſtus titőket meg mos szent lelekben es tûzben. (mint az apoſtolokrais tûzes nyelvek kepeben ſalla Penkőſt napjan az Istê Lelke.) Neveztetik tûznek először az megh vilagoſitaſert. Mert mint az tûz el veszi az ſetetſegőt, es az ſötetſeg helyeben vilagoſſagot hoz: Igy az mi elmenknek ſötetſeget, homalyos halyogat, le vonsa az szent Lelek, es meg vilagoſettya. Maſodször, mert mint az szen meg emeszti az pozdorjat es az rea vetőt allatot: Igy az szent Lelek cselekedeti tûz, mert az bûnt az ô Adamnak cselekedetit, gonoſz kevanſagit mint az pozdorjat megh emeszti mi bennünk, es minket fel öltöztet az uy emberben az Criſtusban.

Hetedször neveztetik Isten uyjanak, Lu: 11. igy szol az Kriſtus: Ha en Isten uyjaval ûzőm ki az ördögőt &c. Az mit §.

Lukacs

Lukacs Iſten uyjanak nevez,azt az ſent Mate Iſten Lelkenek nevezi,cap:12.Mijert? Nemöllyek magyarazzak ez ertelömmel,hogy Iſten uyjanak neveztetik az erőjert,hatalomert. Mert mikeppen te meg ragadz mindent az te uyjaiddal kezeiddel: Igy az Iſten eleitűl fogvan cselekődik az ſent Lelek altal. De magyarazhattyuk Iſten uyjanak ezre nezveis,mert csak az Iſten Lelke az,az ki be irta az Iſtē tőrvenyet az mi ſiveinkben. Moſesis azt mondga,hogy Iſten uyjaval iratot az tőrveny. Igy az Iſten az ű akarattyat,tiſztőletet,tőrvenyet be irja az mi ſivűnkben az ű uyjaval,nem tentaval mint az kilső tőrvent. Haſonlo keppen ſol erről Iere:31. Palis diſputal erről 2.Cor:3.

Nyolczadſor neveztetik gakorta viznekis,Eſa:44:hol azt mondga az Iſten előſer,hogy tiſzta folyo vizeket ont ki az ſaraz helyekre: oztan meg magyarazza ű maga,hogy az ſent lelkőt ki önti az hivekre. Haſonlo keppē,Eze:36 neveztetik viznek az Iſtēnek Lelke: ſőt az ki ontaſnak neveis (mikor azt mondga az

Iſten

Iſten, Ki önтőm) haſonlatoſſagot veſőn az viztűl. Nem egyeb okert, hanem az haſonlatoſſagert nevezi ez keppē. Mert az viznek tulaydonſaga ez,hogy az rutſagot el moſſa es meg ferőſſe az rutot. Ig cselekődik az Iſten Lelke mi bēnűnk el moſſa az bűnt az ő Adamot,fel öltőzteti az uy Adamban az Chriſtusba.

Kilenczedſer hivattatik vigaſztalonak, igaſſagnak es minden jonak Lelkenek, az ki mindőn jora vezeről minket. Ioan:16.

Tizedſer, mi örökſegűnk zaloganak nevezi ſent Pal Efe:1. Haſonlatoſſagot veſőn az ſent Pal az emberőknek ſokaſoktul: mikor az emberők penzt kernek kőltsőn,zalagot adnak helyeben. Vagy haſonlatoſſagot veſőn az hazaſoktul,az kik jegyruhat adnak egymaſnak,minek előtte az tőkelletős hazaſſag meg lenne. Igy az ſent Pal nevezi pőcsetnek es jegnek az mi űdvőſſegűnkre: mert ezzel pőcsetől meg az Iſten,ezzel teſőn bizonyoſſa az mi űdvőſſegűnk felől,mig az tőkelletős bodogſagot meg adga,hol az Iſten minden leſen mindenőkben.

AZ MASODIKROL.

Vagyone az ſent Lelőknek valoſagos Iſteni termeſete, allattya es ſőmelye?

Mondam hogy maſodſor kel eſűnkben vennűnk, az ſent Lelőknek Iſteni termeſet, allattyates valoſagos ſőmelyet.

De hogy ezt nyilvabban meg ertheſsűk, meg bizontiom előſer az ſent Lelőknek igaz Iſteni termeſetet es allattyat: az utan valoſagos ſőmelyet. Mely Szent Lelők noha igaz, termeſet ſerent valo, es őrőkke valo Iſten az Atyaval es az Fiuval, mind-az altal mas az ſzent Lelőknek ſőmelye, mas az Atyanak es az Fiunak ſőmelye. Az mi nez azert az Iſteni termeſetire es allattyara, meg bizonettatik, hogy az ſent Lelők az Atyaval es az Fiuval termeſet ſerent valo Iſten legyen.

Előſer ű maga meg bizonittya ezt az Iezus Chriſtus. Mert mikor az tanetvanyokat ez vilagra el bocsatana, ugy parancsollya az keröſtőleſt az ſent Lelőknek nevebē, mint az Atyanak es az Fiunak

nak neveben, Mat: 28. Melly ůdvőſſegnek dolgaban ſemmi keppē be nem foglaltatnek, ha igaz es termeſet ſerint valo Iſten nem volna az Atyaval es az Fiuval. Ioan: 15. azt mondga az Chrűs, hogy az ſent Lelők, ki igaſſagnak Lelke, ſarmazik az Atyatul. Mely igekkel megh bizonittatik az ſent Lelőknek igaz, es termeſet ſerent valo Iſtenſege es allattya. Mert az Atyatul nem ſarmazhatnek, ha az Atyaval egy Iſten nem volna.

Maſodſor, megh bizonittatik az ſent Lelőknek igaz Iſteni termeſete az terőmteſnek cselekődetibőlis, mely terőmteſnek modgaval ſokta az iras meg valaſtani az igaz Iſtent minden hamis balvanyoktul. Sz: David Pſal: 32, azt mondgya: Az Ur ſavaval erőſsőttek meg az egek, es az ű ſayjanak lekevel azoknak minden ereje. Ugyan azon David Pſal: 103. azt mondga: Ki bocsatod az te lelkődet es nevekődnek.

Harmadſor ezzelis meg bizonittatik, hogy az mindenűt valo letel tulaydonittatik az ſent Leleknek, mely ſoha ſemmi allatnak nem tulaydonittatik az irasban,

hanem csak az termeßet ßerint valo egy igaz Iſtennek. Szent David Pſal:138.azt mondgya: Hova mennyek Uram az te lelked elôt: ha ala ßallok az pokolban te jelen vagy, ha fel megyek az eghben, te ot vagy.

Negyedßer meg bizonittatik igaz Iſtennek lenni, az Chrûs kereztſegeben es az apoſtoloknak az Penkôſt napjan valo meg jelôneſekbôl, mellyekbôl vilagoſon megh tetzik, hogy az ßent Lelek az Atyaval es Fiuval termeßet ßerint valo Iſten legyen.

Otôdßer, az mennyei ajandekoknak oßtogataſa, mely csak az egy Iſtenhôz illik, tulaydonittatik az ßent irasban az ß: Leleknek, mint 1.Cor:12: Oßlasi vannak az ajandekoknak, de azon Lelek oßtogattya kinekkinek az mint akarja.

Hatodßor, mert az egeß ßent iras azt parancsollya, hogy csak az egy Iſtenben kel hinni: es Ieremias ugyan azt monga, hog atkozot az, valaki embôrben bizik az egy Iſten kivûl &c. De it ezôn apoſtoli Credoban az apoſtolok arrol vallaſt teßnek, es ßinten ugy parancsollyak hogy

hogy hidgûnk az ßent Lelekben, mint az Atyaban es az Fiuban. Mely erôſſegôkkel meg bizonittatik, hogy az ßent Lelek egy, igaz es termeßet ßerint valo Iſten legyen, egy allattya legyen az Atyanak, Fiunak es ßent Leleknek, az egy Iſtenſegben. Miert kel ezt megh tanulnod: Ket kivalkeppen valo okert.

Elôßer az moſtani eretnekôk ellen, az kik az Chrûs ellen es az ßent Lelek ellen fel tamattak, mint David Ferencz, Blandrata, kik az Chriſtuſnak es az ßent Leleknek igaz Iſtenſeget tagadgak: es az ßent Lelkôt mondgyak hogy ſemmi nem egyeb, hanem az Atyanak bennünk valo ereje, mely mi bennûnk meg elevenittetôt es meg ßenteltetôt. Ezôk ellen azert tanuld megh az erôſſegôket, mellyekkel igen kônnyen meg hamiſſethatod az û tevôlygesôket.

Maſodßor azok ellen, kik azt mondgyak hogy az Iſten Lelke az Eccleſiat nem igazgatta az Apoſtoloknak lathato formaban meg jelônes elôt. Maga az Iſten Lelke az ô tôrvenbenis volt, es az Iſtennek hiveit az eccleſiaban igaz-

gatta es vigaßtalta,mint Eſa:59.ßol az Iſten: Az en lelkem nem tavozik el az te ßajadtul ſoha.

Mondhatnad: Ertőm immar, hogy az ßent Lelek termeßet ßerint valo Iſten legyen az Atyaval es az Fiuval: de bizonitsd meg aztis,hogy valoſagos ßőmelye legyen az ßent Leleknek. Az Chriſtus mikor kereßtelkődnek az Iordan vizeben az ßent Ianoſtul,mind az harom ßőmely lathato formaban kűlőn kűlőn meg jelenik:hol mas az Atyanak ßőmelye,ki az egből ßolla ala ezt mondvan: Ez az en ßerelmes Fiam,az kiben nekem kedvem tőlt,űtet halgaſſatok. Mas az Fiunak ßőmelye,ki az Iordan vizeben kereßtelkődik. Mas az ßent Leleknek ßőmelye,ki galamb kepeben ßal az Chriſtra Maſodßor az Chriſtus Ioan:14,azt mőgi:Kerőm en az Atyat,es mas vigaßtalo es igaſſagnak lelket adgya ti nektek. Honnan meg tetczik, hogy mas legyen annak ßőmelye az kitűl keri,mas annak ßőmelye az ki ker,mas annakis ßemelye, az kit kerve el bocsat az Atya.

Harmadßor Ioan:15,igy ßol az Kriſtus az ta-

az tanitvanyoknak: Mikor el jővend az vigaßtalo,kit en el kűldők ti nektők az Atyatul: Mely mondasban meg valaßtatik az ßent Leleknek ßőmelye,az Atyanak es az Fiunak ßőmelyetűl:mert mas annak ßőmelye az kit el kűld,mas annak ßőmelye az ki el kűldi,es mas annak-is ßőmelye az kitűl el kűldi. Mind ezekből azert igen könnyen eßődben veheted,az ßent Leleknek mind igaz Isteni termeßetit allattyat,es mind valoſagos ßőmelyet.

AZ HARMADIKRVL.

Mitsoda tißteket tulaydonit az iras az Sz. Leleknek?

Iolle het az iras à ßent Leleknek ſok tißtet tulaydonit,de en moſtan mind azokat elő nem ßamlalom, hanem csak egynehanyat. Előßőr azert az vigaßtalaſnak tißti tulaydonittatik az irasban à ßent Leleknek, hogy az keſeredet ßivű embereket es à bűnősőket az kik Istenhez ternek meg vigaßtallya. Szent Pal tanit ere Rom. 5. Meg igazittatvan hűtből,bekeſegűnk vagyon Istennel az mi Urunk

Iesus Kristus altal. Ismeg 1.Cor. 10. Hűv az Istē, ki nem hág fellyeb kisertetni &c.

Masodik tisti ez, hogy legyen minekűnk tanitonk, oktatonk, es daykank, hogy minket kegyelemnek edenyit es örök eletnek reszesit à Kristusban tanitson, oktasson, mind azokra valamellyek neznek az mi üdvösségünkre, Ioan. 16.

Harmadik tisti ez, hogy az Evangeliomnak hirdetesét, predikallasat, mellyet à Christus ű maga hirdettetet mi nekünk az mi szivünkben plantallya, be oltsa, tegyen fogonatossa mindeneket mi bennünk, es minekünk esünkben jutasson.

Negyedik tisti ez, hogy à kegyelem edenyit uyonnan süllye az keresztseg altal, es az Istennek igeje altal, à mikeppen az Apostolokatis uyonnan süle, üket meg vilagositvan, es az igasságnak vallasaban erősekke teven. Sz. Pal erre tanit Gal. 1. & 5. Meg ujettya embernek egeß elmejet, az keresztseg es ige altal.

Otödik tisti ez, hogy az Istennek igejet tüzze tegye az mi szajunkban, mindē hitetlenek ellen, hogy minden istentelenek ellen alhatatosan az Istenrül vallast

tehessünk, es hasonnal hirdethessük az ű szent igejet.

Hatodik tisti ez, hogy az Istennek Ecclesiajat külömb külömb fele ajandekokkal mind testiekkel es lelkiekkel -meg ajandekokozza, adgyon igaz tanitokat, fejedelmeket, es töb kereßtyen oltalmazokat, gondviselöket, gyuytsa fel az ű igejenek sövetneket, es az ű törvenyenek summajat irja be az kegyelem edenyinek szivökben, à mint Szent Pal tanit Rom. 12.

Hetedik hogy meg fedgye ez vilagot az bünrül, az igasságrol, az iteletrül, à mint tanit à Christus. Ioh. 16.

Nyolczadik tisti, hogy à hiveknek lelki esmereteket meg erősitse, mely erősseggel alhatatossa tegye az Istennek igejenek igazan valo ertelmeben, es az örök eletnek boldogságaban. Szent Pal tanit erre Rom. 8. az szent Lelek tesen bizonyságot az mi lelkünknek, &c.

Kilenczedik tisti ez, hogy vigaßtallya az hiveket minden haborusagokban es az kegyetlenek ellen fökeppen, mikoron az Isten igejeért üldößtetnek, ez vi-

lagi kegyetlenektûl, es Istentelenektûl, Matth: 10.

Tizedik tisti ez, hogy az kegyelem edenyinek szivökben szerezzen, oltson igaz hitet, az Evangeliomnak prędikallasanak altala, Act. 10. Annak prędikallasat tegye fogonatossa az û szivökben.

Tizen-eggyedik tisti ez, hogy vigye az kegyelem edenyit az igasságnak esmeretire, es esedezzek az erôtlenekert.

Tizenkettôdik tisti, hogy mindeneket meg visgallyon, mindeneket altal lassan, mint sz. Pal sol 1. Cor. 2. Nekûnk ugymond meg jelentôtte az Isten az û Lelkenek altala. Mert az Lelek mindeneket meg tudakozik, az Istennek melysegetis. Es hogy minket meg szabaditson minden gonosságtul, bûntûl, ôrdôgtûl, halaltul, az mint szent Pal tanit 2: Cor. 3. az hol vgmond az Urnak amaz lelke, ot vagyon az szabadsagis. Rom. 8.

Tizenharmadik tisti ez, hog minekûnk segitségûl legyen, es mi bennûnk uralkodgyek, hogy az Isten tôrvenyenek û altala eleget tehessûnk, es hogy minden jokkal bevôlkôdgyûnk. Rom. 8. Mely szent

szent Leleknek legyen dûcsôsseg, tisztesseg, birodalom az Atyaval es Fiuval egyetemben, mostan es mind ôrôkke. Amen.

XXX PRÆDICATIO.

Hiszem az közönseges szent gyûleközetet, es Szenteknek eggyesseget.

EZ ideig valo tanitasunkban sollottunk rend szerint az mi keresztyeni hitünknek fundamentoma felôl, mely az igaz Isten felôl valo tudomany, hol az szent iras szerint, megh magyaraztuk szep vilagos ertelômmel azt, hogy mitsoda legyen az egy igaz Isteni esmeret, tudni illik, hogy az Atya, az Fiu es à Szent Lelek harom személyben, egy valosagos elô ôrôk Isten, ki minden allatoknak teremtôje es megh tartoja, avagy gondgya-viselôje.

Mostan Isten segitsege velûnk leven kôvetkôzik rend szerint immar az apostoli Credonak magarazattyabã az kilenczedik czikkely, melyben errûl tesznk

vallast

vallaſt, minden kereſztyenekkel egyetẽben, hogy hiſſünk lenni it ez vilagõ egy kereſztyeni közönſeges gyülekezetet, mely anyaſzentegyhaz az üdvöſſegnek fundamentomaban mindeneſtül fogvan eggyez. De hogy ezt ez tudomant meg magyarazhaſſuk hasonnal, csak imez ket dologrul ſolok. Leg elöſzer meg mondom minemü nevezetekkel hija az iras az anyaſzentegyhazat, es it moſt csak erröl ſollok. Maſodſzor oztan azt magyarazom meg, hany fele legyen az anyaſzentegyhaz.

AZ ELSÖRÖL.

Az anyaſzentegyhaznak neven nem egyebet ert à ſzent iras, mellyet Görög, Deak, es Magyar nyelven hinak Eccleſianak, hanem az Iſtennek ſzent gyüleközetit az kereſztyeneknek tarſaſagokat it ez vilagon, mely tarſaſagot ſzerzet az Iſten es öſzve gyüjtet az Evangeliũ altal, es ſz. lelke altal. Ezt penig az Eccleſiat ſok nevezetekkel ſokta az iras nevezni, de moſt im ez tiz nevezeteket magyarazom meg. Leg elöſzör az anyaſzentegyhaz gyakorta neveztetik à ſzent irasban Iſten hazanak

zanak, mint Pſal. 122. ſol. Fölötte igen örvöndeſztem en mikor azt mondottak az en nepeim: Iertek el az Urnak az ũ hazaban. Mitsoda az Urnak haza? Nem egyeb hanem a z ſzenteknek gyüleközetek, mellyet az Iſten öſzve ſzedet az egeſz vilagon az ũ ſzent igeje altal. Szent Palis igy ſol 1. Thim. 3. Szerelmes fiam Timotee, ha en közelb nem mehetekis te hozzad, tanuld megh, hogy kellyen forgodnod az Iſten hazaban az anyaſzentegyhazban. Holot az ſzent Pal Iſten hazanak nevezi à kereſztyeneknek gyülekezeteket. Az iras penig ket okert nevezi ez vilagon levõ kereſztyeni ſz. gyüleközeteket Iſtennek hazanak, ezeket hallyak meg az hivek. Leg elöſzer azert neveſztetik Iſten hazanak, mert nagy haſonlatoſſaga vagyon ennek à lelki haznak, az külſõ hazzal az mely eppitetik az emberektül, mikeppen az Salamontul epitetet haz, vagy Templom, abrazollya vala ezt ez lelki hazat, az az, az anyaſzentegyhazat.

Mert elöſzer mikeppen az külſõ haznak fel vetik elöſzör fundamentomat,

az fun-

az fundamentomnak penig erősnek, alhatatosnak, meg indulhatatlannak kel lenni. Igy fundamentomot vetet az Isten ennek az ű hazanak az Ecclesianak. Kicsoda az erős fundamentom mellyet fel vetet az Isten? Nem egyeb hanem ű maga az Christus. Szent Pal igy magyarazza 1. Cor. 3. Mas fundamentomot senki nem vethet az kivűl az mely helyheztetet, miely az Iesus Christus. Holot az szent Pal megh mutattya, hogy ennek fundamentomul vettetet az Istentül az Christus, ki az anyaszentegyhaznak feje.

Masodsor mikeppen az kűlső haznak csinalasara kivantatnak es szűksegesek az kővek mellyekbűl csinaltatnak fel az hazak: Igy ennek az lelki haznak fől rakasara, vadnak ebben elő kővek. Kicsodak azok az elő kővek? Nem egyebek, hanem az szenteknek az ű tarsasagok, ezekkel ekősiti fel az Isten az ű Ecclesiajat it ez vilagon. Szent Peter tanit erre, 1. Pet. 2 Iarullyunk (ugmond) az szögelet kűhőz az Kristushoz, mellyet noha meg vetőttek az emberek de draga, valasztatot, bő csűletes, es allando az Isten előt, hogy ez kőven

kővön eleven kővek gyanant miis fel eppitteszűnk lelki hazza. Arra akar tanitani szent Peter, hogy az anyaszeghazban az kővek az kegyelem edeni.

Harmadsor mint az kilső haznak eppitesere kevantatnak es szűkségősek az acs mesterek, hogy azoknak munkajok altal fől eppitteszek az haz, hogy legyen lako helyek az emberőknek: Igy vannak acs mesterek kik az lelki hazat fől eppitik. Az anyaszeghaznak penig fű acs mestere az Isten űnnőn maga, es ez okert neveztetik kivaltkeppe Isten hazanak az ecclesia, mert (mint Pal Heb: 3. nyilvan valo igekkel mondga) az Isten űnnőn maga epitőtte ezt az lelki hazat. De mivel hog az Isten eskőz altalis cselekedik az ecclesianak eppitesében, nevezhettyűk acs mestereknek az profetakat, apostolokat, evangelistakat es tanitokat az ecclesiaban. S: Palis ű magat nevezi acs mesternek, 1. Cor: 2, mondvan: en mint bőlcs acs mester fundamentomot vetőttem. Hol az szent Pal az ecclesianak acs mesterenek nevezi ű magat, az meniben Isten szolgaja vala az Corintusi ecclesiaban.

Ne-

Negyedßer neveztetik az haſonlatoſſagert Iſten hazanak: mert mint az acsnak pôrôlye es egyeb eßkôzi vannak, mellyekkel eppiti az hazat: Igy eßkôzt adot az Iſten, mellyel csinallya az acs meſter altal ezt az hazat. Ket fele pôrôlye vagyon az Iſtennek ennek csinalaſaban: kilsô keppen az Iſtennek igeje, mellyet az Iſten Lelke pôrôlnek nevez Iere: 23. Mert mint az pôrôly meg rontya az kû ßiklat, hogy alkolmatoſſak legyenek az eppiteſre: Igy meg rontya az Iſten igeje az mi darabos es kemeny kû ßiveinket. De ez melle jarul belsô keppen az Iſten lelkeis, mely kivaltkeppen az tôrvennek es belsô cselekôdetinek altala megh rontya az mi kû engôdetlen ßiveinket.

Ôtôdßer ez haſonlatoſſagert nevezteték Iſten hazanak az eccleſia, mert mint az haznak csinalaſaban az meßßel ragaßtyak ôßve az kôveket. Igy Iſtenre nezve, ßent Lelkevel ragaßt minket ôßve û hozza, mi reank nezve penig az hitnek altala ragaßtatunk az Iſten Fiahoz az Chriſtushoz. Hat ez az ôßve ragaßto meß az Iſtenre nezve a zIſten lelke, mi reank

nezve

nezve az Chrûsban valo igaß hit, Efe: 2.

Hatodßor, ez Iſten hazanak fôdele nê egyeb, hanem az Iſtennek az û gondviſeleſe es oltalma, mellyel megh ôrizi az eccleſiat, hogy ez vilagon az û hatalmanak ßarnyai alat mindenôk meg maradhaſſanak. Ez elsô oka miert nevezteték Iſtê hazanak az eccleſia it ez vilagô.

Maſodßor neveztetik Iſten hazanak, nezven az valaßtottakra vag kegyelôm edenire az eccleſiaban, hol az hiveket az Iſten hija û maga hazanak vagy templomanak, melyben lakozik ßent Lelke altal. Iſten haza vagy azert te, mert Iſten lakozik te benned ßent Lelkenek altala. Sz: Pal errôl igy tanit, 1. Cor: 3. 2. Cor: 6. Nem tudgyatoke ti, hogy elô Iſtennek templomi vattok? Hol azert az kegyelôm edeni legenek Iſtennek templomi, meltan neveztetik ezôkre kepôſt Iſten hazanak az eccleſia.

Maſodßor, neveztetik Iſten hôgyenek, mint ßent David ßol az Iſten kepeben, Pſal: 2. En allattalak tegôdet Kiralyul az en ßent hôgyemôn Sionon. Azt mondgya az Iſten, hogy az û Fiat tôtte

Kirallya az Sion hőgyen, az az, az ecclesian. Hasonlo keppen sol Esa: 2. es Mik: 2: hogy az Messias meg jelőnesenek napjaiban, az Ur hőgye főllyeb valo lesen minden egyeb hőgyeknel.

Hol, az Isten Lelke, az hiveknek gyűlekőzetit, mellyet szerzőt ez vilagon sőt igeje altal, Ur hőgyenek nevezi ezert elősőr, mert mint főllyeb emelte az hőgyeket az tőb főldeknel, sokkal magasbak az hőgyek az főldnek egyeb reszeinel, messe el hathat az hőgyeknek magassagok: Igy az ecclesiat Isten ki hitta es fogta ez vilagnak tarsasaga kőzzűl, fől magastalta azt az őrők bodogsagnak reminsegere, sok gradussal főllyeb emelte az vilag fiainal az ű ecclesiajat, kegelmevel kőrnyűl vőtte es fől magastalta az őveit, ezőknek bűnőket meg bocsatta, sent lelkevel meg ajandekőzta es űdvőzetőrte.

Masodsor neveztetik Isten hőgyenek, mert meg senteltetnek ezek az Urnak sent Lelke altal, hogy az keresztyeni sent eletnek kőveteseben főllyűl halladgyak ez vilagnak az ű fiait. Erről sol az Christus

stus az evangelistaknal mikor azt mongya, Mat: 5. Az hegyőn levő varos el nē reytethetik.

Harmadsor, hivattatik Isten varosanak. David ez keppen nevezi az Isten ecclesiajat Psal: 48: Főlőtte nagy (ugmond) es csudalatos az mi Istenűnk, az Istennek sent varosaban. Az Ianos apostolis, Apoc: 21, nevezi sepőn csinaltatot varosnak. Ha azert ez serint akarunk sollani, ez vilagon ket lelki varos vagyon, hogy igy sollyunk. Az eggyik az Isten varosa, az uy Ierusalem, mint Apoc: 3: neveztetik. Az Isten varosa, az à gyűlekőzet, melyben azok vannak egyben tarsolkodvan, kik Christus neveben hisnek es meg keresztelkőttek. Ez varosrol sent Pal Heb: 12, igy ir: Iarultatok (ugymond) az Sion hőgyehőz, &c: Ez varosban kik laknak, azokat Isten az angaloknak polgar tarsaiva csinalta, Fil: 3. Efe: 2 Az masodik lelki varos, az pokolbeli ördőgnek varosa ez vilagon, melyben lakoznak az Kainok, harag edeni az hitőrlenők, Psal: 26. Gyűlőlőm (ugmond) az gonosboknak ecclesiajat.

Negyedſer neveztetik Iſten jegyôſenek, Oſe:2. Efe:5. Az kereſztelô Ianoſis, Ioã:3. nevezi az Kriſtuſt vô leginnek, az eccleſiat jegyôſenek. Nevezi igy amaz kôteſert, mely vagyon az teſti es az lelki igaz hazaſok kôzôt. Mert mint az teſti kilsô hazaſſagban az jegyel el jegyzetik az vô leginttûl az leany: Igy az hitnek altala el jegyzetûnk, hogy az Chriſtuſnak az mi fejûnknek legyûnk jegyôſi. Es mi keppen az teſti hazaſſagban az aſſony es az firfiu egy teſt: Igy az lelki hazaſſagban az eccleſiaban egy teſt vagyunk az Chriſtuſſal, az hitnek altala ſerkôztetûnk az Ur Chriſthoz, hogy fejûnk legyen minekûnk, mi penig tagok.

Ôtôdſer az ô teſtamentomban ſokſor ſúznek neveztetik, nem az û erdômere nezve, mert ha ôſve vetôd az harag edenivel azokat az hiveket, azok-is azon ſarbol valok. Hanem az fazokas meſtertûl vagyon ez û ennek az oka, hogy kilômb edent csinalt azon ſarbol, ſidalomra, es tiſtôſſegre valo edentis csinalt azô ſarbol. Szûznek penig az Iſten eccleſiaja azert neveztetik, mert Iſten kegyelmeben

meben vôtte, ſent Lelkevel meg ſentôlte, es Fia altal meg tiſtetotta.

Hatodſor az uy teſtamentomban neveztetik menyorſagnak, Mat:13. Haſonlatos az mennyeknek orſaga &c. Elsô oka ez, mert az Iſtẽ ez orſagot nem kilsô fegyverrel birja, hanem az û igejevel es ſent lelkevel. Maſodſor, mert az eccleſiaban valo hivek, reminſeg altal vãnak menyorſagban, polgar tarſai immar az angaloknak, es reſôk vagyon menyorſagban az Chriſtus altal.

Hetedſer neveztetik az uy teſtamentomban akolnak, Ioan:10. Mas juhaimis vannak, mellyek nem ez akolbol valok. Haſonlatoſſag altal nevezi Chriſtus az û hiveit juhoknak, mert valakiket az Iſtẽ akar ûdvôziteni, ez akolban, az az, az eccleſiaban hozza be azokat. Melyôl megh itelhed, mely nagy dolog legyen, hogy te tarſa legy az Iſten eccleſiajanak mert ſenkit nem ûdvôzit az Iſten, valakik az eccleſiaban nincsenek. Hat valakik meg botrankoznak egy kis boſſuſagert, es ki veſik magokat az ſentôknek tarſaſagokbol, azok meg mutattyak, hogy

nem az kegyelőm edeni kőzzűl valok.

Nyolczadſor neveztetik gyakorta Iſten ſőlőjenek, Eſa: 5. Haſonlatoſſag altal hija ſőlőnek, mert felőtte draga es kedves nepe az Iſtenek, mint az ſőlő őrőkſiget te nagy draga penzeden ſerződ, es bőcsűletős őrőkſigőd te nekőd: Igy az Iſtennek hivei neki nag draga edeni.

Kilenczedſer hija az iras Chriſtus tagjanak, melyben felőtte draga meltoſaga jelőntetik megh az Iſten eccleſiajanak, hogy az kegyelőm edeni tagjaiis legyenek az Chriſtuſnak hit altal. Hat ha tagjai vagyunk hit altal az Iſten Fianak, oly igőn lehetetlen hogy el veſſenek az hivek, mely igőn lehetetlen hogy az Chriſtus el veſſőn.

Tizedſer az kereſztyenők gyűlekőzetit, es ſentőknek egyeſſeget az ſent iras hija eccleſianak azert, mert űket ez vilag kőzzűl az Iſten ki hitta ſent lelkenek es igejenek altala, es valakik ezben Chriſtuſnak igaz tagjai, ezők mindnyajan egyesők az Chriſtusban, az ű igejenek halgataſaban, tanulaſaban, es az ſent jegyőkben.

Prædi-

XXXI PRAEDIKATIO.

Kezdőttűk vala magyarazni az apoſtoli Credonak kilenczedik czikkőlet, mely imez: Hiſem az kőzőnſiges anyaſ: egyhazat, ſentőknek eggyeſiget. Hol ez előt valo tanitaſunkban azrol ſollank, hogy minemű nevezetőkkel hija az iras az eccleſiat: mellyekről hogy ez előt bőſiggel ſollottam, moſt azokrol tőbbet nem ſollok, hanem mas dolgokrol beſellők, de azert megis az Iſten eccleſiajahoz tartozokrol. Hogy penig haſnos ertelőmmel ezeket megh tanulhaſſuk, harom dologrol ſollok moſtani oraban.

Előſőr megh magyarazom hany fele legyen az Iſtennek eccleſiaja, vagy any rendbeli legyen az eccleſia, mellyet gyűtőt az Iſten ez vilagon.

Maſodſor azt mondom megh, micsoda jelekből valaſthatod megh az Iſten nipet az poganyoktul.

Harmadſor arrol tanitok, az eccleſia vetkőzhetike vag nem ez vilagon: ez harom dolgot hallyuk meg rővideden.

AZ ELSŌRŌL.

Leg elŏſŏr mondam hoġ arrul ſolok, hany rendbeli anyaſenteghaza legyen az Iſtennek, mellyet gyŭytet az emberi nemzet kŏzzŭl. Iollehet az Eccleſia csak egy, mert mikeppen az igaz hit csak egy, csak egy az igaz Iſten, csak egy az kereztſeg, Eph. 4. Igy csak egy anyaſentegyhaza vagyon az Iſtennek it ez vilagon. De mind-azaltal az idŏre nezve, es az anyaſenteġhaznak allapattyara, harom rendbeli az Iſtennek anyaſentegyhaza. Az egyik rendbeli volt az ėp termeſetben az eſetnek elŏtte. Maſodik, az vitezkedŏ anyaſenteġhaz it ez vilagon. Harmadik mieg dŭcsŏŭltetet Anyaſentegyhaz az ŏrŏk eletben. Magyarazzuk meg annak okaert csak igen rŏvideden ez harom rendbeli allapattyat az Anyaſentegyhaznak, halgas rea.

Az elſŏ rendbeli Anyaſentegyhaza az Iſtennek volt mėg az eſetnek elŏtte az paradicsomban, holot az Iſten kezdet vala gyŭyteni Anyaſentegyhazat bŭnnelkŭl valot, hogy az Iſten kegyelme, irgalmaſſaga, jo volta, dicsŏſſege, mind ŏrŏkke fel

ke fel magaſtaltatnek, ez elſŏ Anyaſentegyhazbin, melyben csak az Adam es Eva ſamlaltatnak be, mert abban az ėp termeſetben ſenki az emberi nemzet kŏzzŭl nem volt, hanem csak az Adam es Eva. Hogy penig az Anyaſentegyhaz mėg leg elŏſŏr kezdetet az paradicsomban az eſetnek elŏtte, kel nekŏd ezt tudnod ezert, hogy meg tanullyad azt, hogy az Iſtennek ſent gyŭlekezeti az anyaſentegyhaz, nem vyonnan kezdetet, hanem hogy vilag teremteſetŭl fogvan volt: mely anyaſentegyhazat csinalt, fondalt az Iſten, hogy ez altal az ŭ dicsŏſſege fel magaſtaltatnek mind ŏrŏkkŏn ŏrŏke. Ezzel karhoſtat minket az Romaj Antichriſtus orſaga, hoġ ez az gyŭlekŏzet csak moſtan tamadot gyŭlekŏzet legen, es csak ez mi idŏnkben nem regen kezdetet legyen. De ezek ellen ved eſedben ezt az elſŏ dolgot, hoġ az Iſten anyaſentegyhaza mėg az eſet elŏt az paradicsomban kezdetet legyen el.

Maſod rendbeli Eccleſiaja vagyon az Iſtennek it ez vilagon az eſet vtan. Mely ſem minem egyeb, hanem az Iſtennek ſz.

gyülekezeti, mellyet az Isten külsőképpen az Evangelium altal az Sacramentomok altal, es belső keppen sent lelke altal gyüyt: Noha ebben az gyülekezetben sok hypocritak mind vilag vegezetig vadnak. Ebből immar masodsor könyü teneked meg itelned, micsoda külömbseg legyen az eset elöt, es az eset utan valo Anyasentegyhaz közöt. Az esetnek elötte nem vala az bün az Anyasentegyhaz közöt, az Istentelenek, az Hypocritak, nem valanak az Istennek első Anyasentegyhazaban. De az esetnek vtanna el elegyettenek az istentelenek az Hypocritak az hivekkel. Annak okaert Matth. 13. az Chriſtus hasonlittya az Anyasentegyhazat az konkolyos gabonahoz, mely gabona közöt meg marad az konkoly mind az aratasig. Igy ebben az Anyasentegyhazban meg maradnak az konkolyok mind vilag vegezetig. Hasonlittya ezt az anyasentegyhazat azon Iesus Chriſtus az varsahoz, melyben fogattatnak jo halak es gonosz halak, de annak utanna meg valasztatnak az halasztul az parton. Igy az Isten nepe el ele-

el elegyedet ez vilagon az gonoszokkal, mind addig mig az partra, az az, az örök eletre nem jutnak.

Harmadik rendbeli Anyasentegyhaza az Istennek nem egyeb, hanem az meg dicsöitettet anyasenteghaz az mint mondam, az az, ez vilagbul ki mult kereszteyeneknek lelkeknek tarsasagok es gyülekezetek, kik meg sabadultak ez vilagi büntül es haborusagtul. Ezekröl sol az sent Ianos Apoc. 7. Latam en, hogy az Istennek seki elöt, es az Barannak az Mesiasnak seki elöt, sok nepek allanak vala, minden nemzetsegek es nyelvek közzül, magastallyak vala ezek az Istent es azt mondgyak vala: Diczösseg legyen annak az ki az sekben ül es az Barannak: Mond ostan: Hozzam iöve eg angyal es monda ennekem: Micsodak ezek az kiket latz, kinek az ü ruhajok fejerek, es palma fak vadnak az ü kezekben, monda Ianos az angyalnak, te tudod uram, nem en: Monda az angyal: Ezek az kik iüttenek, es meg mostak az ü köntöseket meg fejeritettek az Barannak vereben. Ezekben az igekben meg

irja

irja az ſent Ianos nagy bövſeggel az harmadik anyaſentegyhaznak allapattyat. Leg elöſör hogy ezeknel palma fa vagyon, az az, hogy ezek immar gyözedel meſſek, meg menekettenek à büntül, halaltul, mert az palma fa bizonyos iegye vala az regieknel az bekeſſegnek. Mint az palma fara mennivel töb terhet raknak, annal fellyeb nevekedik. Igy mondgya hogy palma fa vagyon kezekben, az az, meg ſabaditattak ez vilagi haboruſagoktul. Maſodſor azt mondgya, hogy ezek meg moſtak az ü köntöſöket az barannak vereben. Nem egyebet akar ezzel az angyal jelenteni, hanem hogy az Barany aldozattyanak altala, megh ſabaditattanak. Harmadſor azt mondgya hogy ezeket többé az nap, az az, à haboruſag nem ſüti nem bantya. Negyedſer hoǵ minden könyveket el törli ezeknek. Ez harom allapattyat talallyuk az anyaſentegyhaznak.

Ezen allapattya leſene mind örökke az Eccleſianak, hogy mint ez vilagon, vgy az egbenis leſen ket fele? Könnyü arra az felelet, mert ez vilagon valo Eccleſianak

anak ideje csak addig leſen, mig az Iſten az hiveket öſve ſedegeti az eletre. De ez az vitezkedö Anyaſentegyhaz nem örökke valo leſen, hanem mig be vitetünk az örök eletre, es à ſenteknek tarſaſagokban. Mellyet teneked vigaſtalaſodra tamaſt elödbē az Iſten Lelke, hoǵ ennek az Eccleſianak allapattya csak ide ig valo leſen, mig el jü az Chriſtus az iteletre. Mennyünk immar az maoſdik reſre.

AZ MASODIKROL.

Micsoda jegybül eſmerhettyük meg az igaz Eccleſiat?

Minden nemzet azt vallya, ü maga felöl, hogy ü legyen az Iſtennek nepe, es az igaz eccleſia. Ha meg kerdöd az pogan Törököt azt mondǵa hogy ü kedves nepe az Iſtennek. Ha az papiſtat meg kerdöd, azis azt mondǵa. Ha egyeb nemzetöt meg kerdeſ, nincs oly alavalo nemzetſeg ki ü maga felöl azt nem mō gya. Kerdhetned: Hat hol kellyen nekem kereſnem az igaz eccleſiat: lam az Törököknek vagyon jo ſerencses allapattyok

pattyok it ez vilagon, ha ezőket az Isten gyűlőlne, nem ſerőncsesitene meg űket. De ved eſedben, hogy bizonyos jegyőket ad mi nekűnk előnkben az iras, mely jegyekből mint egy czegerről meg ősmerhetőd hol kel keresned az igaz ecclesiat, hol az hamissat. Ket rendbeli jegyei vannak az igaz ecclesianak, kilső es belső: az kilső jegyek ket fęlèk.

Első bizonyos jegye, az Istennek ſent igejenek tiſtan valo tanitasa, prędikallasa, halgatasa es bőcsűlettel valo vevese. Valahol hat az Istennek igeje az mennyei tudomany prędikaltatik, ſűksegh hogy ot legyen az Christusnak anyaſ: eghaza. Igy ſol erről az Christus, Ioã: 8. Az ki Istentűl vagon, Isten igejet halgattya. Hol meg mutattya az Christus, hogy az igaz ecclesianak ez az egyik jegye, mert halgattya az Istennek tiſta igejet.

Masodik kilső jegye nem egyeb, hanẽ az ſent jegyőknek igazan valo ki ſolgaltatasa az Iesus Christus ſőrzese ſerint, mert az Christus az hol az ige melle Sacramentomokat rendelt, ot vagyon az Isten anyaſentegyhaza. Lasd meg immar, hogy

hogy męg csak az kűlső jegyekrűl ſollyunk, ha az poganyoknak gyűlekőzetek eggyezè az mienkel: azt mondgyuk hogy nem, mert meg vetőttek az Isten igejet, beſedet. Szent Palis Eph. 2. azt mondgya hogy az Ecclesia az Prophetak es Apostolok irasin vagyon fundaltatvan. Esmeg masut azt mondgya, hogy meg tiſtetotta az ecclesiat az igenek altala. De azok kőzőt nincsenek az profetak es apostolok irasi, hanẽ az Alkoranom: hat nem igaz ecclesia az poganok gyűlekőzete. Lasd megh az Romai antichrũs orſagatis: Vagyone ű kőztők az igaz ecclesia? Nincsen, mert valahol az igaz Isten igeje nincsen, mellyel megh valaſttya az igaz ecclesiat, nem igaz ecclesia. De ot nincsen: Azert, &c. Lasd megh az ſent jegyőket, mellyeket az Iezus Christus ſerzőt az uy Testamentombã, ezők nincsenek à poganyok kőzőt, hat nem igaz Ecclesia. De az Romai antichristus orſagabã nincsen az Iezus Christus rendőlese ſerint valo ſent jegy: hat nem igaz ecclesia. Mondhatnad: Hat azok mind az igaz eccle-

ecclesia közzül valoke, kik halgattyak az Isten igejet, es az sent jegyökkel elnek es azt meg nem utallyak? Iollehet kilső jegyei ezök az igaz ecclesianak, mert valahol ez jegyöket meg nem talalod, ot nincsen igaz ecclesiaja Istennek. De meg nem eleg ezöket csak kilső keppen vallanod az Isten ecclesiajaban, hanem belső jegyei-is vannak, mellyekről megh esmerhetni, ha Isten ecclesiajaè avagy nem.

Három fele jegye vagyon belső keppen az Istennek anyasentegyhazanak. Leg első az Istennek sent Lelkenek bennünk valo lakasa, mert csak az valastottakban lakozik az Istennek sent lelke resserint, sz. Pal, Rom: 8. tanit erre: Valakikben nincsen az Christusnak lelke, nem Christuse az: kik az Istennek sent lelketül hordoztanak, azok az kegyelöm edenyi.

Masodik belső jegye nem egyeb, hanem az Christusban valo hit. Szent Pal Gal: 2. Efe. 2, azt mondga, hogy csak az hit altal lakozik bennünk az Iezus Christus, es az altal plantaltatnak be az hivek

vek az Ur IESUS CHRIstusban.

Harmadik belső jegye az Istenhöz es felebaratunkhoz valo seretet, mellyet gyakorta prędikal az Isten lelke az sent irasban. 1. Ioan: 3. 4, mind erről disputal, hogy valahol az atyafiui seretet nincsen, heaban dicseködik ot valaki az keresztyen nevel. Tanuld megh azert it ezt, hogy az ecclesiaban nem mingart keresztyenöknek mondatnak azok, kik halgattyak az Urnak igejet, es csak kilső keppen elnek az sent jegyökkel. Mert az Iudas-is halgattya vala az Isten Fianak savat, tanitasat, prędikallotta vala az evangeliomot, csudakatis tessön vala, es annak felötte az kilső sent jegyökkelis elt vala, de semmit nem hasnala neki, mert ez kilső jegyek közönsegössek az hipokritakkalis. De azok az igaz keresztyenek, az kikben lakik az Isten lelke, az kikben lakik az Iezus Kristus, es az kikben vagyon az atyafiui seretet.

AZ HARMADIKROL.

Harmadsor azt lassuk meg, hog ha az Isten ecclesiaja eshetike el avagy nem. Mert az Romai antichristusnak ez fő

erősſege, mellyel elnek az ſinatokban: Az eccleſia (ugmond) nem vetkőzhetik, mert az Iſten Fia kőztők vagyon; hat à Romai eccleſia nem vetkőzhetik, &c. Erre azt felellyűk, hogy ket fele az vetők, melyben az embőr meg vetkőzhetik: Első az ůdvősſegnek tudomanyaban es fundamentomaban, maſik az erkőlcsben valo vetők. Ez ket dolgot eſsődben veven ezt tanuld meg, hogy az fundamentomban, az tudomanban, az Iſten eccleſiaja nem vetkőzhetik, de az erkőlcsben, meltoſagban gyakorta meg vetkőzhetnek az kegyelőm edeniis.

Mondhatnad: Hat nem vetkőzhetnek az Romai eccleſiabeliek az fundamentomban vagy az tudomanban? Felelet: Szent Pal ugy tanit, 1. Cor: 3, hogy mas fundamentomot ſenki nem vethet, hanem az mi helyheztetőt az Iezus Chrűs. De jol latod, hogy az antichriſtus tagjai fel bontottak az ůdvősſegnek fundamentomat az Krűſt, fől feytőttek az Iſtennek minden tiſztőletit es parancsolatit, mert mas fundamentomot vetőttek az ůdvősſegnek, proceſsiot, miſet, jo cse-

lekő-

lekődetőt, ſentőknek valo imatſagot. Hat nem igaz eccleſiaja az Iſtennek, mert ha az eccleſia az fundamentomot el hagya, azonnal nem leſsőn igaz eccleſia, mint az Blandrata-is nem mondatik ſoha igaz eccleſianak, mert immar fől feytőtte es bontotta az igaz fundamentomot az Krîſtuſt, az kiben az ůdvősſeg vagyon.

XXXII PRAEDIKATIO.

Hiſsem az bűnnek bocsanattyat.

EZ elől valo tanitaſunkbã ſolank az Iſten eccleſiaja felől, mellyet gyűytőt az Iſten ez egeſs vilagon, az ű ſent evangeliomanak es az ſent jegyőknek altala, hogy ennek meg adgya az őrők eletőt, melyben mind őrőkke magaſtalataſſek az Iſtennek kazdag kegyelme.

De męg harom czikkőly vagyon hatra ezen apoſtoli vallasban, hol előnkben tamaſtyak amaz jokat, mellyeket ſerzőt Iſten az eccleſianak. Első ezek kőzől az bűnnek bocsanattya: maſodik az teſtnek fől tamadaſa: harmadik az őrők elet

az bodogſág, az örökke valo dicsőſeg.

Moſtan bolok csak az elsőről, mely az rend ſerint tizedik czikkely, tudni illik az bűnnek bocsanattyarol. Mely tudomant hogy eſűnkben veheſsünk, fű keppen imez negy dologban foglalom be csak rövideden halgas rea.

Elősőr azt tanullyuk meg, kicsoda bocsattya meg az mi bűneinket.

Maſodſor miert bocsattatik meg bűnők az emberöknek, hogy hog, kiben es ki altal nyerhettyük meg az mi bűneinknek bocsanattya.

Harmadſor azt magyarazom meg az Urnak ſegitſege altal hogy ha az Iſten meg bocsattyae minden bűneinket, vagy csak nemöllyiket bocsattya meg.

Negyedſer ezt ertsük meg, hog ha az Iſten az bűnnel egyetömben megh bocsattyaè az karhozatotis, avagy csak az bűnt törli el, (de az bűnnek ſoldgat mi magunknak kel meg fizetnünk, az mint tanitnak az antichriſtus orſagaban:) ez negy dolgot halgaſſuk meg rend ſerint Iſtēnek ſegitſegeből. Felötte igen haſznos es ſükſegös derek ſerint meg erteni az bűn

az bűn bocsanatyanak igaz tudomanyat.

Az ſent irasban azert az embörnek minden bodogſaga helyhöztetöt Iſtennek elötte, csak az bűnnek bocsanattyaban, csak azoke az örök eletnek bodogſaga, csak azoknak lehet jo lelki ösmeretök ez vilagonis, kiknek bűnök megh bocsattatot. Viſont valakiknek bűnök meg tartvan vannak mind örökke, bizonyos jegye hogy azok Iſtennek ellenſegi, es azok ki rekeſtetnek Iſten orſagabol. Azert mondga ſent David, pſal: 32. Bodogok az kiknek bűnök meg bocsatva vannak. Hol meg mutatya az David, hogy az embörnek fű bodogſaga helyhöztetven legyen az bűn bocsatasban. Azert nyomorult allapattyok vagyon az ördögöknek es az ű edeninek, mert ſoha az Iſten meg nem bocsat nekiök, ſoha ezöknek ſemmi reminſegök nem lehet az ű bűnöknek meg bocsataſa felől: hat az örök elet ſem lehet övek. Holot azert illyē ſükſegös es haſznos tudomany legyön ez, halgaſſuk meg rend ſerint azokat az czikkelyöket, mellyeket ez elöt czelul föl tevenk.

Elősőr azert halgaſſuk megh kicsoda bocsattya meg az embőrnek bűnet, kitűl kel nekűnk kernűnk az bűnnek bocsanattyat. Az Romai antichriſtus maganak tulaydonitotta ezt, mert azt mondgya, hogy az Iezus Chriſtus kepet viſeli, hogy ſent Petőr ſekiben űl az Chrűs kepeben: azert ha valaki bőſeggel ſamlalhat aranyat vagy ezűſtőt, tehat bullat ad az bűnnek bocsanattya felől. Ez okert ſent Pal 2. Teſſ: 3. veſődelőm fianak nevezi az Romai antichriſtuſt, ki az eccleſiaban iſten gyanant mutogattya magat.

De it tanuld megh es erőſſen tartſad mindenők ellen ez fundamentomot, hogy az bűnnek meg bocsataſa, az őrőkke valo Iſtentűl lehet, nem ſemmi egyeb teremtőt allattul. Elősőr mert az iras bizonittya ezt, Mar: 2. hol az meg vakult Sidok azt mondgyak: Ki bocsathattya meg az bűnőket, hanem csak az Iſten? Hat ez az első dolog, hogy az bűn bocsanat csak Iſtentűl lehet.

Maſodsor ezis nyilvan valo dologh, hogy csak az bocsathattya meg az bűnt, az ki-

az kinek ellene vetkőzünk. De az vetők főkepen Iſten ellen leſen, mert űtet hantyak meg minden bűnők, vagy az első tabla ellen vetkezűnk, ugyan Iſten ellen eſik az bűn, az vetek. Vagy az maſodik tabla ellen, felebaratunk ellen vetkeztűnk, de ugyan Iſten ellē vetkezűnk. Ha te ados vagy valakinek egy ſumma penzel, csak az engedheti meg az te adoſ ſagodat àkinek ados vagy. Ha en megh engedem az mas ember adoſſagat, nem ſok kősőnet vagyő benne, mert nem fc haſnalni te neked, ha en mas marhajabol ſafarkodő. Ha az Romai Antichrűs meg bocsattya à te bűnődet, mint hogy ſafarkodik mindē bűnőknek bullajaval, de csak heaban, mert maſon al az bűnnek bocsanattya, tudni illik: az őrőke valo Iſtenē.

Mondhatnad: Nam azt mondgya Chriſtus Ioā. 20: Vegetek ſz. lelket, valakinek meg bocsattyatok bűnőket, meg leſznek bocsatva: hat az Apoſtolok es tanitvanyokis bocsathatnak bűnt: Ket fele az bűnnek bocsataſa avagy meg tartaſa. Az első bűnnek megh bocsataſa főkepen vagon ű magatul Iſtentűl, àki az emberek-

nek bűnöket el törli mint à fürü felhőt, es az fürü kődőt, Esa. 44. Masodik bocsataſa az bűnnek vagyon az Evangeliumnak prædikallaſanak altala, melyben az egyhazi ſolga nem bocsattya meg az embereknek bünöket, hanem arrol csak tanubizonſagot teſen: ha te hiſz az Evangeliomnak, hat en meg bocsatom az te bűneidet, az az, tanubizonyſagot teſek az te bűneidnek bocsanattya felől. Ha penig meg veted az Evangeliumot, az Iezus Chriſtuſſal egyetemben, az egyhazi ſolga megh köti az te bűneidet. Hat nem ugy al az taniton az bűn bocsatas, hogy ugyan meg bocsaſſa az te bűnödet, hanem hogy tanubizonſagot teſen azok felől, az kik hiſznek az Ieſus Chriſtus Evangeliomanak.

AZ MASODIKROL.

Maſod rendben azt halgaſſuk meg immar kiben bocsaſſa meg Iſten az mi bűneinket, es micsoda eſkőz altal nyerhettyük az mi bűneinknek bocsanattyat? Gyakorta hallod az irasban, hog az Iſten az ű termeſetiben tökeletes, igaz. Ha ezt forgathatnad, Hogy hogy bocsattya

tya meg az en bűneimet, ha az ű igaſſaga nem ereſti ütet arra, hanem az ű igaſſaga arra viſi, hogy meg rontſa az bűnöket. Nam azt mondgya David Pſal. 5. Te vag Iehova az ki alnokſagot nem ſeretz, az gonoſz ember nem lakik együt veled, hanem meg rontod. Hogy lehetſeges hat hogy az Iſten meg bocsaſſa az mi bűneinket? Hogy erre felelhes, es helyen maradgyon az te lelki eſmereted, ezt tanuld meg, hogy az Iſten à mi bűneinket az Chriſtuſra nezve bocsatotta meg, csak ű benne vagyon à mi bűnünknek bocsanattya. Miert? Mert az Iſtennek Fia magara vötte mind azokat, mellyeket kellet vala fizetnünk az mi bűneinkert, be töltötte azt tökélleteſen, valamit kivan vala az Iſten igaſſaga. Hat ű benne nyerhettyük meg az örökké valo Iſtentül az bűnnek bocsanattyat, az mint ſent Peter mondgya, Act. 10. Errol ugymond, az IEſus CHriſtuſrol minden Prophetak tanubizonſagot teſnek, hogy az ű neveben vegyek el az bűnnek bocsanattyat, az kik ű benne hiſznek. Holot meg mutattya az ſz. Peter hogy csak az

Iesus Christus altal adatik az bűnnek bocsanattya. Szent Ianos-is Cap. 1. azt mondgya kőrőstelő Ianos felől, hogy ű ujaval meg mutatta, es azt mondgya felőle: Ihon az Istennek Barannya, ki el veßi ez vilagnak bűneit. Azon ßent Ianos 1. Ioan. 2. azt mondgya, hogy az Iesus Christus engeßtelő aldozat az mi bűneinkèrt, nem csak az mi bűneinkèrt penig, hanem ez egeß vilagnak az ű bűnekèrt. Ez tudomany penig sok okokért haßnos es ßükseges.

Leg előßőr, hogy meg hamisitatßanak az Antichristusnak tagjai, az Papok, Baratok, es minden Cardinali, avagy kőlykei: kik azt hirdetik, hogy az bűnnek bocsanattyat meg nyerik à kűlső cselekedetnek-is altala, hogy az Mise es processio altal veßik az Istentűl az bűnnek bocsanattyat. Ez ellen az iras azt kialtya, hogy csak az Iezus Christus legyen az Isten Barannya, az ki el veßi ez vilagnak bűnet.

Masodßor, hogy az eretnekek is meg hamisitatßanak, az kik azt mondgyak: de csak az Atya kegyelmezzen meg ennekem

nekem, had jarjon à Iesus Christus, csak az Atya bocsaßa meg ennekem az en bűneimet, had jarjon à CHristus az ű aldozattyaval, igaz eleg az Atya Isten kegelme ennekem. Ezeknek-is tudomanyok igen veßedelmes. Leg előßőr meg rontya à Kriſtuſnak tißteßßeget: mert ha meg lehetet volna az Christus aldozattya nelkűl az bűn bocsatas, hat heaban lőt az teßtnek fel vetele, ha anelkűlis meg lehetet, hat hëaban keßergettetet az Christus. Masodßor azertis veßedelmes, mert soha az Isten à te bűneidet meg nem bocsattya, meg sem bocsathattya, hanem ha az Iezus Christusban valaßtot el az eletre, hat ű benne idvőzit, csak az IEsus Christuſert igerte az eletet, hat csak ű benne vehettyűk el az bűnnek bocsanattyat.

Mivel hogy az Christuſnak minden javait csak à hit altal tehettyűk mienke, abbol iű ezis ki, hogy az bűn bocsanattyat meg nyerhettyűk csak az Christusban valo hit altal. Hat az őrdőgőkben az harag edenyiben soha nincs az bűnnek bocsanattya, mert csak azoknak adatik az bűn-

az bűnnek bocsanattya, az kikben vagyon à Chriſtusban valo hit. De ez hit csak az valaſztottakban vagyon, hat az bűnnek bocsanattyais csak nekik adatik.

AZ HARMADIKROL

Az harmadik czikkelt-is halgaſſuk meg immaron, holot azt mondam hogy meg tanullyuk: Az Iſten meg bocsatyaê az hiveknek minden bűnőket, vagy az bűnnek csak valami reſet tőrli el, az mellyekert az Chriſtus aldozot, az tőbiert penig mi magunknak kel eleget tennűnk, alaſminaval, miſevel, bőytel, bucsuval, à mint az Papa lova farka tarto cziganok hazudgyak: Igen veſedelmes tudomany volt ezis az Romai antichriſtus orſagaban, mert meg hidgyed, hogy ebben az atkozot ſőtetſegnek orſagaban az pokolbeli őrdőg az Iſtennek minden igaſſagat fel forgatta volt fenektűl fogvan, es ſemmit helyen nem hagyot volt: Mint ebben ez fő articulusban azt mondottak, hogy az Iſten Fia csak az eredendő bűnert fizetet meg az ű aldozattyaval, de az egyeb bűnőkert alamiſnaval, miſſevel kel eleget tenni, ſőt hogy az Purgatorium-

toriumban győtrődnek az ſent kek, es onnan kel ki ſabadulnie miſnaval. De ez ertelőm az Iezus Chriſtus tiſtőſſege ellen vagyon, es fel bontya az embőrnek űdvőſſeget.

Mert ha ez tudomany helyen maradna, csak fęl űdvőzitője lenne Chriſtus az eccleſianak, es ug̀ az te üdvőſſegednek fęl reſe te magadban allana, fele az Chriſtuſon. Hat ugy az Iezus Chriſtuſnak fęl tiſtőſſeget el vőnned, ha te magad el moſnad az te bűneidnek felit az te jamborſagoddal. De azt mondg̀a az Iſten Eſa: 43. hogy ſenkinek az ű tiſtőſſeget nem adg̀i. Eſa: 64. azt mondg̀a: Egedűl nyomtam az ſaytót ſenki nem volt en velem. Azert az mint hog̀ csak egyedűl nyomta az ſaytőt, ezőn keppen az bűn bocsataſnak tarſaſagaban ſenkit be nem fogadot, mert tiſtőſſege ellen volna neki.

Tanullyuk meg azert it, hogy az Arya Iſten az ű ſz. Fianak aldozattyaert, nem csak egy rendbeli bűnődet bocsattya te nekőd meg, hanem mint az ſürű fekete kődőt, ugy tőrőlte el az te bűneidet.

Hogy

ez igy legyen meg bizonittya sok helyen az iras. Esa:44. Az sent Lukatsnal cap: 1. az angal azt mondga vala az Iezus Christus felől az Marianak: Az ú nevet hivod Iezusnak, mert az ú nepet ú sabadittya meg az ú bűneitűl. Hol nem csak azt mondga, hogy egy fele es egy rendbeli bűneidtűl. Ezön keppen sent Ianosis azt mondga, 1. Io:2, hogy az Iezus Christus aldozattya nem csak az mi bűneinkert, hanem ez egesz vilagejert eleget tőt es eleg lőt. Sőt az Credobanis azt mondod: Hisem az bűnnek bocsanattyat. Es ezt azert mondod, hogy meg mutassad azt, hog nem csak az kitsin bűnőket mosta el Istē, hanem az egesz bűnt.

Ez fundamentom hasznos te neked. Mert halalod orajan azt forgathatna az Satan: No regön el vestel te, regön az karhozat alat vagy, nagyobbak az te bűneid, mint sem meg bocsattathatnanak, ha kitsinők volnanak meg bosatana az Isten, de ú el vesti az nagy bűnben heverőket. Erre te azt felellyed, hogy az Isten Fia nem csak az kitsin bűnt, hanem az nagyokatis el törölte. Hat minden

rendbeli

rendbeli bűnőket megh bocsatta az hiveknek: mellyert ű nekik jo lelki esmeretőknek kel lenni.

Mondhatnad: Nam azt mondga az Christus, Mat: 12, hogy az sent Lelők ellen valo bűn meg nem bocsattatik: hat nem minden bűnt törölhetőt el az Chrűs Szent Palis, Heb: 6. azt mondga, hogy az kik egyser meg vilagosittattak, &c. ha esmeg el esnek, lehetetlen hogy fől alhassanak, hanem ha esmeg meg fessitik magoknak az Isten Fiat. Hasonlo keppen sol, Heb: 10. hogy az kik sabad akaratyok serint el esnek, nincsen többe bűnők bocsanattya. Ha ez igy vagyon, hat nem minden bűnt törlőt el az Christus, Iollehet ez helyek bűseges magarazatot kevānanak, de most rövideden hallyuk meg, mit kellyön ertenünk ez helyekrűl: Micsoda legyen az sent Lelek ellen valo bűn, es miert nem bocsattatik ez meg.

Hog ezben jo moddal elő mehesűnk, elősör azt vegyük esűnkben, hogy az sēt Lelek ellen valo bűn nem azert nevezetik s: Lelek ellen valo bűnnek, hogy az Szent Lelők nagyub volna az Atyanal es

Fiunal

Fiunal, vagy hogy az bűn nem volna az Atya es Fiu ellen; mert valamely bűn az ſent Lelők ellen vagyon, azon vagyon az Atya es az Fiu ellenis.

Hat miert neveztetik ſent Lelők ellen valo bűnnek? Neveztetik az ű tiſtire nezve, mert az ſent Lelők tiſti ez, hogy az emberőket meg vilagoſitſa es az igaſſagra vigye. Immar à ſent Lelek ellen azok mondatnak vetkőzni, kik az meg őſmert igaſſag ellen, mellyet az ſent Lelek gőrjeſtet volt ſivőkben, veg nekűl pœnitencia nekűl el ſakadnak az Iſten igaſſagatul.

Maſodſor ez regulat vegyűk it eſűnkben, hogy az ſzent Lelek ellen valo bűn csak az elſő tablara nez, az kik vetkeznek az elſő tabla ellen, azok mondatnak ſent Lelek ellen vetkezni. Az kik penig vetkeznek az maſodik tabla ellen, azokat nem mondhattyuk ſent lelek ellen vetkezni.

Harmadſor megh nem mondhattyuk ſzent Lelek ellen vetkezni, hogy ha csak valami reſet feytik fel az elſő tablanak, hanem ha tellyeſſeggel el ſakadnak az Iſtentűl

Iſtentűl apoſtatava leſnek, ezkepẽ mondatnak Sz. lelek ellen vetkezni.

Negyedſer azt kel eſűnkbẽ vennűnk, hogy az kereztyenekben nem eshetik az Szent lelek ellen valo bűn, mert az kiket el pecsetel egyſer az Iſten, hat lehetetlen dolog (mert az Iſten meg oltalmazza űket) hogy űk abban vetkezzenek, hat csak az hitetlenekben vagyon az à vetők.

Ötődſőr ezt vegyűk eſűnkben, hogy az Sz. Lelek ellen valo bűn megh nem bocsattatik, azert neveſtętik ſent Lelek ellen valonak, nem hogy az Iſten kegelmenel nagyob volna az, mert az hol az bűn bővelkedik, ot inkab bővelkedik az Iſten kegyelme, ſem hogy az Ieſus Chriſtus aldozattyanal nagyob volna, hanem hogy adatik el fordult elmere, mellyert labok ala tapodgak az Chriſtus aldozattyat, es ſoha meg nem ternek.

Hatodſor eztis tanuld meg, hogy ſenki felől it ez vilagon ne tedgyűnk mi iteletet, hogy ſent Lelek ellen vetkezet, mert csak Iſten tanatſaban vagyon az el reytetven. Hat męg az harag edenyi fe-

lőlis ne mondgyuk, ne ketelkedgy. hogy ſent Lelek ellen valo bűn volna bennők, hanem mind holtig remenlyűk az Iſtennek kegyelmet, mert valamigh helye vagyon az pęnitencianak, mind addig remenſegűnk legyőn felőlők: hanem az kik mindőn veg nekűl meg nem ternek, karomlok, mind halalok orajaig hadakoznak Iſten ellen, azokat mondhattyuk ſent Lelők ellen vetkőzni. Mi az hittűl ſakat Romai Julian csaſar, elől ſőr kereſtyen fejedelőm vala, az euangeliomnak oltalmazoja vala, es daykaja az eccleſianak, de űnnőn magaban az hitőt meg foytvan, ki űze az Iſten ajandekit lelkeből, eſmeg poganna lőn, az poganſagban lelki őſmerete ellen, ſanſandekkal, vakmerő keppen mindenűt haborgata az Iſten evangeliomat es eccleſiajat, az Iſten Fiat penig ſidalmazta. Ez azon iſteni karomlasban hala meg. Mert hogy az hadban egy nyillal atal lűttek, halalanak orajan vęret fől hanyvan kezivel az egre, igy karomlya vala az Jezuſt, mondvan: Meg gőzel Galileai, az az, Kriſtus, mert ſidalomnak es gyalazatnak

nak okaert nevezte vala űtet Galileanak. Ez iſtentelent immar mondhattyuk ilyen halala utan, hogy ſent Lelők ellen vetkezőt, mert azbol az hitőtlenſegből ki nem tert, hanem veg nekűl, es pęnitentia nekűl azban holt meg. Ugan ezőn bűnről ſol ſent Pal, He: 6. es, 10. mint ez előt mondam.

AZ NEGYEDIKRŐL.

Immar csak ket beſeddel ſolok az utolſo dologrol, hol azt mondok hogy eſűnkben vegyűk, mikor teneked az Iſten meg bocsattya bűnődet, ugy bocsattyae meg, hog az bűntetęſet vag az ſoldgyat meg ne bocsaſſa. Ezis az antichriſtus tevőlygeſi kőzzűl vagyon, kik azt mondgak: Ug vagon hog Iſten az embőrnek bűnet halalakor meg bocsattya, de lelke az purgatoriomban megyőn es ot győtrődik addig, mig meg nem ſabaditod elegſegős fizeteſſel, alamiſnaval, miſevel, cőparatioval, bocsu jaraſſal &c. De ez tiſztito ſen az purgatoriom ſzent iras ellen vagyon, ſehol ! az ſzent irasban emlekőzet nincsen rola: az Papa purgatoriomot gondolt volt, hogy az

ſegen emberőknek ertenyekből ki p[illegible]gallyak az penzt, mellyert az ünnön pelisekön ment föl az purgatoriőnak füſti, valtig gyötörtek es főztek az lelkőknek arrat, minden nap jol laktanak vele. Azert ezőknek hazugſagok az iras ellen vagyon, mert valakiknek bűnőket Iſtē meg bocsattya, bűnteteſetis el veſi azoknak, ſoha tőbbe azokat meg nem bűnteti.

Mondhatnad: Lam ez vilagon megh marad az bűnnek valami reſe męg az hivekbenis, hat ha az bűn megh marad, az ſoldgya vagy bűnteteſeis megh marad? Ugy vagyon ſerető atyam fia, hogy az bűnnek valami reſe meg marad ez vilagon az hivekbenis, de az kiknek Iſten az ű Fiaban egyſer meg bocsatta bűnőket, az ű Fianak aldozattyaert meg nem emlekőzik tőbbe az ű bűnőkről, hanem az utolſo napon tőkelletőſſekke teſi az hiveket.

Mondhatnad ittis: Ha ez igy vagyon, hat az Natan profeta altal az Iſten miert monda ezt Davidnak? David az Ur el vőtte az te bűneidet, de az fegyver ſoha el nem tavozik az te hazadtul. Azt mō-

dad

dad penig eleb, hogy Iſten az bűnnel eǵǵűt el veſi az bűnteteſtis: hat hogy vagyon ez, hoǵ az fegyvert rea veti az Davidra, ha meg bocsattatnak bűnei, miert nem vetetik el ſoldǵa es bűnteteſe? Ved eſedben, megh kel valaſtanod az Iſtennek ez vilag ſerint valo bűnteteſet, dorgalaſat, az őrőkke valo bűnteteſtűl, karhozattul. Ugy vagyon hogy az hiveketis oſtorozza Iſten ez vilagon, mihelt megh bocsattya bűnőket: noha ez vilagon az Iſten betegſeggel, fegyverrel, nyomoruſaggal bűntet, de az te bűnődet el vőtte, meg engette azt, hat annak bűnteteſet-is el vőtte. ez vilagi nyomoruſagokat azert bocsat te read, hoǵ tegődet azzal az pęnitentiara intsen, azokkal az nyomoruſagokkal ugyan hozza tanitson naprol napra, es az nyomoruſagok altal meg tiſtetson tegőd az te bűneidből.

XXXIII PRÆDIKATIO.

Hiſsem az halottaknak fel tamadaſat.

IMmar, az Urnak ſegitſege altal, jutottunk az Apoſtoli vallaſnak ſinten az ket utolſo czikkölire. Hol ez az elsö: Hiſem az teſtnek föl tamadaſat. Az maſodik: Hiſem az örök eletöt. Ez ket czikkelyök oly igen ſükſegöſſek es haſznoſok, hogy ezök nekül az többi mind haſontalanok. Mert ſemmit nem haſznalna teneked az Iſtennek öſmerete, ſemmit az Jezus Chriſusban valo hit, az bünnek bocsanattya, ha az teſt föl nem tamadna az földnek porabol, es ha az örök elet nem következnek az teſtnek föl tamadaſa utan. Ezert mondga az ſzt Pal, 1. Cor: 15. Ha mi föl nem tamadunk, hat az Chriſtus ſem tamadot fel, ha az Chriſtus fel nem tamadot, heaban valo az hit, heaban valo az evangeliom, miis mindenöknel nyomorultabbak vagunk. Hogy azert te naladis az egeſs kereſztyeni tudomany tökelletös legen, igen ſükſegös te neköd ertelmet vennöd ez ket czikköly felölis. De ez moſtani leczkekben csak az föl tamadas felöl ſollok. Mely felöl hogy haſonnal erteközheſsünk

sünk, megh magyarazom röviden imez harom dolgot.

Elöſör, honnan lehetünk mi bizonyoſok az föl tamadas felöl.

Maſodſor mi modon legyen az föl tamadas, vagy micsoda renddel tamaſztya föl Iſten az holt teſtöket az földnek gyomrabol.

Harmadſor, micsoda teſtben tamadnak föl az kegyelöm edenyi az utolſo napon.

AZ ELSÖRÖL.

Az föl tamadas felöl valo tudomany, eleitül fogva csak az Iſten eccleſiajaban tartatot meg igazan, mert ezt az poganok ſoha el nem hittek, ſöt erröl csak ingyen ſem gondolkottak, hogy az földnek gyomraban meg rothat teſtök iſmeg valaha meg elevenittetnek. Ha meg olvaſod mind az pogan bölcseknek iraſokat, veteködnek erröl, hogy az embörnek lelke halhatatlan legyen, de hogy föl tamadna az teſt, hogy az teſti halal utan valaha az teſtök az lelökkel egyben ſerköztetnenek, erröl ſemmit nem tudtak az poganok, ſemmitis nem irtak, mert

az emberi okoſſagnal ugyan lehetetlennek tetczik ez,hogy az fôlde es porra lôt embôrnek teſte valaha azon allapotban,azon teſtben iſmęg meg èledne. Sôt męg az kereſztyen eccleſiabanis talaltatak eleitûl fogva illyen iſtentelenek,kik avagy ketelkôttènek az jôvendô fel tamadas felôl,avagy tellyeſſeggel tagattak es csufoltak Chriſtuſnak iteletre valo el jôveſet. Hogy ez igy legyen,meg mutattya az ſent Pal iraſa,1.Cor:15. Mert az Corintusbanis tamattak vala ollyak,kik azt mondgak vala, hogy az emberôket csak ez jelôn valo vilagra teremtôtte az Iſten,es ſoha az teſti halalbol fôl nem tamadnak. Szent Peteris jovendôl ez felikrôl,2.Pe:3.mondvan: Tudgatok meg hogy az utolſo napokban jûnek csufolok ezt mondvan: Hol vagyon az û el jôvetelének igerete? Mert mi-ulta az atyak el aluttanak,mindenek az terômteſtûl fogva igy maradnak meg. Im ezôk azt forgattyak, hogy vilagh kezdetetûl fogva ez volt ez vilag allapottya,ez leſſenis. Hogy azert ezôktûl meg ne csalattaſſunk,ertsûk meg az erôſſegôket, mellyekkel bizonittya Iſten Lelke az fôl tamadaſt. Az irasban fû kepen bizonittya imez hat dologgal.

Elôſôr bizonittya ezt Iſten lelke az Iſtennek igaz mondaſaval, ki meg hirdette,igerte, jelêtôtte ezt az profetak es apoſtolok iraſiban. Valamit penig egyſer az Iſten meg igert es fel fogadot,lehetetlen hogy azt eſmeg valaha el bontana. Mert azt mondga Eſa:40.reſzeben, hogy az Jehova beſede meg marad ôrôkkûl. Lu:21. azt mondga az Chriſtus: Az egh es fôld el mulnak, az en beſedim penig ſoha el nem mulnak. De az Iſten el vegeſte meg igerte megis profetaltatta ezt, hogy fôl tamaſztya az mi teſtûnket. Hogy ez igy legyen, ſok bizonſagokat hozhatunk elô. Danielnel 12.reſzben igy ſol: Valakik az fôldnek poraban fekûſznek,azok bizonnyal fôl tamadnak az utolſo napon, nemôllyek az karhozatra, nemôllyek penig az ôrôk eletre. Holot meg mutattya Iſten az Daniel altal,hogy valakik moſt meg halnak,męg ez utan az fôld gyomrabol fôl tamaſztya Iſten az okat, noha kûlômb kûlômb vegre.

Az Iob Patriarcha 19. reſzében, mikoron rettenetes fekélyekkel megh verettetet vala az Iſtentűl, az ű barati ezen diſputalnak vala, hogy az Iſten mind őrőkke el vetette űtet ű előle, mert az Iſten nem oſtorozna illyen rettenetes kenokkal, ha el nem vetette volna útet ſemei elől. Hogy monda ſent Iob: Tudom en hogy él az en meg valtom, es az utolſo napon az főld porabol fel tamaſt engemet. Az en teſtemetis noha meg liggattak az fekelyek, de fel tamadok en, es meg latom az en ſemeimmel útet, es nem mas. Holot meg mutattya az ſent Iob, hogy mikeppen az Ieſus Chriſtus fel tamadot az emberi teſtben, az mellyet fel vőt vala mi erettünk. Igy azon teſtben, azon tagokkal, bőrrel, kezeivel, labaival tamad fel ű is az utolſo napon. Exod. 3. azt mondgya az Iſten az Moſesnek, hogy ű Abrahamnak, Iacobnak, es Iſacnak Iſtene, hald megh, elő hozza ezt à Chriſtus, Matth. 22. es ig argumental erről à Saduceuſok ellen, kik tagadgyak vala à fől tamadaſt. Az Iſten nem halottaknak Iſtene, hanem előknek. De az Iſten

az Iſten az Abraham, Iacob, Iſacnak, Iſtene. Hat Abraham, Iſaac, Iacob, nem multak el tellyeſſeggel: hanem elnek Iſten előt lelekben, főt teſtekbenis (mert mikor elniők kel, űkis fel tamadnak az utolſo napon. Negyedſer Oſeæ 13. Csufollya az Iſten Fia az halalt: Holot vagyon ugymond az te fulakod? Hogy hogy lőt győzedelmes az Ieſus Chriſtus az halalon, az poklon? Mert meg rontotta az halalt Iſteni hatalmanak altala, hogy az hiveken ne uralkodgyek, ha penig fel nem tamadnak az hivek, hat nem volna meg győzője az halalnak az Iſten Fia. De ſepen diſputal erről az Iſten Lelke az Eſa. propheta altal cap. 26. azt mondgya. Az te halotid elnek ő Iehova &c. Mond oſtan az Iſten: Szerelmes nepem menybe egy keveſſe az te kamoradban, az te reytek hazadban, tarhazadban, de ez csak egy ſem pillantaſig leſen, az mig az en haragom el mulik, miglen ez főldi iſtentelen emberekre ki ontom az en haragomot, addig reytezzel à te agyas hazadban. Mi okaert mondgya hogy csak egy keveſſe reytezzenek

zenek el az ú koporsojokban: Ezert mert abban az koporsoban nem örökke lesznek az szenteknek testek, hanem csak ideig.

Ha penig fel forgatod az uy Testamentomot, meg ezeknelis nyilvabban valo iraſokat talalſz az jövendö fel tamadas felöl. Szent Ianosnal 5. reſzeben azt mondga az Iesus Chriſtus: Bizony mondom nektek, el jú az ora, midön megh hallyak à halottak az Iſten Fianak szavat, es föl tamadnak, nemellyek jora, nemellyek gonoſzra. Azon szent Ianosnal 6. reſzeben azt mondgya az Iesus Chriſtus: Ez az en Atyam akarattya, hogy valaki hiſzen az Fiuban el ne veſzen, hanem örök elete legyen, es azt en fel tamaſztom az utolso napon. Esmeg sz. Ianosnal 10. ez keppen. Rom. 2. 1. Cor. 15. sok beſzeddel az fel tamadas felöl diſputal az szent Pal. Ez azert elsö erösſeged az jövendö fel tamadas felöl. Mert erröl bizonsagot teſznek egy nyelvel mind az Prophetak, Evangeliſtak, es Apoſtolok.

Masodik erösſeged micsoda tenecked? Masodſzor meg erösſiti az Iſtē eg nehany emberekben valo peldakban. Micsodat akart az Iſten peldazni az Enoch Patriarchanak el ragadasaval, es hogy az Illyes Propheta tüzes szekerben ragattatik el az Iſtentül? Kettöt akart ezzel peldazni, hogy az Enoch ugy nem koſtolta meg az halalt mint mi, hanem elevenen el ragattatik. Leg elöſzör peldai voltanak az Iesus Chriſtus fel tamadasanak, hogy valoban fel-tamadot az Iesus Chriſtus az teſtben, nem maradot az halalban az mint szent David sol Pſal. 16. Masodſzor akarta ezzel az Iſten meg mutatni es confirmalni az halottaknak fel tamadasokat az utolso napon. Mondhatnad. Lam azt mondgya szent Pal, Hogy Iſtennek el vegezet tanacsa ez, hogy egyſzer mindennek meg kel halni, ha el vegezet tanacsa, hat meg holtanak az Enoch es az Illyes? It nemellyek bolondoskodnak, hogy: Noha it ez földön meg nem holtanak, de az egben porra tötte üket az Iſten, es iſmet vgy elevenitette meg. De ez merö bolondsag. Mert sokkal inkab ellene vagyon ez az iraſnak, hogy nem az maſik iras. Mert ez földön kel vala porra

porra lenni, az melybôl az Adam vetetet vala ki. De ved eſedben ezt, hogy az Enoch es az Illyes nem koſtoltak megh kôzônſeges keppen az halalt, mert az lelek az teſtûl el nem valt, hanem elevenen ragattattanak el, de az ragadasban el valtozot az û rothadando teſtek, az mint ſznt Pal tanit, 1. Theſſ. 4. Az mikoron ugymond el jû az IESVS CHriſtus az iteletre, ſokakot talal elôket ez fôlden, Sôt az Credoban-is azt mondod. Onnan leſen el jôvendô itelni eleveneket es halottakot. Hat fel bomole az ſent Pal regulaja, hol azt mondgya, hogy minden ember meg hallyon egſer? Nem, Mert az kôdôkben ragattatnak el azok, es az halal gyanant leſen û nekiek.

Harmadſor mivel bizonittya az fel tamadaſt? Bizonittya az irasban lataſoknak altala az Iſtennek lelke, meg vagyon irva Eze:37. hol azt mondgya az Prophe ta, hogy az Iſten ki vitte ûtet egy nagy ſeles mezôre: Latam ugy mond, hogy csontokkal rakva vala az egeſ mezô. Monda az Iſten: Embernek fia ezek az csontok eleveneke? mondek en: Te tudod

tudod Vram, latom hogy csontok. Mon da az Iſten: Parancsoly az csontoknak hogy mennyenek ôſſve, parancsoly az ereknek, inaknak, es huſoknak, hogy az bôrek ivegyek kôrnyûl ez csontokat, es minekutanna akkeppen lôttenek volna, az mint az Iſten parancsolta vala, nagy ſok holt teſteket latek lelek nelkûl. Vegezetre monda: Te embernek fia Prophetaly ez vilagnak negy reſeire, hogy jûjenek lelkek û belejek: azt mondgya az utan, hogy meg elevenettenek es nagy roppant ſereggé lôttenek azok az csontok. Micsodat akart az-Iſten ezekkel az lataſokkal jelenteni? Iollehet az Iſten ezt akarta meg mutatni fû keppen, hogy az Babyloniabol kûnnyen ki hozhattya az û nepet, mert ſokan ketſigben eſtenek vala ezt mondvan: Lehetetlen dolog, hogy ennyi ûdôtûl fogvan valo rabſagbol meg ſabadulna az Izrael nepe: ez egeſ vilagon el oſlot az Sido nep, hogy hogy gyûlhetne ôſſvé? Meg bizonittya Iſten illyen erôſſeggel: Ha û az csontokra huſt, bûrt adhat, ſokkal inkab ki hozhattya ûket az fogſagbol, De ezzel

akarta

akarta az testnek fól tamadasatis jelönteni, hogy noha az embörnek husa es csontya porra leßön az meg halas utan, de elö ßollithattya Isten azokat mikor akarja.

Negyedßer bizonittya ezt az Isten lelke az halottaknak fel tamadasaval, kiket fel tamaßtot az Prophetak altal, hogy ha megh olvasod az Prophetak es Apostolok irasat, sok helyen megh talalod, hogy meg holt emberekben lelket advan fel tamaßtotta az Isten, mely erösseggel jollehet az mennyei tudomant-is akarta meg bizonitani, de eztis hogy hatalma vagyon az Istennek azoknak fel tamaßtasara.

Ötödßer az Iesus Christus fel tamadasaval erösiti ezt megh az iras, az Iesus Christus elsö söngeje az halottaknak fel tamadasanak. Azt mondgya ßent Pal, feje ů az Anyaßenteǵhaznak, az Anyaßentegyhaz penig tagja, az mint ů maga az Iesus Christus mondgya Ioan. 17. Cap. Attyam, akarom hogy ahol en vagyok ökis legyenek en velem. Mit hoz ebböl ki az sz. Pal? 1. Corinth. 15. Ha ugymond az Iesus Christus fel tamadot, hat miis bizon-

bizonnyal fel tamadunk, ha mi fel nem tamadunk, hat az Iesus Christusis nem tamadot fel. Oly igen öße verkeßtetet azert az ket dolog, hogy semmikeppen el nem valaßtathatik. Ha az Isten Fia fel tamadot, hat tiis fel tamattok: ha ti fel nem tamattok, hat megh kel ennek maradni, hoǵ az Isten Fia fel nem tamadot.

Mondhatnad. Talam ů sem tamadot fel, es miis nem tamadunk? Szent Pal sok erösegekkel bizonittya meg, hoǵ az Iesus Christus fel tamadot. Elößör bizon sagokkal, mert azt mondǵa hogy meg jelönt Petörnek, az utan az tizenkettönek, ezök utan töbnek öt ßaz atyafiaknal egyßersmind, az utan Jakabnak, az utan mindenik apostolnak. Hat ezeknek tanubizonsagok heaban valo volna, ha fel nem tamadot volna.

Masodßor ezzel bizonittya, hogy ha fel nem tamadot az Iesus Christus, tahat az Evangeliom nem igaz. Mert az Euangelium summaja ez, hogy az Iesus Christus meg holt vala az mi bůneinkert, de fel tamadot à mi igazulasunkert. Rom: 4. es 10. Ha azert ezt vallod, hogy fel

nem

nem tamadot à mi igazulasunkert, hat heabã valo az Evangeliumnak tudomanya.

Harmadßor ezzel bizonittya, hogy heaban valo az hit. Micsoda az hitnek czellya? Az Iesus Christus, Mert azt mondgya szent Peter, hogy tõbnev nem adatot az èghalat, az kinek neveben kellyen ûdvõzûlni, hanem csak az Iesus Christusnak nevèben. Szent Pal-is azt mondgya 1. Corinth. 3. Fundamentumot senki nem vethet, annal tõbbet az mely helyheßetetet, mely az Iesus Kristus. Azert volna az eletrûl valo hit es remenseg heaban valo, ha à fundamentum az fõldben rekedõt volna: De à Christus fel tamat, hat lehetetlen dolog hogy az szentek hiti heaban valo legyen.

Negyedßer ezzel erõsiti, mert ha az IEsus CHristus fel nem tamadot, hat mi mindnyajan nyavalyasbak vagyunk minden teremtet allatoknal.

Õtõdßõr erõsiti az Istennek kegyelmèvel es az ũ igasságaval. Ha az teßtnek fel tamadasa nem kõvetkezik az mint vallaßt teß az Credoban, ugy az Istennek sem igasságа, sem irgalmasságа, nem maradna

radna helyen, irgalmas nem lehetne. Mert az ũ benne hivõ edenyin kõnyõrûlt egyßer irgalmasságbol, es fogatta, hogy fel tamaßtya azokat, es be vißi az õrõk eletben. De sem igaz, sem irgalmas nem lehetne, ha mi fel nem tamadnank. Hogy hogy nem lehetne irgalmas, kegyelmes? Mert õrõktûl fogva el vegeßte, hogy Fiaban el valaßßa az hiveket, hogy kegyelme azoktul mind õrõkke magaßtaltaßsek: ha az mi teßtünk fel nem tamadna, hat az õrõk életet sem adna meg az Isten, az ũ irgalmasságat sem mutathatna meg az hivekhez, igasságа sem maradna hellyen. Mert ez az ũ igasságа, hogy õrõkke meg bũnteße az õrdõgõt, es az hitetleneket, mivel hogy az veghetetlen Isten ellen vetkeßtenek. Hat veghetetlen bũnteteßel bũnteße megh azokat az kivantatik. Mert ha fel nem tamadnanak az emberek, meg sem esmernek az Isten bũnteteßet az hitetlenek, azert kel az fel tamadaßnak lenni. Hat igy marad helyen az Istennek mind irgalmasságа, mind kegyelmeßege, es mind igasságа, ha fel tamaßtya az mi teßtünket

az földnek porabol. Hatodßor megh erössittetik az mi testünknek fel tamadasa, az teremtet allatoknak termeßeteknek folyasabol. Mert az mag à mellyet el vetz, addig gyümölcset nem teremt, mig ki nem nö, mig meg nem rothad. Az nap ala megyen, de ismet fel tamad. Az Hold neha meg telik, neha el fogy. Az Nyar el mulik, de esmet el jü az Tel utan. Az ember el alußik, de esmet fel kel. Mind ezekböl azert es töb dolgok bul meg bizonittatik, hoǵ az mely Isten az allatokat teremtette, azon Isten az mi testünket az földnek porabol fel tamaßtya az utolso napon, es az kegyelem ede nyit reßesiti az örök eletnek bodogsagaban, az hitetleneknek-is az ördögökkel egyetemben akkor megh fizet igassaga ßerint.

AZ MASODIKROL.

Masodßor azt lassuk megh, micsoda rendel tamaßtya föl Isten az testöket az földnek porabol. Az iras emlekezik az angyalnak ßavarol, es az utolso kürtröl es az Isten Fianak ßavarol. Mint Jo:5. El jü az ora, melyben mindenek kik az kopor-

koporsoban vannak, hallyak az ü ßavat. Es ki jünek az kik jot cseleköttenek, az eletnek föl tamadasara: az kik penig gonoßokat cseleköttenek, az itiletnek föl tamadasara. Mat:25. azt mondǵa az Kristus: Mikor el jüvend az embörnek Fia az ü dicsösigeben, es mind az ßent anǵalok ü vele, akkor ül az ü dicsösigenek ßekiben, Es ü eleiben gyütetnek minden nepek. 1. Tes:4. azt mondǵa sz. Pal: Az parancsolo ßoval az fü anǵalnak ßavaval es az Istennek kürtevel le ßal az egböl, es az Christusban meg holtak, elößör fel tamadnak, az utan mi kik elevenön hagyattatunk, eggyüt ragattatunk az ködökben, az Ur eleiben valo mönetelre az egben, es igy mindenkor az Urral együt leßünk. Mondhatnad:

Miert mondǵa az iras, hogy az Kristus trombitaknak vaǵ kürtöknek zöngesek altal tamaßtya föl az halottakat. Hasonlatossag ßerint mondatnak ezök. Mert mint az vitezök az trombitaval adnak jelt, hogy keßüllyenek az indulasra es az viadalra: Igy az utolso napon az Chrüsnak oly hathato beßide leßen, az mellyet

 min-

denek kik az földnek poraban alusnak, meg hallanak, es hirtelen egy szőm pillantasban föl tamadnak.

Ved esődben azert megis nyilvabban, mi-nemű rendi leszőn az föl tamadasnak. Az föl tamadasbã illyen modot tart meg az Isten, hogy az elők az holtakat elől nem vesik, hanem kik az Chrũsban meg holtanak elősőt fel tamadnak, es az elők (kik egy szőm pillantasban el valtoztatnak) ezőkkel eggyűt ragattatnak az Ur eleiben, es oztan az hivek az Urral mindenkor egyűt lesznek, 1. Cor: 15.

AZ HARMADIKROL.

Harmadsor, ertsűk meg mi nemű testben tamadnak föl az kegyelőm edeni. Az sz. Pal apostol erre igőn szepőn tanit, 1. Cor: 15. az hol ű bőssiggel disputal az föl tamadas felől. Nagy kűlőmsiget szamlal penig elő, az testnek jelőn valo es jővendő allapottya felől.

Elősőr azt mondgya, hogy ez test el vettetik vag az földben tetetik, mint az mag az rothadasra: mely test mint hogy altalã fogval földe leszen, Istennek ez be-

szede

szede szerint: Por vagy es porra lesz. Az utan föl tamad azon test rothadatlansagban, es soha többe halal es rothadas ala nem vettetik.

Masodsor hogy ez el temettetik gyalazatban, mert mihelt az lelek ki megen belőle, minden allatoknal utalatosb, bűdősb es iszonyub. Föl tamad penig oly dicsősigben es ekősigben, mellyet męg soha szőm nem latot, fűl nem hallot, az embőrnek gondolattyaban sem eshetőt, Esa: 64. Mert ez gyarlo testőt az Ur Christus el valtoztattya, es az ű dicsősiges testehőz hasonlatossa tesi, 1. Jo: 3.

Harmadsor azt mondga, hogy le tetetik az testi erőtlenseg. Mely nem egyeb, hanem az embőr testeben valo nyomorusag, keserűseg, faydalom es egyeb valtozasok. Föl tamad penig hatalomban, minden nyavalyatul űres leszen, es semmi kővetkőzendő gonosztul nem fel. Mert soha az őrőmnek, es bodogsanak vege nem leszen.

Negyedser le tetetik lelkes test, azaz, à mely most az lelektűl hordoztatik, es sok fele eskőz nekűl szűkőlkődik. De föl

tamad lelki teſt, az az, mennyei es halhatatlan ajandekokkal fôl eppitteték, es azkor ollyanok leſûnk mint az Iſtennek ſent angali, min tChriſtus tanit, Mat: 22. Mondhatnad: Miert kel az teſtnek igy meg valtozni, es miert nem lehetûnk addig reſeſek az Iſten orſagaban, mig az fôldben nem tetetnek az mi teſteink? Ennek ket fû oka vagyon.

Elsô ok vetetik az ket Adamnak ôſſve haſonlitaſabol. Mert mikeppen képet viſeltûk ez vilagon az elsô Adamnak, az az, û benne vettettûnk az bûn, nyomoruſag, es halal ala: Igy az maſodik Adamnakis az mennyei Embernek képet kel viſelnünk, kiben elevenitô lelek vagon, azaz, oly mennyei es Iſteni erô, mellyel az bûnbôl meg elevenithet ez vilagon az igenek es ſent lelkenek altala, hog az hitbôl megh igazulvan, ſabados fiak legyûnk: az mi teſtûnketis penig az fôldbôl fel tamaſztya az dicsôſegre, hogy ôrôkke az û képet viſellyûk, azon eletben es halhatatlanſagban leheſsûnk.

Maſodik oka, mert az Iſten orſagat az teſt es az ver, azaz, az bûnôs, veſendô es gyalazatos teſt ôrôkſegûl nem birhattya. Azert az fôrtelmes teſtnek az fôldben kel tetetni, hogy az rothadas es valtozas altal meg tiſztullyon, hogy az Iſtennek tiſta es dicsôſeges orſagaban be ferkôzheſſek.

Micsoda haſna vagyon az fôl tamadas felôl valo tudomannak? Ket fû haſnai vannak ez tudomannak. Elsô az vigaſtalas, mellyel az hivek minden nyomoruſagokban, es az halalnak kôzepôtte vigaſztallyak magokat, az jûvendô fôl tamadaſnak es az halhatatlan eletnek reminſege alat, mikor az û teſteket le teſik az fôldben. Errôl mondga az ſent Pal, 1. Teſ: 4. Az el aluttak felôl ne ſomorkodgatok mint egyebek, kiknek nincs reminſegôk az fôl tamadas felôl.

Maſodik haſna ez: Mert ezzel az hivek intetnek az bûnnek es ez vilagnak utalaſara, es az mellet az kereſztyeni es az jozan, igaz, es tôkelletes eletnek kôveteſere, Mint ſent Pal, 1. Cor: 15. ezzel ſerkenti az hiveket, hogy az Ur dolgaban mindenkor bevelkôdgenek, tudvan azt, hogy az û munkajok nem leſen haſonta-

fontalan az Urban. Mellyet engedgen mi nekünk az mi kegyelmes Istenünk. Kinek legyen dicsösség, tisztesség es birodalom, mind örökkön örökke Amen.

XXXIIII PRÆDIKATIO.

Hiszem az örök eletet.

KEZdettük vala Istennek szent lelkenek segitsege velünk leven magyarazni az Apostoli vallast, az az, az mi hitünknek bizonyos agazattyat, es czellyat, melynek magyarazattyaban immar jutottunk szinten az utolso czikkelyre az Urnak segetsegeböl, az holot azt vallyuk, hogy hiszük az örök eletnek bodogsagat, mely czikkel be foglallya mind à több czikkeleknek (az kikröl sollottunk) haznait es gyümöltset, es minket bizonyossa tesen az mi keresztyensegünknek haznarol es gümöltseröl. Mert oly igen haznos es süksseges czikkel ez, hogy à többinel mind süksegesbnek es haznosbnak lattatik lenni. Mert igen keveset haznal teneked az igaz Istennek esmeretj, semmit nem haznal az Christusban valo hit, semmit nem haznal teneked az bünnek bocsanattya es az fel tamadas, hogy ha az örök elet nem következik à testnek fel tamadasa utan: Hogy penig meg magyarazhassuk haznonnal ez utolso czikkeltis, hogy haznon nelkül innet el ne meny, röviden ez mostani oraban ez negy dolgot magyarazom meg.

Elöször arrol szolok minemü legyen az minekünk igertetet örök elet.

Masodszor meg magyarazom holot legyen az örök eletnek helye.

Harmadszor minemü uta legen az örök eletnek, az az, minemü utat kel azoknak követni, á kik akarnak resztesülni az örök eletnek bodogsagaban, es örömeben.

Negyedszer es utolszor, minemü allapattyok lesen az hiveknek az örök eletnek örömeben es bodogsagaban, es ha egyenlö lesene az hiveknek dicsösegek az örök eletben. Csak ez negy dolgot magyarazom meg röviden.

AZ ELSÖRÖL.

Elöször ertsük meg minemü legyen az örök elet. De hogy nilvabban ez dolgot meg

meg tanulhaſſuk, es eſſünkben veheſſük, ſükſeg hogy ez vilagi eletet ôſve veſſük az ôrôk elettel, hogy ekkeppen ez ket eletet ôſſue vetven, vilagosban meg tanulhaſſuk az ôrôk elet mi legyen, es minemû legyen ez vilagi elet ahoz kepeſt, vagy arra nezve. Laſſuk megh azert elôſôr minemû legyen ez vilagi elet, az utan ſollyunk az ôrôk eletrôlis. Ha azert megh akarod tudni minemû legyen ez vilagnak allapattya, ezt az ket dolgot ved eſedben. Elôſer minemû nevezetekkel neveſteſſek az irasban. Maſodſor az miponkent valo peldakbolis igen könnyen eſedbenveheted meg tudhatod.

Neveſtetik azert ez vilag ſok kûlômb kûlômb fele nevezetekkel, neveſtetik az jövendô ôrôk eletnek arnyekanak. Mert ahoz kepeſt ſemmi nem egyeb, hanem arnyek ez vilag, mert mikeppen az arnyek hamar el mulik, igy ez vilagi elet hamar el valtozik, es nem allando, nem maradando à mint ſent Pal tanit, hat minekünk kel mas eletre igyekeznünk, à mely maradando es alhatatos

leſen

leſen. Mert bizonyos dolog ez vilagnak alhatatlanſaga es rôvid volta. Mert ha ſinten az Adam nem vetkezet volna is, ugy vagyon hogy csak egy ember ſem holt volna meg, mind az altal ez vilagban ſenkinek nem lôt volna maradando varoſſa, helye, hanem mindnyajan az û idejeket meg èlven, el valtoſtanak volna egy ſem pillantasban ez vilagi eletbôl az halhatatlan eletben. De mihelyen az Adam vetkezek az bûn mindgyaraſt be ſala ez vilagban, es az bûn altal az halal, annak okaert ez vilagi elet holot illyen valtozo legyen nem maradando, hanem oly bizontalan, hogy mihelt az embert ez vilagra ſûletik, azonnal kôzelb kôzelb kezd az halalhoz menni. Errôl ſol à ſent Iob 14. reſ: mikor azt mondgya. Az aſſoniallattul ſûletet ember, keves ideig el, rakva ſok nyomoruſagokkal, az ki mint egy virag ki iô, es el tapottatik, el fut mint az arnyek, es ſoha ezen allapatban meg nem marad.

Maſodſor neveztetik ôrôkke valo vîa dalnak, mert ez vilagban valo eletünk ſemmi nem egyeb, hanem csak nyomo-

ruſag

ruſag, viadal az ördöggel, es haboruſagoknak ſenvedeſe.

Harmadſor ez vilagi elet neveztetik budoſaſnak eletinek, mert az embernek ez vilagban valo elete csak budoſas, es ſarandokſag. Erről mondgya Gen. 43. az Iacob az Pharahonak, mikoron kerdene hany eſtendős volna: Az en budoſaſomnak es eſtendeimnek napiai ſaz harmincz eſtendők. Syr: 40. Igen keſerves es nyavalyas az ember elete, annya mehetűl fogva, az vége halal, mind az bőcsűleteſeknel, mind az bőcsteleneknel.

Negyedſer neveſtetik munkanak es banatnak, mert az embernek ez vilagban valo eletnek ſemmi egyeb jutalma nincsen, hanem banat, fajdalom, keſerűſeg, es csak nagy munka, faratſag. Erről mondgya az ſent David Pſal. 89. Az mi napink el mulnak à te haragodnak miatta, es à mi eſtendőnket el veſtyűk, es mikeppen az embernek ſava ſemmi leſen, azonkeppen mi ſemmive leſűnk. Az ember eſtendejenek ideje hetven eſtendő, auagy nyolczvan, az utan valo eleti ſemmi nem egyeb, hanem banat es munka.

Ötödſer neveſtetik paranak. Mert mikeppen az para hirtelen el mulik, az embernek elete ſinten illyen bizontalan hamar el mulik. Mert ha ma vagyon az ember, nem tudgya hogy ha eri az holnapi napot, avagy nem. Szent Iacab tanit erre cap: 4. ezt mondvan: Micsoda az ti eletetek? es mond, parah, az mely egy keveſſe megh tetzik, de eſmet hamar el mulik.

Hatodſor neveſtetik ſenanak az embernek elete. Mert mikeppen az ſena mig le nem kaſallyak zöldűl, es ſepnek teczik, de mihelt le vagjak, azonnal meg ſarad, es ſemmive leſen. Ezenkeppen az ember ez vilagban elteben, mozog, de mihelyen megh hal, meg ſarad, meg rothad, es ſemmive leſen, el hadgya ez vilagi gazdagſagot. Eſa. 40. Minden ember ſena. Szent Davidis azt mondgya Pſal. 103. Az ember ollyan mint az ſena fű. Vadnak több nevezetekis az embernek ez vilagi elete az mellyekkel neveſtetik, de moſtan azokrol nem ſolok, miert hogy ezekből az nevezetekből igen kűnnyen eſűnkben vehettyűk, mely bizonta-

zontalan es alhatatlan legen ez vilagnak allapattya.

Annak felette eßedben veheted ez vilagnak alhatatlan allapattyat, az kőzőnseges peldakbolis, mellyek meg mutattyak, hogy ez vilagnak allapattya csak valtozas es zurzavar. Mert jol latod azt az ki mostan nagy erős fejedelem, ßolgava valtozik, az ki ßabados mayd fogsagban vitetik, az ki gazdag volt, most ßeginy, à ki mostan egessegben vagyon, mayd meg betegűl, á ki most őrűl, mayd banatra fordul az ű őrőme. à ki most el, mayd meg hal, à ki most kereßtyen, mayd hitetlenè leßen. Annak felette ez vilagi elete embernek rakva haborusagokkal, bűnnel, kisirtettel, es egyeb boßusag ßenvedessel. Lattyuk hogy az őrdőg naponkent igyekezik az hamis tudomant hirdetni, az kegyetlenek az hiveket űldőzik, az fő emberek az alattok valokat peldajokkal meg bantyak: es az test az embőrt minden gonossagra haytya ez vilagon. Ez ket dolgot azert jol eßődben vegyed, es meg gondolod, meg ősmerőd è vilagnak alnoksagat es alhatatlansagat.

Mert

Mert senkinek nincsen it maradando varosa, hanem mas varost kel minekűnk keresnűnk mind fejenkent. Had el hat ez vilagi ßorgalmatossagot, ne űzzed, ne fussad ez vilagot, had el az nagy istentelenseget, had el az atkozot reßegseget, mely felette igen utalatos az Isten előt, mint az profetak, apostolok es evangelistak irjak: had el az pőrt es ember ragalmazast, hagy el minden heaban valo dolgokat, es foglallyad magadat az őrőkke meg maradando varosnak az őrők eletnek keresiseben, imadsagban, kőnyőrgesben es ßent eletben.

Monhatnad: Im hallom mely igen bizontalan, es alhatatlan legyen ez vilagnak allapottya, de mond meg immar aztis, minemű legyen az kővetkőzendő vilagnak, az meg igert lelki Kanaãnakis, az az az őrők eletnek allapottya es rendi. Mikeppen hogy egyeb dolgok felőlis voltanak kűlőmb kűlőmb ertelmőkben az poganok eleitűl fogva: Igy az bodogsagnak es őrők eletnek allapottya felőlis. Mert nemőllyek ű kőzzűlők az bodogsagot helyhőztettek ez vilagi nagy hata-

 lom.

lomban es győzödelemben, mint amaz vilag biro Alexander: nemöllyek ez vilagi nagy kazdagsagokban, kik azt mödottak, hogy az embörnek bodogsaga semmi nem egyeb hanem ez, hogy az embör melynel nagob kencsöt gyűrhet es takarhat maganak. Illyenek valanak amaz pogan Crœsus, Midas es Attalus. Nemöllyek helyhöztettek embörnek bodogsagat ez vilagi erössegben. Illyenek valanak az pogan Herkules, Hector es Akilles. Nemöllyek helyhöztettek ez vilagi sepsegben, mint az Absolon. Nemöllyek vetöttek vala minden bodogsagokat az tobzodasban, resögsegben, mint az Filogenes, ki annyera jutot vala az resögseg miat, hogy maganak ollyan hossu nyakat kevanna lenni, mint egy darunak hogy többet ihatnek. Illyen veleködesökben voltanak nagy sokan eleitül fogvan az emberek közzül. De ez merö hamissag, mert mint hogy az ember el mulik, igy ezökis mind semmive lesnek, es semmit ű nekik nem hasnal az ű holtok utan.

De az keresztyeni bodogsag, es örök elet nem illyen valtozando, hanem megmara-

maradando bodogsag, es örökke valo örömmel es vigasaggal bevelködö elet, melybe oly igen nagy örömök es bodogsagok lesen az kegyelöm edeninek, hogy soha örökke annak vege nem lesen. Ne lesen faydalmok, keserűsegök, nyavalyajok es jaygatasok, mint ez vilagi eltökbe, hanem az föl tamadas utan mind örökke vigadnak az ű fejökkel Christussal, es az töb szentökkel. Ez életről Dan: cap: 12. az tmondgya, hogy sokan azok közzül, kik az porban alusnak föl sörkennek, nemöllyek az örök eletre. Jo: 3. azt mondgya az Christus: Az Isten ugy szerete ez vilagot, hogy az ű egyetlen egy Fiat adna erette, hogy minden valaki hinne ű benne, el ne vesne hanem örök elete legyen annak. Rom. 2: Meg fizet minden nek az ű cselekedeti szerint, az kik alhatatosok az jo tetelben, adgya azoknak az örök eletet. Hasonlatos irasokat talals Matth. 22. Lucæ. 18. Rom. 6. 1. Pet. 1. Apoc. 21.

Ez tahat az örök elet az kire teneked egesz eletedben kel igyekezned, ez az igaz bodogsagnak allapattya, ezen kivül

valaki helyheſteti bodogſagat, ez az bodogſagh heaban valo, es el mulando, minden gyönyörüſege, es ſemmit ũ neki nem haſznal az ũ halala utan. Mert az követközendö eletnek es bodogſagnak allapattya lelki leſen, ot bodogſag es örökke valo öröm leſen, ot nem kel ez vilagi gazdagſagh, ſepſeg, es el mulando egyeb allatok, ot ſemmit nem haſznalnak. Ezekből azert immar könnyebben meg tudhatod, minemũ legyen az meg igert örök eletnek es bodogſagnak allapattya. Menyünk immar az maſodik czikkelre.

AZ MASODIKROL.

Maſodſor azt laſſuk meg, hol vagyon az örök eletnek helye: Az ſent iras oda igazit, à hol az mi fejünk az Chriſtus vagyon az egben. Elöſör, mert ũ maga azzal vigaztallya az hiveket: El megyek tinektek helyet keſeiteni, es mikor meg keſitem iſmeg el jövök ti hozzatok, es titeket en velem fel veſlek, hogy ti-is ot legyetek, à hol en vagyok. Maſodſor, Mert az ſent Pal-is oda kivankozik ahol az Chriſtus vagyon, mikor igy ſol: Kivanok

vanok az teſttül megh valni es az Chriſtuſſal együt lenni. Melynek tökelleteſſege az fel tamadas utan leſen teſteſtül, lelkeſtül az örök eletben. Harmadſor, Ezent erösiti maſut-is illyen igekkel: Tudgyuk azt, hogy ha az mi ſatorunknak földi haza el rontatik, epüleſünk leſen az Iſtentül, nem kezzel csinaltatot hazunk, hanem örökke valo az egekbẽ. Negyedſer, az Atyakrol-is ugy tanit, hogy az földön jövevenek voltanak, es mas hazat kereſtenek, ki nem ez földön volt, mert nincsen itt maradando varaſunk, hanem jövendöt kereſsünk. Ötödſör, az ſz. Peter-is ezent bizonittya, hog az halhatatlan elet öriztetik minekünk az eghben. Hatodſor, Az ſent Pal dicsiri az hiveket ezzel, hogy az ũ marhajoknak prędalaſat az hit mellet bekevel ſenvettek, tudvan azt, hog ũ nekiek job örökſegök volna az egekben. Hetedſer, Az Chriſtus-is ezzel biztattya az ũ tanitvanit, hogy nekiek nagy jutalmok vagyon az eghekben. Vegezetre, Az ſz. Pal azt erösiti, hogy nekünk az remenſeg le tetetet az eghekben. Az re-

menſegen erti az remenlet örök eletet, mely mint egy draga kencs tartatik az Iſtennek hivſeges örizeti alat. Ahol penig az ſent Peter azt mondgya, 2. Pe: 3. hogy uy egeket, es uy földet varunk az igeret ſerint, mellyekben az igaſſag lakozik, öſſve veti az igaſſagot az bűnnel. Mert moſtan az bűnnek ereje el hatot az teremtőt allatokrais, de akkor meg ſa badulnak az romlandoſagnak ſolgalattyatul es az hevſagtul, melly ala moſtan vettettenek, varvan az Iſten fiainak ſabadulaſokat, melyre nezve mind az egekbē, ſmind az földön az igaſſag lakozik.

AZ HARMADIKROL.

Harmadſor azt vegyük eſſünkben, micsoda oka es uta legyen az örök eletnek. Az ſ. Janos, Jo: 17. meg jelönti ez igekben: Ez az örök elet, hogy öſmerjenek tegöd egyedül igaz Iſtennek, es kit el bocsattal a z Jezus Chriſtuſt. Az örök eletnek eredetit az igaz Iſtēre viſi, az ki tőketelős minden igeretiben, mellyet tőt az igeben az valaſtottaknak bűnök bocsanattyarol es örök eletekrül. Ezert mondgya az ſent Palis, Tit: 1. hogy az örök elet Iſtennek ajandeka, mely örök üdőknek elötte keſittetőt az hiveknek.

Maſod: Az örök eletnek uta es kapuja csak egyedül az Chriſtus, az ki rendöltetőt az Atyatul, hogy az eccleſianak feje legyē, es annak örök eletőt adgon, mint ſ. Janos bizonittya: A ki hiſen az Fiubā, örök elete vagyon. Erre penig keſiti az hiveket belől az üſz. lelkenek erejevel, mellyel az örök eletre üket el pöcsetli: kivül penig az nyomoruſagok altal, mellyekkel ez vilagtul el ſakazt, es az eletre kevankoztat az naponkent valo halalbol. Ezert mondga az iras, Act: 18: Sok nyomoruſagok altal kel minekünk be mennünk az menyorſagban. Sz. Pal-is ezent bizonitja, 2. Tim: 2. Ha ü vele együt ſenvedünk, eggyütt-is uralkodunk.

Harmadſzor, Az eſkőz igazgato meſter az Iſtennek igeje, melyben vagyon az örök elet. Ezert mondgya az Chriſtus: Az igek az mellyeket ſollok, elet es lelek, mert ez altal elevenittetünk megh, mind az üdvözitő kegyelemre, mind penigh az jövendő eletnek dicsőſegere. Nem ſzabad hat egyebün-

net tudakozni az örök elet felöl, hanem csak az Istennek beszedeböl, mint az szent Pal emlekezteti az hiveket arra, hogy az eghekben le tetetet remenseg felöl, hallottanak az igasságnak igejeböl az Euangeliombol. Col. 1.

Negyedször, Az örök eletnek kultsa az igaz hit, mellyel az Isten gazdagsaginak tarhazabã az Christusban juthatúk, es az örök eletnek bodogsagaban reszesek lehetünk. Errol mondgya az Christus: Az ki en bennem hiszen, meeg ha meg hal-is eel, es en útet az utolso napon fel tamasztom.

Ötödször. Az örök eletnek elöl jaro jegye es külsö bizonsagi az jo cselekedetek, mellyekböl az kegyelemnek fiai meg esmertetnek, mint az sz. Pal parantsollya az hiveknek, hogy gazdagok legyenek az jo cselekedetben, jo fundamentomot vetven magoknak, hogy el vehessek az örök eletet. 1. Tim. 6.

Hatodszor, az örök eletnek vege, az Istennek szüntelen valo dicsireti, mint az szent Janos mondgya: Az ú szolgai ú neki szolgalnak es lattyak az ú ortzajat.

AZ

AZ NEGYEDIKRÖL.

Iollehet az örök eletnek az ú meltosagarol senki nem szolhat, mert à mikeppen az Esaias 64. Szent Pal 1. Cor. 2. mondgya, az ember szeme nem latta, fúle sem hallotta, sót csak szivenek gondolattyaba sem iót minemú jokat szerzet az Isten az útet szeretöknek: Mind az altal rövid beszeddel meg jelentem miben al fökeppen az örök eletnek bodogsaga.

Elöször azert azt mondom, hogy al az Istennek igaz es tökelletes esmeretiben, ö benne valo tökeletes bizodalomban es nyugodalomban. Mert mostan csak reszerint, mint egy tükörben es homalyban latttyuk à mint vagyon. Igy tanit az Christus Ioan. 17. 1. Ioã. 3. 1. Cor. 13. Mostan lattyuk tükör altal es homal altal, avagy homalyoson (nem meseben, mint nemellyek fordittyak, mert az Enigma nem baba mesét jegyez) de akkoron meg esmerjük útet, à mikeppen mi ú tüle esmertetünk.

Masodszor: Az mi meg romlot testünknek meg uyitasaban, mert mikeppen szent Pal tanit 1. Cor. 15. Mostan el temette-

tik rothadas ala vettetet test, de akkoron fel tamad rothadatlan, mostan el temettetet ßidalmas test, de akkoron leßen dicsöseges, erötlenseg ala vettetet, de fel tamad erös es hatalmas, el temettetik lelkes test, de fel tamad lelki test, halhatatlan, fenyes, hasonlatos az dicsösegben à Christushoz. Igy tanit ßent Pal Phil. 3. Hasonlatossa teßi à mi testünket az ü dicsöült testehez, az hatalom ßerint, mellyel mindeneket labai ala vetet.

Harmadßor, al az tökelletes igassagnak, ßentsegnek, es minden joßagoknak bennünk valo meg erösiteseben: Mert mikeppen á ßent angyalok meg erössittet tenek, hogy soha ne vetkezhessenek, soha az bodogsagbol ki ne essenek. Azonkeppen mind örökke meg erösiti Isten à hiveket, hogy soha bünt ne cselekedhessenek, soha à ßentsegböl es artatlansagbol ki ne essenek. Sokkal külömb leßen azert az mi allapatunk az jövendö eletben, hogy nem mint az Adam allapattya volt az esetnek elötte.

Negyedßer, az tökelletes örökke valo nyugodalomban, es Istenben valo örömben

ben, mert az Isten az ü nepenek ßidalmat el veßi, es az mi ßemeinkröl minden könhullatast el töröl. Erre magyarazza sz. Ianos Apoc. 21. az Esaias mondasat Cap. 66. Hogy az Isten uy eget es uy földet teremt, es az Isten az ü nepenek örökke valo ßöbatot, az az, nyugodalmot ßöröz.

Ötödßör, mert akkoron az remenseg es az hit meg ßünik, es az Isten minden külsö eßköz nelkül mindenben minden leßen. 1. Cor: 15.

Hatodßor, az mi eletünk tökeletessen foglalatos leßen az Istennek nevenek dicsiretiben es fel magaßtalasaban, mikeppen mostanis az Istennek szent Angyali. Es csak azoknak adatik az örök elet, kiket öröktül fogvan az ü Fiaban az örök eletre el valaßtot, es az utan el hivot, kiket ßent lelkevel az hit altal be plantalt az Christusban. Ioan. 3. Az ki hißen az Fiuban, az halalbol az eletre megen. Az hitetleneknek penigh tüzök soha megh nem alußik, fergek meg nem hal. Matt. 3. Esa. 66.

Utolßor ertsük megh, egyenlö leszene az hiveknek dicsösege. Erre nemellyek

azt

azt felelik, hogy noha mindnyajan azon egy eletben leßnek, mind az altal az dicsőſſegben kűlőmbſeg leßen kőzőttők. De ha meg itellyűk, az iras effele valaztaſt nem teßen, ſőt ahol az elet vagyon, ot kel lenni az dicsőſſegnek-is. Azert az mint egy az elet, azonkepen egy es egyenlő az dicsőſſeg-is mindenekben, mely az kővetkőzendő bizonſagokkal meg erőſitetik. Első, ßent Pal igy vigaztallya magat es egyebeket az halal ellen: Le tetetőt ennekẽ az dicsőſſegnek koronaja, mellyet azon az napon megh ad az igaz biro: nem csak ennekem pedig, hanem mindeneknek, az kik ßeretik az ű el jővetelet. Ebben azert à ßent Pal űnnőn magat egyebekkel egyenlőve teßi, es nem kivan ű maganak az ſok munkara nezve nagyob dicsőſeget. Maſodßor, ugyan ezent erőſsiti mikor ugy tanit, hog az Chriſtus az mi romlando teſtűnket, az ű dicsőſeges teſtehez haſonlatoſsa teßi. It azert az ßent Pal nem csak az eletnek allattyarol es helyeről emlekezik, hanem annak allapattyarolis, mely az teſtben valo dicsőſeg. Harmadßor. Ezt bizonittya az

tya az ßent Ianos: Moſtan Iſtennek fiai vagyunk, de męgh nem jelent meg mive leßűnk, tudgyűk pedig, hogy mikor meg jelenendik, ű hozza haſonlatoſokka leßűnk. Negyedßer az pelda beßedbenis ezen erőſsitetik, mert noha az gazda nemellyeket reggel, nemellyeket dellyeſt, nemellyeket eſtve fele hij az ßőlőben, mind az altal, mindeniknek azon egy jutalmat adgya, es magat ezzel meg menti, hogy ßabad vele az mit az őveből cselekedik.

*

VEGE.

MUTATO TABLA.

ADam teremtetik	119 b. 120 a.
Adam mit teßen	150 a.
Adonay	58 b. 59 a.
Alkoran hamis	3 b.
Alkoran ördögtűl vagyon	140 a
Anabaptiſtak bolondok	18 a
Angyala ſajatul vagyone mindőnnek,	127 b. 128 a

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

An-

Angyal mit teßön 122 b
Angyalok allat ßerint valo ßömelyek, 130 b, 131 a b, 132 a
Angyalok bizonyos ûdöben terömtettek 123 a, 124 a, b
Angyalok mint Iſtennek fiai 215 a
Angyaloknak nevek, 122 b, 123 a, b, 131 a
Angyaloknak vagyone rendek, 128 b, 129 a
Angyaloknak tißti 125 b, 126 a, b, 127 a
Angyalt imadni nem ßabad 129 b, 130 a
Anyaß: egyhaz hany fele 293 b, 294 a, b
Anyaß: egyhaznak jegyei 296 b,
Anyaß: egyhaznak nevezeti, 287 b 288 a, b 289 a, b, 290 a, b
Anyaß: egyhaz vetközhetike 298 a, b
Apoſtoli Credonak XII czikköli 11 a, 188 a, 218 a, 239 b, 258 a, 260 a, 268 a, 277 a, 287 a, 299 a, 308 a, b 318 b.
Apoſtoli credonak haßna 3 a
Apoſtoli Credonak ßerzöje 2. a. b
Atiafi ßeretetöt hit ßeröz. 26 b 45 a.
Atya Iſtenben es Chriſtusban hinni csak egy hit 189 b
Atya Iſten mindenhato. 87 a, b,
Atya Iſtennek Iſtenſege 82 b, 83 a, b, 84 a
Aytorol Chriſtus juſſon eßödben 105 b

B.

Baratok nema ebek 103 a
Barmok mi forman terömtettek 176 b
Baromnak lelke micsodas 172 a, b
Beer 46 b, 47 a
Betlehem Chriſtuſnak ßületö helye. 236 b
Biblia az igaz tudomany 3 b
Biblia csudakkal erösült 4 a b
Bocsus templomrol mit erts 167 b, 168 a
Bodogſag kike 300 a
Bodogſagrol kik mint ertöttek 321 a, b
Bün boscatas Iſtö tißti 194 b, 196 a, 300 b
Bün bocsatas ket fele 301 a, b
Bün bocsatas kiert es mi altal leß, 302 a, b
Bün bocsatas mi moddal leß 194 b, 195 a 301 a.
Bünben es bünnek meg halni 252 a
Bünnek ez vilagon es mas vilagon ſoldgya 307 a, b
Bünnek Iſten nem oka 186 a
Bün ßent Lelök ellen 305 a, b. 306 a, b
Bünt Iſten mint el vött 307 b

C.

Chriſtus Attya dicsöſsegenek fenye 206
Chrüs Attyanak egy ßülötte, 212 b, 213 a, b. 214 a, b. 216 a
Chriſtus Attyanal mint kiſſeb, es mint vele egyenlö. 226 b
Chrüsban ket termeßet 191 a, b. 220 a, b 221 a, b. 223 a, b. 225 a
Chrüsban miert kel hinni 191 a, b
Chriſtus botrankoztato kü 219 a, b

Christus bűn bocsato, 79 b
Christus dicsőſegnek Vra 217 b
Christus emberi teſtben ment fel, 261 b
Chrűs fel tamaſto 223 a
Christus fől tamatt 258 a,b. 314 a,b
Christus fundamentum 210 a
Chrűs gondviſelő 76 b, 77 a, b
Chrűs honnan jű el 269 b.
Chrű. Iſtenis nem csak ember 191 a, 192 194 b. 196 a, 207 b. 209 a,b. 221 a,b 222 a,b, 224 a
Christus Iſtennek ſajat Fia 215 a,b
Christus kiket itel meg 277 a
Christus kiknek feſittetőt meg, kiknek nem, 250 a
Christus kőzben jaro 209 a
Christus Mariatul ſűletőt 237 a
Chrűs micsoda egbé ment fől, 263 a, 264 a
Christus miert első ſűlőt 205 b
Christus miert Ember 228 a,b, 230 a
Chrűs miert fogont ſent lelőktűl, 231 a,b
Christus miert holt meg 221 a,b
Chrűs miert Ige vagy Beſid. 203 b, 204 a b
Chrűs miert Iſten kepe 205 a,b
Chrűs miert jű el 274 a, 275 a,b
Chrűs miert ket termeſetű 227 b, 229 b
Chrűs miert Kiraly 199 b
Chrűs miert ment fől, es űl, &c: 265 b
Chrűs miert Pap 198 b, 199 a
Chrűs miert Profeta 197 a,b
Chrű-
Chrűs miert ſenvedőt 240 b, 241 a,b
Chrűs miert ſűletőt ſűztűl 238 a
Chrűs miert ſűletőt utolſo űdőbé 235 b
Chrűs miert tamat fől 259 a
Chrűs miert temettetőt el 252 b, 253 a
Christus mikor ſűletőt 234 b, 235 a
Chrűs mindéhato es mindenűt jelen, 74 a
Chrűs mint Iſtennek Fia 215 a, 216 a
Christus mint jű el 271 a
Christus mint mőnt fel, mint nem 262 a,b
Chri: mint nevekődőt bőlcseſegeb; 227 a
Chri: mint teremtő es terőmtetőt, 226 b
Chri: mit ſenvet lelkeben, es mit teſtebé,
Christus mit teſőn 196 a. (244 a,b
Christus őrők elet 207 b, 208 a
Christus őrőkkűl valo 73 b, 80 a
Christus poklokra ſallot 254 b, 255 a b
Christuſrol valo hamis ertelmők, 219 a,b
Christus ſabadeto 77 b, 78 a,b, 193 b
Christus ſűveknek altal latoja, 74 b, 192 b
Christus ſőglet kű 210 b
Christus teremtő 75 a b, 94 a b, 193 a
Christus Vrnak neveztetik 216 b, 217 a
Chrűſn: Attyaval egyelő Iſtenſege, 190 a
Christuſnak el jűvetele 268 a,b
Christuſnak el jűvetelenek jegye 271 b
Christuſnak fel műneſe 261 b
Chrűſnak fől tamadaſanak haſna 259 a,b
Chrűſnak halalat kik miert akartak, 186 a b
Christuſnak ket termeſete 220 a, b

Christusnak kereßt fara kellôt feßittetni, 247 b, 248 a, b
Chrũsnak kereßt fara feßittetesenek haßna 248 b, 249 b, 250 b, 252 a
Chrũsnak nevezeti 200 a, 201 a, b
Chrũsnak sajati, 73 b, 192 a; lasd Istennek sajatit.
Christusnak ßenvedese hany fele 243 a, b
Chrũs: ßenvedesenek haßna 244 b. 245 a
Chrũs: ßůletesenek haßna 238, b. 239, a
Christusnak tißti 196 a
Christusnak utolso napon ket tißti, 275 b
Christusnak ůlni Attya jobjan 264 a, b
Credo igaz tudomany 3 b.
Credo igaz ecclesianak jele 9 a
Credonak czikkôli; lasd apostoli cre: &c.
Credonak elsô czikkôleben, mint nevezetik csak az Atya teremtônek, 96 b. 97
Credonak haßna 3 a, 9 a, 10 a
Credonak meltosaga 2 a, b
Credonak reßei 10 a, b
Credon kivůl ki tanit hamis, 10 a.
Credo paraßtok kônyve, 9 a.
Credo proba ků. 3 a,
Credot Apostolok irtak. 2 a, b,
Credot az poganok &c. meg vetik 9 b,
Cselekedet ßerint valo fizetes micsodas. 43 b, 44 a.
Csillagoknak modgya 110 a.
Csillagok tehetneke valamit 117 a.

Da-

D

David Ferencz hamis ertelme az teremtesrôl 92 b.
Deak nyelven ki Magyarnak predikal, az hitôt megh foytya. 19 a

E

Ecclesia eset elôt es utanna 293 b
Ecclesia hany fele. 293 b
Ecclesia vetkôzhetike 298 b.
Ecclesianak ket fele jelei 296 a, b
Ecclesianak nevezeti, 288 a, b. 289 a, b.
Egh az elsô teremteskor micsodas volt. 108 a, b
Egh felôt valo vizek 110 b
Egh hany vagyon 110 b
Egh mit jegyez 263 a, b
Egnek dolga mint vagyon 109 b
Egynek mint lenni kel Istennek 83 a
Egy ßômelyhez nem illik tôbbezô ßo 93 b
Egy ßůlôt Fiu á Kristus, 212 a, b, 213 a, b 214 a, b. 216 a
El, Eloha, Elohim 59 a, 279 a
Elsô napi teremtes, 107 b.
Elsô ßůlet á Kristus 205 b 206 a
Elsô terômtes 90 a
Elsô terômtesbeli dolgot Isten megh valtoßtat, 157 b.
Emberert angyal nem fizethet 228 a, b
Ember Isten kepere terômtetet 152 a

Ember

Ember ket reſből al 121 a, 150 a. b
Ember mi forman terömtetöt 176 b, 177 a
Embernek eſet elötti meltoſaga 151 b 152 a, 153, b.
Embernek lelke külömbaz barometul 171 b, 172 a, miert, 172 a
Embernek öſmerete kettöben al, 151 b
Embernek terömteſeben Iſten tanacskozot 147 b, 148 a
Embernek terömteſeben valo dolgok, 146 b. 147 a
Ember nem angyal kepere terömtetet, 149 a
Emberre valo gondga Iſtënek, 113 b, 118 b
Embert Iſten miert teremtet 174 b, 175 b 176 a 177 a, b, 178 a
Emmanuel 200 a. b, 221 a
Enok holte meg vagy nem 312 a
Epikurçuſok hamis vallaſa 165 a
Eretnek angyalrol mint ert 124 a
Eretnek Chriſtuſnak tiſtit rontya, 305 a
Eretnek Chriſtuſt es az ſent Leiköt mint vallya, 61 b, 62 a, 66 b, 69 a. 190 b. 212 b. 213 a 214 a. 219 b 277 b. 284 a
Eretnek ket hitöt csinal 190 a. b
Eretnek ſok Iſtent lenni mond 45 a, 54 b
Eretneknek bolondſaga az hit felöl, 22 b.
Eretnek bolondſaga á terömtes felöl 93 a
Eretneknek vallaſa Iſtennek Atyai neverol, 86 a
Eva ſegitö tars 121 a
Evangeliom Iſten kegyelmet mutattya az töredelmös bünhöz 43 b
Evangeliomnak es Törvennek külömbſege 41 b
Ez vilagi eletnek nevezeti 323 b. 324 a, b

F.

Fejedelmök mint Iſtennek fiai 215 a
Fene vadak madarak mint jok 119 a, b
Föld elsö teremtesbé micsodas volt 108 a
Földbeli erek 112 b
Földből termöt allatokrol mit erts 113 b
Földnek allapottya mint vagyon 109 b
Földnek fundamentoma nincsen 113 a
Föl tamadasbā á teſt micsodas leſz, es miert valtozik meg 317 a, b
Föl tamadas könyü dolog 99 a
Föltamadas leſen, 310 a, b: micsodas eſközök altal 316 a, b
Föl tamadaſrol kel erteközni, 318
Föl tamadaſt kik tagattak, 312 a, b

G.

Gabriel 131 a, b
Gond viſeleſe Iſtennek ket fele, 180 a, b micsodas, 181 b 182 a, b
Gonoß es jo tetelök külömböznek 46 a
Gonoßnak jo allapattya nem bakaßtya el Iſtent, ez vilagnak gondgya viſeleſetül, 160 b, 161 a, b

Gonoßnak Iſten miert enged jo allapatot 162 a
Gonoßrais Iſtének gondga vagyon, 185 a
Gonoßtis Iſten magaert tart, 104 a, b.

H

Halak ßaporodaſa Iſten aldaſa &c. 119 a
Harmad napi terömtes 111 a, b. 113 a
Hatod napi terömtes 119 b. 120 a
Heted nap Iſten meg nyugot 121 a
Hinni Iſtenben 50 a, b
Hinni Iſtennek 49 b. Iſtent, 48 b. 49 a
Hiſtoria ßerint valo hit 12 b
Hit altal tißtulunk meg, 34 a
Hit altal üdvözülni 30 a, b
Hitelre nē eleg az iget csak halgatni 19 b.
Hitelre valo eßközök 19 b 20 a
Hit hany fele 23 b 24 a
Hit mikor adaſſek 20 b. mint, 17 a, b. 18 a, b
Hitnek ereje, gyümölcse es haßna 24 a, b
Hitnek jelei 11 b 12 a, b
Hitnek ſajattya 15 b
Hit nem emberi erötül 16 b
Hitötlenek magok menthetet: 103 a
Hitötlennek Iſten miert enged jot 162 a,
Hitötlenreis Iſten gondot viſel 185 a, b
Hivatal kettö 201
Hiveknek dicsöſe: egyélö leßene 324 a, b
Hold miert terömtetet 114 b
Holdnak fogyatkozaſa mire valo 116 a 117 b, 118 a, termeßete 115 a

Iacob-

I.

Iakobnak angyala 130 a, b. 204 a
Idegen nyelvön ki tanet, á hitöt meg foytya 19 a
Iehova kinek neve es mit teßön 58 a, 70 a, 71 a, b. 72 a, b. 222 a. 279 a, b
Iezus neve 193 b, 194 a, 196 a
Igaz hitben harom dolgok, 14 b. 15 a, b
Igaz hit kinek adaſsek 21 a
Igaz hit micsoda 11 a, b. 13 a, b. 14 a. 15 b
Igaz hitnek czellya, 22 a, b. 23 a, 190 a
Igaz hitnek forraſa, 21 b
Igaz hitnek haßna 24 a, b
Igaz hitöt Iſten adgya 16 a
Igaz hit ſoha el nem vettetik 21 b. 22 a
Igaz Iſten 66 b, 74 b. 163 a, b. 173 a, b
Illyes holte meg vagy nem 312 a, b
Immanuel, 200 a, b. 221 a,
Jo angyalok kik 122 a
Jo cseleködet hitnek iele 45 b
Jo cseleködet nem üdvözit, 39 a, b
Jo cseleködetöt Iſtē meg kevänya 42 a, b
Jo dolognak hit gyökere 26 b
Jo es gonoz cseleködet külömböz 46 a
Joknak nyavalyaja nem ßakaßtya el Iſtent ez vilagnak gondgyaitul 161 a, b
Joſeph David magva 237 a, b
Joſua 194 a
Iſtenben hinni 49 b
Iſten csak egy 55 a

 Iſten-

Iſten elõt valo meg igazulas 27 b. 28 a, 29 a, b kettõben al, 28 b, 29 b
Iſté felõl mint tudakozzũk, 48 a, 62 b, 101
Iſten fõldnek menynek Vra 165 b. 166 a, b
Iſten gondot viſel minden dõmelyre 182 b. 183 a, b. 184 a, b. 185 a, b. gond viſelõ 66 b. halhatatlan 63 b. kegyelmes, 66 a, lelki allat 60 b. mindenre magatul eleg 64 a. õrõkke valo 61 b, ſabadito 67 a, b. teremtõ 66 a
Iſten jo vegre oſtoroz 161 b, 162 a
Iſten kivel tanacskozot az embernek terõmteſeben 148 b. 149 a
Iſten magat kinek mint jelentette megh 51 a, b, 83 b, 89 a
Iſten micsodas templomban lakik 168 a.
Iſten miert hivatik Atyanak,, es mikor kezdõt annak hivatni 85 a, b. 86 a
Iſten mindenũt jelõn 65 b. 66 b, 267 a mindenũt lat, hal, 64 b. 65 a
Iſten negy keppen lattatik 63 a, b,
Iſtennek egynek lenni 83 a
Iſtennek ez vilagra gondgya vagyõ 156 b 160 a, b, 166 a, 171 a
Iſtennek Fia miert hivattatik Kriſtusnak 197 a. &c.
Iſtennek gondviſeleſet kik tagattak 155 b, 156 a, 165 a
Iſtennek gondviſeleſerõl valo ertelõm haſnos 186 b

Iſten-

Iſtennek hatalma, 184 b, hatalmaval mint elliyũnk 99 a
Iſtennek helye terõmtes elõt 101 a
Iſtének igaſsaga es itelete micsodas 36 b
Iſten igejenek ket aga 23 a
Iſten igeiet kel csak halgatni 19 a
Iſtennek igereti igazak 236 b
Iſtennek kepe Adamban 152 a, b, 153 a
Iſtennek kepe Chriſtusban 205 a, b
Iſtennek keze nincsen &c. 61 a
Iſtennek ket rendbeli tudoma: 43 b
Iſtennek magaban valo dolgai terõmtes elõt 100 a
Iſtének meg teſteſũlni titok dolog 224 a,
Iſtének mindẽhatoſagarul mint erts, 88 a
Iſtennek nevezeti, 57 a, 58 b, 59 a
Iſtennek ſajati, 60 a,
Iſtének ſajati ket felek 60 b, 61 b, 62 a, 63 b
Iſtennek titkait ne viſgald 18 b. 100 b
Iſten nem oka az bũnnek, 186
Iſten nem tiſtõltetik emberi lelemennyel 169 a, b. 170 a, b
Iſteni igaz tiſtõlet 61 a. 163 b. 173 b
Iſtenrũl valo igaz tudomanynak ſummaia, 69 b. 70 a
Iſtent hinni 48 b. 49 a
Iſtent lenni ſokan tagadnak 51 a
Iſten vagyon, 51 a, b, 165 a, b
Hiſtymi 60 a
Itelet napia kinek micsodas 276 a

Iutalom 46 b. 47 a

K

Kenyerrûl Christus jusson eßôdbé, 105 b
Kep nem paraßtok kônyve 9 a, 19 a. 103 a
Kerôßtyeneknek Istérôl valo hitôk 49 a,b
Kesôn hivôkrôl ne essûnk ketsegbé 20 b
Ket fele okos allatok terômtettek 146 b
Kezûnkel irot ados level 243 b
Kôzbenjaronak Isten es embôr kôzt micsodasnak kel lenni, 209 a, b

L

Lathatatlan Istent senki nem tudgya ki abrazolni 174 b, 175 a
Lathatatlan teremtôt okos lelkôk ket felek 132 b
Lathato vilag tûkôr az lathatatlan Istennek ôsmeretere 88 b, 89 a

M

Madarak ßaporodasa Isten aldasa 119 a
Madarak vizbôl lôttek, 118 b
Manikeusok ket teremtô lelket mondanak 92 a, 135 b
Maria David magva 237 a, b
Martyromsag bizonittya az ßent irast 7 b
Masod napi terômtes 109 a, b
Masodik terômtes, vagy mas fele 90 a, b
Meg igazulas 28 a
Melchizedech 208 a,b
Mennyei lelkôk 122 a
Messias 196 a

Mi

Mi Atyankban valo Attyai nev, 84 b
Michael 131 a
Micsoda Istent kel imadni 65 a, 66 a, b, 74 b, 80 a, 223 b
Micsodas vilagossag terômtetet az napnak elôtte. 109 a, 114 b
Mindehatosagarol Istênek mint erts 88 a
Mindônnek teremtôje az szent Haromsag egy Isten 93 a
Moses Angyala 204 a

N

Nap miert teremtetôt 114 b
Napnak elôtte termôt vilagossag 109 a
Napnak fogyatkozasa mire valo 116 a,b
Napnak termeßete 115 a
Nap emleköztessen Christusra 105 b
Nap tehete valamit az allatokban 117 a,b
Negyed napi terômtes, 114 a
Nyavalyak haßna 308 a

O

Oktalan allatok harom felek 120 a
ôrdôgi csudak ßôm feny veßtesek 8 a
ôrdôg gonoß ellenseg 135 a,b, 141 b
ôrdôg mint hißôn 12 b 13 a, 49 b
ôrdôg mint volt kez dettûl fogva gyilkos 137 a
ôrdôgnek Isten miert enged nagy hatalmat 141 b. 142 a

ôrdôg-

ördögnek mikor micsodas vetke lőt, 137 a, b. 138 a
ördögnek nincs egyenlő hatal: hivekön es hitőt: 142 b. 143 a,
ördögnek nevezeti 133 a,
ördögnek semmi hatalma magatul nincs. 141, a, b
ördögnek tulaydō cselekő: minden allaton, 138 a, b
ördögnek tulay: sőmelye vagyon 143 a, b 144 a, b 145 a
ördög nem üdvőzül 145 b,
ördögőt Isten teremtőt de nem ördögi allapatban, 136 a, b. 137 a.
örők elet, cselekedetők előt valo, 45 b,
örők elet kike 300 a
örők eletnek allapattya 322 a, b
örők eletnek helye 322 b
őtőd napi terőmtes, 118 a, b
örők eletnek uta 324 a

P

Papistak Christus tistit rontyak, 303 b
Papist: mivel akarjak Istét tistőlni. 169 b
Papistaknak balvanyoz: 61 a, 62 b, 174 b,
Papistaknak bolondsaga az hit felől, 22 b meg igazulasrol, 27 b. templőrol 167 b.
Papist: bün bocsatasrol hamis ertel: 303 a
Papok tisti az ő testamentomban 198 b
Peripateti: hamis ertel: Istenről 165 b
Pnatusrol miert szol az Credo 245 b
Po-
Pogan bőlcsek bolondsaga az terőmtesről, 98 b. tudomanya hamis 3 b
Pogany iras ellenkőz egymassal 6 a, okossagtul fügh. 7 b
Poganok magok menthetetlenők Isten előt, 52 b. 53 a, b. 54 a, 103 a, b
Poganoknak Istenről valo hitők, 49 a, b 68 b. 69 a
Poganok sok Istét lenni mond: 54 b. 69 a
Poklokra szallani Christusnak, 254 b. 255 a, b, 256 a, b
Purgatorium az papistake 307 a, b

R.

Raphael 131 b

S.

Schaddai 58 b
Seraphim 123 a
Sokaig valo tevőlyges semmit nem fogh Isten előt. 175 a
Szent Haromsag egy Isten 72 b, 73 a, 80 b, 81 a, b. 102 b
Szent Haromsag moggyarol többező szoval szol 93 b. 148 b
Szent Haromsagnak egyenlő Istensege. &c. 84 a, 97 b
Szent Haromsagnak peldazati 206 b, 207 a. 214 a
Szent irasban igaz jövendőles vagon 6 b,
Szent iras eggyez 6 a
Szent iras mellet allyunk 48 a, b

Szent

Szent iras mikor kezdetőt 5 b
Sz: irasnak haborgatoja meg bűntetőt 8 b
Szent irasnak hinni 50 a
Szent irasnak követői meg tartattak 8 a
Szent iras okossag felől, 7 a
Szent iraſt ördög gyűlől 8 a, b,
Szent Lelőkben hinni kel 277 b
Szent Lelők ellen valo bűn 305 a, b
Szent Lelők igaz es termeſet ſerint valo Iſten 282 b
Szent Lelőknek dolgai 285 a, b
Szent Lelőknek nevezeti 278 a, b
Sz: Lelőknek ſajattya, lasd Chri: ſajattya.
Szent Lelők teremtő 96 a, b. 108 b
Szent Lelők valoſagos ſőmely 283 a
Szőlő tűről juſson eſedbe Chriſt? 105 b

T

Templum ket fele 168 a
Tengőr meg hataroztatot 111 b. 112 a.
Teremtő ki legyőn 92 a, b. 97 a, b. 149 b,
Teremtőt allatok harom felek 170 b. mire emlekőzteſſenek 105 b
Teremtes első napi 107 b. 108 a, b. maſod napi, 109 a, b. 110 a, b, harmad napi 111 a, b, 113 a, negyed napi, 114 a, ötőd napi, 118 a, b. hatodik, 119 b
Teremtetőt lathato es lathatatlan allatok 121 b
Terőmtes ki tiſti, 75 a, mit teſőn, 89 b. miert lőt, ott, ket fele, 90 a, 91 b. 149 b
Theos 59 b
Teſtnek fől tamadni kőnyű 99 a
Teſtnek fől tamadaſat kik tagad: 309 a, b
Teſtnek fel tamadaſarol miert kel tudakoznunk 318 a
Teſt fől tamad 313 a, b. 316 a, b.
Teſt mint tamad fől, 320 a, b.
Teſt miert valtozik meg, 321 a, b
Tettetős hit nem üdvőzit 44 b
Tevőlges mely regi menthetetlen 175 a
Tőbbező ſo egy ſőmelyhez nem illik 93 b, 148
Tőrtenetből ſemmi nem leſen, 187 b
Tőrvenyből nincs üdvőſseg 35 a, b
Tőrvennek es Evang: kűlőmbſege, 41 b
Tőrveny Iſten igaſſagat mutattya az hypocritaknak, 43 b

V

Vilag bizonyos üdőben lőt, 98 b, 108 a
Vilag hat napon terőmtetőt 107 a, b
Vilagnak teremtője 92 a, b,
Vilagoſsag az napnak előtte 109 a. 114 b
Vilagot Iſté miert terétőtte, 101 b, 102 a
Vilag ſemmibűl teremtetőt 97 b. 98 a. 100 a. 107 b
Vizek az eg felőt 110 b
Vriel 131 b
Vtolſo itelet kinek micsodas 276 a
Vtolſo iteletről 268 a,
Vtrol Chriſtus juſson eſődben 105

Vdvöſſegnek adoja á Szent Haromſag 30b
31a, eskőze, 31b. csak egy uta, 30a. 39a
Vdvöſſeg Iſten kegyelmeből Chriſtuſert
hit altal 32a,b. 37b. 40a,b
Vdvőzülni Iſten altal, kegyelemből Chri-
ſtus altal, hit altal, 30a. 32a
Vy teremtes mire valo 91a
Vy Teſtamẽ; csudakkal erősſitetőt, 4b.

VEGE.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

TIFFEN Color Control Patches © The Tiffen Company, 2007

Vdvöllegnek adoja á bent Haromſag 30 b
31 a, eskőze, 31 b. csak egy uta, 30 a. 39 a
Vdvöſſeg Iſten kegyelmeből Chriſtuſert
hit altal 32 a, b. 37 b. 40 a, b
Vdvőzülni Iſten altal, kegyelemből Chri-
ſtus altal, hit altal, 30 a. 32 a
Vy teremtes mire valo 91 a
Vy Teſtamé; csudakkal erősſitteték, 4 b.

VEGE.

MTA AKADÉMIA KÖNYVTÁRA